UNIVERSITATEA BUCUREŞTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Redactori responsabili:

Acad. AL. GRAUR
şi
MIOARA AVRAM

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1989

II 7016

UNIVERSITATEA BUCUREŞTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Volumul al III-lea

SUFIXELE

1. *Derivarea verbală*

DE
LAURA VASILIU

2912

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1989

Prezentul volum a fost discutat în consiliul științific al Institutului de Lingvistică din București, pe baza referatelor prezentate de I. Fischer și Virgil Nestorescu.

ISBN 973-27-0148-X
ISBN 973-27-0147-1

INTRODUCERE ÎN STUDIUL SUFIXELOR

CARACTERISTICI GENERALE ALE SUFIXELOR ȘI ALE SUFIXĂRII

1. Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este principalul procedeu de formare a cuvintelor în limba română.

Vezi FC I p. V. Caracterizarea limbii române drept limbă de tip derivativ (vezi, de exemplu, Th. Hristea, în *Current trends in Romanian linguistics* = RRL XXIII, 1978, 1–4, și CLTA XV, 1978, 1–2, p. 219–220) are în vedere ponderea acestui procedeu.

Ea poate fi: a) un mijloc unic de formare a unor cuvinte noi, atunci cînd de la un cuvînt existent în limbă se obține altul prin simpla adăugare a unui sufix (*drăguț, dușmănos, chinui*), sau b) un mijloc asociat cu altele, atunci cînd sufixarea se folosește simultan cu α) prefixarea (*închipui, descreierat*) sau β) compunerea (*mărinimie, camilpetrescian*). Formațiile în care sufixarea este asociată simultan cu alte procedee se numesc formații parasintetice: derivate parasintetice în situațiile de sub α, compuse parasintetice în situațiile de sub β.

1. Privite din punctul de vedere al sufixării derivatele parasintetice (de sub α) pot fi numite de tip prefixal (din punctul de vedere al derivării prefixale ele sînt derivate parasintetice de tip sufixal: vezi FC II 5).

2. Compusele parasintetice de sub β sînt sufixate sau de tip sufixal; de astă dată menționarea tipului sufixal nu depinde de un anumit punct de vedere, ci are rolul de a diferenția formațiile în cauză de cele în care compunerea se asociază cu prefixarea (compusele parasintetice prefixate sau de tip prefixal, pentru care vezi FC II 5). În FC I categoria compuselor parasintetice este ilustrată numai prin formații cu sufixe (vezi p. V, 19, 165–166, 194, 213–214, 284).

3. Pentru distincția dintre formațiile parasintetice și cele în care se identifică trepte succesive de formare prin diferite mijloace vezi FC I p. VI.

4. Pentru derivarea parasintetică (într-o accepție nelimitată la asocierea simultană a prefixării și a sufixării) vezi Finuța Hasan, *Formații parasintetice în limba română*, în LR XIV, 1965, 1, p. 87–95, și REINHEIMER-RÎPEANU, D. P.

Volumul de față și cele următoare se ocupă de sufixe atît în formații exclusiv sufixale, cît și în formații care prezintă și alte procedee, folosite succesiv (derivate cu sufixe de la: derivate cu prefixe, ca *nebunie, strămoșesc*; derivate regresive, ca *aniversativ, selectabil, bîrfiță*; compuse, ca *băimărean, untdelemniu, ceferist*; cuvinte formate prin conversiune — schimbarea valorii gramaticale —, ca *mîncărică, tăiețel*, sau prin trunchiere, ca *Sănducu, tușică*) sau simultan (formații parasintetice — vezi mai sus *b*).

2912

1. Ultimele două categorii de formații sînt atrase în cercetare aici, bineînțeles, numa din punctul de vedere al sufixelor conținute.

2. La formațiile cu procedee succesive sufixarea interesează acolo unde ea constituie o treaptă posterioară altui procedeu: de exemplu, *nebunie* (cf. *nebun*) sau *strămoșesc* (cf. *strămoș*), *untdelemniu* (cf. *untdelemn*) sau *ceferist* (cf. *C.F.R.*).

2. Pentru toate categoriile de formații s-au luat în considerație numai cuvintele în care prezența sufixului se recunoaște prin raportarea la un cuvînt de bază (simplu, derivat sau compus) existent în limba română sau la două ori mai multe asemenea cuvinte (îmbinări, locuționale sau nu): în primul rînd formațiile integral analizabile, în structura cărora se recunoaște atît sufixul, cît și cuvîntul de bază (vezi toate exemplele date sub **1**), dar și cele semianalizabile, la care se recunoaște numai sufixul prin opoziție cu alte formații sufixate sau compuse cu o temă comună, inexistentă ca un cuvînt independent (de exemplu: *eminamente*, *eminent*, *eminență*; *litoral*, *litoretă*).

1. Pentru termenii teme libere, respectiv legate, prin care unii cercetători denumesc temele din cele două categorii de formații, vezi FC II 6.

2. În categoria formațiilor semianalizabile au fost incluse și cele analizabile în raport cu un element de compunere (*electric, electrifica, electriza, electron*: cf. *electro-*; *vermial, vermicul, vermină*: cf. *vermi-*).

Sufixele au fost identificate în acest mod nu numai în formații interne ale limbii române, ci și în cuvinte moștenite sau împrumutate ca atare; în prezentarea istoriei lor se fac, în măsura posibilulului, distincțiile și precizările necesare pentru stabilirea caracterului productiv sau neproductiv și, implicit, distincția între gradul de reprezentare (dat de numărul formațiilor în care poate fi identificat) și productivitatea unui sufix (posibilitatea de a fi format derivate pe teren românesc).

1. Justificarea acestui procedeu, adoptat în întreaga lucrare, în FC I p. XII și XIII. Alte descrieri rețin uneori numai sufixele productive, cu formații sigur românești (vezi COTEANU, LRC ^{2} 188).

2. Pentru dificultățile de tranșare între statutul de formație internă și cel de cuvînt preluat ca atare — moștenit sau împrumutat ca derivat — al unui cuvînt analizabil la care baza și sufixul au aceeași origine vezi Th. Hristea, *Criterii de diferențiere a formațiilor interne de împrumuturi*, în „Analele Universității București. Limbă și literatură română" XXII, 1973, 1, p. 143—155, Marius Sala și Jana Balacciu-Matei, *Derivate sau moștenite?*, în SCL XXXIV, 1983, 4, p. 311—313, și, mai pe larg, I. Coteanu și Marius Sala, *Etimologia și limba română*, București, 1987, p. 97—102 (de exemplu: *apos*, *arătură*, *blîndețe*, *cepar*), 125—128 (*lainic*, *pîndar*), 133 — 134 (*cioplaș*, *hăitaș*), 144 (*liliachiu*, *mahalagiu*), 148 — 149 (*pastelist*, *progresist*); pentru soluții etimologice diferite cu referire la surse eterogene vezi în ultima lucrare p. 116—117 (*căpușă*, *noian*), 140 (*economicos*), 151 (*faptic*).

3. Pentru diversele grade de reprezentare și de productivitate a afixelor vezi FC II 25—26.

Ca și în cazul altor tipuri de formații (vezi FC I p. XI, 25—27; II 6), caracterul analizabil al formațiilor sufixate este relativ în sincronie, depinzînd de competența lingvistică a vorbitorilor (gradul de cunoștințe lexicale și capacitatea de a stabili legături între cuvinte), și variabil în diacronie: pe de o parte, unele formații sufixate au devenit cu timpul neanalizabile — sau măcar greu analizabile — fie din cauza evoluției fonetice (*bătrîn*, *duminică*, *muncel*; mai recent, *negustor*, *obișnui*, *pașnic*, *veșmînt*), morfologice (*corigent*, *(in)corigibil* sau *dirigent*, *diriginte* în urma schimbării de conjugare a verbului de bază; *șelar* în urma ieșirii din uz a temei în *-l-* la substantivul de bază *șa* cu sensul adecvat) sau semantice (*bucată*, *cărare*, *cucernic*), fie din cauza dispariției sau nepreluării cuvîntului de bază la care se făcea raportarea (vezi *cătușă*, *găină*, *mătușă*, *postelnic*, *vornic*); pe de altă parte, unele formații neanalizabile au devenit ulterior analizabile sau măcar semianalizabile prin raportarea la cuvinte mai noi în limbă (substantivul moștenit din latină *nutreț* a fost neanalizabil pînă în epoca modernă, cînd a devenit analizabil prin verbul neologic *nutri*). Din cauza evoluției divergente unele formații sufixale ajung să nu mai poată fi raportate la cuvinte înrudite la origine (*bătrîn* și *vechi*; *mădular*, *măduvă* și *miez*; *sărbătoare* și *serba*, *șerb*; *vîltoare*, *volbură* și *holba*, *învoalbe*, *dezvolta*); invers, în cazul altora se poate ajunge la o analiză care nu e justificată din punct de vedere istoric, uneori nici semantic (vezi *nutreț*, discutat mai înainte, sau *dator* < lat. *debitorius* raportat la *(a) da*, *făurar* — ca nume de lună — < lat. *februarius* „purificator" raportat la *faur* < lat. *faber*, *scriptură* < lat. *scriptura* raportat la *scripte*, *untură* < lat. *unctura* raportat la *unt*), ceea ce duce cîteodată, prin etimologie populară, la modificări formale pentru refacerea formei interne: *făreca* (< lat. *fabricare*) > *fereca*, cf. *fier*; *ferăstrău* (< magh. *fűreztó*) > var. *fierăstrău*, cf. *fier*; *lăcui* (< magh. *lakni*) > *locui*, cf. *loc*; *lîngoare* (< lat. *langor*) > *lungoare*, cf. *lung*; *sînătoare* (< lat. *sanitoria*) > *sunătoare*, cf. *suna*).

3. Sufixele sînt afixe adăugate la sfîrșitul unui cuvînt întreg (simplu, derivat sau compus) existent în limbă, la sfîrșitul rădăcinii unui asemenea cuvînt simplu, respectiv al temei unui cuvînt derivat cu prefix sau cu alt sufix (cu eventuala adăugare a unui prefix în cazul derivării parasintetice de tip prefixal), al rădăcinii/temei ultimului termen dintr-un compus (sau dintr-o îmbinare de cuvinte în cazul compuselor parasintetice de tip sufixal) sau la sfîrșitul unei rădăcini ori teme inexistente drept cuvînt independent (de obicei element de compunere).

1. Ultima posibilitate se referă exclusiv la formațiile semianalizabile.

2. Rădăcina poate fi reduplicată: de obicei, la formații onomatopeice (*bubui*, *gîgîi*); cf. și *tutui*.

Sufixele sînt lexicale sau derivative cînd servesc la formarea de noi cuvinte și flexionare, morfologice sau gramaticale cînd servesc la realizarea unor forme ale aceluiași cuvînt (în limba română numai sufixele care marchează moduri și timpuri în flexiunea verbală: de exemplu, *-înd* sau *-ind* pentru modul gerunziu, *-se-* pentru timpul mai mult ca perfect); sufixele lexicale se mențin în toate formele flexionare ale derivatului respectiv, pe cînd cele flexionare caracterizează anumite forme.

1. Pentru sufixele flexionare vezi GRAM. ROM. ^{2} I 43.

2. Unele sufixe nominale par a se situa la limita dintre sufixele lexicale și cele flexionare: sufixele substantivale moționale (în *Dictionnaire de linguistique* de Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mevel, Paris, 1973, s.v. *suffixe*, *-esse* din fr. *duchesse* este considerat sufix flexionar) și, mai ales, sufixul adjectival *-isim* (vezi GRAM. ROM.^{2} *loc. cit.*). Pentru sufixele verbale *-a*, *-i* vezi *Derivarea verbală. Introducerea*, **6**. Sufixele de acest fel sînt numite uneori lexico-gramaticale (vezi FC I p. IX).

3. Statutul de sufix lexical sau flexionar poate varia în timp sau/și de la o limbă la alta, precum și de la o formație la alta. Sufixele nominale *-ant*, *-ent*, lexicale în limba română, provin din sufixe flexionare (de participiu prezent) latino-romanice, iar sufixele verbale *-isi*, *-osi*, de asemenea lexicale în română, din sufixe flexionare (de aorist) grecești. Sufixele *-at*, *-ut* sînt flexionare în participii (*cîntat*, *bătut*) și lexicale în adjective cu bază nonverbală (*buzat*, *limbut*). Chiar *-și* din *cerși* este simțit astăzi ca sufix lexical, deși verbul este derivat regresiv dintr-o formă veche cu sufix flexionar (pentru istoria complicată a lui *cerși* vezi, în ultimul loc, Th. Hristea, *Derivarea regresivă morfologică în raporturile ei cu cea lexicală*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 115—116).

4. Conversiunea unei forme verbale nu modifică statutul sufixului flexionar conținut, de aceea *-înd* din *curînd* adv. sau din *intrînd* s. nu este sufix lexical.

În structura cuvintelor derivate sufixele lexicale sînt urmate de cele flexionare, iar acestea de desinențe. Prin tradiție, sufixele lexicale nu sînt numite izolat în forma lor pură, ci însoțite de sufixele flexionare de infinitiv (caracteristicile conjugărilor) în cazul celor verbale, respectiv de desinențe de gen, număr (de obicei singular) și caz (nominativ) în cazul celor nominale : de exemplu, *-ăna*, *-iza*, *-oșa* sau *-ăni*, *-oti* ; *-andru*, *-iță*, *-tate*.

Pentru critica acestei notații vezi I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 14 ș.u. Notația sufixelor românești în stare pură, fără afixele morfologice însoțitoare (de exemplu : *-iz-*), a fost folosită de unii lingviști (vezi SCHUFFERT, V., LOMBARD, V.), în timp ce alții (CANDREA, C.G.R.) le notează împreună cu afixele morfologice, dar marcînd segmentarea (de exemplu : *-ec-a*).

Atașarea (adăugarea sau alipirea) sufixelor lexicale la cuvintele de bază se face :

a) de obicei, după înlăturarea din acestea a afixelor morfologice (sufixe flexionare și desinențe) ; de exemplu, *bate* : *bătuci* ; *mînă* : *mînuță* ;

b) cu preluarea — totală sau parțială — a afixelor morfologice ale bazei ; de exemplu, *citi* : *cititor* ; *catifea*, pl. și gen.- dat. sg. *catifele* : *catifelat ; colț*, pl. *colțuri* : *colțuros* ;

c) cu înlăturarea și a afixelor lexicale originare ; de exemplu, *zumzăi* : *zumzet*.

P. Zugun, *Definiția derivării*, în LR XXXVII, 1988, 5, p. 469—470, preferă termenii *implantare*, *inserție*, *includere* pentru denumirea mecanismului sufixării (în locul celor curenți, bazați pe ideea de adaos : *adăugare*, *alipire*, *asociere*, *atașare*).

Cuvîntul de bază la care se atașează un sufix lexical poate avea nu numai forma-tip (cu care este citat și înregistrat în dicționare : nominativul singular nearticulat la substantive, nominativul singular masculin la adjective, infinitivul prezent la verbe etc.), ci diverse forme flexionare : de plural (și de genitiv-dativ singular) sau de vocativ singular la substantive, de prezent indicativ/gerunziu sau de participiu/supin la verbe. Derivatele care pornesc de la asemenea forme se recunosc prin preluarea unor alternanțe fonetice, desinențe sau neregularități ale temei (de tipul *om*, pl. *oameni* : *omeni*, *omenie*, *omenos*).

Pentru derivarea de la diverse forme și în mod special de la cele de plural vezi : S. Pușcariu, *Etudes de linguistique roumaine*, Cluj — București, 1937, p. 297—304 ; GRAUR, T. 263—265 ; I. Pătruț, *lucr. cit.*, p. 16—21 ; COTEANU, LRC² 186—187.

După structura lor morfologică sufixele sînt simple cînd nu pot fi analizate în unități mai mici și complexe cînd structura lor permite identificarea unor unități mai mici, dar întregul complex funcționează ca un element unic de derivare.

Unii cercetători folosesc termenii (sufixe) primare, respectiv secundare ; vezi, de exemplu, I. Manliu, *Gramatica istorică și comparativă a limbii române pentru cursul superior*, București, 1894, p. 345.

Sufixele complexe sînt, la rîndul lor, de două feluri : compuse, cînd rezultă din combinarea a două sufixe simple, și dezvoltate, cînd rezultă din combinarea unui sufix (simplu) cu un element precedent nesufixal (desinență, articol, segment de temă lipsit de sens).

1. Elementul nesufixal este numit uneori augment sau interfix. Pentru ultima denumire vezi MALKIEL, G. 318 (și *Los interfijos hispanicos*, în *Miscelánea homenaje a André Martinet „Estructura e historia"*, t. II, La Laguna, 1958) și CARABULEA, I. 132.

2. Pentru sufixele complexe din limba română vezi A. Graur, *Suffixes roumains élargis*, în RRL XIV, 1969, 4, 327—332.

3. Sufixele compuse, analizabile în bloc față de un cuvînt de bază și nu prin raportare la o formație anterioară cu primul dintre sufixele componente, nu trebuie confundate cu sufixarea succesivă.

Numărul total al sufixelor românești identificate în cîte cel puțin o formație analizabilă din punct de vedere formal și semantic este de peste 800, dintre care jumătate sînt sufixe simple și jumătate complexe. Între ele există mari deosebiri în ce privește gradul de reprezentare și de productivitate.

1. Acest inventar, spectaculos mărit față de lucrările precedente, a fost alcătuit în primul rînd pe baza DI ; el prezintă o oarecare aproximație pentru derivarea nonverbală, în special din cauza sufixelor din nume proprii, pentru care, pe de o parte, nu dispunem de același tip de repertorii ca pentru substantivele comune, iar, pe de alta, analiza este uneori mai dificilă sau/și mai puțin sigură. Dintre inventarele de sufixe românești stabilite în lucrări anterioare, cel mai bogat este cel al lui PASCU, S. : 165 de sufixe, între care figurează însă numai 6 sufixe neologice, în timp ce IORDAN, S.R.R. enumeră 32 de asemenea sufixe. I. Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, București, 1981, p. 52, vorbește de existența a „peste 250 de sufixe" (dintre care în LRC² 188—226 menționează sub 100) — număr apropiat de cel de „peste 300" menționat de N. Dănilă în *Recueil d'études romanes* . . . , București, 1959, p. 57 — , iar Th. Hristea, în *Sinteze de limba română*, ediția a II-a, București, 1981, p. 57, de „circa 500 de sufixe" (în ediția a III-a, 1984, p. 72, același autor acceptă totalul nostru provizoriu, comunicat în LL 1983, 4, p. 501 drept „aproape 700, dintre care peste 300 sînt sufixe simple și 350 complexe", pe care îl preia în formula „peste 600 de sufixe"). Pentru numărul sufixelor verbale — cuprinse, bineînțeles în totalul menționat aici — și pentru deosebirile proporționale față de alte lucrări vezi *Derivarea verbală. Introducerea*, **5**.

2. Inventarul sufixelor dintr-o limbă dată poate varia de la o lucrare la alta în funcție de extensiunea cercetării, de punctul de vedere asupra statutului de sufix și a individualității lui formale (de exemplu, separarea/neseparare formelor de gen la sufixele substantivale sau includerea/neincluderea vocalei tematice la sufixe ca *-tor* : *-ător*, *-etor*, *-itor*, *-îtor* etc. *-ție* : *-ație*, *-iție*) sau de opțiunea între polisemie și omonimie (în siuații ca cele ale sufixelor adjectivale *-ar*, *-esc*) ; principalele deosebiri sînt date, de obicei, de includerea sau neincluderea „sufixoidelor" (vezi **6**, 3), a sufixelor savante sau a sufixelor vechi neproductive.

3. În totalul sufixelor nu sînt cuprinse sufixele virtuale sau latente, degajabile numai din formații semianalizabile (de exemplu, *-asc* din *fantasc* ; *-asm(ă)* din *sarcasm* și *fantasmă* ; *-aza* din *fantaza* ; *-ebru* din *funebru* și *-est* din *funest* ; *-ilen* din *madrilen* ; *-im* din *infim*, *intim*, *minim*) sau numai din formații cu dublă analiză (de exemplu, *-aliza* din *fiscaliza* ; *-ălogi* din *pisălogi* ; *-nici* din *silnici*). Ele nu sînt tratate în lucrarea de față, fiind menționate doar atunci cînd au o legătură oarecare cu alte sufixe. Pentru posibilitatea trecerii de la statutul de sufix virtual sau latent la cel de sufix real (din formații integral analizabile) vezi Flora Șuteu, *Un suffixe actualisé :* **-est**, în RRL XIV, 1969, 1, p. 21—22.

4. De asemenea, nu sînt tratate sufixele care apar în formații analizabile numai din punct de vedere formal (nu și semantic). De exemplu : *-est* din *modest* sau *-era*₍₂₎ din *modera* (pentru ambele cf. *mod*).

5. Împotriva degajării afixelor dintr-o singură formație analizabilă vezi Al. Graur, *Formanți cu un singur produs?*, în SCL XX, 1969, 6, p. 601—603 ; cf. A. Martinet, *Elements de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 135, Wolfgang Fleischer, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Leipzig, 1971, p. 36.

Unele derivate sufixale comportă două sau mai multe feluri de analiză, prin posibilitatea de raportare la baze diferite.

Analiza multiplă (de obicei dublă) poate să nu aibă consecințe asupra statutului și a aspectului (corpului fonetic sau/și structurii morfologice) sufixului în cauză cînd bazele virtuale nu atrag deosebiri de segmentare : este cazul derivatelor nominale analizabile prin baze substantivale sau prin baze verbale (*fugar* : *fugă* și *fugi*), al celor verbale analizabile prin baze substantivale sau interjecționale (*clămpăi* : *clampă* și *clamp!*) sau al unor derivate nominale analizabile prin baze substantivale de genuri diferite. În asemenea situații opțiunea pentru o anumită analiză este legată adesea de valoarea sufixului (de exemplu : *fluieraș*, diminutiv, se raportează la *fluier*, dar *fluieraș*, agent, la *fluiera*).

Pentru identificarea sufixelor, mai ales a celor complexe, este esențială distincția între analiza formală unică (raportarea la o singură bază și deci degajarea formă a unui sufix) și analiza multiplă (raportarea virtuală la două sau mai multe baze, de unde posibilitatea de degajare a unor sufixe diferite — simple sau complexe — și chiar aceea de interpretare prin tipuri de derivare opuse între ele : progresivă sau regresivă). Statutul de sufix este conferit de existența a cel puțin o formație cu analiză unică.

Descrierea unui sufix complex începe însă cu prezentarea situațiilor de analiză multiplă întrucît acestea constituie premisa detașării unor asemenea sufixe.

La analiza formală multiplă bazele virtuale sînt fie forme flexionare diferite ale aceluiași cuvînt (de exemplu, *colț* și *colțuri* pentru *colțuros* ; *sarma* și *sarmale* pentru *sărmăluță* ; *scălda* și *scăldat* pentru *scăldătoare*), fie un cuvînt simplu și un derivat al lui (*duel* și *duelgiu* pentru *duelgi* ; *înfige* și *înfigăreț* pentru *înfigări* ; *șovăi* și *șovăială* pentru *șovăielnic*). Și aici opțiunea pentru o anumită analiză poate fi legată de valoarea sufixului (de exemplu, *fierărie*, colectiv, se raportează la *fier*, dar *fierărie*, nume de ocupație sau de loc de exercitare a ei, la *fierar*).

4. Toate sufixele au exclusiv această funcție, fiind lipsite de existență autonomă.

1. La originea unor sufixe se poate găsi un cuvînt, dar nu unul existent în limba română. De exemplu : sufixul adverbial *-mente* <lat. *mente* s. sau sufixele adjectivale *-ănog, -enog*, create prin falsa analiză a unor compuse cu sl. *nog* s.

2. Unele cuvinte întregi (substantive) folosite în mai multe formații drept constituent secund al celui de bază (de exemplu : *cheie* din *cuvînt-* ~, *factor-* ~, *întrebare-* ~, *poziție-* ~ ; *etalon* sau *model* din *lot-* ~, *unitate-* ~ ; *școală* din *atelier-* ~, *navă-* ~, *restaurant-* ~) se aseamănă prin repetabilitate cu elementele de compunere și cu sufixele, iar cu cele din urmă și prin slăbirea sensului lexical ; ele sînt considerate de unii lingviști ca reprezentînd faza de tranziție spre statutul de sufixe. Vezi DUBOIS, D. S. 3, 7 ; RRL XIV, 1969, 1, p. 5 și SCL XXI, 1970, 3, p. 328.

3. Unele sufixe devin cuvinte prin trunchiere și conversiune ; de exemplu, sufixe diminutivale folosite ca prenume alintătoare : *-ica* > *Ica* și *-ică* > *Ică* ; *-uț* > *Uțu* și *-uța* > *Uța* (cf. și *Ela, Eta, Ina*) sau sufixul de abstracte nominale *-ism* folosit, mai ales la plural, ca simbol al denumirilor de curente : *(-)isme* ; cf. și *(-)aze* în biologie. În creații ocazionale unele sufixe pot deveni și verbe ; de exemplu, verbe ca *ălui*, folosite de Eliade Rădulescu în prefața gramaticii sale din 1828 (p. XXIX) pentru a indica anumite modele de adaptare a verbelor neologice : „Rumânii din Țara Rumânească avînd pînă acum a face cu grecii, ne-am învățat să sisiim și să pipiriim ; rumânii din Transilvania, Bănat și Bucovina, auzind iară totdauna limbi mai tari și mai aspre, s-au învățat să ururuiască și să ăluiască, adică, cînd luăm verburile *formare, recomandare, repetire, pretendere, descriere*, cei din Țara Rumânească zicem *formalisesc, recomandarisesc, repetirisesc, pretenderisesc*, cei din Transilvania, Banat și Bucovina zicem *formăluiesc, recomăndăluiesc, repetiruiesc, pretendăluiesc, describăluiesc* ș.cl."

5. Formarea cuvintelor cu ajutorul sufixelor — lexicale — se încadrează la derivare, reprezentînd unul dintre cele două tipuri de derivare progresivă (realizată prin adăugarea unui afix).

Unii lingviști reduc derivarea progresivă la sufixare, încadrînd prefixarea la compunere ; vezi FC II 9.

Sufixele sînt afixe care se deosebesc de prefixe prin poziția pe care o au în formațiile create : în urma rădăcinii sau a temei cuvîntului de bază.

Pentru alte deosebiri, referitoare la aspecte formale sau de conținut, vezi FC II 9—10 și DUBOIS, D.S. 2.

Mai mult decît alte procedee de formare a cuvintelor, derivarea cu sufixe prezintă asemănări și interferențe cu morfologia prin caracterul ei sistematic, prin mecanismul atașării sufixelor, prin specializarea multor sufixe pe părți de vorbire, prin valorile comune ale unor derivate sufixale și ale unor forme flexionare, prin existența unor sufixe flexionare și a unor sufixe cu statut aparent mixt (lexico-gramatical), prin alternanțele fonetice comune derivării și flexiunii, prin faptul că unele derivate pornesc

de la forme flexionare ale cuvintelor de bază și prin schimbul de sufixe lexicale în flexiunea aceluiași cuvînt (sg. *-ică* : pl. *-ele*).

Vezi, mai pe larg, GRAM. ROM.^{2} I 19—21 ; DUBOIS, D.S. 3—4, MARCHAND, E. W. Unii lingviști încadrează sufixarea la morfologie, considerînd-o, în bloc, un capitol al acesteia. Alții încadrează la flexiune unele formații cu sufixe lexicale : este cazul adjectivelor deverbale cu sufixele *-tor, -bil*, al adjectivelor cu sufixul *-isim* sau al substantivelor moționale.

6. Derivarea cu sufixe ridică, în unele situații, problema delimitării față de alte procedee de formare a cuvintelor : derivarea regresivă, conversiunea, compunerea (tematică), ca și față de fenomenul morfologic al reconstituirii unei forme flexionare.

1. În ce privește derivarea regresivă, delimitarea este exclusiv de natură diacronică, bazîndu-se pe cunoașterea raportului cronologic dintre cuvîntul cu aspect de bază și cuvîntul înrudit cu aspect de derivat sufixal. Din punct de vedere sincronic relația dintre derivatele regresive verbale *picta, transla* și substantivele *pictor, pictură*, respectiv *translator, translație* este aceeași ca între *sculpta, administra* și derivatele progresive substantivale *sculptor, sculptură*, respectiv *administrator, administrație*.

2. Delimitarea față de conversiune vizează, în ansamblu, derivatele imediate verbale (pentru care vezi *Derivarea verbală. Introducerea* **6**) și, în particular, unele sufixe lexicale provenite din sufixe flexionare de infinitiv (sufixul substantival *-are* din *născare, vînzare*) sau de participiu (sufixele adjectivale *-at* din *buzat*, *-ut* din *limbut*).

3. Problema delimitării derivării și a derivatelor cu sufixe de compunerea și de compusele de tip tematic (cu elemente de compunere) se pune pe două planuri : a) pe plan teoretic, general, interesează distincția de principiu dintre aceste procedee, în speță poziția față de categoria elementelor de compunere care ocupă ultimul loc într-un cuvînt compus și pe care unii lingviști le numesc pseudosufixe, false sufixe sau sufixoide, iar b) în cîteva situații concrete este necesară delimitarea unor sufixe de segmente omonime cu statut de elemente de compunere.

a. Deosebirea dintre sufixe și elementele de compunere tematică (fără existență independentă în limba română) care ocupă ultimul loc în cuvintele formate se face, în general, pe baza unui criteriu semantic-noțional asociat de obicei cu criteriul etimologic al provenienței din cuvinte autosemantice ; la aceste criterii se adaugă unele indicii formale ale elementelor de compunere : topica dublă — ca segment nu numai final, ci și inițial — a multora dintre ele (*-antrop* și *antropo-* ; *-fil* și *filo-* etc.). lungimea și aspectul lor de cuvînt (*-atlon, -emeză, -logie, -tecă, -zimă* etc.),

Vezi FC I, p. VIII, și II 13—14 (și bibliografia indicată acolo) ; RRL XIV, 1969, 1, p. 3—6.

Probleme mai dificile apar la formanți care au ca etimon indirect cuvinte autosemantice, de exemplu sufixul adverbial *-mente*, sufixul verbal *-fica* și sufixul adjectival *-fic*.

Vezi discuția din monografiile respective.

b. Situații speciale de omonimie între un sufix și un element de compunere se întîlnesc la sufixele *-andru, -ant, -id, -(o)log, -(o)man, -oic, -ol, -ur*. La cele mai multe dintre ele delimitarea se face ușor, pe baza sensurilor cu totul diferite.

Pentru toate aceste situații de omonimie vezi monografiile sufixelor respective.

4. Delimitarea dintre derivarea cu sufixe și fenomenul morfologic al refacerii unei forme flexionare — numit de unii cercetători derivare

regresivă morfologică — este, ca și în cazul delimitării de derivarea regresivă lexicală (vezi 1), exclusiv de natură diacronică, bazîndu-se aici pe cunoașterea raportului cronologic dintre variantele unui cuvînt (între care una are aspect de derivat sufixal). Din punct de vedere sincronic substantivele *capăt*, *judec*, *ramură*, *vopsea*, *zală* par formate cu sufixe (*-ăt*, *-ec*, *-ură*, *-ea*, *-ală*), deși ele sînt, de fapt, forme de singular refăcute din plurale ale unor singulare primare lipsite de finalele în cauză.

Vezi J. Byck și A. Graur, *L'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL I, 1933, p. 29—31, 34; FC I p. IX; Th. Hristea, *lucr. cit.*, în *Sistemele limbii*, p. 108.

7. Sufixele trebuie delimitate, de asemenea, de unele segmente finale fără funcție de formanți lexicali, care nu creează decît, cel mult, variante ale unui cuvînt, întrucît nu-i imprimă un sens sau un statut nou.

1. Este vorba, pe de o parte, de sunetele epitetice, vocale sau silabe, adăugate la sfîrșitul unui cuvînt, deci de un fenomen fonetic produs în anumite condiții, de exemplu, în poezia populară, la sfîrșitul unui vers, de obicei cîntat (*-ă*/*-î* sau *-re*).

Vezi A. Rosetti, *Remarques sur la détente des occlusives roumaines en fin de mot*, în BL I, 1933, p. 58—88; A. Graur, -re *et* -ră *facultatifs*, în BL III, 1935, p. 182—185; GRAUR, T. 248.

2. Pe de altă parte, este vorba de așa-numitele particule prin care se creează variante ale unui cuvînt, ca adverbialul *-a* din *acuma*, *aicea*.

Vezi Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, 1985, p. 111—134.

STRUCTURA VOLUMELOR CONSACRATE SUFIXELOR

8. Tratarea sufixelor în lucrarea de față este similară cu cea a prefixelor (FC II). Ea constă mai întîi în studiul analitic al fiecărui sufix simplu în monografii consacrate cîte unui sufix în parte sau cîte unui grup de sufixe care constituie o serie pe baza unei înrudiri parțiale sau a comunității de origine în cazul unor dublete etimologice. Prezentarea monografică a unui sufix simplu sau a unei serii de sufixe simple include menționarea tuturor sufixelor complexe (compuse și dezvoltate) în care intră sufixul/sufixele din titlu; tratarea specială a sufixelor complexe se face în micromonografii atașate la sfîrșitul monografiei consacrate ultimului sufix din structura lor, dar în ordinea alfabetică a primului element (sufix sau interfix): de exemplu, *-uleț* la *-eț*.

Datorită grupării în serii și subordonării față de sufixul de bază, numărul monografiilor nu corespunde cu numărul sufixelor studiate.

Monografiile sînt urmate de capitole de sinteză în care problemele abordate privesc ansamblul sufixelor românești sau grupări ale lor după diverse criterii (semantice, gramaticale, etimologice).

Numărul mult mai mare al sufixelor din limba română față de prefixele ei impune însă tratarea sufixelor în mai multe volume, iar faptul că sufixele verbale reprezintă singura clasă de sufixe cu distribuție exclusivă justifică tratarea separată a derivării verbale față de cea nonverbală, căreia îi vor fi consacrate volumele următoare. În cadrul celor două mari secțiuni — derivarea verbală și cea nonverbală — ordinea monografiilor este strict alfabetică, iar, ca și în volumul consacrat prefixelor, în cazul sufixelor grupate într-o monografie comună ordinea este dată de primul sufix din titlul monografiei, care este principalul element al seriei și reprezentantul ei; celelalte sufixe figurează însă la locul alfabetic respectiv, cu trimitere la monografia în care sînt tratate.

Tehnica de diferențiere printr-un indice numeric (care reflectă, de regulă, ordinea cronologică) a sufixelor omonime și a variantelor omonime, de notare a variantelor prin paranteze rotunde în titlul monografiilor și de marcare a unor grupări de variante sau a unor subserii prin punct și virgulă sau prin bară este, și ea, aceeași ca în FC II. Singura inovație de ordin tehnic este notarea prin paranteze drepte, în titlul monografiilor, a afixelor virtuale menționate din considerente speciale.

Spre deosebire de inventarul formațiilor prefixale, bazat parțial pe DLR și mai mult pe DM (vezi FC II 22), inventarul formațiilor sufixale luate în considerație este stabilit în primul rînd după DI (care cuprinde inventarul lexical din DA ms.). Pentru fiecare sufix se indică numărul formațiilor analizabile din DI și chiar lista lor completă atunci cînd ele sînt mai puține de 25. Adaosurile din alte surse — dicționare generale mai noi (DLRC, DM, DLR, MDE, DEX), dicționare speciale (LTR, D. MED., DN, DER, DCR, glosare regionale), studii lingvistice (cu precădere dintre cele referitoare la formarea cuvintelor) sau înregistrări din diverse texte — sînt prezentate totdeauna prin numărul lor total, urmat, după caz, de lista completă (cînd adaosurile sînt sub 100 de unități) sau numai ilustrativă (cînd adaosurile depășesc acest număr).

MIOARA AVRAM

DERIVAREA VERBALĂ

INTRODUCERE

1. Volumul de față se ocupă de sufixele verbale lexicale și de derivatele verbale imediate (v. în § **6** ce înțelegem prin acest termen).

Motivele pentru care tratăm împreună derivatele verbale sufixale și pe cele nesufixale (imediate) sînt :

a. semantica derivatelor verbale imediate e perfect paralelă cu semantica derivatelor verbale sufixale cu baze nonverbale;

Vezi VASILIU, S.D.S. 503–504 și volumul de față, cap. *Semantica derivatelor verbale sufixale și imediate.*

b. derivarea imediată e sursă de formare a noi sufixe verbale în interiorul limbii române întrucît formațiile cu dublă analiză din care se detașează sufixele noi sînt derivate imediate (de la baze derivate sau augmentate). V. mai jos, § **3.**

Situația apare și în alte limbi, chiar dacă nu e prezentată în termenii adoptați de noi ; v. de ex. FISCHER, L. D. 171–172.

c. derivatele verbale imediate au foarte frecvent baze identice cu derivatele verbale sufixale (v. cap. *Categoria morfologică ...*, § **3, 4**).

Motivele expuse sub *a.–c.* arată, după părerea noastră, că tratarea împreună a derivatelor verbale mediate și imediate permite o cunoaștere mai rafinată a derivării verbale atît în sincronie, cît și în diacronie.

Vom avea în vedere, în subsidiar, și unele derivate formate prin mijloace asociate (v. FC II 5), și anume :

— Derivatele parasintetice, în monografii, în cazul sufixelor cu derivate puține (de ex., *-ăza*, cu trei formații, din care : **în***fierb***ăza**) sau, dimpotrivă, în cazul sufixelor la care derivatele parasintetice sînt relativ numeroase (de ex., din cele 35 de derivate ale sufixelor cu segmentul *-ș-*, 13 sînt parasintetice). Ori de cîte ori le vom lua în considerație, o vom face în mod explicit.

— Unele derivate regresive atunci cînd ele constituie o bază posibilă (din două sau mai multe) de analiză și formare a unor derivate care au servit de model în apariția unor sufixe (de ex., *pietrici* este derivat regresiv de la *pietricică*, derivat imediat de la *pietricea* ori derivat cu sufixul *-ici* de la *piatră* ; *sărăcăci* este derivat regresiv de la *sărăcăcios* ori derivat cu *-ăci* de la *sărac*).

2. *a.* Inventarul de sufixe verbale a fost obținut prin aplicarea procedurii de analiză stabilite pentru toate mijloacele de derivare asupra întregului corpus de verbe extrase din sursele selectate pentru tratatul din care face parte volumul de față (v. *Cuvînt înainte*, FC I, p. XII). Derivatele verbale din care au fost detașate sufixele sînt, conform concepției pe care se întemeiază tratatul nostru, cuvinte „a căror formație este sau a fost clară pentru vorbitorii români", deci pot fi, fără nici o restricție, moștenite, împrumutate sau formate în românește (v. FC I, p. XIII).

Analiza constînd din compararea derivatelor verbale cu diversele cuvinte din limba română la care pot fi raportate ele, rezultă că ea este o analiză structurală a derivatelor, și nu o analiză etimologică. Este posibil ca uneori analiza structurală să coincidă cu cea etimologică. Acest tip de analiză are implicații de felul celor menționate mai jos asupra criteriilor de stabilire a corpusului de derivate și de sufixe :

Situațiile descrise nu sînt specifice pentru derivatele și sufixele verbale ; ele apar, în aproximativ aceiași termeni, și la derivatele și sufixele nominale și adverbiale.

— În inventarul derivatelor apar cuvintele moștenite sau împrumuturile analizabile ; de ex. : *apropia* (< lat. *appropiare*), cf. *aproape* ; *atomiza* (< fr. *atomiser*, germ. *atomisieren*, engl. *atomize*), cf. *atom*. Formațiile derivate în limba de origine, dar neanalizabile în română nu sînt avute în vedere. De ex. : *bonifica* „a despăgubi pe cineva de o cheltuială făcută" (< fr. *bonifier* < *boni* — din expresia *donner à titre de boni* < lat. *aliquid boni* „surplus d'une recette sur les prévisions etc." — + *-fier*) nu este analizabil în românește întrucît nu are nici o legătură semantică cu rom. *bon* (asemănarea formală este întîmplătoare).

Derivatele sufixale în limba de origine analizabile prin altă formulă structurală în română sînt reținute cu statutul implicat de noua analiză. De ex. : *înălța* (<lat. **inaltiare*, derivat cu sufixul *-iare*) este înregistrat ca derivat imediat.

1. Vezi H. Marchand (*Synchronic Analysis and Word-Formation*, în „Cahiers F. de Saussure", 1955, nº 13, p. 7) : „loans from other languages unless they have become analysable syntagmas have no place in a study of word-formation".

În poziția pe care o adoptă față de derivatele formate după model străin (engl. foreign-coined words), autorul citat ne pare inconsecvent cu principiul enunțat mai sus : „the natural synchronic description will therefore be to describe foreign-coined words on the basis of the structural system to which they belong" (p. 16).

2. Împrumuturile sau cuvintele moștenite neanalizabile sînt avute în vedere în legătură cu originea și istoria sufixelor, așa cum sînt avute în vedere formațiile neanalizabile împrumutate și adaptate la limba română cu anumite sufixe. De ex. : *tremura* (<lat. *tremulare*); *chibzui* (<magh. *képezni*), *hăcui* (<germ. *hacken*), adaptate cu *-ui* ; *morăi* (<rus. *морить*, ucr. *морити*) adaptat cu *-ăi*$_1$. V. sufixele -ĂRI ...,-UI și -ĂI$_1$ ..., §**5**. *c*.

Împrumuturile analizabile formal, dar neanalizabile semantic sînt menționate cu explicații. V., de ex. : *civiliza*, *amortiza*, sufixul -IZA, § **3**, *4*. *a*.

3. Împrumuturile analizabile parțial în română sînt avute în vedere, firește, numai cu sensurile analizabile. De ex. : *contracta* (<fr., lat.) „a încheia un contract, a se îndatora la ...", cf. *contract* (nu și : „a se strînge, a se zgîrci").

— Analiza (sincronică a) derivatelor nu redă întotdeauna istoria lor. De ex. : *șopti*, provenit din v. sl. шъптати (bg. *шепти*) — v. DLR —, e analizabil prin *șopa !*, tratat în același dicționar ca onomatopee fără model străin.

Există și situații în care verbe considerate cu etimologia necunoscută sînt analizabile prin baze de asemenea cu etimologia necunoscută. De ex. : *șovîrcăi* „a se da la o parte (ferindu-se ...) ; a încerca să ocolească ... adevărul", cf. *șovîrca* „a se eschiva, a se codi" (ambele cu etimologia necunoscută în DLR). În aceste cazuri, atîta timp cît etimologia cuvintelor puse în relație nu e rezolvată, nu se poate spune nimic cu privire la raportul dintre analiza și istoria lor.

— Analiza derivatelor împrumutate nu coincide întotdeauna în toate amănuntele cu istoria și analiza lor în limba de origine. De ex. : *curtiza* „a curta", analizabil în *curte* „omagiu măgulitor adresat unei femei" și *-iza*, e împrumutat din fr. *courtiser*, formă refăcută, după *courtisan* (< it. *cortigiano* < *corte*), a mai vechiului *courtoyer* < v. fr. *court* „curte" (v. DAUZAT—DUBOIS—MITTERAND ; *Grand Larousse*).

— În inventarul derivatelor apar verbele care în condițiile limbii actuale standard sînt neanalizabile semantic dacă :

au fost analizabile într-o fază mai veche, de ex. : *consilia* „a sfătui" (A. Russo, în DA), cf. *consiliu* „sfat" (I. Ghica, în DA) ; *istovi* „a muri ; a sfîrși ..." („Magazin istoric pentru Dacia", *Uricariul*, în DA), cf. *istov* „moarte ; sfîrșit" („Magazin istoric pentru Dacia", Beldiman, în DA) ; *lămuri* „(despre metale ...) a curăți prin foc ... ; a limpezi" (*Mineiul* 1776, în DA), cf. *lamură* „curat" (Herodot, în DA) ;

sînt analizabile pentru un grup restrîns de vorbitori, de ex. : *jimba* „a (se) strîmba" (reg., în DA), cf. *jimb* „strîmb" (idem) ; *varia*, cf. *variu* (livr. și înv.).

În ambele situații, formațiile sînt reținute ca aparținînd perioadei, respectiv graiului sau idiolectului în care erau/ sînt analizabile.

— Nu sînt înregistrate în inventarul derivatelor (vezi însă mai sus obs. 2) verbele considerate a fi derivate de la cuvinte din limbi străine neîmprumutate ca atare în limba română ; de ex. : *hăisui* „a alunga fiarele sălbatice din culcuș" < magh. *hajsza*, cf. TAMÁS.

— Se înregistrează ca unități ale sistemului românesc de derivare verbală și sufixele care apar exclusiv în derivate moștenite sau împrumutate ; de ex. : *-ia*, moștenit din lat. *-iare*, apare numai în derivatul *apropia* (vezi -IA, § **3**. *a* : rom. *-ia* este și împrumut tîrziu latino-romanic), iar *-irui* (*argumentirui*), reprezentînd adaptarea la limba română cu ajutorul lui *-ui* a germ. *-ieren*, apare numai în derivate împrumutate (vezi -UI, § 8). Această poziție e justificată de ipoteza că, în principiu, nu e exclus ca un derivat analizabil și perfect explicabil în interiorul limbii române care are și corespondent în latină sau într-o limbă oarecare să fie de fapt format în românește.

Ne-am abătut, în mod deliberat, de la principiul analizei structurale (sincronice) enunțat mai sus prin faptul că nu am înregistrat verbele devenite analizabile în raport cu nume derivate de la ele însele prin regresiune ; de ex. : *bîrfi* (< bg. *бръ̀твя*, v. M. S. Mladenov, în LR **XXII**, 1974, nr. 1, p. 53), cf. *bîrfă* ; *dejuna* (< fr. *déjeuner* < lat.), cf. *dejun* (derivat regresiv în română ; fr. *déjeuner* s. m. e infinitiv substantivat).

V. și DUBOIS, D. S. 13—14, care înregistrează formațiile nominale regresive ca derivate cu sufixul zero de la verbe, remarcînd : „ce champ suffixal est dégajé selon des critères diachroniques ; d'un point de vue synchronique le groupe *rebond* / *rebondir* ... apparaît inversé et formé de verbes dénominatifs".

Am procedat în acest mod — deși analiza acestor verbe ca denominale e operată în mod curent atît de vorbitorii nespecialiști (v. Th. Hristea, *Derivarea regresivă morfologică în raporturile ei cu cea lexicală*, în *Sistemele limbii*, 1970, p. 98 ; VASILIU, S.D.S. 498), cît și, în general, în cercetările sincronice și, mai mult, e reflectată de unele definiții din dicționare în care verbul primar e definit prin referire la numele postverbal (v. exemple la VASILIU, S.D.S. 499—500) — pentru că :

înregistrarea tuturor acestor verbe ca derivate denominale ar falsifica datele privitoare la productivitatea procedeului ;

în cazul acestui tip de formații, diacronia contrazice **în bloc** sincronia.

b. Sufixele reținute în inventarul nostru sînt cele care au fost identificate în cel puțin o formație analizabilă în românește. (E vorba de formații cu analiză unică, pentru că sufixele identificate numai în formații cu dublă analiză nu au statut de sufixe ferme, ci de sufixe virtuale; v. § **3.**) Exemple de sufixe apărînd în cîte o singură astfel de formație : -*ugi* (*vălugi*), -*ozi* (*foltozi*, împrumut).

1. Vezi FC II 7—8, și acolo referințele despre puncte de vedere opuse acestei concepții.

2. V. *Tabel sinoptic* . . . : din totalul de 99 de sufixe simple, 23 (aproximativ un sfert) au cîte un singur derivat. Așadar aceste sufixe au pondere destul de mare în sistemul sufixelor verbale.

3. În analiza derivatelor, condusă după principiile stabilite pentru întreaga secțiune consacrată derivării (v. FC II 6—7), am făcut întotdeauna distincție (conform cu principiile amintite) între formațiile cu analiză unică și cele cu dublă analiză (v. *Introducere în studiul sufixelor*, p. 9—10). Întrucît formațiile verbale cu dublă analiză par a fi relativ mai numeroase decît cele nonverbale și, prin aceasta, au implicații mai puternice asupra dinamicii inventarului de sufixe verbale, vom prezenta aici modelele principale de dublă analiză a derivatelor verbale.

Vezi Al. Graur, în BL IV, 1936, p. 65—67, și VI, 1938, p. 145 și 157—163 ; în RRL XIV, 1969, p. 327—332 ; MALKIEL, G. 316.

Dubla analiză este de două tipuri, după cum derivatul poate fi raportat la *a*. cel puțin două baze care implică segmentări diferite sau *b*. o singură bază.

a. În cazul primului tip, distingem două subtipuri după cum cel puțin una din bazele posibile e :

— un derivat, cealaltă fiind un cuvînt primar, anume baza primului :

ostăși : *ost-aș*, *oaste*
grijuli : *grij-uliu*, *grijă*
tălpăși : *tălp-aș*, *tălp-ășiță*, *talpă*
pocita : *poc-it* ^{2} (3), *poc-itor* (2), *poc-itură* ^{1} (3) — în DLR —, *poci*
secătui : *sec-at*, *seca*
confiscarisi : *confisc-are*, *confisca*
zburătăi : *zbur-at*, *zbur-ătură*, *zbura*.

În raport cu baza (bazele) derivată (derivate), verbele sînt :

derivate imediate : *ostăși* : *ostaș*, *tălpăși* : *tălpaș*, *pocita* : *pocit*,

derivate regresive : *grijuli* : *grijul-iu*, *tălpăși* : *tălpăș-iță*, *pocita* : *pocit-or*, *pocit-ură*,

derivate sufixale : *confiscar-isi* : *confiscare*, *secăt-ui* : *secat*, *zburăt-ăi* : *zburat*, (prin regresiune) *zburătură*.

În raport cu baza primară verbele sînt derivate sufixale cu :

sufixe simple : [*ost-*] + [-*ăși*], [*grij-*] + [-*uli*], [*tălp-*] + [-*ăși*], [*poc-*] + [-*ita*]

ori cu

sufixe compuse : [*confisc-*] + [-*ar-isi*], [*sec-*] + [-*ăt-ui*], [*zbur-*] + [-*ăt-ăi*]

Observăm că *tălpăși*, *pocita* și *zburătăi* comportă două analize diferite prin raportare la bazele derivate (analize care corespund la cîte două posibile istorii diferite : *tălpăși* și *pocita* sînt formate prin derivare imediată sau regresivă ; *zburătăi* e format prin derivare sufixală de la o bază derivată existentă independent sau obținută prin regresiune). Din punctul de vedere al sufixelor verbale însă, distincția dintre cele două analize nu e relevantă pentru că nu implică segmentări diferite ale verbelor. De aceea reținem aceste situații tot ca exemple de dublă, și nu de triplă analiză.

— o temă augmentată (printr-un anumit morfem gramatical, uneori identic cu un anumit sufix, ori un segment nesufixal), cealaltă fiind tema neaugmentată a aceluiași cuvînt :

cafeli : *caf-el-e*, *cafea*
picura : *pic-ur-i*, *pic*
atenționa: *atenți-un-e*, *atenție*
pingelui : *ping-el-e*, *pingea*.

Elementul desemnat de noi prin termenul segment nesufixal pare să corespundă interfixului din terminologia lui Malkiel (G. 318) : „semantically void ingredients wedged in between the radical and some sharply silhouetted suffix". V. și CARABULEA, I. 132, care a preluat termenul de la Y. Malkiel.

În raport cu tema augmentată verbele sînt :

derivate imediate : *cafeli* : *cafel-e*, *picura* : *picur-i*, *atenționa* : *atențiun-e*,

derivate sufixale : *pingel-ui* : *pingel-e*.

În raport cu tema neaugmentată sînt derivate sufixale cu :

sufixe simple : [*caf-*] + [-*eli*], [*pic-*] + [-*ura*], [*atenți-*] + [-*ona*],

sufixe complexe : [*ping-*] + [-*elui*].

1. În mod excepțional, cele două baze prin care se face analiza derivatului pot să nu aparțină aceleiași paradigme. De ex. *încotoșmăni*, -*a*, v. sufixele -ĂNI, -ĂNA, § **3**.

2. Există și cazuri sporadice de triplă analiză :

tratarisarisi (formație glumeață la Alecsandri), analizabil prin baza primară *trata* și bazele derivate *tratare* și *tratarisi* ;

formațiile de tipul *îmbucături*, analizabile prin baze primare (*îmbuca*) și derivate (*îmbucat*, *îmbucătură*) ;

formațiile de tipul *atenționa*, analizabile prin baze primare (*atent*) și baze derivate (*atenție* și varianta ei *atențiune*).

În primul caz, din analiză rezultă 3 sufixe compuse : -*arisarisi*, -*isarisi*, -*arisi* ; în cel de al doilea, 1 sufix compus : -*ături*, unul simplu : -*uri*, și derivate imediate ; în cel de al treilea, 2 sufixe simple : -*iona*, -*ona*, și derivate imediate. Nici una din aceste situații nu este însă productivă pentru sistemul sufixal românesc : -*arisarisi*, -*isarisi* și -*ături* sînt sufixe virtuale (v. sufixele -ISI . . ., § **8** ; -ĂRI . . ., § **8**), -*iona* e reținut ca sufix datorită uneia din formații, *impulsiona*, care în limba actuală nu mai satisface condițiile triplei analize (v. sufixele -ONA$_3$ . . . ., §**1**). Productiv însă sufixul -*iona* nu este (v. -ONA$_3$, § **6**).

b. În cazul celui de al doilea tip (situație mai specială datorită exemplelor puțin numeroase și cu caracter nesistematic), baza (unică) e o interjecție, adică un cuvînt fără structură formală, deci, în principiu, segmentabil în orice fel :

mihoti : *mihoho !*
tuculi : *tucu !*
bubui : *bu-bu !*

La primele două derivate ambele analize operate au drept rezultat detașarea unui sufix : *mih-oti* sau *miho-ti*, *tuc-uli* sau *tucu-li*. La cel de al treilea derivat, una din analize are drept rezultat detașarea unui sufix : *bub-ui*, cealaltă însă ajunge la un derivat imediat : *bubu-i*.

În segmentarea formațiilor de acest tip ne-am condus după datele oferite de inventarul de sufixe detașate din derivate de la baze noninterjecționale. Astfel, am admis dubla segmentare a derivatului *tuculi* pentru că atît -*li*, cît și -*uli* sînt detașate din derivate noninterjecționale cu analiză unică (*pecet-li*, *jug-uli*). În schimb, în *ghioldorosi* (*ghioldoro !*), am detașat prin analiză unică un sufix -*osi* pentru că detașarea unui sufix -*si* nu este impusă de nici un derivat noninterjecțional.

În cazul tipului de sub *a*. sensul impune uneori alegerea uneia din cele două modalități de analiză posibile din punct de vedere formal. De ex. : *bucățeli* „a face bucățele" ; *fățări* „a se preface, a se fățărnici", cf. *fățare* „fățărnicie" ; *îngîndura* „a cădea pe gînduri" ; *pinteșări*

„a avea pîntecare (pîntecărie)”; *aruncături* „(despre lemne) a intra în putrefacție”, cf. *aruncătură* „lemn uscat”; *hoinări* „a umbla hoinar” (cp. cu *(h)oină* „joc cu mingea”) pledează pentru analiza prin baza derivată, respectiv augmentată; *olări* „a rotunji capetele buşteanului în formă de oală”; *lăptoşa* „a transforma în lapte”; *limbuşi* „a-şi plimba limba prin gură” (cp. cu *limbuş* „omuşor”) pledează pentru analiza prin baza primară.

Există şi cazuri speciale (rare) în care raportarea la diversele baze se poate face în mod diferențiat după sensurile derivatului; de ex., *pietrici*: „a deveni zgrunțuros”, cf. *pietricică*; „a se întări”, cf. *piatră*; „a pietrui”, cf. *pietre*, *pietricele*.

Alteori (în majoritatea cazurilor) sensul este neconcludent (fie pentru că cele două tipuri de baze la care poate fi raportat verbul sînt sinonime, fie pentru că, fără a marca o distincție semantică, sensul verbului poate fi formulat în două feluri, prin referire la cele două tipuri de baze). De ex.: *ajutora* „a ajuta” sau „a da ajutor”, *strîmtora* „a băga la strîmtoare” sau „...la loc strîmt”, *grădinări* „a face meseria de grădinar, a face grădinărie” sau „a se ocupa de grădină”, *sulfura* „a amesteca o substanță chimică cu sulf” sau „a transforma în sulfură (compus al sulfului)”, *încrucişa* „a pune cruciş (=în cruce)”, *cărnoşi* „a jupui de carne” sau „... de părțile cărnoase”, *blegoşa* „a deveni bleg (=blegos)”, *frențuşi* „a se îmbolnăvi de frențe (=frențuş)”. Sînt ambigue în bloc derivatele în *-eli*, *-ela* care nu conțin în sensul lor noțiunea de plural al bazei, întrucît singularul are forme cu şi fără *-l-*: *bacceli* „a căpăta aspect de baccea” (cf. *b.*) sau „...aspectul unei baccele” etc. (E de la sine înțeles că în cazul tipului de sub *b.*, de asemenea, criteriul sensului nu este operant: structura semantică a formațiilor reflectă — nici nu s-ar putea să fie altfel — caracterul amorf al bazelor.)

Deoarece, după cum s-a văzut, 1. criteriul conținutului semantic este adesea inoperant, 2. din punct de vedere formal, ambele analize sînt în toate cazurile posibile (fără a putea spune măcar că una e mai simplă decît cealaltă) şi, în sfîrşit, 3. formațiile de acest tip au determinat apariția de noi sufixe, înregistrăm toate tipurile de formații neconcludente din punct de vedere semantic (alături, bineînțeles, de cele al căror sens impune analiza prin bazele primare) în capitolele consacrate sufixelor rezultate din analiza prin bazele primare, respectiv, neaugmentate (în cazul exemplelor noastre: *-ăşi*, *-uli*, *-ita*, *-arisi*, *-ătui*; *-eli*, *-ura*, *-ona*$_3$). În acelaşi fel am procedat cu derivatele de la interjecții (*-ti*, *-oti*; *-li*, *-uli*). Le înregistrăm însă separat de derivatele a căror analiză are drept unic rezultat detaşarea sufixelor în discuție (de ex.: *băşcăşi*: *başca*, *terfeli*: *tearfă*, *pericolarisi*: *pericol*) pentru că prezența în structura lor a sufixelor în discuție nu e certă.

Sînt situații în care elementele derivate detaşate din formații cu dublă analiză nu sînt productive, adică nu apar niciodată (cel puțin în materialul de care dispunem noi) în formații a căror analiză să aibă drept rezultat unic detaşarea sufixelor respective. De ex., *-işi* apare exclusiv în formații ca *mîlcomişi* < *mîlcomiş*, *păişi* < *păiş*; *-ănoşa* şi *-ătoşa*, forme dezvoltate ale lui *-oşa*, apar exclusiv în formații ca *viermănoşa* < *viermănos*, *apătoşa* < *apătos*; *-ința* apare exclusiv în formații ca *ființa* < *ființă*; *-ălogi*, *-elogi*, exclusiv în formații ca *pisălogi* < *pisălog*, *terfelogi* < *terfelog*. Elementele derivative care apar numai în formații cu dublă analiză sînt înregistrate ca sufixe: a) dacă formează serii de cîte cel puțin 2 termeni cu sufixe detaşate din formații cu analiză unică (de ex.: *-işi*, alături de *-şi*, *-ăşa*, *-eşa* etc.; *-ănoşa* şi *-ătoşa*, alături de *-oreşa*) sau b) (e cazul sufixelor dezvoltate) dacă se explică prin forme dezvoltate ale sufixului de bază (de ex.: *-ălogi* şi *-elogi*, explicate prin sufixele *-ălog* şi, respectiv, *-elog*, forme dezvoltate ale lui *-og*, prin care se explică *-ogi*). Atunci cînd nu satisfac condițiile de sub a), b), nu sînt înregistrate ca sufixe; formațiile din care se pot detaşa ele sînt însă reținute. Astfel, nu am reținut un sufix *-ința* pe baza formației *ființa*, dar am înregistrat verbul la derivatele imediate; nu am reținut sufixele compuse cu *-iza*, toate detaşate din formații cu dublă analiză, dar am înregistrat verbele în care apar ele la sufixul *-iza* (v. mai jos § **5**). Înregistrăm aceste sufixe (sub denumirea convențională de sufixe virtuale) deoarece e posibil 1. să existe deja formații care să le justifice statutul de sufixe productive şi pe care noi să nu le cunoaştem şi 2. asemenea formații să apară în viitor, deci ele să devină productive.

Punctul de vedere care ne-a condus la alegerea procedurii de mai sus este principiul similar cu cel potrivit căruia înregistrăm sufixele împrumutate pentru care nu avem nici o formație românească (vezi § **2**).

4. Elementele derivative detaşate din formații cu analiză unică sau multiplă sînt organizate în grupuri; aceste grupuri, la rîndul lor, sînt constituite din sufixele şi variantele lor ori din serii (uneori cu subserii, după conjugări) de sufixe.

Variantele sînt fonetice, grafice sau de conjugare (morfologice).

Statutul variantelor fonetice şi grafice se stabileşte, ca şi la sufixele nonverbale, pe baza contextelor fonetice care le determină, respectiv, pe baza convențiilor grafice valabile într-o anumită perioadă (de obicei, convenții împrumutate o dată cu formațiile din care se detaşează variantele în discuție).

Statutul de variantă de conjugare, specifică pentru derivarea verbală, se acordă elementelor derivative care se detaşează exclusiv din dublete de conjugare, formații explicate, de obicei, prin schimbare de conjugare. (V. totuşi *anatimisa*, care poate fi explicat atît prin schimbare de conjugare din *anatimisi*, cît şi prin bulgară — v. sufixul -ISI, § **4.** *a*, varianta *-isa*$_1$.)

Elementele derivative care apar în dublete de conjugare pot avea statut de sufixe atunci cînd apar şi în formații care nu constituie dublete. De asemenea, ele pot interveni în formarea unor sufixe perechi. V., de ex., sufixele -NI ..., § **5**: *-ăna*, *-ina*.

Variantele de conjugare sînt puține, slab sau chiar foarte slab reprezentate şi au, în general, o poziție precară în raport cu sufixul de bază. De ex., *-ota*$_2$, variantă de conjugare a lui *-oti*, apare în 3 formații: *picota* şi (cu dublă analiză) *chiota*, *tropota*; *-ăti*$_2$, variantă de conjugare a lui *-ăta*, numai în *şchiopăti* (v. sufixele -TI ..., § **4**, şi -TA ..., § **1**, **4**).

Relativ frecvente în derivarea sufixală verbală sînt elementele derivative cu statut dublu, de sufixe şi variante. Este mai ales cazul derivativelor detaşate atît (1) din formații care sînt variantele fonetice (de obicei, regionale) ale unor formații (literare) din care se detaşează sufixele de bază, cît şi (2) din formații care nu au şi nu presupun dublete pentru că nu prezintă contextul fonetic care să condiționeze variația respectivă. În situația (1) spunem că elementele derivative sînt variante, în situația (2) spunem că ele sînt sufixe. De ex.:

-eri e variantă fonetică regională a lui *-ări* în *cenuşeri*, variantă a lui *cenuşări*, şi sufix în *împleteri* (v. sufixele -ĂRI ..., § **1**).

sau situația mai complexă, în care raporturile sufix/variantă dintre 2 termeni sînt reciproce :

-oșa e sufix în *ghemoșa* și variantă a lui *-ușa* în *măruntoșa*, variantă a lui *mărunțușa* ; *-ușa*, la rîndul lui, e sufix în *aplecușa* și variantă a lui *-oșa* în *înfăinușa*, variantă a lui *înfăinoșa* (v. sufixele -ȘI . . ., § **1**).

Cînd ambele formații pe baza cărora se stabilește statutul derivatelor sînt regionale, ambele derivative sînt considerate sufixe. V. de ex. sufixele -ĂI$_1$, -ÎI$_1$, § **2**.

Condițiile de realizare a acestor elemente derivative omonime sînt specificate în monografiile sufixelor respective, iar ele sînt notate diferențiat prin indici, după modelul sufixelor (și prefixelor) omonime. Indicii mai mici se atribuie sufixelor, iar cei mai mari, variantelor. De ex. : *-oșa*$_1$ cu varianta *-ușa*$_2$ și *-ușa*$_1$ cu varianta *-oșa*$_2$.

Stabilirea seriilor de sufixe se face pe baza trăsăturilor comune pe care le au sufixele din același grup, iar tratarea împreună a sufixelor care alcătuiesc o serie presupune avantaje atît pentru aprofundarea cunoașterii lor (prin descrierea comparativă a termenilor seriei), cît și pentru obținerea unei descrieri mai simple (prin sistematizarea tuturor trăsăturilor comune ale sufixelor).

Seriile de afixe nu sînt specifice derivării verbale și nici măcar derivării sufixale (v. FC II 21). Ele par a fi însă relativ mai frecvente și mai sistematice la sufixarea verbală. De aceea vom face aici cîteva observații asupra procedurii aplicate pentru stabilirea lor.

Fără a folosi termenul, I.-A. Candrea (C.G.R. 302—305) tratează sufixele verbale în serii într-o manieră foarte apropiată de cea aplicată de noi.

Existența seriilor e sugerată și de A. Graur ; de ex. (în BL VI, 1938, p. 157) : „[*-ora*, *-ori*, *-ura*, *-uri*] ressemblent à *-ări*, tant pour la forme que pour le sens".

Trăsăturile comune ale sufixelor privesc asemănarea de structură fonetică și posibilitatea lor de a forma în mod alternativ derivate de la aceleași baze (= formează serii de substituție):

— Sufixele din grupul *-ni*, *-na*, *-ăni*, *-ăna*, *-eni*$_1$, *-ena*$_1$, *-ini*$_1$, *-ina*$_1$, *-îni*, *-îna*, *-oni*$_1$, *-ona*$_1$, *-uni*, *-una*$_1$ au structură fonetică asemănătoare : consoana *n* precedată de una dintre vocalele *ă*, *e*, *i*, *î*, *o*, *u* sau neprecedată de vocală și urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică a sufixelor verbale*, § **1**).

Structura fonetică asemănătoare este condiția indispensabilă pentru stabilirea oricărei serii de sufixe.

Cînd două sau mai multe sufixe dintr-o serie conțin caracteristicile ambelor conjugări, I și a IV-a, spunem că seria respectivă se împarte în două subserii : una de conjugarea I, cealaltă de conjugarea a IV-a. De ex., în seria menționată mai sus, subseriile sînt : *-ni*, *-ăni*, *-eni*$_1$ etc. și *-na*, *-ăna*, *-ena*$_1$ etc.

Deși pe baza asemănării de structură fonetică unele grupuri de sufixe ar trebui să fie tratate ca serii cu cîte două subserii, e mai convenabil să le tratăm ca serii distincte, deoarece alte trăsături ale lor pledează pentru aceasta. De ex. : sufixele *-ta*, *-ăta*, *-eta*, *-ita*, *-ota* și *-ti*, *-ăti*$_1$, *-eti*, *-oti* sînt tratate ca formînd două serii distincte pentru că au origine diferită, iar derivatele de conjugarea I și a IV-a de la aceleași baze au poziție precară (v. seriile -TA . . . și -TI . . ., § **1**).

— Seriile de substituție în care intră sufixele sînt un criteriu frecvent folosit de noi pentru determinarea seriilor de sufixe (v., de ex., seriile -LI . . ., -ȘI . . .). Apare însă o situație în care, deși sufixele intră în aceleași serii de substituție, există și argumente care pledează împotriva constituirii

lor într-o serie. Este cazul sufixului *-ui*, de o parte, și a sufixelor *-ăi*, *-îi*, de cealaltă parte :

Un număr de 52 de derivate, reprezentînd aproximativ 10% din totalul derivatelor în *-ui*, intră în serii de substituție cu derivate în sufixe din seria *-ăi*$_1$ . . . . De ex. : *chițăi*/*-ui*, *gîfîi*/*-ui*, *colbăi*/*-ui*, *înfășăi*/*-ui*, *lingăi*/*-ui*. Aceste derivate nu constituie o categorie distinct caracterizată nici în raport cu sufixul *-ui*, nici în raport cu seria *-ăi*$_1$ . . . : au baze interjecționale, nominale și verbale așa cum au atît derivatele în *-ui*, fără dublete în *-ăi*$_1$ . . ., cît și cele în *-ăi*$_1$ . . . (v. sufixele -UI și -ĂI$_1$ . . .), iar semantica lor, fiind determinată de clasa morfologică a bazelor, este, de asemenea, nespecifică.

Unica trăsătură care ar putea intra în discuție ca avînd funcție distinctivă ar fi originea temelor : derivatele în *-ăi*$_1$ . . ., în contrast cu cele în *-ui*, au numai baze vechi în limbă (v. -ĂI$_1$ . . ., § **6**). Această trăsătură, apărînd la 51 din cele 52 de derivate în discuție, ar pleda pentru tratarea acestor derivate la seria de sufixe *-ăi*$_1$. . . Întrucît însă există o excepție, anume *probui*, *-ăi*, cu temă neologică, și, pe de altă parte, derivatele deinterjecționale în *-ui* fără dublete în *-ăi*$_1$ . . . au și ele, în bloc, baze vechi, considerăm că trăsătura menționată nu e operantă în sensul sugerat mai sus.

De aceea stabilim prin convenție să tratăm sufixul *-ui* independent de seria *-ăi*$_1$ . . . .

În afara celor două trăsături comune menționate, sînt avute în vedere, după caz, și alte trăsături subordonate lor, și anume originea sufixelor și a bazelor derivatelor, clasa morfologică a bazelor (aceste trăsături au intervenit în discutarea exemplelor propuse mai sus ; pentru mai multe exemple, v. seriile -ȘI . . . ; -ISI . . . ; -ĂGI . . ., § **1**).

5. Inventarul sufixelor verbale prezentate în monografiile volumului de față conține 99 sufixe simple și 51 sufixe complexe (v. *Cuprinsul*).

Pe lîngă acestea, există 16 sufixe simple (*-gi*, *-ari*, *-orî*, *-eci*$_1$, *-oga*, *-ela*, *-na*, *-ena*$_1$, *-eși*, *-iși*, *-ușa*$_1$, *-uti*, *-ița*, *-uța*, *-ala*, *-ola*$_2$) și 29 complexe (*-ănăi*, *-ătăi*, *-icăia*, *-ătăci*, *-ătoci*, *-otoci*, *-alisi*, *-anisi*, *-arhisi*, *-arisarisi*, *-gisi*, *-imisi*, *-pisi*, *-uleasi*, *-ănoșa*, *-ănoși*, *-ătoșa*, *-ătoși*, *-ătăți*, *-ătăța*, *-utăți*, *-ălogi*, *-elogi*, *-ătări*, *-ături*, *-etori*, *-egări*, *-șora*, *-șori*) virtuale (v. sufixele -ĂI$_1$ . . ., -CI . . ., -ISI . . ., -NI . . ., -ȘI . . ., -ȚI . . ., -ĂGI . . ., -ĂRI . . .). Așadar sufixele virtuale complexe sînt în mod absolut și, mai ales, în mod relativ mult mai numeroase decît sufixele virtuale simple. Însă în ce privește numărul derivatelor și frecvența lor, sufixele virtuale complexe sînt la fel de slab reprezentate ca și cele simple.

Menționăm cîteva sufixe virtuale neînregistrate pentru că nu formează serii cu alte sufixe (v. mai sus § **4**):

-eza: *amoreza*, cf. *amor*, *amorez* (v. și formația glumeață *coafeza* ; n-are nici o legătură cu *-eza*, sufix vechi și popular, v. sufixele -ĂZA . . .) ;

-ința: *ființa*, cf. *fi*, *ființă* (*-ință* n-are nici o legătură cu sufixele care stau la baza seriei *-ți* . . ., vezi sufixele -ȚI . . ., § **4**) ;

-nici: 16 formații vechi (sec. al XVI-lea — al XIX-lea), unele folosite arhaizant în limba contemporană, raportabile la baze în *-nic* și/sau (prin regresiune) *-nicie*: *cămătnici*, cf. *camătă*, *camatnic* ; *cucernici*, cf. *cuceri* „a se smeri", *cucernicie* ; *fățărnici*, cf. *fățare*, *fățări*, *fățărnicie* ; *hotărnici*, *(îm)puternici*, *îndărătnici*, *întemeinici*, *(în)vecinici*, *jelnici*, *nimicnici*, *osîrdnici* (semianalizabil), *rodnici*, *silnici*, *slugărnici*, *zădărnici* (toate în DI), *istornici* „a istorisi", cf. *istorie*, *istornic* (LR XXX, 1981, nr. 5, p. 531) (*-nic* nu are nici o legătură cu sufixele care stau la baza seriei *-ci* . . ., vezi sufixele -CI . . ., § **4**) ;

cele 16 sufixe compuse cu *-iza*, anume *-aciza*, *-aliza* etc., menționate la sufixul -IZA, § **2** (*-iza* nu are nici un sufix complex real).

Observăm și aici că sufixele virtuale complexe sînt mult mai numeroase decît cele simple.

Sufixele simple sînt 4 individuale (*-ia*, *-ina*$_3$, *-ua*, *-ui*) și 110 organizate în 19 serii de cîte 2 (*-iza* ...; *-ona*$_3$...), 3 (*-ega* ...; *-fia* ...; *fica*...; *ala*...), 4(*-ăza*, ...; *-isi* ...; *-ti* ...), 5 (*-ăgi* ...; *-ăi*$_1$ ...; *-ca*...; *-ta* ...); 6 (*-ci* ...), 9 (*-ți* ...), 11 (*-ari* ...; *-li* ...; *-și* ...) și 14 termeni (*-ni* ...).

Sufixele complexe sînt grupate pe lîngă (au la bază sufixe din) 9 serii de sufixe simple (*-ăgi* ... — 2; *-ăi*$_1$ ... — 21; *-ări* ... — 12; *-ci* ... — 3; *-isi* ... — 17; *-ni* ... — 4; *-și* ... — 5; *-ți* ... — 3; *-ala* ... — 1) și un sufix individual (*-ui* — 12). Remarcăm că sufixele complexe care au la bază sufixe din seriile *-ăgi* ..., *-ci* ..., *-ți* ... sînt toate virtuale.

6 serii de sufixe (*-ări* ...; *-ăza* ...; *-li* ...; *-ni* ...; *-și* ...; *-ți* ...) au subserii după cele două conjugări, situația repetîndu-se la sufixele complexe formate pe baza a trei din aceste serii (*-ări* ...; *-și* ...; *-ți* ...).

Menționăm (în ordine cronologică) cîteva inventare generale de sufixe verbale stabilite de lucrări anterioare de sinteză, unele consacrate acestor sufixe (listele—alcătuite după criterii de delimitare a unităților care uneori sînt diferite de ale noastre — cuprind sufixe simple, complexe și variante, redate în notația autorilor și în ordinea în care apar în lucrări):

CANDREA, C.G.R.: *-eca, -ega, -ula, -ăna, -ina, -ăra, -era, -ora, -ura, -ăi, -îi, -ui, -ăci, -ici, -oci, -uci, -ăli, -eli, -oli, -uli, -lui, -ălui, -ni, -ăni, -ări, -isi, -eși, -oși, -uși* (29);

SCHUFFERT, V.: *-c-, -ec-, -ăc-, -oc-, -g-, -ig-, -ăč-, -oč-, -uč-, -iğ-, -oğ-, -et-, -it-, -ăt-, -ț-, -ez-, -is-, -os-, -iș-, -ăș-, -uș-, -oș-, -l-, -el-, -ăl-, -ul-, -lu-, -elu-, -ălu-, -er-, -ăr-, -or-, -ur-, -n-, -en-, -in-, -ăn-, -ă-, -u-, -că-, -căr-, -ăcăr-, -ăcă-, -igă-, -ătăč-, -ător-, -ătăț-* (47);

PASCU, S.: *-ur-, -ec-, -ă-, -că-, -ăn-, -n-, -u-, -ips-, -is-, -ălui, -ului, -iz-* (12);

LOMBARD, V.: *-c-, -ec-, -ic-, -oc-, -uc-, -ăg-, -ig-, -og-, -ăi, -ii, -îi, -oi, -ui, -ăn- (-în-), -in-, -ăr-, -er-, -ur-, -ifica, -is-, -aris-, -ladis-, -iza, -l-, -ăl-, -el-, -il-, -ul-, -lui, -ălui, -elui, -ului, -t-, -ăt-, -et-, -ot-* (37).

Și cîteva inventare stabilite în lucrări consacrate cîte unui grup de sufixe verbale:

PUȘCARIU, O.: *-ăi, -îi, -ăni, -năi, -căi, -ni, -oti* (7 sufixe pentru verbe onomatopeice);

A. Graur, în BL IV, 1936, VI, 1938, VIII$_2$, 1940: *-ări, -li, -osi*; *-eli, -îi, -ăi, -ăni, -ni, -ora, -ori, -ura, -uri, -oti*; *-ăți, -ătăți* (15 sufixe studiate mai ales din punct de vedere etimologic);

MARIN, O.: *-ăi, -îi, -ii, -ei, -oi, -ui*; *-ni, -ăni, -îni, -ini, -eni, -oni, -uni*; *-ări, -oti, -ăli, -ălui, -ăți, -ura, -eza, -osi* (21 de sufixe pentru verbe onomatopeice).

6. Numim derivate imediate verbele formate de la diverse baze (neverbale) fără intermediul unor sufixe propriu-zise (așa-numitele sufixe lexicale). De ex.: *zidi* față de *zidui*. Formula fixează termenii poziției noastre, și anume:

— Considerăm că *-a* și *-i*, *-î* sînt caracteristici ale conjugărilor, și nu sufixe lexicale, deoarece nu apar în toată paradigma, așa cum apar sufixele lexicale, ci numai la unele forme din această paradigmă (moduri și timpuri), așa cum apar morfemele gramaticale (sufixe și desinențe). Aceste mărci morfologice arată distribuția pe conjugări a verbelor provenite din diverse baze neverbale (I: *arginta*, *alătura*; IV: *albi*, *asupri*, *mohorî*), așa cum desinențele de gen arată distribuția pe genuri a sufixelor nominale (*-eală*; *-tor*, *-toare*; *-esc*, *-ească*) și, implicit, a derivatelor formate cu sufixe nominale (*bălăceală*; *măturător*, *măturătoare*; *dobitocesc*, *dobitocească*). În mod similar cu acestea din urmă, caracteristicile conjugărilor arată distribuția pe conjugări a sufixelor verbale lexicale (*-iza*; *-ui*; *-ăni*, *-ăna*) și a derivatelor formate cu aceste sufixe (*fertiliza*; *tălpui*; *păcăni*, *trăgăna*).

1. Vezi PHILIPPIDE, P. 233; PURDELA, D. I. 10—12; VASILIU, S.D.S. 500—501.

O. Densusianu (HLR II 313—316) înregistrează aceste verbe sub titlul echivalent de „derivare improprie”, dar alături de adjective, numerale sau infinitive devenite substantive, de participii adjectivale etc. și de substantive provenite din radicalul verbelor.

P. Zugun (*Conversiunea numelor în verbe*, în LR XXI, 1972, nr. 5, p. 436—443) consideră elementele *-a*, *-i* sufixe gramaticale, și verbele formate cu ele, la fel ca și toate tipurile de fapte avute în vedere de O. Densusianu (v. mai sus), ca formate prin conversiune.

G. Ivănescu (*Formarea cuvintelor în limba română*, în LR XIV, 1965, nr. 1, p. 36) califică sufixele *-a*, *-i* drept „morfologice, nu lexicale”.

G. Pascu (S. 177—178, 369—374) pare să aibă aceeași poziție întrucît nu le înregistrează printre sufixele verbale, iar pe acestea le notează fără marca conjugării.

Iorgu Iordan (LRC 1954) distinge verbele formate prin „simpla adăugare a semnului caracteristic de infinitiv la tema respectivă” (478) de verbele formate prin derivare cu „sufixe propriu-zise” (480).

2. Un punct de vedere care, credem, confirmă poziția noastră, deși se operează cu alți termeni, apare la H. Marchand (*Expansion, Transposition, Derivation*, în *Studies in Syntax and Word-Formation*, ed. by Dieter Kastovsky, München, 1974): verbele denominale, de ex. engl. *cash*, formate cu morfemul zero și tratate ca verbe în toate pozițiile, ca și verbele primare, sînt fapte de derivare, în contrast cu faptele de transpoziție (de ex. engl. **government** *official*), care nu au acest tratament.

V. însă și părerea diferită a lui Esco V. Pennanen (*Remarks on Syntagma and Word-Formation*, în „Folia Linguistica” XVI, 1—4, 1982, p. 248), care are îndoieli în ceea ce privește caracterul morfologic derivațional al elementului zero (care n-are nici formă, nici sunet — engl. neither form nor sound).

3. O poziție intermediară ne par a avea, de ex.:

I. -A. Candrea (C.G.R. 301—305), care, sub titlul „derivare proprie”, „sufixe verbale”, distinge „derivatele simple”, formate prin „terminațiile” *-a*, *-i* atașate direct la radical, de „derivatele complexe”, unde numitele terminații se atașează la radical prin intermediul unui „sufix special”.

A. Lombard (V. 263, 514, 837—838), care consideră elementele *-a*, *-i* sufixe lexico-gramaticale.

GRAM. ROM.^{1} (I, 324—325), unde *-a*, *-i*, identificate cu sufixele caracteristice ale conjugărilor, sînt considerate elemente formative pentru toate verbele, opuse sufixelor „mai dezvoltate”, de tipul *-ui*.

I. Fischer (F. C. 295), pentru care *-a* este un exemplu de caz în care „nu se poate face o distincție netă între afix și morfem”.

V. și M. Grevisse (*Le bon usage*, p. 84), a cărui concepție o amintește pe aceea a lui I. -A. Candrea: aici sufixele „simple”, corespunzătoare derivării imediate (*loge*> *log-er*), sînt opuse sufixelor „complexe”, corespunzătoare derivării mediate (*vivre*> *viv-ot-er*, *dent*> *dent-el-er*). Așa-numitele forme dezvoltate („élargies”), de tipul *-ter* (*clouter*, *numéroter*), *-cir* (*noircir*, *obscurcir*), par să aibă o poziție intermediară.

4. Poziția opusă, constînd în tratarea elementelor *-a*, *-i* drept sufixe lexicale ca oricare altele, o găsim, de ex., la: Al. Graur (*Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG II, 1957, p. 6); VASILIU, S.S.V. 649, 651; VASILIU, S. F. 109; COTEANU, L.R.C.^{1}, 143, L.R.C^2, 189; IORDAN, ROBU, L.R.C. 297; TUDOSE, D. 192.

— Considerăm că verbele formate fără sufixe lexicale sînt derivate, și nu rezultate din conversiune, deoarece sînt marcate în orice context prin morfeme caracteristice (verbale), în contrast cu formațiile produse prin conversiune, al căror statut e legat de un număr limitat de contexte în care, de cele mai multe ori, nu apar morfeme caracteristice.

1. V. de ex.: *fă-mi* **un bine** *!*, *fă-mi* **binele** *ăsta !* adv. → subst., *face* **bine** — ambiguu: adv. (*face ~ tot ce face*) sau subst. (*face mult~*); *lucrează* **frumos** — adj. → adv., *e* **frumos** ambiguu: adj. (*e ~ tot ce face el*) sau adv. (*e ~ să muncești*); *M. e* **mai doamnă** — subst. → adj., *M. e* **doamnă** — ambiguu: adj. (M. *e ~* , *N. a rămas necioplită*) sau subst. (*M. e o~*).

2. Întemeindu-ne pe faptul că sînt legate de context, am apreciat că formațiile rezultate din conversiune au adesea caracter ocazional (VASILIU, S.D.S. 501, 503—504), reflectat în formulele prin care sînt marcate în dicționare: „substantival”, „adjectival” etc. Acest caracter a fost relevat și de alți cercetători în legătură cu așa-numitele „conversiuni parțiale” (ex. adv. engl. *then* → adj.) în contrast cu „derivatele cu morfemul zero” (engl. subst., adj., adv. → vb.; v. Gabriele Stein, *The place of word-formation in linguistic description*, în *Perspektiven der Wortbildungsforschung*, ed. Herbert E. Brekle și Dieter Kastovsky, Bonn, 1977,

p. 228, 230). G. Stein susţine însă, credem, pe bună dreptate, că această trăsătură nu e relevantă
pentru conversiunile parţiale amintite, întrucît (după cum prea bine se ştie) şi derivatele propriu-
zise pot avea caracter ocazional.

— Denumirea verbelor derivate imediate presupune adoptarea
termenului opus, derivate *m e d i a t e* (v. PURDELA, D.V.I. 18), pentru
verbele derivate cu sufixe lexicale. Acest termen nu are însă utilitate
practică pentru descrierea noastră, întrucît în tratarea derivatelor sufixale
important e întotdeauna să se identifice sufixele, şi nu să se releve carac-
terul mediat al derivării.

— Tratarea elementelor *-a*, *-i*, *-î* drept caracteristici morfologice ale
conjugărilor, şi nu sufixe lexicale, ne scuteşte de analiza şi, în conse-
cinţă, de caracterizarea tuturor sufixelor lexicale verbale drept sufixe
compuse (al căror ultim termen ar fi *-a*, *-i*, *-î*), soluţie care ar face nere-
levantă distincţia simplu/compus în structura formală a sufixelor verbale.

— Soluţia aleasă de noi în privinţa statutului elementelor *-a*, *-i*,
-î permite notarea sufixelor verbale lexicale cu sau fără caracteristicile
conjugărilor (caracteristici care nu fac parte din sufixe) : *-iz-* sau *-iza*, *-u-*
sau ***-ui***, *-ăş-* sau *-ăşi*, *-ăşa*. Întrucît însă în sistemul românesc de sufixe
verbale există numeroase unităţi care aparţin atît conjugării I, cît şi
conjugării a IV-a (v. cap. *Distribuţia pe conjugări a sufixelor . . .*, § **1**),
pentru o mai uşoară şi mai riguroasă conducere a descrierii, vom adopta
notarea sufixelor verbale cu morfemele conjugărilor (cp. cu modul de
notare a sufixelor nominale).

V., de ex., CANDREA, C. G. R., unde sufixele verbale sînt notate cu marcarea graniţei
dintre sufix şi morfemul gramatical : *-ec-a*, *-eg-a*, *-ă-i* (303), *-u-i* (304) etc. ; PASCU, S., unde sînt
notate fără marca de conjugare : *-ec*, *-ur* (177—178), *-ă* (369), *-ăn* (371) etc.

7. Ordinea sufixelor care constituie serii este alfabetică atît în
titlul monografiilor, cît şi la inventar. O singură excepţie se face pentru
seriile care au structura consoană precedată sau neprecedată de vocală,
şi anume : sufixul cu structura consoană neprecedată de vocală e plasat
pe primul loc. De ex. : *-li*, *-ăli*, *-ăla$_1$* etc.

Apartenenţa sufixelor la ambele conjugări se marchează la fiecare
termen al seriei în titlul monografiei, primul loc avîndu-l conjugarea
mai puternică în cadrul seriei. Perechile sînt despărţite între ele prin
punct şi virgulă. De ex. : *-ăli*, *-ăla$_1$* ; *-eli$_1$* , *-ela* etc., dar *-ăşa*, *-ăşi* ; *-eşa*,
-eşi etc.

Variantele sînt notate în paranteze rotunde alături de sufixele de
bază (v. FC II 21), iar sufixele virtuale, la locul cuvenit conform ordinii
alfabetice, în paranteze drepte. De ex. : [*-ari*] ; ***-ări*** (*-eri$_2$*), *-ăra* ; *-eri$_1$* ,
-era (*-ira*) etc.

Dacă o variantă are caracter virtual, ea e dublu marcată, prin
paranteze rotunde şi drepte. De ex. : . . ., *-oşa$_1$* [(*-uşa$_2$*)], *-oşi* ; [*-uşa$_1$*
(*-oşa$_2$*)], *-uşi*.

În volum, ordinea sufixelor este, de asemenea, alfabetică, în cazul
seriilor locul fiind determinat de primul termen al seriei. Se face excepţie
pentru seriile al căror prim termen e un sufix virtual : la acestea locul e
fixat după primul sufix real al seriei. De ex. :

[*-gi*], *-ăgi . . .*
-ăi$_1$ . . .
[*-ari*], *-ări . . .*
-ăza . . .

MONOGRAFIILE SUFIXELOR

-agi vezi **-ĂGI**
-ai vezi **-ĂI$_1$**
-ala vezi **-ULA$_2$**
-ali vezi **-LI**
-ari vezi **-ĂRI**
-ăci vezi **-CI**

[-GI], -ĂGI [(-AGI)], -IGI, -OGI$_1$, -UGI

SCHUFFERT, V. 151—152, 154 ; LOMBARD, V.838.

1. Tratăm sufixele *-ăgi*, *-igi*, *-ogi*, *-ugi* ca formînd o serie pentru că :

— au structura fonetică comună multor serii de sufixe, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de vocală variabilă şi urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică . . .*, § **1**) ;

— s-au format toate în interiorul limbii române printr-un proces similar, unul din ele (*-igi*) putînd fi explicat chiar prin influenţa indirectă a seriei (v. § **4**).

2. -gi. Formaţie cu dublă analiză în DI : *duelgi* „a avea mania de a se duela", cf. *duel*, (prin regresiune) *duelgiu*.

-ăgi (-agi). Formaţii cu dublă analiză în DI (bazele derivate sînt în *-ag*, *-agiu*) : *îngăzdăgi* (parasintetic) „a se îmbogăţi", cf. *gazdă*, *găzdag* „om cu stare" ; *pălăvrăgi* (*palavragi* DLR), cf. *palavră*, (prin regresiune) *palavragiu*.

1. Pentru derivarea lui *pălăvrăgi* din *palavragiu*, vezi GRAUR, S.L.G. 471.

2. Derivatul *rablagi* (similar lui *pălăvrăgi*), format prin regresiune de la *rablagiu* (cf. A. Graur, în BL VII, 1939, p. 122), e înregistrat ca formă de bază, cu varianta *răblăgi*, în DLRC, DM, DLR, DEX. Dat fiind însă că *rablagi* e o formaţie familiară (ca şi *răblăgi*, de altfel, v. DLRC, DLR), considerăm că nu contrazice de fapt raportul stabilit aici între *-ăgi* şi *-agi* (*pălăvrăgi* are numeroase atestări în texte literare, v. DLR) şi nu înregistrăm un sufix (virtual) *-agi*. Notăm şi varianta *reblegi*, explicată de A. Graur (*loc. cit.*) prin influenţa lui *bleg*.

3 formaţii cu analiză unică în DI : *ciumpăgi*, *mărdăgi*, *pisăgi*.

-igi. 1 formaţie cu analiză unică în DI : *cotigi* „a coti".

-ogi$_1$. Formaţii cu dublă analiză (bazele derivate sînt în *-og*, *-oagă* (*-ugă*) : *dăbălogi* (LEX. REG. II 50) „a se moleşi", cf. *dăbăla* „a atîrna în jos", *dăbălog* „moleşit" ; *morogi* (DI) „a săra foarte tare", cf. *moare*, *moroagă* (*morugă*) „aliment foarte sărat" ; *zbîrciogi* (UDRESCU, GL.) „a se zbîrci", cf. *zbîrciog*.

4 formaţii cu analiză unică în DI : *bătogi*, *boştorogi*, *mogorogi*, *pisogi*, la care se adaugă 3 din alte surse : *bletogi* „a moleşi" (DA s.v.

bleot) ; *cîrpogi* „a cîrpi, a coase rău" (DA s.v. *cîrpaci*) ; *morfologi* (DLR) „a morfoli".

-ugi. Formație cu dublă analiză în DI : *pleșugi*, cf. *pleș* „pleșuv", *pleșug*.

1 formație cu analiză unică la UDRESCU, GL. : *vălugi* „a înfășura, a face val, a da formă de val".

Derivatele în *-ăgi* . . . sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *pisăgi* ; *cotigi* ; *bătogi* „a bătuci", cf. *bate* ; *mogorogi*, cf. *mogori* ; *morfologi*, cf. *morfoli* ; *pisogi* ;

1. Pentru justificarea înregistrării lui *mogorogi* v. sufixele -CI . . ., § **2.**

2. *Pisăgi*, posibil caz de hiperurbanism fonetic urmat de o transformare semantică datorată etimologiei populare (*chisagiu* „măcelar" (< tc. *kesiği*)> *chisăgi* „a căsăpi">*pisăgi* „a bate zdravăn, a pisa", în DA, s. v. *chesăgiu*), este înregistrat datorită faptului că, indiferent de etimologie, forma pe care o are și sensul cu care e întrebuințat permit analiza prin *pisa*. (În alte dicționare, ca SCRIBAN, DLR, *pisăgi* e explicat direct din *pisa*.)

— un substantiv : *mărdăgi* „a (se) murdări", cf. *mardă* „lucru lipsit de valoare, marfă degradată" ; *vălugi*, cf. *val* ;

— un adjectiv : *ciumpăgi* „a tăia vîrful, a mutila", cf. *ciump* ; *bletogi*, cf. *bleot* ; *boștorogi* „a lăsa (pe cineva) boștor (a) (= gol)".

Ciumpăgi și *pleșugi* sînt tratate în DA (s.v. *ciumpav*) și, respectiv, DLR (s.v. *pleșuvi*) ca variante regionale ale lui *ciumpăvi* și, respectiv, *pleșuvi*, deși palatalizarea *v*>*ğ* nu este normală în dacoromână (v. Dimitrie Macrea, *Palatalizarea labialelor în limba română*, DR IX, 1936–1938, p. 92–160).

Formații semianalizabile : *cotcorogi*, *cotcorigi*, cf. *cotcorezi*, *cutcureși*, *cutcura* (DA s.v. *cotcodac*) ; *tîndăgi* „a îngăima", cf. *tîndăvi* (DLR s.v. *tîntăvi*).

Remarcăm că sufixul *-gi* și varianta *-agi* apar exclusiv în formații cu dublă analiză. Amîndouă au deci caracter virtual.

3. Formațiile cu baze nominale, puțin variate sub raport semantic, redau valoarea : „a primi sau a face să primească trăsătura redată prin adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit prin substantivul . . ., a transforma în, a da forma obiectului . . ." : *ciumpăgi*, *mărdăgi* ; *bletogi*, *boștorogi* ; *vălugi*.

Formațiile cu baze verbale sînt sinonime cu bazele lor : *pisăgi*, *-ogi* ; *cotigi* ; *mogorogi*, *morfologi*.

O excepție ar putea fi *bătogi* : întrucît este definit ca sinonim cu *bătuci*, pare să aibă, ca și acesta, sens **iterativ**.

4. *a*. *-ăgi*, *-ogi*$_1$, *-ugi* au apărut în urma falsei analize a formațiilor de tipul *pălăvrăgi* (< *palavragiu* prin regresiune) : *pălăvr-* + *-ăgi*, *zbîrciogi* (< *zbîrciog*) : *zbîrci-* + *-ogi*, *pleșugi* (< *pleșug*) : *pleș-* + *-ugi*.

-ogi$_1$ poate fi explicat și ca variantă a lui *-uci* din perechea *bătogi*/*bătuci* (această explicație e valabilă în principiu și pentru celelalte variante — cp. cu seriile paralele *-ac*/*-ag*, *-oc*/*-og* ; *-oca*/*-oga* etc. : *chișleac*/*-ag*, *pintenoc*/*-og* ; *împicioroca*/*împicioroga* etc. ; nu avem însă exemple prin care să fie susținută).

-igi a putut apărea sub influența seriei paralele *-ci* . . ., care conține un termen *-ici* (alături de *-ăci*, *-oci*, *-uci*, reprezentate aici). Fiind însă vorba de o singură formație (*cotigi*), apariția ei poate avea o explicație mai particulară : *cotigi* s-a format prin contaminarea dintre *coti* și *cotigă*.

Nu poate fi explicat direct și nici analizat prin *cotigă* (de aceea nu l-am înregistrat ca formație cu dublă analiză) din rațiuni semantice.

b. Atestări foarte vechi nu avem pentru sufixele *-ăgi* . . . (*mogorogi*, Creangă, în DLR; *pisăgi*, Caragiale, în DLR; *bătogi*, Rallet, V. A. Ureche, în TDRG) ; faptul că derivatele sînt populare este o dovadă însă că sufixele sînt vechi în limbă.

5. Temele formațiilor în *-ăgi* . . . sînt moștenite (*bătogi*, *pisăgi*, *vălugi*), turcești (*boștorogi*, *mărdăgi*) sau cu etimologia nerezolvată (*ciumpăgi*), dar nici una neologică (tema romanică a lui *duelgi* este relevantă pentru *duelgiu* — format cu sufix turcesc —, nu pentru verb, care este derivat regresiv de la substantiv).

Este de remarcat ponderea relativ mare pe care o au temele turcești. Credem că faptul se explică prin aceea că la baza sufixului stă (parțial) sufixul turcesc *-giu* (vezi bazele în *-giu* ale formațiilor cu dublă analiză).

6. Sufixele *-ăgi* . . . n-au fost niciodată foarte productive, iar în limba actuală par să nu mai fie productive deloc.

Sînt sufixe cu caracter popular.

7. Sufixe dezvoltate : [*-ălogi*], [*-elogi*].

-ălogi. 1 formație cu dublă analiză în DI : *pisălogi*, cf. *pisa*, *pisălog*.

-elogi. 1 formație cu triplă analiză în DI : *terfelogi*, cf. *tearfă*, *terfeli*, *terfelog*.

Deși ambele virtuale, sufixele menționate sînt tratate aici pentru că se explică prin sufixele *-ălog*, *-elog*, forme dezvoltate ale lui *-og* (vezi CARABULEA, I. 129, 135), din care provine și sufixul verbal *-ogi* (v. § **4.** *a*).

-ĂI$_1$ (-AI, -EI, -ÎI$_2$ (-II$_2$)), -ĂIA ; -II$_1$; -ÎI$_1$ (-ĂI$_2$ (-EI), -II$_2$) ; -OI$_1$

PHILIPPIDE, P. 72–73 ; SCHUFFERT, V. 191–196 ; PASCU, S. 369–370 ; PUȘCARIU, O. 82, 91–105 ; A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine : -îi, -ăi*, în BL VI, 1938, p. 147–152 ; LOMBARD, V. 659–666, 699–700, 856–865, 894–896 ; MARIN, V. A. 209–211, 215 ; id., V. O. 217–226, 233–234.

1. Pentru modalitatea de a distinge sufixul *-oi*$_1$ de varianta *-oi*$_2$ a sufixului *-ui*, vezi sufixul **-UI**, § **1.**

2. Derivativele *-ăi*, *-îi* și *-ii* au statut dublu :

-ăi și *-îi* sînt :

— sufixe (independente), în formații care nu au dublete în *-îi*, respectiv, *-ăi*, ca : *bălăngăi*, *borfăi* ; *bîltîcîi*, *ciofîcîi* ;

— variante fonetice determinate de variația *ă*/*î* neaccentuate (v. **5.** *c*) : *-ăi* în raport cu *-îi* și invers : *bîjbăi*/*bîjbîi*, *bîțăi*/*bîțîi* etc. ; *chițîi*/*chițăi*, *răpîi*/*răpăi* etc.

Aprecierea și înregistrarea unei formații în *-ăi* sau *-îi* drept variantă în raport cu o formație în *-îi*, respectiv, *-ăi* reflectă opțiunea făcută de limba literară (consemnată de dicționare).

Cînd ambele variante apar exclusiv în glosare regionale (de ex. *coviţăi/coviţîi, tîrtăi/tîrtîi, vîlvăi/vîlvîi*), le-am înregistrat ca formaţii cu sufixe distincte.

-ii este :

— sufix (independent) în formaţii de la baze în *č, k'* (după care nu pot apărea sunetele *î* sau *ă*) : *hîcii, flişchii* ;

— variantă fonetică a lui *-îi* condiţionată de caracterul moale al consoanelor *ş, j, ţ, z* precedente : *tîrşii/-îi, vîjii/-îi, zgîlţii/-îi, bîzii/-îi.*

-ei este variantă fonetică a sufixului *-ăi* condiţionată de caracterul moale al consoanelor *ş, j, ţ* precedente : *tîrşei/-ăi, vîjei/-ăi, coviţei/-ăi.*

1. *-ei* şi *-ii* apar în cîteva formaţii fără dublet în *-ăi*, respectiv *-îi* : *iţei* (SMFC IV 222), *ghiorţii* (SMFC IV 221), *vîzii* (DA ms.). Le înregistrăm totuşi ca variante deoarece contextele fonetice în care apar aici sînt cele normale pentru variante : *ţ* şi *z* (v. mai sus).

2. Observăm că, în sistemul adoptat aici pentru stabilirea statutului de variantă, apar cazuri de variante la variante, precum : *chiţăi* (*-îi* (*-ii*)) ; *vîjîi* (*-ăi* (*-ei*), *-ii*) = *chiţăi* cu varianta *chiţîi*, şi aceasta, cu varianta *chiţii* ; *vîjîi* cu variantele *vîjii* şi *vîjăi*, iar aceasta, cu varianta *vîjei*.

-ai apare în 5 derivate (care, de fapt, se reduc la 2, întrucît sînt formate de la 2 baze care, la rîndul lor, au variante : *macai, măcai, mîcai* ; *ocacai, ococai* DLR). Aceste formaţii (toate regionale) nu se pot prezenta ca fonetisme dialectale deoarece sînt atestate cam în toată ţara (*macai* — Iaşi, Bacău, Galaţi, Dobrogea, zona Bucureşti, Argeş ; *măcai* — zona Bucureşti ; *mîcai* — Iaşi, Hunedoara ; *ocacai* — Braşov ; *ococai* — Argeş, toate după răspunsurile la chestionarul Hasdeu, în DLR). Totodată, nu se poate generaliza explicaţia prin influenţa vocalismului temei (vocalismul temei este uneori identic, alteori diferit de vocala sufixului, v. mai sus).

Mîzgai, înregistrat în DLR s.v. *mizgui* cu trimitere la LEX. REG. I 20, este inexistent : la locul citat apare *mîzgăi.*

Vom considera că *-ai* e variantă a lui *-ăi* (aşa cum *macai* ... şi *ocacai* ... sînt variante ale lui *măcăi* şi, respectiv, *ocăcăi*), deşi, dată fiind situaţia descrisă mai sus a derivatelor, nu putem preciza natura şi condiţiile în care se realizează această variantă.

În mod excepţional, verbe în *-ăi* au dublete de conjugarea I : *scălîmbăi/scălîmbăia*. Dat fiind că *scălîmbăia* este varianta literară, înregistrăm derivativul *-ăia* ca sufix, şi nu ca variantă de conjugare.

V. şi :

tîria, tăria (DLR s.v. *tîrî*), despre care nu putem spune dacă sînt dublete ale lui *tîrîi* sau ale lui *tîrăi* pentru că sufixul nu e aparent :

drîmboia (§ 3), *olicăia* (sufixul *-căi*, §8), formaţii cu dublă analiză.

3. -ăi$_1$ (-ai, -ei, -îi$_2$ (-ii$_2$)). Formaţii cu dublă analiză din DI (foarte puţine şi neunitare din punctul de vedere al structurii morfologice) : *(s)chelălăi*, cf. *(s)chelălău* ! ; *lingăi*, cf. *linge, lingău* ; *şurligăi* „(despre copii) a ţipa", cf. *şurligă* „şurligaie (= numele mai multor păsări răpitoare)".

Cu analiză unică apar în DI 186 de formaţii (cu 2 variante în *-ei*, 2 în *-îi*$_2$ şi 1 în *-ii*$_2$), la care se adaugă 61 de formaţii (şi 6 variante în *-îi*$_2$ la derivate din DI) din alte surse.

-ăia. 1 formaţie din DI : *scălîmbăia.*

-ii$_1$. Formaţii cu dublă analiză (baza e o interjecţie care conţine un *i* în tranşa finală) : *cipcii*, cf. *cip-cip !* (DI) ; *fifii*, cf. *fi-fi!* (SMFC IV 221).

Cu analiză unică apar în DI 5 derivate : *flişchii*, cf. *flişchi !*; *hîcii*, cf. *hîci !* ; *lucii*, cf. *luciu* ; *plicii*, cf *plici !* ; *şfichii*, cf. *şfichi !*, *şfichi* s.n., la care se adaugă 1 din SMFC IV 223 : *plischii*, cf. *plischi !*

-îi$_1$ (-ăi$_2$ (-ei), -ii$_2$). Formaţii cu dublă analiză (baza e o interjecţie terminată în *î* sau *î* urmat de o consoană, eventual *l*, ca în cazul nostru) în DI : *gîlgîi*, cf. *gîl-gîl !*, *hîhîi*, cf. *hî-hî !*, *şîşîi* (*şişii*), cf. *şşş !* (= *şî-şî, şi-şi*) etc. ; în alte surse : *gîţîi* „a alunga porcii", cf. *gîţî !* (UDRESCU, GL.).

Cu analiză unică apar în DI 57 de formaţii (cu 8 variante în *-ii*$_2$, 19 în *-ăi*$_2$ — dintre care 5 la formaţii cu dublă analiză şi 1 în *-ei*), la care se adaugă 21 (cu 7 variante în *-ăi*$_2$ şi 4 în *-ii*$_2$, majoritatea la formaţii din DI — formaţiile închise în paranteze sînt variante) din alte surse : (*bîzăi, bîzii* SMFC IV 220) ; *ciofîcîi* „a merge anevoie prin noroaie" (UDRESCU, GL.) ; *cîlcîi* „a ţîşni" (UDRESCU, GL.), cf. *cîlc !* ; (*cîrcăi* SMFC IV 220) ; *cîrîi* (SMFC IV 220) ; *cîşîi* (UDRESCU, GL.) ; *fofîcîi* (UDRESCU, GL.), cf. *fofîc !* ; *fofîlcîi* (UDRESCU, GL.), cf. *fofîlc !* ; (*găfii* SMFC IV 221, cf. *gîf !*) ; *gîgîi* (UDRESCU, GL.), cf. *gîgă* ; (*hirii, hîrăi* SMFC IV 222) ; *hîrţîi* „a speria pisicile" (UDRESCU, GL.), cf. *hîrţ !*, strigăt cu care se alungă pisicile ; (*hîţii* SMFC IV 222) ; *hodîcîi* „a se mişca ritmic într-o parte şi-n alta" (UDRESCU, GL.) *(hodăcăi* SMFC IV 222) ; *hontîcîi* „a şchiopăta" (UDRESCU, GL.) ; *mîrcîi* (SMFC IV 223) ; *mîtcîi* „a bate laptele cu mîtca" (COHUŢ — VULPE, P.F. 336) ; *mîţîi* (*-ăi* DLR) ; *mîzgîi* (DLR) ; *ocîcîi* (DLR) ; *ojîjîi* „a se zvînta" (UDRESCU, GL.), cf. *ojăji* „id." ; (*pîsăi* DLR) ; *scîrjîi* „a zgîria" (UDRESCU, GL.), cf. *scîrj !* ; (*scîrţăi* SMFC IV 224) ; *sfîcîi* „a umbla de colo, colo" (UDRESCU, GL.), cf. *sfîcă*, epitet pentru o femeie mică şi vioaie ; *şovîlcîi* (DLR) ; *tîlbîcîi* „a cădea în apă" (DLR) ; *vîlcîi* (UDRESCU, GL.) „a licări ; a fîlfîi", cf. *vîlc !*

-oi$_1$. Formaţii cu dublă analiză (baza e o interjecţie terminată în *o* sau *o* urmat de o consoană, eventual *ş*, ca în cazul nostru, ori un substantiv în *-oi*) în DI : *foşfoi*, cf. *foş-foş !* ; *mihohoi*, cf. *mihoho!* ; *drîmboi*, cf. *drîmbă, drîmboi* (v. sufixul -UI, § **1**).

Cu analiză unică apar în DI 10 derivate, la care se adaugă 9 din alte surse : *ghiolcoi* (SMFC IV 221), *horoi* (SMFC IV 222), *horpoi* (SMFC IV 222), *miorcoi* (SMFC IV 223), *mîroi* (DLR), *molfoi* (SMFC IV 223), *ococoi* (SMFC IV 223), *răpoi* (DLR), *vîlvoi* (UDRESCU, GL.).

Verbele în *-ăi*$_1$ ... sînt analizabile în raport cu:

— o interjecţie (aproximativ două treimi) : *behăi, bubăi*, cf. *bu-bu !* ; *plicii* ; *bîltîcîi*, cf. *bîltîc !*, *mîrîi* (*-ăi*) ; *mîroi* etc. ;

— un substantiv (mai puţin de o treime) : *borfăi* „a despuia pe cineva luîndu-i boarfele de pe el", *scripcăi* ; *cîrjîi* „a umbla sprijinit în cîrje" ; *ciorsoi* etc. ;

— un verb : *şovîrcăi* „a evita un obstacol", cf. *şovîrca* „a se eschiva" ; *ojîjîi* ; *moşoi* „a mocoşi", cf. *moşi* „id." etc. ;

În DLR *moșoi* ³ „a mocoși” e tratat ca avînd etimologia necunoscută. Credem însă că sensul cuvîntului ne permite să-l analizăm prin și să-l derivăm de la verbul *moși* (< *moașă*) „a mocoși”.

— un a d j e c t i v (foarte rar, numai la derivate în -*ăi*$_1$ și -*ii*$_1$) : *fonfăi*; *scălîmbăi(a)* „a se strîmba”, cf. *scălîmb* „strîmb”; *lucii* etc.;

— o i n t e r j e c ț i e sau un s u b s t a n t i v (foarte rar, numai la derivate în -*ăi*$_1$ și -*ii*$_1$) : *clămpăi*, cf. *clamp !*, *clampă*; *leorcăi*, cf. *leorc !*, *leoarcă*; *șfichii* etc.

Remarcăm că marea majoritate a bazelor neinterjecționale apar la derivatele în -*ăi*$_1$.

Derivatele cu sufixele din seria -*ăi* ... au adesea o structură fonetică specifică, anume coincidența vocalei sufixului cu vocala silabei (sau silabelor) precedente: ***bălăngăi***, ***jăpăi***; ***hîltîcîi***, ***sfîrcîi***; ***costoi***, ***miorloi*** etc.

Din cele 19 formații în -*oi*, 17 se constituie în serii cu formații în -*ăi*$_1$ sau -*îi*$_1$ de la aceleași baze: *miorloi*, -*ăi*; *sforoi*, -*ăi*; *mîroi*, -*îi* (-*ăi*) etc. Cele 2 formații în -*oi* fără dublete în -*ăi*, -*îi* sînt *costoi*, care pare a fi calc (v. § **5**.*c*.), și *moșoi*, ambele cu baze neinterjecționale.

V. și sufixele -NI ..., § **1**.

Observăm că, în cazurile în care una din formațiile care constituie serii e literară, aceasta nu e niciodată în -*oi*.

Formații s e m i a n a l i z a b i l e (majoritatea din DI) : *blehăi* „a chelălăi”, cf. *blehoti* „id.”; *boncăi* „a mugi”, cf. *boncăni*, *boncălui*; *ciofăi*, -*oi* „a mînca cu zgomot ...”, cf. *ciofoti* „(despre porci) a mînca cu zgomot ...”, *ciofăni* „a mînca puțin și binișor”; *coșcăi* „a se c o ș c o v i” (LEX. REG. II 23); *cotoroi* „a scotoci cu zgomot”, cf. *cotoraie* „catrafuse”; *pîtcăi* „a bolborosi”, cf. *pîtcăvi* „id.”; *trocăi* „a săpa mărunt, a fărîmița” (GL. OLT.), cf. *trocări*; *zgîmăi*, cf. *zgîmoși*.

Formațiilor de mai sus li se pot adăuga numeroase formații n e a n a l i z a b i l e (după datele noastre), dar similare celor de mai sus din punct de vedere semantic (conținut onomatopeic mai mult sau mai puțin categoric și, în general, expresiv); *bălăi* „a behăi”, *bîlbîi*, *bloșticăi* „a înainta greu prin noroi”, *bor(n)ăi* „a plînge tare și cu suspine”, *cincăi* „a cicăli”, *ciocioi* „(despre mierle) a fluiera”, *coroi* „a bolborosi”, *fîrnîi* (*fărnăi*), *rîgîi*, *ronhăi* „a sforăi”, *smîrcîi* (toate în DI); *broncăi* „a bîzîi tare” (LEX. REG. II 35), *cioșcăi* „(despre apă) a face zgomot în opinci” (LEX, REG. I 99), *rocoboi* „a se burzului” (DLR), *schițoi* „a plînge cu disperare” (LEX. REG. II 74) etc. Vezi și A. Graur, în BL VI, 1938, p. 148–150.

4. *a*. Numeroasele formații cu teme interjecționale (onomatopee), ca și multe formații cu teme nominale (denumind trăsături perceptibile auditiv, obiecte caracterizate printr-un anumit tip de emisiune de sunete sau funcționînd ca epitete acordate unor asemenea obiecte, pe baza trăsăturii respective) sau verbale (exprimînd noțiuni perceptibile auditiv) au conținut o n o m a t o p e i c : *bălăngăi*, *plicii*, *bîzîi*, *mihohoi*; *fonfăi*, *pelticăi*; *fleorcăi*, *scripcăi*, *tălăncăi*, *zărvăi*; *bărăngăi*; *șcîrcăi*, *șușcăi* „a ofta din greu” (*șușca* „a se sufoca”) etc.

Vezi MARIN, V. O. 232 și sufixele -NI ..., § **4**.

Conținutul semantic al formațiilor este determinat, cum reiese din caracterizarea temelor, de conținutul acestora din urmă; deci conținutul onomatopeic nu aparține sufixului.

Conținutului onomatopeic îi este asociat, în mod constant, în aceste formații, caracterul e x p r e s i v. Această a doua trăsătură apare, în plus, la numeroase formații cu teme nominale care nu au conținut onomatopeic. Temele acestor formații au adesea ele însele conținut expresiv (*ciorsăi*, *fleorțăi*, *scălîmbăi*, *șclionțăi*, *tîntăi* etc.); alteori însă nu au (*smocăi*, *șorecăi* etc.; v. și, mai jos, *c*.). Conținutul expresiv al ultimelor formații poate fi explicat numai prin sufix. De aceea, credem că putem vorbi despre un transfer de conținut operat de la temele expresive (onomatopee sau neonomatopee) asupra sufixului.

b. Sensul onomatopeic este însoțit, de asemenea, de aspectul i t e r a t i v al acțiunii. Uneori, mult mai rar, acest aspect apare și la formații neonomatopeice: *mințăi* „a minți mereu”, *mucăi* „a-i curge mucii mereu” (vezi R. Todoran, în MAT. DIAL. I 49).

V. sufixele -NI ..., § **4**. *c*, raportul dintre aspectul momentan și iterativ la derivatele în -*ni* și -*ăni* ... .

c. În afara acestor valori, formațiile denominative cu sufixele -*ăi*$_1$ ... au valorile obișnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa acțiunea denumită prin substantivul de bază”: *domăi* „a se înțelege în ascuns”, cf. *domă* „înțelegere în ascuns”, *zărvăi*;

2. „a acționa după modelul obiectului ...”: *sfîcîi* (v. p. 31), *șclionțăi* „a face zarvă degeaba”, cf. *șclioanță* „babă rea”, *tîrfăi* „a se destrăbăla”;

3. „a face o acțiune prin intermediul obiectului ...”: *ciorsăi* „a tăia cu o c i o a r s ă”, *cîrjîi* (v. p. 31), *fleorcăi* „a vorbi mult și degeaba”, cf. *fleoarcă* „gură”, *pușcăi*;

4. „a acoperi cu obiectul ...”: *brumăi*, *colbăi*;

5. „a se adresa cuiva prin termenul redat de substantivul ...”: *gîgîi* „a spune cuiva g î g ă”, *porcăi*;

6. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul ... ori caracteristică pentru obiectul ...”: *bolfăi* „a se îngrășa din cale afară”, cf. *bolfă*, *fonfăi*, *lucii*, *mongăi* „a se migăli”, cf. *mong* „moale”;

7. „a acționa asupra obiectului ...”: *borfăi* (v. p. 31), *moțăi* „a apuca pe cineva de m o ț și a-l zgîlțîi”;

8. „a produce obiectul ...”: *bălăi* „a face spume (b a l e) la gură”, *mocirlăi*, *dîrîi* „a zgîria”.

Cu rare excepții, precum *mințăi* (vezi mai sus *b*), puținele derivate deverbale par a fi s i n o n i m e cu bazele: *horțăi* „horți”, *morsocăi* „murseca”, *orbecăi* „orbeca”, *ojîjîi* „ojăji”, *moșoi* „moși”, sau prezintă, în raport cu bazele, diferențe greu de precizat: *șovîrcăi* (v. § **3**), *șușcăi* „a ofta din greu”, cf. *șușca* „a se sufoca”.

După cum arată exemplele, sufixul cu cele mai variate valori este -*ăi*$_1$. Credem însă că această situație nu reflectă o specializare semantică a sufixelor seriei, ci, pur și simplu, faptul că -*ăi*$_1$ e sensibil mai bogat în derivate decît celelalte sufixe din serie, atît sub raportul numărului, cît și sub acela al varietății categoriei morfologice a bazelor, și, prin aceasta, are mai multe posibilități de diversificare.

5. Sufixele -*ăi*$_1$ ... par a avea etimologie multiplă:

a. Din -*ăni*, -*îni* ..., printr-un proces de pierdere a lui -*n*- intervocalic. Argumentul în favoarea stabilirii raportului genetic între -*ăi*$_1$ ... și -*ăni* ... este existența perechilor de verbe formate de la aceleași teme cu sufixe din ambele serii: *bălăngăni*/-*ăi*, *clămpăni*/-*ăi*, *zgîlțîni*/-*îi*, *grohoni*/-*oi* etc. Dispariția lui -*n*- se poate explica, eventual, pornind de la modelul oferit de verbele la care *n* alternează cu zero (*spun*, *spui*) prin generalizarea la întreaga paradigmă a formei fără *n*.

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 151—152. V. și A. Avram (LR XXXI, 1982, nr. 2, p. 139), care demonstrează că *poncăi* „a (se) mocoși" e variantă a lui *păncăni*¹ „a face lucruri mărunte..." (<bg.), între altele, prin faptul că fluctuația *-ăni* ~ *-ăi* e un fenomen banal.

b. În urma falsei analize a verbelor derivate de la interjecții în *-a*, *-i*, *-î*, *-o* de tipul : *cățăi* (<*cața* + *-i*) : *căț-* + *-ăi*, *fifii* (<*fi-fi*+*-i*) : *fif-* + *-ii*, *hîhîi* (<*hî-hî* + *-i*) : *hîh-* + *-îi*, *mihohoi* (<*mihoho* + *-i*) : *mihoh-* + *-oi*.

Vezi PHILIPPIDE, P. 72—73 ; SCHUFFERT, V. 191 ; LOMBARD, V. 664.

c. Din slavă, prin verbe iterative ca *tîrîi* <*tirati*, *tirają*, analizabil prin *tîrî* (<v. sl. *treti* perfectiv). De la astfel de verbe, sufixul a putut trece, în română, la verbele onomatopeice care au și ele sens iterativ (v. § **4**. *b*).

Vezi PUȘCARIU, O. 97—99 ; LOMBARD, V. 664.

Această sursă a fost susținută de împrumuturi neanalizabile ca *năclăi* (<bg. *наклея*), *tîrzăi* „a tîrî pe jos..." (< sb. *trzati*), *zăhăi* „a deranja" (<ucr. *захаїти*).

A. Lombard (V. 664) afirmă că la difuziunea sufixului au contribuit și verbe slave ca : *grohăi* <scr. *gruhati*, *plescăi* <v. sl. плєскати. Chiar autorul citat recomandă însă prudență în stabilirea etimologiilor acestor verbe, care, fiind onomatopee, pot reprezenta cazuri de poligeneză. Dicționarele urmează pînă la capăt linia acestei prudențe : *grohăi* : onomatopee care se găsește și la slavi, cf. slov. *gróhati* (DA), *plescăi* <*pleasc !*, cf. v. sl. плєскати.

Unele derivate în *-îi*, cu dublete în *-ăi*, își datoresc apariția faptului că în unele regiuni, mai ales în Moldova, lui *ă* neaccentuat din limba literară și din Muntenia îi corespunde *î* : *miorlîi*/*miorlăi* (vezi și § **2**) ; în mod similar se explică unele derivate în *-ăi* apărute regional, mai ales în Muntenia, ca variante ale unor derivate literare în *-îi* : *gîlgăi*/*gîlgîi* (vezi și § **2**).

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p.149 : „le moldave a un penchant à transformer *ă* inaccentué en *î*".

Pentru *-ii*$_1$, vezi și § **2**.

Sufixul *-ăi*$_1$ a fost folosit la adaptarea unor verbe de origine slavă în *-iti* : *morăi*¹ „a fi rău, a se purta neomenos" <rus. *моритъ*, ucr. *морити* „a chinui".

Etimologie propusă de A. Avram în LR XXI, 1972, nr. 6, p. 526.

În mod excepțional, se pare, un membru al seriei, *-oi*$_1$, e folosit la calchierea unui derivat dintr-o limbă romanică : *costoi* : fr. *côtoyer* (Alecsandri, în DA s.v. *coastă*), format cu sufixul *-oyer*.

d. Cele mai vechi atestări pe care le avem sînt foarte puține, exclusiv din două texte (secolul al XVII-lea și începutul celui următor) și ambele beletristice : *clănțăi* (Dosoftei, în DA), *clăncăi*, *croncăi*, *șorecăi* (Cantemir, în DA și, respectiv, DLR). Faptul că nu apar în texte din secolul al XVI-lea, deși, după originea sufixelor și a temelor (v. § **6**), ca și după distribuția stilistică (v. § **8**), par a fi foarte vechi, se explică, credem, prin caracterul expresiv și popular al formațiilor.

6. Temele la care se atașează sufixele din seria *-ăi*$_1$ ... sînt, cu o singură excepție (*probăi*), vechi în limbă : în majoritate moștenite (*înfășăi*, *pomăi*, *șorecăi*, *costoi* etc.) sau slave (*muncăi*, *spelcăi*, *cîrjîi*, *dîrîi*, *mîzgîi*, *tîrnîi* etc.) și foarte puține comune cu albaneza (*moșoi*), turcești (*pelticăi*), neogrecești (*horăi*) și maghiare (*șontăi*) (numeroase sînt însă temele interjecționale sau substantivale de origine onomatopeică, a căror origine nu este niciodată sigură).

7. Din numărul relativ mare de derivate (v. § **3**), precum și din faptul că multe dintre ele (în special cele interjecționale) sînt formații onomatopeice (cf. MARIN, V.O. 233), reiese că seria de sufixe *-ăi*$_1$ ..., în special prin primul termen al ei, este foarte productivă.

8. Verbele derivate cu sufixele din seria *-ăi*$_1$ ... sînt în număr mare regionale și populare (*coicăi*, *covițăi*, *dăinăi*, *zdupăi* ; *bîzdîcîi*, *gogîlțîi*, *sfîcîi* ; *șopoi* etc.), dar nu specifice unei anumite regiuni (avem atestări din toate regiunile). Puține sînt literare și ceva mai multe familiare (*chițăi*, *gîfîi*, *gîlgîi*, *miorlăi*, *mormăi*, *ronțăi*, *sforăi*, *sîcîi*, *zbîrnîi* ; *clefăi*, *fleșcăi*, *ghiorțăi*, *lălăi*, *tîrșîi* ; nici un derivat în *-oi*$_1$).

Așadar sufixele din seria *-ăi*$_1$ ... au caracter pregnant popular.

Vezi TUDOSE, D. 192.

9. Sufixe compuse și dezvoltate : *-căi*$_1$ (*-cîi*$_2$), *-cîi*$_1$ (*-căi*$_2$), *-ăcăi*$_1$, *-ecăi*, *-icăi*, [*-icăia*], *-îcăi*, *-îcîi* (*-ăcăi*$_2$), *-ocăi* ; *-lăi*, *-ălăi* ; *-năi*, *-nîi*, [*-ănăi*] ; *-orăi*, *-oroi* ; [*-ătăi*] ; *-țăi* ; *-ovăi*.

-căi$_1$ (**-cîi**$_2$), **-cîi**$_1$ (**-căi**$_2$), **-ăcăi**$_1$, **-ecăi**, **-icăi**, **-a** , **-îcăi** , **-îcîi** (**-ăcăi**$_2$), **-ocăi.** Apar în formații cu dublă analiză din DI, ca : *cohîcăi* „a tuși intens", cf. *cohi !*, interjecție prin care se imită tusea (*cohăi* „a tuși"), *cohîcă* „tuse intensă" (dacă nu cumva *cohîcă* e derivat regresiv de la *cohîcăi*) ; *horcăi*, cf. *hor !*, *horc !* ; *olicăi*, *-a* „a se văita", cf. *(a)oleo !*, *(a)olică !* ; *șontîcăi*, cf. *șont*, *șontîc !* și în formații cu analiză unică : 17 (cu 2 variante în *-cîi*$_2$) în DI, la care se adaugă 4 formații (și 2 variante, în *-cîi*$_2$ și *-ăcăi*$_2$, închise în paranteze, la formații din DI), din alte surse : (*chițcîi* DA), *leorbăcăi* (UDRESCU, GL.), (*sorbăcăi* UDRESCU, GL.), *șopcăi*, *șopăcăi*, *șopîcăi* (DLR).

Raporturile dintre sufixe și variante sînt aceleași ca la sufixele de bază : *chițcăi*, *-cîi* ; *hîrșcîi*, *-căi* ; *sorbîcîi*, *-ăcăi*. Notarea lor urmează, de asemenea, modelul sufixelor și, respectiv, variantelor de bază (v. titlul alineatului precedent).

-lăi, **-ălăi** apar în 2 formații cu analiză unică din DI : *chirlăi*, *tălălăi*.

-năi, **-nîi**, **-ănăi.** Apar în formații cu dublă analiză din DI, ca : *cățănăi*, cf. *cața !*, *cățăni* ; *foșnăi*, cf. *foș !*, *foșni* ; *zornăi*, cf. *zor !*, *zorn !* și în 4 formații cu analiză unică din DI : *fornăi*, *mîrnăi*, *mîrnîi*, *mornăi*.

În DLR, *mîrnăi* și *mîrnîi* (ambele regionale) sînt înregistrate, greșit, ca variante ale lui *mormăi* ¹, pentru *mîrnîi* trimițîndu-se la TDRG. Tiktin însă îl tratează pe *mîrnîi*, corect, ca variantă a lui *mîrîi*.

-orăi, **-oroi** apar în 2 formații din DI : *șoporăi*, *șoporoi*.

-ătăi apare în formația cu dublă analiză din DI *zburătăi* „a azvîrli cu zburături într-un pom ... pentru a face să cadă fructele ... ", cf. *zbura*, *zburat*, (prin regresiune) *zburătură*.

V. și sufixul -UI, § **8**, *-ătui* : *zburătui* „idem".

- **țăi** apare în formația cu analiză unică din DI: *chiorțăi*.

-**ovăi** apare în formația cu analiză unică din DI: *sporovăi*.

Întrucît apar numai în formații cu dublă analiză, sufixele *-icăia*, *-ănăi* și *-ătăi* sînt virtuale.

Verbele în *-căi* ... sînt analizabile în raport cu :

— o interjecție (cele mai multe) : *chiorcăi*, cf. *chior !*, *mecheăi*, cf. *mec !*; *tălălăi*, cf. *tala !* ; *mîrnăi*, *-nîi*, cf. *mîr !* ; *șoporăi*, *-oroi*, cf. *șopa !*; *chiorțăi*, cf. *chior !* etc. ;

— un verb : *moșicăi*, cf. *moși* „a lucra încet și fără spor" ; *sorbîcîi* „a sorbi cu zgomot" ; *sporovăi*, cf. *spori* „a flecări" ;

— un substantiv : *leorbăcăi*.

Ca și la derivatele cu sufixele de bază, apar și aici derivate care prezintă coincidența vocalei (sau vocalelor) sufixului cu vocala silabei precedente: ***hîrcîi***, ***hîrșcîi***, ***măcăcăi***, ***tălălăi*** etc.

Formații semianalizabile: *forcăi* redă sunetul sforăitor produs de șerpi și arici, cf. *forcoti*.

Din punct de vedere semantic, sufixele constituite cu -*ăi*$_1$ ... nu prezintă nimic special față de sufixele de bază.

Sufixele -*căi* ... au putut apărea pe mai multe căi:

a. din verbe de origine slavă în -*kati*, adaptate la limba română cu -*ăi*$_1$ și analizabile în românește, de tipul *chircăi* (<ucr. *kyrkaty* în CADE; în DA însă e considerat formație onomatopeică);

1. Cf. PUȘCARIU, O. 99; LOMBARD, V. 664; M. Křepinský, *Réponse à la question IV*, în *Actes du 6ᵉ Congrès International des linguistes*, Paris, 1949, p. 318.

2. Fără a presupune o eventuală influență, ci doar pentru interesul tipologic pe care-l poate prezenta, notăm o formație similară cu *dă***căi** „a începe, în vorbire, toate cuvintele cu sunetul *d*”, neanalizabilă în română, anume rus. *акать* „a vorbi cu *a* pentru *o*”.

b. în urma falsei analize a unor formații de tipul *horcăi* (<*horc*+ -*ăi*): *hor*- + -*căi*, *olicăi* (<*(a)olică* + -*ăi*): *ol*- + -*icăi*, *șontîcăi* (<*șontîc*+ -*ăi*): *șont*- + -*îcăi*;

c. prin reduplicarea segmentului final al bazei: *măcăcăi*<*mac*, *mechecăi*<*mec*.

Ipoteza *a*, deși posibilă, ni se pare mai slabă, întrucît se bazează pe verbe onomatopeice care, în principiu, se formează independent în limbă.

Inițiala vocalică a sufixelor se explică, în afara cazurilor de tipul celor menționate sub *b* și *c*, prin rațiuni de eufonie condiționate de temele consonantice: *leorb-ăcăi*, *moș-icăi*. Timbrul acestei vocale e determinat uneori de vocalismul temei: *ș***o***pocăi* (vezi și *c*), alteori de cel al sufixului de bază: *șop***îcîi**, *șop***ăcăi**, *sorb***îcîi**, *sorb***ăcăi** sau de desinența bazei: *moșicăi*.

Sufixul -*năi* a putut apărea în urma falsei analize a formațiilor de tipul *foșnăi* (<*foșni* + -*ăi*): *foș*- + -*năi*, *zornăi* (<*zorn* + -*ăi*): *zor*- + -*năi* (vezi mai sus formațiile cu dublă analiză înregistrate sub -*năi*). Termenul cu inițială vocalică, -*ănăi*, apare într-o singură formație, cu dublă analiză (deci vocala se explică prin bază).

Vezi explicația asemănătoare propusă de S. Pușcariu (*loc. cit.*): -*năi* este rezultat din „contaminarea” sufixelor -*ăi* și -*ni*.

Celelalte sufixe apar în cîte una sau două formații, uneori cele două fiind dublete de la aceeași bază, de aceea etimologiile lor se confundă, de fapt, cu etimologiile formațiilor respective.

-*lăi* și -*țăi* au apărut, poate, din rațiuni de expresivitate: *chirlăi*, *chiorțăi* față de *chirăi* (<*chir !*), *chiorăi* (<*chior !*).

Pentru valoarea expresivă a grupurilor *rl*, *rț* vezi Al. Graur, *Grupuri simbolice în fonetismul românesc*, în SCL X, 1959, nr. 2, p. 206–210.

-*ălăi*, detașat din *tălălăi*, se explică prin vocalismul bazei (*tala !*).

-*ovăi*, detașat din *sporovăi*, se poate explica prin rus. *споровать (ся)*.

Etimologia lui *sporovăi* e controversată. L. Șăineanu (*Dicționar universal al limbii române*, 1896) propune explicația prin contaminarea *spori* + *ciorovăi*, preluată de CADE, DM și DEX (v. și alte soluții la TDRG, SCRIBAN). Al. Graur (E. 145) propune explicația prin rus. *споровать (ся)* ca fiind mai simplă și susținută de formațiile *pojivăi* < rus. *поживать*, *upovăi*< v. sl. ѹповати. Și această explicație prezintă însă o dificultate: formația e populară, iar împrumuturile din rusă sînt, în general, literare (*pojivăi*, atestat la Gr. Ureche și S. Dascălu – v. DLR –, nu e concludent sub raport stilistic).

Pentru -*oroi*, -*orăi*, detașate din *șoporoi*, -*orăi*, nu avem nici o explicație.

-*ătăi* e sufix virtual; deci nu pune probleme de etimologie.

Se vede de aici că sufixele constituite cu -*ăi*$_1$ ... sînt mai ales dezvoltate (-*căi*, -*ăcăi*, -*ecăi*, -*lăi*, -*țăi*, -*ovăi*, formate cu segmente cu statut nesufixal) și mai rar compuse (-*icăi*, -*îcăi*, -*îcîi*); -*năi* are statut ambiguu, întrucît poate fi dedus și dintr-un sufix, și dintr-un element nesufixal.

Productive sînt doar -*căi* ... și, mai puțin, -*năi*.

-ăi$_2$ vezi **-ĂI$_1$**
-ăia vezi **-ĂI$_1$**
-ăla$_1$ vezi **-LI**
-ăla$_2$ vezi **-LI**
-ăli vezi **-LI**
-ăna vezi **-NI**
-ăni vezi **-NI**
-ăra vezi **-ĂRI**

[-ARI]; -ĂRI (-ERI$_2$), -ĂRA; -ERI$_1$, -ERA (-IRA); -IRI; -ORI$_1$ (-URI$_2$), [-ORÎ], -ORA$_1$ (-URA$_2$); -URI$_1$ (-ORI$_2$), -URA$_1$ (-ORA$_2$)

PHILIPPIDE, P. 73, 186; CANDREA, C.G.R. 303, 305; SCHUFFERT, V. 175–183; PASCU, S. 178–179; S. Pușcariu, *Etimologii*: **licări**, DR IV, 1924–1926, p. 735–737; Al. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*: **-ări**, în BL IV, 1936, p. 65–69, **-ora, -ori, -ura, -uri**, în BL VI, 1938, p. 157–164; LOMBARD, V. 292–296, 812–817; MARIN, V. O. 228–229.

1. *a*. Primul termen al subseriei de conjugarea a IV-a, -*ari*, are caracter virtual (v. § 2).

În subseria de conjugarea I, termenul corespunzător lui -*ari* nu apare deloc, iar -*ira* apare numai ca variantă a lui -*era* (v. § 2).

Cu excepția lui -*ări*, relativ bine reprezentat (38 de derivate cu analiză unică), sufixele din seria -*ari*... sînt slab reprezentate. Notăm însă un fapt mai puțin obișnuit, și anume că, dintre termenii subseriei de conjugarea I, -*ora* este egal, iar -*ura* mai bine reprezentat decît perechile lor de conjugarea a IV-a; de asemenea, că formațiile cu dublă analiză în -*ori*, -*ora* și, mai ales, în -*ări*, -*ăra* și -*uri*, -*ura* sînt foarte numeroase.

-*orî*, înregistrat ca sufix aparte, așa cum sufixul -*î* al conjugării a IV-a e înregistrat ca sufix distinct de -*i*, este sufix virtual. Apare numai în formații cu dublă analiză: *coptorî*, *duhorî*.

-*ărî* apare numai într-o formație semianalizabilă (*bîzărî*), de aceea nu este înregistrat ca sufix.

Relativ numeroase formații, majoritatea cu dublă analiză, sînt dublete de conjugarea I și a IV-a: *ciupări*/-*ăra*, *gustări*/-*ăra*, *nineri*/-*era*, *coptorî*/-*ora*, *înrîuri*/-*ura* etc. Printre aceste dublete sînt relativ numeroase cazurile în care forma de conjugarea I e cea literară: *înfășura*, *înfrigura*, *strîmtora*, *vîntura* etc.

b. -*ira* (*ninira*) e variantă fonetică regională a lui -*era*, care, la rîndul lui, apare într-o formație regională: *ninera* (v. DLR s.v.).

-*eri*, -*ori*, -*ora* și -*uri*, -*ura* au statut dublu:

— de variante fonetice în dublete ca *cenușări*/-*eri*, *îngîndura*/-*ora*, *batjocori*/-*uri*, *strecura*/-*ora*. Varianta -*eri* e determinată de pronunțarea regională moale a lui *ș* precedent; -*or*- și -*ur*-, de transformarea normală *o* neacc.>*u* și de procesul invers, *u*>*o*, datorat analogiei (vezi

A. Graur, în BL VI, 1938, p. 157). Raporturile dintre *-or-* și *-ur-* nu sînt constante nici sub raport stilistic : în unele dublete forma în *-or-* e cea literară (*batjocori*, *încornora*), în altele, cea în *-ur-* (*strecura*); foarte rar (*pontori*/*-uri*) ambele forme sînt regionale (v. DLR s.v.).

— de sufixe (independente) în formații care nu au dublete în *-ări*, *-ura* etc., ca : *împleteri*, *îmbălora* (*-ori*), *zgriburi*, *pleșura*.

Sincronic, *corpura* „a încorpora" poate fi considerat variantă populară și regională a lui *încorpora*. Raportul diacronic dintre ele însă nu e clar; v. § **4**. *b*.

2. -ari. Apare numai într-o formație din DI cu dublă analiză : *amanetari* (I. Ionescu — 1866, în DA), cf. *amanet*, *amaneta*, *amanetar*.

-ări (**-eri**$_2$). Numeroase formații cu dublă analiză (baza derivată este în *-ar*, *-are* sau — analiza se face prin regresiune — *-ariț*, *-ăreț*, *-ărie*, *-ărit*, *-ăros*); în DI : *băjenări*, cf. *băjeni*, *băjenar*; *blidări* „a căuta mîncare prin blide, a frecventa mesele străine", cf. *blidar* „om căruia îi place să mănînce de la altul"; *bucătări*, cf. *bucate*, *bucătar*, *bucătărie*; *călări*, cf. *cal*, *călare*; *cenușări* (*-eri*), cf. *cenușă*, *cenușar*; *cornări*^{1} „a ține plugul de coarne, a încasa impozitul pe vitele cornute", cf. *cornar* „slujbaș însărcinat cu încasarea impozitelor pe vitele cornute; cel care ... ține coarnele plugului", *cornărit*; *fățări*, cf. *fată*, *fătare*, *fătărie*; *gustări*, *-a*; *lăptări* „a da să sugă", cf. *lăptări* pl. „oi care dau lapte"; *lungări*, cf. *lung*, *lungi*, *lungăreț*; *ulicări*, cf. *ulicariț* (cf. GRAUR, E. 39) etc.; în alte surse : *argintări* „a cere inventarierea averii rămase după un mort" (LEX. REG. I 98), cf. *argint*, *argintărie*; *cocletări* „a face cocleți, a unelti" (UDRESCU, GL.), cf. *cocletar* „intrigant"; *flențări* (UDRESCU, GL.), cf. *fleanță*, *flențăros*; *focări* „a face focul" (LEX. REG. I 34), cf. *focar* „locul unde se face focul în stînă"; *înfigări* „a pătrunde, a introduce" (GL. OLT.), cf. *înfige*, *înfigăreț*; *vînătări* (SCHUFFERT, V. 177), cf. *vînăt*, *vînătare* etc.

Cornări^2 „a da cu coarnele" comportă analiză unică.

Porcări^1 „a adresa cuvinte injurioase, a porci; a se purta ca un porc" comportă analiză unică, iar *porcări*^{2} „(la unele jocuri cu mingea) a avea rolul de porcar^2", analiză dublă (cf. și poarcă).

28 de formații cu analiză unică în DI, la care se adaugă 10 din alte surse : *gîscări* „a gîgîi" (TUDOSE, D. 204); *gozări* „a mînca fără poftă" (MAT. DIAL. I 210), cf. *goz* „rămășițe de materii vegetale"; *hălpări* „a face halp !, a mînca cu lăcomie" (UDRESCU, GL.); *policrări* „a porecli" (UDRESCU, GL.), cf. *policră*; *pumnări* „a număra pe pumni..." (GL. OLT.); *răblări* (BL IV, 1936, p. 68); *șmuțigări* „a se comporta în mod meschin" (BL IV, 1936, p. 68), cf. *șmuțig* „avar"; *șușcări* „a ofta" (DLR); *trohnări*^{1} „a avea guturai (= troahnă), a trohni" (DLR); *vărzări* (UDRESCU, GL.).

Deși explicat în mod convingător de Andrei Avram (LR XXII, 1973, nr. 1, p. 24) prin verbul *oșta* „a ofta" și *-ări*, *oștări* „a bombăni" nu e înregistrat de noi ca derivat cu analiză unică deoarece, sincronic, se încadrează perfect în categoria derivatelor cu dublă analiză : *oșta*, *oștare* → *oștări*.

-ăra. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-ar*, *-are*) în DI : *acățăra*, cf. *acăța(re)*; *ciungăra*, cf. *ciung(ar)* etc. V. și *găibăra* „a se cățăra" (DA), cf. *gaibe*, *gaibarace* „picioare".

1 formație cu analiză unică în DI : *ciupăra*.

-eri$_1$. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-er* (*-ar*), *-ere*) în DI : *bucheri*, *cuieri* etc.; în alte surse : *împuteri* (GLOS. REG. 42), *străjeri* (BPh IX, 1942, p. 42).

2 formații cu analiză unică în DI : *nineri*, *zbengheri*, la care se adaugă 1 din UDRESCU, GL. : *împleteri* „a împleti ceva din răchită".

-era (**-ira**). Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-er*, *-ere*, *-eríu*) în DI : *sîngera*, *văiera*; în GLOS. REG. : *împutera* (42).

1 formație cu analiză unică în DI : *ninera*, la care se adaugă 1 variantă din DLR : *ninira*.

-iri. Nu apare în formații cu dublă analiză.

2 formații cu analiză unică : *șuchiri* „a șterpeli, a șuchi" (DLR), *țipiri* „a ciripi" (MAT. DIAL. I 82, UDRESCU, GL.).

-ori$_1$ (**-uri**$_2$), **-orî**. Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-oare*, *-or*, *-ură* sau un plural în *-uri*) în DI : *ajutori*; *batjocori* (*-uri*); *ciopocori*, cf. *ciopoc*, *-uri*; *coptorî* „a (se) face găuri", cf. *coptă* „gaură", *coptură*; *duhorî*; *răcori*; *strîmtori*.

6 formații cu analiză unică în DI, la care se adaugă 3 din alte surse : *cuțîtori* „a slăbi, a se ascuți" (LEX. REG. II), *șușori* „a foșni", *zăori* „a face serenadă cuiva de ziua onomastică sau de Anul Nou" (LEX. REG. I).

-ora$_1$ (**-ura**$_2$). Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-oare*, *-or*, *-ură*, *-o*/*uros*) în DI : *ajutora*, *coptora*, *somnora* (*-ura*), *strîmtora*.

7 formații cu analiză unică și 2 variante în DI, la care se adaugă 2 formații din alte surse : *cadora* (GUȚU ROMALO, C. G. 230), *șușora* (DLR).

-uri$_1$ (**-ori**$_2$). Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-oare*, *-ură*, (prin regresiune) *-uriș*, *-uriu* sau o formă flexionară în *-ur-*) în DI : *alburi*, cf. *alb*, *alburiu*; *dărăburi*; *fulguri* „a se mișca în aer ca fulgii", cf. *fulguriș* „stropitură de ninsoare măruntă"; *ponturi* (*-ori*) „a glumi; a împunge ... cu vorba", cf. *pont*, *-uri* „vorbă de spirit ...", *puntură* „împunsătură" (DLR); *vînturi* etc.; în alte surse : *cioburi* (GL. OLT.), *mofturi* (*-ori*) (comunicat oral), *unsuri* (LEX. REG. II) etc.

4 formații cu analiză unică în DI : *înfășuri*, *linguri*, *țipuri*, *zgriburi*, la care se adaugă 1 din DLR : *piuri*.

-ura$_1$ (**-ora**$_2$). Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-ură*, *-uriș* sau o formă flexionară în *-ur-*) în DI : *colțura*; *îngîndura* (*-ora*); *lefuri* „a pălăvrăgi", cf. *laf*, *leafură*; *rîura* „(despre ape) a curge"; *(z)vîntura*; în alte surse : *fulgura* „a ninge rar" (UDRESCU, GL.); *glodura* „a paște lăsînd pămîntul gol" (UDRESCU, GL.) etc.

În cazul lui *turbura* relația cu baza etimologică (*turba*) e mai greu de stabilit în plan semantic, în schimb se impune atît formal, cît și semantic relația cu adjectivul *turbure* (v. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 162; v. și varianta secundară *tulbura* : *tulbure*). De aceea încadrarea formației printre derivatele analizabile în *-ura* e discutabilă.

11 formații cu analiză unică și 2 variante în DI, la care se adaugă 2 formații din alte surse : *piura* (DLR), *zgribura* (DLRC).

Derivatele în *-ări* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (aproximativ jumătate) : *anslovări* : „a afuma cu pucioasă" (= anslov); *țugări* „a căra lemnele cu carul", cf. *țug*; *zbengheri* „a (se) zbe(n)gui", cf. *zbe(n)g*; (parasintetic) *îmbondori*; *zgriburi*,

-a, cf. *zgrib* „tremur, fior"; *cuciura* „a mișca din coadă", cf. *cuciu* „cățel" (v. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 163) etc.;

— un verb (relativ numeroase): *ciupări*, *-a*, cf. *ciupi*; *împleteri*; *șuchiri*; *mișcori*; *zgrepțora* „a se necăji să se țină cu mîinile de ceva, a se cățăra", cf. *zgrepța* „a se cățăra"; *linguri*, cf. *linge*; *frămîntura*; *scutura*, cf. *scoate* (analiză mai greu de realizat pentru nespecialiști) etc.;

Pentru etimologia și analiza parasinteticului *strecura* prin *trece* vezi A. Graur, *Mélanges linguistiques*, Paris, București, 1936, p. 67; GRAUR, E. 144.

— o interjecție: *bălăngări*; *nineri*, *-a*, cf. un probabil **ninini!*; *țipiri*, cf. *țip!*; *șușori*, *-a*, cf. *șu-șu!*; *piuri*, *-a*, cf. *piu!*; *huhura*, cf. *huhu!*;

Interjecția *ninini* nu e înregistrată ca atare nici la MARIN, V. O., nici în DLR (unde sub *ninera* se spune: „probabil onomatopee"). Este presupusă însă atît de *ninera* și de sinonimul *ninini*^{2}, cît și, mai clar, de substantivul *ninini*^{1} „lingușeală", care pare a fi o interjecție întrebuințată substantival: *Ce mă iei cu ninini?* (DLR s.v.).

— un adjectiv (sau participiu): *îmbucătări*, *pelticări*; *înviora*; *micura*, *pleșura*;

un substantiv sau un verb: *încornări*, *-ora*, *-ura* „a pune cuiva coarne", cf. *încorna* „a-i crește cuiva coarne"; *măscări* „a se masca", cf. *mască*; *blojori* „a cleveti", cf. *bloj* „om murdar", *bloji* „a murdări"; *îmbălora*, *-i*, cf. *bale*, *îmbăla*; *înfășuri*, *-a*, cf. *fașă*, *înfășa* etc.;

— un adverb (ori adjectiv adverbial) sau un verb: *lungări*; *înjosori*, *-a* „a înjosi", cf. *jos*.

Formații semianalizabile: *bîzărî* „a porni în goană nebună" (LEX. REG. II 109), cf. *bîzai* „streche"; *bumbura* „a bombăni", cf. *bumbăi*, *-ăni* (DA); *cîcări* (DI) „a te trudi să faci ceva cu migală și fără spor", cf. *cîcăi*; *glojdări* „a mînca puțin, fiind sătul" (LEX. REG. I 80), cf. *glojdăni* „id."; *boncori* „a boncăli" (LEX. REG. II 58); *gînguri*, *-a*, cf. *gongoni*, *-ăni*, *-ăi*, *gungăni*, *-uni* (DA); *grunguri*, cf. *grunguni* (DA); *țuțura* (DI) „a trage pe cineva de păr", cf. *țuțui* „cucui" etc.

3. Formațiile denominative cu sufixele care conțin segmentul *-r-* redau valorile obișnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a face (pe cineva) să treacă prin starea denumită de substantivul de bază": *îngrijora*;

2. „a acționa după modelul obiectului ...": *gudura* (*gudă* „cățea"), *porcări* „a se purta ca un ...";

3. „a acționa prin intermediul obiectului ...": *anslovări*, *înfășura*, *țugări*;

4. „a avea, a dobîndi sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul ... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului ..., a se transforma în obiectul ...": *pelticări*, *micura*; *hîlbări* „a se face de nimic" (*hîlbe* „lături"); *însorări* „a comasa", *răblări*, *vărzări*;

5. „a dota cu obiectul ...": *încornora*, *petecări*;

6. „a acționa asupra obiectului ...": *țuicări*;

7. „a atribui obiectul ...": *cadora*;

8. „a se adresa cuiva prin termenul reprezentat de substantivul ...": *porcări*;

9. „a face acțiunea în circumstanța redată de substantivul sau adjectivul (adverbial) ...": *lungări* „a zăbovi", *zăori*.

Derivatele cu baze interjecționale redau valoarea: „a emite sunetul sau a face acțiunea simbolizată prin interjecția ...": *gîlgări*, *șușora*, *țipiri*; *hăltăcări*.

Unele derivate par a fi sinonime cu bazele lor verbale: *lungări* „a se lungi", *măscări* „a (se) masca", *policrări* „a porecli".

Remarcăm că, chiar la unele dintre formațiile analizate mai sus, dar mai ales la formațiile derivate de la verbe, apare o trăsătură care ar putea fi, eventual, considerată specifică semanticii sufixelor cu segmentul *-r-*, și anume caracterul iterativ. De ex.: ***căscări*** „a căsca de mai multe ori în șir", ***blojori*** „a cleveti"/ ***bloji*** „a murdări", ***clătări*** „a agita mereu"/ ***clăti***, ***gustări*** „a gusta din mai multe feluri sau de mai multe ori", ***petecări*** „a pune petice peste tot"/***peteci***, ***țipuri***, ***țuicări*** „a se cinsti cu țuică" etc.

1. Vezi A. Graur, în BL IV, 1936, p. 69; VI, 1938, p. 163—164.

2. Situația lui *căscări* și *țuicări* este similară cu aceea a lui *căscăli* și, respectiv, *țuiculi*; vezi sufixele -LI ..., § **3**.

3. Z. Ștefănescu-Goangă și T. Țugulea (V. N. A. 206) susțin că orice verb derivat de la un nume de agent, deci și cele în *-ări*, de tipul *zidări* („a zidi, a face meseria de zidar"), are sens iterativ, deoarece „agentul îndeplinește acțiunea în mod repetat". Ni se pare că această interpretare semantică pe care cele două autoare o dau verbelor în discuție este mai degrabă o deducție logică decît o realitate lingvistică (nu este susținută de glosările care se dau fiecărui verb în parte).

Și formațiile de tipul ***bălăngări***, ***hăltăcări***, ***țipiri***, ***șușora***, ***piuri*** au sens iterativ; ele sînt însă mai puțin concludente pentru sensul sufixelor, deoarece conținutul interjecțiilor impune caracterul iterativ al acțiunii verbelor derivate, fie că redau sunete repetate (*șu-șu*), fie că redau sunete momentane (*balang*) care, văzute în durată, devin repetate (cp. cu derivatele sinonime formate de la aceleași baze cu alte sufixe: ***bălăngăi***, ***bălăngăni***, ***hîltîcîi*** etc.).

I. Fischer (L. D. 175) definește verbele latinești în *-ulāre* ca verbe diminutive. Întrucît însă singurul verb analizabil moștenit (din această categorie), anume *scutura*, prezintă dificultăți în stabilirea raportului semantic cu baza, nu am înregistrat acest sens printre sensurile sufixelor cu segmentul *-r-*.

4. *a*. Sufixele cu segmentul *-r-* au apărut în interiorul limbii române ca rezultat al falsei analize a formațiilor cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în § **2**: *gustare* > *gustări*: *gust-* + *-ări*; *cuier* > *cuieri*: *cui-* + *-eri*; *vaier* > *văiera*: *vai-* + *-era*; *strîmtoare* > *strîmtora*: *strîmt-* + *-ora*; *pícuri* > *picura* (cf. Th. Hristea, în *Sistemele limbii*, 1970, p. 103): *pic-* + *-ura* etc.

Cf. PHILIPPIDE, P. 186; A. Graur, în BL IV, 1936, p. 65—69, VI, 1938, p. 157.

Toate sufixele (cu excepția lui *-iri*, vezi mai jos) au putut apărea în mod independent unul de altul (în inventarul de sub § 2 apar modele pentru toate) și/sau, pe perechi, unul din termeni de la celălalt, prin schimb de conjugare.

Problema se pune în același fel pentru verbele perechi.

-iri (pentru care nu avem modele în § 2) a apărut, probabil, pentru completarea seriei, prin analogie cu serii similare de sufixe în care vocala *-i-* e reprezentată (*-ăli*, *-eli*, *-ili*; *-ăți*, *-eți*, *-iți*; ...).

Pentru principiul completării locurilor goale („cases vides") dintr-un șir de variante (sau sufixe) sub influența altui șir în care termenii respectivi sînt reprezentați, vezi MALKIEL, G. 335.

Pentru sufixul *-ura* poate fi avută în vedere și sursa moștenită: lat. *-ulare*, transmis prin formații analizabile ca ***scutura*** < ***excutulare***, cf. ***scoate***, ***vîntura*** < ***ventulare***, cf. ***vînt*** și neanalizabile ca (*cu*)***tremura*** < (*con*)***tremulare***, ***turbura*** < ****turbulare*** (analiza prin ***turba*** nu e posibilă în română, v. § 2), ***ustura*** < ***ustulare***. Dat fiind însă că ***vîntura*** s-a putut forma foarte bine în română (v. Al. Graur, în BL VI, 1938, p. 162, 163), iar analiza lui ***scutura*** e de presupus că a fost întotdeauna dificilă pentru vorbitorul obișnuit al limbii române, credem că: chiar dacă verbele menționate și, împreună cu ele, sufixul -*ura* a(u) fost moștenit(e), sufixul a devenit productiv în sistemul de derivare românesc abia atunci cînd, asociat formațiilor cu dublă analiză prezentate mai sus, a intrat în seria mai mare a elementelor derivative detașate din acestea de pe urmă.

O istorie similară a putut avea sufixul -*era* în eventualitatea că verbul *sîngera* e moștenit: *sanguinare*. (V. și neanalizabilul (*cu*)*treiera*< (*con*)*tribulare*, a cărui etimologie ne pare discutabilă tocmai în ceea ce privește finala, în ciuda faptului că, în general, nu a fost apreciată ca atare, și *fulgera*<lat. *fulgerare*, a cărui analiză nu permite detașarea unui -*era*.)

1. Vezi MEYER-LÜBKE, G. II 661–662; SCHUFFERT, V. 175, 179–180; PASCU, S. 178–179; LOMBARD, V. 293, care prezintă sufixele -*ura*, -*era* ca fiind de origine latină sau înregistrează verbe românești de origine latină terminate în -*ura*, -*era* ca fiind formate cu sufixele respective.

2. Fără a fi foarte explicită, poziția lui Al. Philippide (*loc. cit.*) pare a fi intermediară între poziția cercetătorilor la care ne-am referit aici mai sus și poziția schițată de noi: apariția formațiilor de tipul *înfășura*, *picura* este explicată prin analogie cu *vîntura* și cu verbele în -*ulare* (*scutura*, *tremura* etc.).

I. Fischer (L. D. 175) arată că verbele „diminutive'' (în -*ulāre*) indiscutabile sînt în latină foarte rare și citează exemplele: *excululāre*/*excutere*, *ustulāre*/*urere*. Menționează însă totodată că în română, în cazul perechii *scutura*/*scoate*, s-a pierdut conștiința relației etimologice (rom. *scoate* < **excotere*, nu *excutere*).

b. Foarte rar, -*ări*, -*eri*$_1$ par a fi fost folosite pentru adaptarea unor împrumuturi: *blenderi*<ucr. *блендати* (dacă nu cumva e derivat românesc de la *bleandă*, la rîndul lui derivat regresiv de la *blendi*), *măscări*< germ. *maskieren*, gr. μασκαρόνω (dacă nu e derivat românesc de la *mască*, *masca*).

1. Vezi A. Graur, în BL IV, 1936, p. 68. În DLR *măscări* e explicat prin *mască* + -*ări*.
2. Vezi și *bălăcări*: scr. *balakati* „a flecări'' (și rus. *балакать* cu același sens) — v. DA — sau, mai probabil, format în românește de la *bălăci*.

Corpura „a încorpora, a intra în armată'' („Graiul nostru'', în DA s.v.) credem că este o adaptare (coruptă) a împrumutului sinonim (parțial) *încorpora* (fr. *incorporer*, lat. *incorporare*). (În DA, *corpura* și *încorpora* sînt tratate în articole independente, necorelate în nici un fel.)

c. Atestări foarte vechi avem pentru cîteva din prezumatele verbe moștenite și pentru relativ numeroase formații cu dublă analiză: *scutura*, Cantemir, la TDRG; *vîntura*, Varlaam, la TDRG; *batjocori*, *fățări*, Coresi, în DA; *giocuri*, M. Costin, în DA s.v. *joc*; *agiutori*, Varlaam, în DA s.v. *ajutori*.

Dat fiind însă caracterul popular și regional pe care îl au numeroase derivate din ambele categorii, precum și originea temelor lor (vezi mai jos), presupunem că sufixele în discuție sînt vechi în limbă.

5. Temele formațiilor în -*ări* . . . sînt în marea majoritate vechi în limbă. Cele mai numeroase sînt moștenite (*frămîntura*, *încornora*, *însorări*, *lingări*). Urmează cele slave, vechi și moderne (*clătări*, *cognări*, *îngrijora*, *pleșura*, *policrări*) și, la mare distanță, maghiare (*gozări*, *îmbondori*), germane (*șmuțigări*, *țugări*), turcești (*gebrări*, *pelticări*), neogrecești (*maimuțări*), comune cu albaneza (*mînzări*), țigănești (*gagicări*), latino-romanice (*cadora*). Relativ numeroase sînt temele de origine onomatopeică (vezi formațiile raportabile la baze interjecționale).

Vechimea marii majorități a temelor dovedește vechimea sufixelor în limbă, iar numărul foarte mic al temelor latino-romanice e în strînsă legătură cu caracterul popular al sufixului.

6. Productivitatea diverselor sufixe cu segmentul -*r*- este diferită (v. § **1**.*a*).

Notăm că formațiile periferice *gagicări* și *cadora*, care par a fi recente, sînt o dovadă că sufixele cu segmentul -*r*- sînt încă productive.

7. Sufixele cu segmentul -*r*- au un pronunțat caracter popular și regional: *lingări*, *porcări*, *țuicări* etc.; *bălăcări*, *ciupăra*, -*i*, *cognări*, *șuchiri* etc. Se pare că nu sînt specifice pentru o anumită regiune (derivatele pe care le avem sînt atestate în regiuni diferite, cam pe tot întinsul țării): *bîzărî* — Maram. (LEX. REG. II), *boncori* — Ban. (LEX. REG. II), *glojdări* — Munt. (LEX. REG. I), *cuțîtori* — Brașov (LEX. REG. II), *gozări*, *pișcura* — Ban. (TUDOSE, D. 61), *șușora* — Transilv. (DLR), *trohnări* — Mold. (DLR) etc.

V. totuși C. Tudose, care afirmă că sufixele -*ări*, -*ura*, -*uri* „par a avea circulație regională'' (D. 202), iar „verbele în -*ări* sînt atestate mai mult în nordul și vestul Transilvaniei'' (204).

Apar relativ numeroase derivate literare: *gînguri*, *înfășura*, *îngrijora*, *înviora*, *zgriburi* etc. Acestea aparțin limbii uzuale sau stilului literaturii beletristice (*bălăcări*, *gudura*, *gustări*, *maimuțări*, *pisicări* etc.), și nu vreunei terminologii științifice (tehnice) sau profesionale.

Facem o mențiune specială pentru verbele cu cîte două variante după conjugare. Unele dintre ele, mai puține, sînt regionale cu ambele variante; de ex.: *înjosori*/-*a*. Altele însă, mai multe, sînt literare actuale cu varianta de conjugarea I și învechite cu cea de a IV-a (*ajutora*/-*i*, *strîmtora*/-*i*, cu dublă analiză) sau literare (familiare) I și regionale IV (*îmbălora*/-*i*). (V. mai jos și un exemplu contrar: *văicări* literar și *văicăra* regional.)

8. Sufixe compuse și dezvoltate: [-*ătări*], -*ători*, [-*ături*], [-*etori*]; -*icări*, -*icăra*; [-*egări*]; -*iori*, -*iorî*, -*iora*; [-*șora*], [-*șori*].

-ătări, -ători, -ături, -etori apar în formații cu dublă și triplă analiză (din DI): *îmbucătări*, cf. *îmbuca*, *îmbucat*; *zburătări*, cf. *zbura*, *zburat*; *călcători* „a bătători un drum'', cf. *călca*, *călcător*; *sărbători*, cf. *serba*, *sărbătoare*; *vînători*, cf. *vîna*, *vînat*, *vînătoare*; *îmbucături*, cf. *îmbuca*, *îmbucat*, *îmbucătură*; *zburături*, cf. *zbura*, *zburat*, *zburătură*; *cerșetori*, cf. *cerși*, *cerșetor*.

V. și *bătători* cu variantele *bătături*, -*a*, explicate în DA prin *bătătură*.

-*ători* apare și în 2 formații cu analiză unică (din DI): *bălăcători* „a spune vorbe triviale'', cf. *bălăci* (cp. cu *bălăcări* „id.''); *slugători* „a sluji pe cineva'', cf. *slugă* (v. și *slugări*).

-icări, -icăra apar în formația cu dublă analiză: *olicări* „a se văita'' (DLR), cf. *(a)oleo!*, *(a)olică!* și în formațiile cu analiză unică: *văicări*, -*a* (DI), cf. *vai!*

-egări apare în formația cu dublă analiză: *bețegări* „a rupe ramurile, a sparge o țandără în bucățele'' (UDRESCU, GL.), cf. *băț*, (prin regresiune) *bețegărie*, -*iș* „mulțime de ramuri''.

-iori, -iorî, -iora apar în formațiile cu analiză unică (din DI): *leorciori*, cf. *leoarcă* (v. și *leorcăi*); *scociorî*, -*a*, cf. *scoate*.

-șora, -șori apar în formații cu dublă analiză (din DI): *micșora*, *micșori*, cf. *mic*, *micșor*.

După cum se vede, din toate sufixele menționate mai sus singurele reale sînt: -*ători*, -*icări*, -*icăra* și -*iori*, -*iorî*, -*iora*. Celelalte toate sînt virtuale.

Sufixul -*ători*, avînd la bază sufixele -*ător*, -*ătoare*, îl considerăm formă dezvoltată a lui -*ori* cu segmentul nesufixal -*ăt*-.

-*icări*, -*icăra* sînt sufixe compuse din -*ări*, -*ăra* cu -*ică*.

V. însă şi formaţiile bg. *олелейкам* şi *вайкам(се)* (asupra cărora ne-a atras atenţia Virgil Nestorescu).

Sufixele notate prin *-iori*, *-iorî*, *-iora* sînt omofone cu sufixele *-ori*, *-orî*, *-ora* (litera *-i-* nu are aici nici o valoare fonetică). Delimitarea între cele două serii de sufixe se face prin contextul fonetic : finala (consonantică a) temelor formaţiilor în *-iori*, *-iorî*, *-iora* prezintă o alternanţă (*k*/*č*, *t*/*č*) explicabilă numai prin presupusul *i̯* iniţial al sufixului, în timp ce temele formaţiilor în *-ori*, *-orî*, *-a* nu prezintă această alternanţă (v. mai sus § 2).

Lipsa unor formaţii cu dublă analiză care să permită detaşarea sufixelor *-iori*, *-iorî*, *-iora* ne face să nu ne putem pronunţa asupra originii şi structurii lor. (V. totuşi sufixul diminutival *-ior* şi formaţia *cuciura* — variaţia *o*/*u* în poziţie neaccentuată e normală —, unde *i* face parte din tema *cuciu*.) Le considerăm deocamdată forme dezvoltate ale sufixelor *-ori*, *-orî*, *-ora*.

-ăşa vezi **-ŞI**
-ăşi vezi **-ŞI**
-ăta vezi **-TA**
-ăti$_1$ vezi **-TI**
-ăti$_2$ vezi **-TA**
-ăţa vezi **-ŢI**
-ăţi vezi **-ŢI**

-ĂZA, -EZA ; -EZI, -OZI

LOMBARD, V. 334—336, 491—492 ; MARIN, V. O. 230; GRAUR, T. 223.

1. Sufixele care conţin segmentul *-z-* aparţin conjugărilor I şi a IV-a : *-ăza* şi *-eza-*, *-ezi* şi *-ozi*.

Caracterul relativ eterogen sub raportul bazelor şi al originii sufixelor de conjugarea I în raport cu cele de conjugarea a IV-a (v. § 2 şi 4) pledează pentru tratarea sufixelor *-ăza* şi *-eza* într-o serie distinctă de aceea a sufixelor *-ezi* şi *-ozi*.

Notăm însă că între grupul formaţiilor de conjugarea I şi cel al formaţiilor de conjugarea a IV-a există unele interferenţe :

Toate tipurile de baze apar la ambele grupuri, chiar dacă bazele substantivale la primul grup şi bazele verbale la cel de al doilea sînt ambigue, iar cele interjecţionale se detaşează în toate cazurile din formaţii semianalizabile. Notăm însă şi că în apariţia sufixului *-eza* a putut avea un rol formaţia onomatopeică *huhurez* (v. § 4).

Mai mult decît atît, singura formaţie cu bază interjecţională în *-eza* (*cotcoreza*) are un dublet în *-ezi* (*cotcorezi*), deci între aceste două formaţii există o certă legătură genetică.

Pe deasupra acestor date, trebuie avut în vedere faptul că toate sufixele în discuţie apar într-un număr foarte mic de formaţii.

De aceea tratăm sufixele care conţin segmentul *-z-* într-o singură serie, cu două subserii, una de conjugarea I, cealaltă de conjugarea a IV-a, caracterizate prin trăsăturile morfologice şi etimologice ale bazelor la care se ataşează (v. mai sus şi § *4.c*).

-ăza ar putea fi tratat ca variantă a lui *-eza* pe baza perechii *pisăza*/*-eza*. Întrucît însă ambele formaţii sînt regionale (v. DLR), deci nu avem un criteriu de a alege formaţia *piseza* ca formaţie de bază (sau, eventual, invers), considerăm că *pisăza* şi *piseza* conţin sufixele distincte *-ăza* şi *-eza*.

De altfel, tratarea lor în DLR pare să reflecte această situaţie : titlul articolului e *pisăza*, *piseza* e varianta lui — amîndouă avînd exclusiv atestări regionale —, iar pentru etimologie se face apel la sufixul *-eza*.

2. -ăza. 3 formaţii cu analiză unică în DI : *dăbălăza*, *înfierbăza*, *pisăza*.

-eza. 1 formaţie cu dublă analiză în DI : *huhureza* „a chiui, a ui”, cf. *huhurez*, *huhura* „a chioti ; (despre huhurez) a produce ţipătul caracteristic”.

3 formaţii cu analiză unică în DI : *cetereza*, *piseza*, *undeza*, la care se adaugă 2 din alte surse : *bureza* (GRAUR, T. 223), *ureza* (S. Fl. Marian, în DA ms.).

-ezi. 1 formaţie cu analiză unică în DI : *puiezi* şi 1 în DLR : *malterezi*.

-ozi. 1 formaţie cu analiză unică în LEX. REG. I 70, II 89 : *foltozi*.

Derivatele în *-ăza* , *-eza* sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *dăbălăza* (numai la participiu : *dăbălăzat* „care atîrnă în jos, bosumflat”), cf. *dăbăla* „a se bosumfla” ; *înfierbăza* (parasintetic) „a înfierbînta”, cf. *fierbe* ; *piseza*, *-ăza* „a sfărîma prin lovituri repetate (cu pisălogul ...) ..., a pisa (1); a snopi în bătaie, a pisa (5)” ; *ureza* „a ura” ;

— un verb sau un substantiv : *bureza* „a bura”, cf. *bură* ; *cetereza* „a colinda, a ura”, cf. *cetera* „a cînta din ceteră” ; *undeza* „a inunda”, cf. *unda*, *undă*.

Formaţii semianalizabile în DI : *cutcureza*, *cotcoreza*, cf. *cu(t)curigu !*

Derivatele în *-ezi*, *-ozi* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *malterezi* „a tencui”, cf. *malter* „mortar” ; *foltozi* „a peteci”, cf. *folt* „petec” ;

— un verb sau un substantiv : *puiezi* „a se înmulţi prin pui”.

Formaţii semianalizabile în DI : *cotcorezi*, *cotcorozi*, cf. *cu(t)curigu !* ; *cotcozi*, cf. *cotcodac !*

Aşadar, dacă lăsăm la o parte formaţiile semianalizabile, care au toate baze interjecţionale, cele două subserii nu sînt foarte unitare în ce priveşte clasa morfologică a bazelor : subseria de conjugarea I are preferinţă pentru teme verbale, iar cea de conjugarea a IV-a pentru temele substantivale. E totuşi semnificativ, credem, pentru relaţiile dintre cele două subserii faptul că unicul derivat pe teren românesc din subseria de conjugarea a IV-a, *puiezi*, are bază verbală sau substantivală.

3. Formaţiile raportabile la verbe sînt adesea sinonime cu bazele lor nesufixate (*ureza* — *ura*, *înfierbăza* — *fierbe*, *puiezi* — *pui* etc.) sau reprezintă o variantă specializată a bazei nesufixate (*cetereza* — *cetera*).

Formaţiile raportabile exclusiv la substantive, *malterezi* şi *foltozi*, redau sensul „a prevedea cu obiectul ...”. Prin aceasta se încadrează perfect în clasa formaţiilor denominative.

Formaţiile raportabile la onomatopee au conţinut onomatopeic : *cutcureza* etc.

Reiese de aici că sufixele cu segmentul *-z-* nu au conţinut semantic caracteristic.

4. *a.* -*eza* s-a detașat prin falsă analiză

— din verbe ca *pisa*, *ura*, care se conjugă cu -*ez*;

Cf. GRAUR, T. 223.

— din verbe ca *huhureza*, derivate de la substantive terminate în -*ez* : *huhurez* > *huhureza* : *huhur*- + -*eza*.

Verbele în -*eza* (provenit din lat. -*izo*) moștenite, precum *boteza*, *cuteza*, *necheza*, *reteza*, *rîncheza*, sînt neanalizabile în românește. (Vezi FISCHER, L. D. 171). De aceea nu au putut avea vreo influență în apariția sufixului -*eza*.

Pentru -*ăza* nu vedem deocamdată o explicație acceptabilă. Notăm însă că *pisăza* se poate explica fonetic din *piseza*.

-*ezi* și -*ozi* s-au putut detașa din formațiile împrumutate din maghiară *malterezi* (<magh. *málterez*, cf. *malter*, -*ăr* <germ. *Malter*, magh. *malter*) și, respectiv, *foltozi* (<magh. *foltoz*, cf. *folt* <magh. *folt*). Unicul derivat apărut pe teren românesc pe care îl avem este *puiezi*. Formația *cotcorezi* poate fi explicată prin schimb de conjugare din *cotcoreza* (dacă nu cumva relația genetică este inversă: *cotcoreza* <*cotcorezi*), iar *cotcorozi*, *cotcozi* se pot explica prin vocalismul temei. De aceea e foarte greu de spus dacă între formațiile denominale și cele deinterjecționale în -*ezi* și -*ozi* există vreo relație.

b. Pentru sufixele cu segmentul -*z*- avem atestări vechi (*înfierbăza*, Dosoftei, la TDRG; *puiezi*, *Mineiul* 1776, în DLR) și multe atestări în texte populare (toate celelalte formații). Deci sufixele cu segmentul -*z*- sînt sufixe vechi în limbă.

c. Bazele derivatelor în -*ăza* și -*eza* sînt moștenite (*cetereza*, *înfierbăza*, *piseza*, *undeza*) sau de origine slavă (*bureza*) ori necunoscută (*dăbăläza*).

Derivatele în -*ezi*, -*ozi* sînt împrumutate (v. mai sus, pct. *a.*) și unul are bază moștenită (*puiezi*).

5. Sufixele cu segmentul -*z*- n-au fost niciodată foarte productive, iar în limba română contemporană se pare că nu mai sînt productive deloc. Sînt sufixe cu caracter popular.

-CA, -ECA, -ICA, -OCA$_1$, -UCA

PHILIPPIDE, P. 73, 186; CANDREA, C.G.R. 303; SCHUFFERT, V. 147–148; PASCU, S. 177.

1. Considerăm că sufixele -*ca*, -*eca*, -*ica*, -*oca*, -*uca* formează o serie deoarece au structură fonetică similară cu a altor serii de sufixe românești (consoană constantă urmată de caracteristica conjugării și precedată sau nu de o vocală variabilă; v., de ex.: -*na*, -*ăna*, -*ena*, -*ina*, -*ona*, -*una* și cap. *Structura fonetică* ..., § **1**) și pentru că sînt unitare prin aceea că se atașează numai la baze vechi în limbă (v. § **5**). Au pledat în favoarea acestei soluții și unele situații care privesc numai unele sufixe: -*ca* și -*eca* au origine comună (v. § **4**), iar între -*eca* și -*ica* există o interferență constituită de derivatele de la aceeași bază *orbeca* și *orbica*.

Am tratat seria -*ca* ... în mod independent de seria de conjugarea a IV-a -*ci* ..., pentru că nu am observat nici o interferență între ele.

Notăm sufixul -*oca* prin -*oca*$_1$ spre a-l distinge de varianta -*oca*$_2$ a sufixului -*oci* (v. sufixele -CI ..., § **1**).

1. Formațiile *judeca* și *judeci*, *orbeca* și *orbici*, care ar putea părea, la o privire superficială, verbe perechi, sînt distincte prin sensul, prin originea și, implicit, prin bazele lor: *judeca* e moștenit, iar *judeci* „a (se) răscumpăra de rumânie", derivat românesc de la *judece* „țăran liber" (format, tot în interiorul limbii române, printr-un proces morfologic, de la *jude* < lat. *iudex*); *orbica* „a orbecăi" e o variantă a lui *orbeca*, moștenit, iar *orbici* „a orbi" e format în românește (de la *orb*). De aceea considerăm că nu constituie argumente pentru tratarea împreună a seriilor -*ca* ... și -*ci* ...

2. V. și sufixele -CI ..., § **1**, pentru motivele care ne-au determinat să-l înregistrăm pe -*oca* din *pisoca* drept variantă a lui -*oci* și să nu ținem seamă de formația *pisoca* în stabilirea relațiilor dintre seriile -*ca* ... și -*ci* ...

2. -**ca**. 1 formație cu analiză unică în DI: *încărca* (parasintetic).

-**eca**. Formații cu dublă analiză în DI: *descînteca* „a descînta", cf. *descînta*, *descîntec*; *judeca* (analizabil în perioade mai vechi ale limbii), cf. *jude* „judecător", pl. *judeci*.

6 formații cu analiză unică în DI: *fereca*, *încăleca*, *îngreca* (parasintetice), *orbeca*, *sorbeca*, *(ad)urmeca*.

-**ica**. 3 formații cu analiză unică în DI: *ciulica*, *fîștica*, *orbica*.

Din punct de vedere formal sînt analizabile și împrumuturile *comunica* (<lat. *communicare* fr. *communiquer*) și *multiplica* (< lat. *multiplicare* < *multiplex*, v. ERNOUT–MEILLET, fr. *multiplier*). Această analiză însă nu e satisfăcătoare din punct de vedere semantic: *comunica* „a face cunoscut; a fi în legătură cu ..."; *multiplica* „a face să fie în număr mai mare ...; a mări; a reproduce în mai multe exemplare" (singurul sens care permite analiza, „a se manifesta pe planuri multiple", e figurat și rar, cf. DLR s. v. 2◆). De aceea nu am înregistrat formațiile, respectînd în felul acesta structura etimologică a bazelor derivatelor în -*ca* ... (v. § 5).

-**oca**$_1$. 1 formație cu analiză unică comunicată oral: *împicioroca* (parasintetic) „a se pune pe picioare".

-**uca**. 1 formație cu analiză unică în DI: *duruca*.

-**ca**/-**uca**. 1 formație cu dublă analiză (baza e interjecție în -*u(-)*; ambele analize implică degajarea unui sufix din serie) în DI: *hurduca*, cf. *hurdu(-burdu)*.

Derivatele în -*ca* ... sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv: *încărca*; *fereca* „a lega (pe cineva) cu fiare, a arunca (pe cineva) în fiare"; *încăleca*; *(ad)urmeca* „a adulmeca" (sensul verbului nu permite analiza prin verbul *urma*); *împicioroca*;

— un verb: *sorbeca*, cf. *sorbi*; *ciulica*, cf. *ciuli*;

— o interjecție: *fîștica*, cf. *fîști!*; *duruca*, cf. *dura!*; *hurduca*;

— un adjectiv: *îngreca*, *orbeca*; *orbica*.

După cum se vede, cele 5 sufixe din seria -*ca* ... sînt foarte slab reprezentate, 2, -*ca* și -*oca*, avînd cîte un singur derivat.

Remarcăm că distribuția sufixelor în raport cu bazele nu e omogenă. În același timp, remarcăm că nu există o anume specializare a sufixelor după tipurile de baze. Credem că lipsa de sistematizare se datorește numărului foarte mic de derivate.

Două derivate în -*eca* și -*ica*, *orbeca* și *orbica*, au bază comună, ele par însă a proveni unul dintr-altul (v. § **4**).

Notabil e faptul că din totalul de 13 derivate, 4 sînt parasintetice, cu prefixul *în*- (v. și § **4**).

3. Valorile sufixelor sînt greu de precizat deoarece sensul formațiilor nu apare cu claritate și, după cum am văzut, numărul formațiilor e foarte redus. Remarcăm totuși că *sorbeca* are, într-o oarecare măsură, sens iterativ („a sorbi cu încetul"); același sens se pare că poate fi regăsit în formația *orbeca* („a orbecăi; a umbla încoace și încolo pipăind și rătăcind ca orbul ...") și în cele trei formații onomatopeice (*fîștica*, *duruca* și *hurduca*), dar cu și mai puțină pregnanță.

4. Sufixele *-ca* și *-eca* sînt moștenite din latină prin derivate în *-ĭcare* denominale sau, mult mai rar, deverbative :

— analizabile în românește : *încărca* : *(*in)carricare*, *încăleca* : *(*in)caballicare*, *îngreca* : **ingreuicare*, *judeca* : *iudicare*, *orbeca* : *orbicare*, *sorbeca* : *sorbicare* ;

— neanalizabile în românește : *fereca* : *fabricare*, *înfuleca* : *(*in)follicare* (v. și *sufleca* : **subfollicare*), *mesteca* : **mixticare*, *mîneca* : *manicare*, *murseca* : *morsicare*.

1. Cf. SCHUFFERT, V. 147–148; PASCU, S. 177; ILR II 185–186; **FISCHER**, L. D. 172, 175–176.

G. Pascu îl inserează și pe **exvolaticare> zburătăci* printre verbele în *-icare* moștenite. Menționăm însă că prezumatul etimon latinesc nu are reflex românesc în *-eca*, cum ar fi fost de așteptat.

2. În ILR I 93, se afirmă că în românescul moștenit *încărca* nu se mai recunoaște sufixul originar. Ni se pare însă evident că verbul este analizabil cu sensurile învechite și regionale: „a pune ... într-un car spre a transporta (ceva); a așeza (fînul, lemnele etc.) în car astfel ca să încapă cît mai mult(e)" (v. DA, s.v., I. 1°, 3°).

Fereca devine analizabil cu unele sensuri (v. § **2**) în urma raportării formației, prin etimologie populară, la *fier* (cf. DA s.v.).

3. Sufixul lat. *-icare*, dezvoltat din derivatele formate de la baze în *-ic-* de tipul *iudicare* < *iudex*, este atestat din cele mai vechi texte prin derivate denominale și deverbative (v. mai sus exemple moștenite în română). A fost mai productiv în latina tîrzie și mai ales în limba vorbită. Vezi ILR I 93; I. Fischer, *loc. cit.*

Este remarcată dezvoltarea formațiilor parasintetice cu *in-* (v. mai sus exemple). Cf. ILR II 186.

În română se pare că sufixele *-ca* și *-eca* nu au fost și nu sînt productive.

Vezi ILR I 93: „*-icare* ... n-a mai fost folosit pentru formarea de verbe noi în limbile romanice".

Descînteca este format de la *descîntec*.

Adurmeca e rezultat din *adulmeca* (care pare a fi moștenit : lat. *adolmicare*, cf. DA) prin raportare la *urmă*. *Urmeca* ar putea fi un derivat cu sufixul *-eca* de la *urmă*, dar mai probabil este un derivat regresiv de la *adurmeca*.

W. Meyer-Lübke (G. II 657–659) afirmă că lat. *-icare* a „slăbit mult" în limba română și înregistrează trei exemple de „forme noi", „propriu-zis romane": *adurmeca*, *orbeca*, *sorbeca*.

Notăm că și în DLR *orbeca* este considerat format în românește (de la *orb*, fără menționarea sufixului).

Credem însă că existența sufixelor *-ca* și *-eca* în sistemul derivațional românesc a permis apariția, în interiorul limbii române, a celorlalte sufixe cu structura *-ca* precedat de vocală. Aceste sufixe se explică prin formații particulare :

-ica se explică în derivatele *ciulica* și *fîștica* prin finala temei, iar în *orbica*, variantă a lui *orbeca*, prin anaolgie cu *orbi*.

-oca$_1$ apare în *împicioroca*, variantă a lui *împicioroga* (<*picioroa(n)gă*, vezi sufixele -EGA ..., § **2**). Deducem de aici că în procesul de constituire a seriei de sufixe *-ca* ... a putut avea un rol și seria *-ega* ... (v. și sufixele -CI ..., -GI ..., § **1**, *pisoci*, *pisogi*).

Al. Philippide (*loc. cit.*) se pare că nu face distincție între sufixele *-eca* și *-ega*: el încadrează la sufixul *-ec-* și formațiile *fumega* și *spumega*.

-uca se explică prin influența vocalei din temă : ***duruca***, ***hurduca***

5. Cu excepția derivatelor onomatopeice și, eventual, a lui *ciulica* (etimologia lui *ciuli* e controversată, v. TDRG, CADE, DA, CIORANESCU), temele formațiilor în *-ca* ... sînt moștenite.

6. Derivatele în *-ca* ... sînt ceva mai puțin de jumătate literare actuale (*fereca*, *încăleca*, *încărca*, *judeca*), unul popular (*hurduca*) și restul învechite sau regionale.

-CI, -ĂCI, [-ECI$_1$], -ICI (-ECI$_2$), -OCI (-OCA$_2$), -UCI

CANDREA, C. G. R. 304; SCHUFFERT, V 152–154; LOMBARD, V. 838–844; Gh. Dobrescu, *Sufixul verbal* **-ci**, în SMFC IV 37–45.

1. *a*. *-eci* are statut dublu, de :

— sufix (virtual), apărînd într-o singură formație : *judeci* (v. § **2**) ;

— variantă fonetică a lui *-ici*, de asemenea cu o singură apariție : *îm/despleteci* (v. § **4**).

Notăm sufixul în discuție prin *-eci*$_1$, iar varianta, prin *-eci*$_2$.

-oci are o variantă de conjugare, *-oca*, ocurentă în derivatul *pisoca*, variantă a lui *pisoci*. Notăm această variantă prin *-oca*$_2$, spre a o distinge de sufixul *-oca*$_1$, ocurent și el tot într-o singură formație (v. sufixele -CA ..., § **2**).

1. În DLR *pisoci* e tratat ca variantă a lui *pisoca* (titlu de articol), deși ambele formații au cîte o singură atestare: LEX. REG. II 30, respectiv, CADE. Probabil autorii au fost influențați de faptul că în CADE e înregistrat exclusiv *pisoca* și că etimologia propusă (tot acolo) explică această variantă: *pisa* + *toca*. Ni se pare posibil ca *pisoca* să fie varianta originară, iar *pisoci* secundară, obținută prin schimbarea conjugării. *Pisoci* însă, prin structura lui, se încadrează în seria sufixelor cu segmentul *-ci* și e sinonim cu formațiile *pisăgi*, *-ogi* (v. sufixele -ĂGI, -OGI, § **2**, **3**), iar *pisoca* e un caz particular: unica variantă de conjugarea I a unei formații din seria sufixelor *-ci* ... (v. sufixele -ĂGI ... și -EGA ..., unde nu există nici un caz de formație paralelă în *-i* și *-a*). De aceea îl considerăm pe *-oca*$_2$ din *pisoca* variantă de conjugare a lui *-oci* și, implicit, nu ținem seamă de varianta *pisoca* în stabilirea relației dintre seriile de sufixe *ci* ... și *-ca* ....

2. Formațiile *judeci* „a (se) răscumpăra de rumânie" și *judeca*, *orbici* „a orbi" și *orbeca* „a orbecăi" nu sînt perechi (v. sufixele -CA ..., § **1**), deci nu constituie cazuri de interferență între seriile de sufixe *-ci* ... și *-ca* ...

b. Considerăm că sufixele *-ci*, *-ăci*, *-eci*$_1$, *-ici*, *-oci*, *-uci* formează o serie, deoarece au structură fonetică similară cu a altor serii de sufixe românești (consoană constantă urmată de caracteristica conjugării și precedată sau nu de o vocală variabilă; v., de ex. : *-ca*, *-eca*, *-ica*, *-oca*$_1$, *-uca* și cap. *Structura fonetică* ..., § **1**) și sînt unitare în ce privește proveniența lor (v. § **4**).

Am tratat seria *-ci* ... în mod independent de seria de conjugarea I *-ca* ..., pentru că nu am observat interferențe între ele.

2. -ci. Formație cu dublă analiză în DI : *muierci* „a se amesteca în treburi muierești" (UDRESCU, GL.), cf. *muiere*, (regresiv) *muiercea*.

2 formații cu analiză unică în DI : *nimicci*, *stropci*.

-ăci. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-ac*, *-aci* sau *-ăcios*) în DI : *băltăci*, cf. *băltac* „baltă mică, mocirloasă"; *cîrpăci*; *dupăci*, cf. *dup !*, *dupac*; *îngăzdăci* „a se îmbogăți", cf. *gazdă*, *găzdac* „bogătan"; *sărăcăci*, cf. *sărac*, (regresiv) *sărăcăcios* etc.

8 formaţii cu analiză unică în DI, la care se adaugă 3 din alte surse : *împungăci* „a coase încet, fără spor şi fără îndemînare" (LEX. REG. II 51) ; *îngăimăci* (LEX. REG. I 9, 179) ; *mărdăci* „a (se) murdări, a se strica" (DLR), cf. *mardà* „lucru lipsit de valoare, marfă degradată ; deşeu".

Pîndăci (Viciu, în DLR) este pus în legătură de G.Dobrescu (*lucr. cit.*, p. 40) cu *pîndă* şi *pîndi*. Sensul lui însă („a potcovi") nu îndreptăţeşte această legătură, de aceea nu e înregistrat de noi.

-eci$_{1}$. Formaţie cu dublă analiză în DI : *judeci*, cf. *jude* (cu pluralul *judeci*) „ţăran liber" şi varianta lui, *judece* (atestat prima dată într-un document din 1481, în DERS, s.v.).

-ici (**-eci**$_{2}$). Formaţii cu dublă analiză (baza derivată e în *-ic, -íci, -icea, -icică, -ic(i)os, -iciune, -iceşte, -icuş*) în DI : *albici*, cf. *alb*, *albi*, (regresiv) *albicios* ; *învîrtici* (*-eci* DA), cf. *învîrti*, *învîrtíci* s.n., (regresiv) *învîrte/icuş* ; *moralici*, cf. *moral(ă)*, *moralic* ; *papagalici*, cf. *papagal*, (regresiv) *papagaliceşte* ; *pietrici* „(despre zăpadă ...) a se face zgrunţuroasă, a se întări ; (despre şosele ...) a pietrui", cf. *piatră*, *pietricea*, (regresiv) *pietricică* ; în DLR : *orbici* „a orbi", cf. *orb*, *orbi*, (regresiv) *orbiciune* ; *ritorici* „a ţine un discurs", cf. *ritor*, *ritoric* „orator" ; la TDRG : *unici*.

6 formaţii (şi o variantă) cu analiză unică în DI : *doftorici*, *împletici* (*-eci*), *povîrnici*, *primici*, *ştirici*^{1}, *temeliici*, la care se adaugă 4 din alte surse : *cîrtici* (GLOS. REG.), *cotici* (LEX. REG. II 24), *rărici* (GL. OLT.), *ştirici*^{2} (TEAHA, C. N. 270).

-oci (**-oca**$_{2}$). 1 formaţie cu dublă analiză la UDRESCU, GL. : *ştirboci* „a (se) ştirbi", cf. *ştirboc* „ştirb".

5 formaţii cu analiză unică în DI : *clipoci*^{1}, *clipoci*^{2}, *mogoroci*, *scornoci*, *scotoci*, la care se adaugă 5 (şi o variantă) din alte surse : *cîrpoci* „a cîrpăci" (DA s.v. *cîrpaci*), *pioci* „a piui^{1}" (DLR), *pisoci* (*-a*) „a pisa" (DLR), *scîrmoci* „a răscoli, a scîrma (var. *scurma*)" (UDRESCU, GL.), *stîrpoci* (LEX. REG. II 31).

1. Pe *mogoroci* „a murmura, a ocărî" l-am înregistrat ca fiind analizabil prin *mogori* „id.". Această analiză contrazice însă, se pare, istoria cuvintelor : întrucît e mult mai slab atestat decît „variantele" *mogoroci, -ogi, -osi* (v. DLR), *mogori* pare să fie ulterior acestora şi format prin regresiune de la una din ele. (În DLR, *mogorogi*, cu toate variantele menţionate mai sus, e considerat a avea etimologie necunoscută.)

2. *Pioci* „a piui^{1} (1) ; a pioncăi (II 1, 2)" e considerat în DLR formaţie onomatopeică fără menţionarea bazei de derivare. Ni se pare că, atît fonetic, cît şi semantic, poate fi explicat prin interjecţia *piu*, aşa cum sînt explicate (v. DLR) *piui*^{1}, *-uli, -uni, -uri* etc.

-uci. 3 formaţii cu analiză unică în DI : *(z)bătuci*, *împletuci*, *ruguci*.

Derivatele în *-ci* ... sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *stropci* ; *brotăci* „a avea legături cu cineva", cf. *broti* „id." ; *împungăci*, cf. *împunge* ; *îngăimăci* ; *spălăci* ; *uimăci* „a fi uimit" ; *împletici* (*-eci*) ; *povîrnici* ; *clipoci*^{1} „a clipi des" ; *pisoci* (*-a*) „a pisa(1)" ; *scornoci*, cf. *scorni* ; *scotoci*, cf. *scoate* ; *stîrpoci* „(despre fructe) a strivi", cf. *stîrpi* „a distruge" ; *împletuci* „a se împletici", cf. *împleti* ; *ruguci* „a se văita", cf. *rugi* „a rage, a mugi" (v. A. Avram, în LR XXIX, 1980, nr. 3, p. 182) ; *(z)bătuci* etc. ;

— un verb sau un substantiv : *crăcăci*, cf. *crăci*, *crac* ; *solăci*, cf. *soli*, *sol* ; *doftorici*, cf. *doftori*, *doftor*, *doftorie* ; *ştirici*^{1}, cf. *ştiri*, *ştire* ; *temeliici*, cf. *temelii*, *temelie* etc. ;

— un substantiv : *ienăci* „a se sminti ; a se ului", cf. *Iene* ; *tăblăci* „a da flexibilitate şi lustru pielii întinzînd-o în toate direcţiile", cf. *tablă* ; *primici* „a pune prim (= garnitură de blană)" etc. ;

— un adjectiv : *ştirici*^{2} „a deveni stearpă (= ştiră)" etc. ;

— un verb sau un adjectiv : *rărici* ;

— un pronume sau un verb : *nimicci* ;

— o interjecţie : *hăpăci*, cf. *hap !* ; *clipoci*^{2} „(despre ape) a susura", cf. *clip !*

După cum se vede, sufixele *-ci* ... manifestă o preferinţă accentuată pentru temele verbale : din totalul de 36 de formaţii, 21 au teme verbale, iar 7 pot fi raportate şi la o temă verbală.

În *Gramatica* Academiei (I^{1} 326) *-ci* este menţionat ca singurul sufix „mai bine reprezentat" dintre foarte puţinele sufixe care derivă verbe de la verbe.

Formaţii semianalizabile : *buiuci*, cf. *buieci* (<*buiac*), *pistoci* „a terciui, a strivi", cf. *pistosi* „id.", *ticăci* „a suferi, a se trudi", cf. *ticăi* „id." etc.

3. Mare parte din formaţiile cu baze exclusiv verbale au următoarele valori :

1. iterativă : *bătuci*, *clipoci*^{1}, *scotoci* etc. (cp. cu *bate*, *clipi*, *scoate*) ; v. şi verbele cu baze duble, nume şi verbe denominale, ca *doftorici*, *solăci* „a cerceta, a se informa" (cp. cu *soli* „a trimite o solie ; a mijloci ; a vesti ; a cere"), *ştirici*^{1} ;

În DA, *bătuci* e explicat din *bate* cu sufixul „frecventativ" *-uci*, iar SCRIBAN îl consideră pe *clipoci* frecventativ de la *clipi*.

2. peiorativă : *împungăci*, *spălăci* (cp. cu *împunge*, *spăla*) şi, eventual, *împletici* (faţă de *împleti*) ; v. şi formaţiile cu dublă analiză raportabile la adjective în *-cios*, sufix cu sens peiorativ.

Cf. GRAM. ROM.^{1} I 326 şi Gh. Dobrescu, *lucr. cit.*, passim.

Îngăimăci „a se încurca" şi *uimăci* „a se zăpăci, a rămîne uimit" par a fi sinonime cu bazele lor : *îngăima* „(5) a se turbura, a fi în încurcătură", *uimi*.

Gh. Dobrescu (*lucr. cit.*, p. 42) le caracterizează drept iterativ şi, respectiv, eventiv.

Formaţiile denominative redau valorile obişnuite pentru verbele denominative în general :

3. „a dota cu obiectul denumit prin substantivul de bază" : *primici*, *temeliici* ;

4. „a acţiona după modelul obiectului ..." : *ienăci* ;

5. „a primi sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul ... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului ..." : *orbici*, *ştirici*^{2} ; *mărdăci*, *tăblăci* ;

Aici se încadrează şi derivatul *nimicci*, analizat în raport cu baza lui pronominală.

6. „a emite obiectul ..." : *moralici* „a enunţa învăţături moralizatoare", cf. *moral(ă)* s. ;

7. „a-şi exercita ocupaţia denumită ..." : *doftorici*, *solăci* (analizate în raport cu bazele lor nominale ; v., mai sus, valoarea iterativă).

Derivatele de la interjecţii au conţinut onomatopeic : *hăpăci*.

4. *a*. *-ci*, *-ăci*, *-ici* şi *-oci* au apărut pe teren românesc în urma falsei analize a formaţiilor de tipul *muierci* (<*muiercea*) : *muier-* + *-ci* ; *cîrpăci* (<*cîrpaci*) : *cîrp-* + *-ăci* ; *albici* (<*albicios*) : *alb-* + *-ici* ; *ştirboci* (<*ştirboc*) : *ştirb-* + *-oci*.

-_eci_$_1$, care apare într-o formație de același tip (v. § 2), este un sufix virtual, întrucît, după datele noastre, nu apare în nici o formație cu analiză unică.

-_uci_ a putut apărea printr-un proces de analogie: după modelul formațiilor cu dublă analiză din care s-au detașat -_ci_, -_ăci_, -_ici_, -_oci_, a fost extras segmentul -_uci_ din verbe terminate în grupul respectiv fără a avea această structură, ca: _măiemuci_ <_măiemucă_ (cf. totuși și _moimă_).

Și celelalte sufixe apar în formații de acest tip (_pităci_ <_pitac_, _pominoci_ < _pominoc_ etc.); întrucît însă pentru explicația lor avem derivate cu dublă analiză, nu avem nevoie să recurgem la ele.

Dacă presupunem că a putut fi operantă și falsa analiză a unor formații ca _îngăzdăci_, variantă a lui _îngăzdăgi_ (<_găzdag_ <magh. _gazdag_), intră în joc și ipoteza apariției lui -_ăci_ ca variantă a lui -_ăgi_.

1. V. și _mogoroci_, tratat în DLR ca variantă a lui _mogorogi_ (cu etimologia necunoscută); _mărdăci_, tratat, tot în DLR, ca variantă a lui _mărdăgi_.

2. Cp. cu situația similară prezentată de -_oca_$_1$ în raport cu -_oga_; v. sufixul -OCA$_1$, § 4.

3. Gh. Dobrescu (_loc. cit._) explică apariția sufixului atît prin falsa analiză formală indicată de noi, cît și prin conținutul semantic omogen al verbelor în -_ci_ (vorbește chiar despre „un oarecare caracter de sistem aparte” pe care îl conferă verbelor valorile lor semantice sau originea lor onomatopeică).

-_ăci_ și -_uci_ se mai pot explica și pornindu-se de la formații ca _spălăci_ (<*_spălătci_<_spălat_ + -_ci_; cp. cu _spălătoci_ <_spălat_ + -_oci_), _bătuci_ (< *_bătutci_ < _bătut_ + -_ci_). Această ipoteză presupune însă că sufixul -_ci_ este mai vechi decît -_ăci_ și -_uci_, lucru pe care, cel puțin deocamdată, nu putem să-l demonstrăm.

O explicație pentru apariția lui -_oci_ poate fi găsită și în formații ca _clipoci_ „a clipi des”, _cîrpoci_, care, la rîndul lor, pot fi provenite din forme în -_ăci_ (*_clipăci_ <*_clipaci_ < bg. _klipač_ „pleoapă”, în DA, s.v. _clipoci_; _cîrpăci_, prin transformarea _ă_ > _o_ după labiale (ca în _fămeie_ > _fomeie_); v. DA s.v. _cîrpaci_, unde se adaugă: „terminația -_oci_ s-a modelat după sufixul -_ogi_ din _cîrpogi_”; cp. cu ipoteza formulată mai sus asupra apariției lui -_ăci_ ca variantă a lui -_ăgi_).

Întrucît pentru nici una din ultimele două explicații nu putem furniza probe, le înregistrăm cu toată rezerva.

-_eci_$_2$ apare în _îm/despleteci_, variantă a lui _îm/despletici_ datorată alternanței _e/i_ în poziție neaccentuată (ca în _piedecă/piedică_ : _împiedeca/împiedica_, _întunerec/întuneric_ : _întunereci/întunerici_, _sălbatec/sălbatic_ : _sălbăteci/sălbătici_). Așadar -_eci_$_2$ a apărut ca variantă a lui -_ici_.

1. -_ăci_, -_ici_, -_oci_, -_uci_ nu se pot explica prin așa-numita armonie vocalică sau prin finala bazelor, așa cum propun K. Schuffert (V. 153) și Gh. Dobrescu (_lucr. cit._, p. 45) deoarece:

— coincidența dintre finala vocalică a bazei (sufixul conjugării ori, eventual, vocala din sufixul participiului sau desinența de nom. sg. în cazul adjectivelor feminine) și vocala sufixului ca în _îngăimăci_(—_îngăima_), _cîrtici_(—_cîrti_), _bătuci_(—_bătut_) sau _tăblăci_(—_tablă_) nu este generală (cf. _împletuci_ — _împleti_, _scobăci_ — _scobi_, _scornoci_ — _scorni_, _uimăci_ — _uimi_, _știrici_^{2} — _știră_);

— vocala elementului derivativ coincide cu vocala silabei precedente în 14 cazuri, dar nu coincide în 20 de cazuri (_primici_, _scornoci_, _spălăci_ etc., față de _povîrnici_, _uimăci_, _(z)bătuci_ etc.; nu am luat în considerație derivatele cu dublă analiză, variantele, pe cele semianalizabile și, firește, pe cele în -_ci_).

2. Analiza unor verbe ca _bătuci_, _scotoci_, _spălăci_, _temeliici_, _împleteci_ îl conduce pe Alf Lombard (V. 838) la detașarea elementelor -_ăc_-, -_ec_-, -_ic_-, -_oc_-, -_uc_-, asupra cărora se întreabă dacă trebuie sau nu considerate sufixe (ca și elementele -_ăg_-, -_ig_-, -_og_- și -_oș_-). Ipoteza statutului sufixal e respinsă de către autor întrucît consideră că nu s-a ajuns la un răspuns satisfăcător î ce privește funcția sufixului (valoarea frecventativă propusă în DA pentru _bătuci_ i se pare că nu se regăsește în celelalte formații). D-sa optează pentru explicarea formațiilor una cîte un aplicînd analize diferite (_zburătăci_ prin _rătăci_), prin procedeul contaminării (_zbate_ + _bătuci_) etc. (p. 838). Într-un număr mic de cazuri (_nimicnici_, _încolătăci_, _știrici_, _temeliici_) admite totuși existența unui sufix sau „a ceva care seamănă cu un sufix” (p. 841). De aceea surprinde faptul că pe _îngăimăci_, deși îl apreciază „aproape sinonim” cu _îngăima_, îl încadrează la etimologiile nesatisfăcătoare (p. 844).

_b_. Caracterul regional sau popular al derivatelor, ca și vechimea multor teme (v. § 5) indică vechimea sufixelor -_ci_ ... în limbă. Atestări însă nu avem mai vechi de mijlocul secolului al XVII-lea: _temeliici_ (_Pravila_ 1640, în DLR), _orbici_ (Dosoftei, în DLR), _unici_ (Dosoftei, la TDRG), _cîrpăci_ (_Biblia_ 1688, în DA) (v. și semianalizabilul _ticăci_, Dosoftei, în DLR s.v. _ticăi_^{2}).

5. Temele la care se atașează sufixele -_ci_ ... sînt în cea mai mare parte moștenite din latină și împrumuturi slave (în număr aproximativ egal: _bate_, _rar_, _rugi_; _broti_, _temelie_ etc.) și foarte puține latino-romanice (_doctor_, _moral_) și neogrecești (_Iene_).

Tema de origine neogreacă și italiană _papagal_ credem că nu e concludentă pentru verbul _papagalici_, deoarece acesta pare mai degrabă un derivat regresiv din _papagalicește_.

Atestările lui _papagalicește_ mai vechi și mai numeroase decît ale lui _papagalici_ (v. DLR, s. v.) susțin etimologia propusă de noi. În DLR totuși se indică exclusiv etimologia _papagal_ + -_ici_, deși se trimite la Gh. Dobrescu (_lucr. cit._), unde este notată ca posibilă și interpretarea verbului ca derivat regresiv (p. 43).

Ponderea mare a temelor moștenite din latină și a celor slave este o dovadă pentru vechimea în limbă a sufixului. Existența temelor latino-romanice (deloc neglijabile în raport cu numărul total al derivatelor) e demnă de notat, deoarece dovedește că, deși cu pronunțat caracter familiar, sufixul a reușit să atragă în sfera acțiunii sale teme neologice.

6. Sufixele -_ci_ ... sînt slab productive. Numărul total al derivatelor cu analiză unică este doar de 36. În plus, unele dintre ele (_cîrpoci_ etc.) e posibil să fi ajuns la această structură prin anumite transformări fonetice.

7. Derivatele în -_ci_ ... sînt în număr mare regionale și populare (_cîrtici_ — GLOS. REG., _cotici_ — LEX. REG. II 24, _îngăimăci_ — LEX. REG. I 9, MAT. DIAL. I 179, _rărici_ — GL. OLT., _stîrpoci_ — LEX. REG. II 31, _știrici_^{1} — MAT. DIAL. I 97, 116, _știrici_^{2} — TEAHA, C. N. 270 etc.), puține literare (_albici_, _cîrpăci_, _clipoci_^{2}, _doftorici_, _împletici_, _papagalici_, _scotoci_, _spălăci_ — toate exemplele pe care le avem) și rare sau învechite (_scornoci_; _moralici_ etc.).

Dacă ținem seama de faptul că, cu excepția verbelor _clipoci_^{2}, _împletici_, _scotoci_ și _spălăci_, derivatele literare sînt familiare, ajungem la concluzia că sufixele -_ci_ ... au un pronunțat caracter popular și familiar.

Datorită acestor trăsături stilistice specifice sufixelor -_ci_ ... în general, derivatele literare nefamiliare (vezi mai sus) capătă caracter expresiv.

Claudia Tudose (D. 202) îl înregistrează pe -_ăci_ printre sufixele regionale, dar cu un exemplu neadecvat: _mustăci_ <_mustață_.

8. Sufixe compuse și dezvoltate: [-_ătăci_], [_ătoci_], [-_otoci_].

-ătăci. 2 formații cu dublă și, respectiv, triplă analiză în DI: _lunătăci_ „a fi, a deveni lunatic”, cf. _luni_ v. „id.”, _lună_; _zburătăci_ „a (se) deprinde să zboare; a crește mare, a nu mai avea nevoie de îngrijirea părinților”, cf. _zburat_, _zburatic_ „iute, sprinten”.

1. Vezi SCHUFFERT, V. 153.

2. La TDRG, CADE și în DEX, atît _zburatic_, cît și _zburătăci_ sînt considerate ca formate de la _zbura_. A. Lombard (V. 812) îl explică prin aceeași bază: „Par une dérivation bizarre, _zbura_ a donné naissance à _zburători_ (-_turi_ = -_tăci_)”.

3. Pentru explicarea lui _lunătăci_ trebuie pornit de la varianta _lunatec_, cu transformarea lui _e_ în _ă_ după _t_ în poziție preaccentuală (cp. cu _tăciune_ <_titionem_, _sălbătici_, -_ie_ <_sălbatec_.)

4. V. și formația participială *spălătăcit* „spălăcit" (la TUDOSE, D. 212), care întărește poziția lui *-ătăci*.

5. Neanalizabilul *încolătăci* „a încolăci" este rezultatul unei contaminări între *încolăci* și un cuvînt de felul lui *împletici* (v. DA, s. v. *încolăci*) sau format de la *încolăci* prin intercalarea grupului *-ăt-* în urma analogiei cu verbele în *-ătăci*.

Varianta *încolătuci* este explicată prin contaminarea lui *încolăci* cu *învălătuci*.

6. A. Graur (în BL VIII$_2$, 1940, p. 216) consideră că apariția „variantelor" *încolătăci* (a lui *încolăci*) și *zburătăci* (a lui *zbura*) a fost influențată de sufixul *-ătăți*. Această ipoteză nu infirmă însă ipotezele menționate de noi cu privire la formarea celor două verbe.

-ătoci. 1 formație cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-at*) : *spălătoci, zburătoci.*

-otoci. 1 formație cu dublă analiză în DI : *ghemotoci* „a face ghem", cf. *ghemotoc.*

Sufixele compuse (*-ătăci*, *-ătoci*) și sufixul dezvoltat (*-otoci* ; elementul *-ot-* nu are statut sufixal) sînt tratate aici, deși sînt toate virtuale, pentru că :

-otoci e constituit dintr-o formă dezvoltată a sufixului *-oc* (*-otoc*), acesta din urmă explicîndu-l pe *-oci* (v. § 4. *a*) ;

-ătăci și *-ătoci* formează serie cu *-otoci*.

-eca vezi **-CA**
-eci$_1$ vezi **-CI**
-eci$_2$ vezi **-CI**
-efia vezi **-FICA**
-efica vezi **-FICA**
-efsi vezi **-ISI**

-EGA, -IGA, [-OGA (-OGI$_2$)]

PHILIPPIDE, P. 73 (unde derivatele în *-ega* sînt încadrate la sufixul *-ec*), 186 ; CANDREA, C. G. R. 303 ; SCHUFFERT, V. 151.

1. Tratăm sufixele *-ega* și *-iga* ca formînd o serie pentru că :

— au structura fonetică comună multor serii de sufixe verbale, anume consoană constantă precedată de vocală variabilă și urmată de caracteristica conjugării (v. cap. *Structura fonetică* ..., § **1**) ;

— prezintă interferențe etimologice : *-ega* e reflexul lat. *-igare*, iar una din cele 2 formații în *-iga* e un împrumut latino-romanic în *-igare* (v. § **4**).

-oga, sufix virtual (v. § **2**) ocurent într-o singură formație (*împicioroga*), e înregistrat pentru că are aceeași structură fonetică cu sufixele *-ega* și *-iga*.

Împicioroga are o variantă de conjugare, *împiciorogi*, foarte slab atestată (Jipescu, în DA). Dată fiind situația precară a sufixului (virtual) *-oga* și a variantei lui de conjugare *-ogi*, nu considerăm că ele constituie un argument pentru tratarea împreună a seriilor de sufixe *-ega* ... și *-ăgi* ...

2. -ega. 2 formații cu analiză unică în DI : *fumega, spumega*.

-iga. Formație cu dublă analiză în DI : *duriga* „a se da de-a dura", cf. *dură, durigă.*

2 formații cu analiză unică în DI : *ciuciuriga, naviga.*

-oga (**-ogi$_2$**). Formație cu dublă analiză în DI : *împicioroga, -i* „a se pune pe picioare", cf. *picior, picioroa(n)gă* „cataligă".

Derivatele în *-ega* și *-iga* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv sau un verb : *fumega*, cf. *fum, fuma* „a fumega ..." ; *spumega*, cf. *spumă, spuma* ;

— un substantiv : *naviga*, cf. *navă* ;

— un verb : *ciuciuriga* „a trage de urechi", cf. *ciuciura* „id.".

Remarcăm că sufixul *-oga* apare exclusiv într-o formație cu dublă analiză. Deci are caracter virtual.

3. Derivatele raportabile exclusiv sau facultativ la baze nominale au valorile obișnuite pentru verbele denominale :

1. „a produce obiectul denumit prin substantivul de bază" : *fumega, spumega* ;

2. „a acționa prin intermediul obiectului ..." : *naviga.*

Relația dintre derivate și bazele lor (exclusiv sau facultativ) verbale este de sinonimie : *ciuciuriga, fumega, spumega*. Notăm însă că repartiția stilistică a celor două serii de verbe e uneori diferită : *fumega* și *spumega* sînt literare, *fuma* (cu același sens) și *spuma*, populare.

Ciuciuriga și *ciuciura* însă sînt amîndouă populare.

4. Derivatul *-ega* s-a detașat din formația moștenită *fumega* < lat. *fumigare* (după cît se pare, singurul verb în *-igare* analizabil moștenit în limba română alături de neanalizabilul *rumega* < *rumigare*).

---

1. Pentru lat. *-īgāre*, vezi MIGNOT, V.D.L. 339—344.

2. Reconstituirea unui **spumigare* (cf. SCHUFFERT, V. *loc. cit.*) ni se pare hazardată și inutilă, deoarece în latină derivatele în *-igare* sînt foarte puține, iar în română *spumega* se poate explica foarte ușor prin influența lui *fumega*.

-iga a putut fi detașat prin falsă analiză din formații de tipul *duriga*.

Naviga, împrumut latino-romanic (lat. *navigare*, fr. *naviguer*), reprezintă reluarea sufixului latinesc *-igare* sub forma lui originară. Vezi însă și varianta învechită și izolată *năvega* (P. Maior, în DLR) prin care împrumutul tîrziu este adaptat după modelul derivatelor moștenite.

5. Productivitatea sufixelor *-ega și -iga* este minimă.

Pentru repartiția stilistică a derivatelor, vezi § **3**. *Naviga* este literar.

-ei vezi **-ĂI$_1$**
-ela vezi **-LI**
-eli$_1$ vezi **-LI**
-eli$_2$ vezi **-LI**
-ena$_1$ vezi **-NI**
-ena$_2$ vezi **-NI**
-eni$_1$ vezi **-NI**
-eni$_2$ vezi **-NI**
-eni$_3$ vezi **-NI**
-epsi vezi **-ISI**
-era vezi **-ĂRI**
-eri$_1$ vezi **-ĂRI**
-eri$_2$ vezi **-ĂRI**
-esi vezi **-ISI**
-eșa vezi **-ȘI**
-eși vezi **-ȘI**
-eta vezi **-TA**
-eti vezi **-TI**
-eți vezi **-ȚI**
-evsi vezi **-ISI**
-eza vezi **-ĂZA**
-ezi vezi **-ĂZA**
-fia vezi **-FICA**

-FICA, -EFICA, -IFICA ; -FIA, -EFIA, -IFIA

IORDAN, S.R.R. 50—51 ; V.R.N. 32—33 ; LRA 242, 245 ; LRC 466 ; LOMBARD, V. 364—365 ; VASILIU, S.V.N. 99—117.

1. *a.* Seriile de sufixe *-fica* ... și *-fia* ... sînt tratate în cadrul aceleiași monografii fără a se considera că formează o singură serie pentru că au etimologie parțial comună (fr. *-fier*), pentru că sursa etimologică comună și cea necomună se reduc la același prototip (fr. *-fier*/it. *-ficare* < lat. *-ficare*, v. § **4**), pentru că au aceleași valori (v. § **3**) și distribuție similară (v. mai jos).

Termenii unei serii nu sînt tratați ca variante în raport cu termenii celeilalte (cum au făcut-o unii cercetători, vezi *b*, nota), deoarece diferă prin segmentul consonantic din structura lor : apariția sau neapariția lui *-c-* (*-fic(a)*/*-fi(a)* ...). În cazul majorității seriilor identificate de noi, una din trăsăturile fonetice relevante e tocmai apariția segmentului consonantic constant în constituția tuturor sufixelor seriei (v. *Introducere*, § 4, și cap. *Structura fonetică* ..., § 1).

b. În unele cazuri, aceeași temă apare urmată de sufixe diferite aparținînd uneia din serii sau ambelor serii : *dulcefica* / *-ifica* // *-efia*, *rarefica*/ *-ifica* // *-efia* ; *calcifica* // *-ifia*, *certifica* // *-ifia*, *terifica* // *-ifia* etc.

Remarcăm că sufixul *-fia* apare exclusiv în aceleași contexte cu *-fica* (*mumifia*, *-fica*) ; *-efia* și *-ifia* apar și ele de cele mai multe ori în aceleași contexte cu *-efica* și *-ifica* (v. mai sus și : *diversifia*, *-ifica*, *fortifia*, *-ifica* etc.), dar și în contexte diferite (*lichefia*, *stupefia* (semianalizabile) ; *opacifia*, *proverbifia*).

Remarcăm totodată că *-efica* apare exclusiv în aceleași contexte cu *-ifica* (v. mai sus).

În general, în studiile apărute pînă acum, *-fia* este considerat, global, variantă a lui *-fica*, chiar dacă termenul anume nu e folosit. V., de ex., IORDAN, LRA 242.

Seria *-fia* ... este toată foarte slab reprezentată, iar în seria *-fica* ... bine reprezentat este numai *-ifica*.

2. -fica. 3 formații în DI : *glorifica*, *mumifica*, *specifica*, la care se adaugă 1 din DLR : *radiofica*.

Segmentarea *radio-fica* este justificată de datele pe care ni le oferă „flexiunea" românească a lui *radio* ; apar frecvent : *radioul*, *radioului*, *radiourile* etc. (v. DLR și DOOM).

-efica. 2 formații : *dulcefica* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *rarefica* (PROTOPOPESCU, în DA ms.).

Desinența *-e* a bazei *dulce* explică apariția formei cu *-e*, *dulcefica* (etimoanele francez și latin — *dulcifier*, *dulcificare* — explică numai forma cu *i* : *dulcifica*), dar nu justifică analiza *dulce* + *-fica* deoarece, în sistemul derivării românești, sufixele se atașează, în general, la teme și nu la bazele integrale (cf. *dulce—dulcișor*, *dulcică*, *mînă—mînui*, *pîine— pîinică* etc. ; a se avea în vedere și *cruce—crucifica* sau chiar *forte— fortifica*).

-ifica. 40 de formații în DI, la care se adaugă 13 din alte surse : *acidifica* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *aerifica* (NEGULICI, în DA ms.), *artistifica* (BPh IX, 1942, p. 55), *bazifica* (LTR^{2}), *burghezifica* (BPh IX, 1942, p. 55), *densifica* (BPh IX, 1942, p. 55), *dublifica* (BPh IX, 1942, p. 55), *dulcifica* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *fluidifica* (DN^{2}), *gelifica* (DN^{3}), cf. *gel* (DN^{3}), *stratifica* (NEGULICI, în DA ms.), *trustifica* (IORDAN, LRA 245), *zeifica* (BPh IX, 1942, p. 56).

1. Prin referințele la BPh trimitem la articolele lui Iorgu Iordan din această revistă.

2. Verbele *mortifica* „a tortura", *sacrifica* „a renunța la ceva ... ; a se devota ... ; a jertfi ființe ... ca prinos adus divinității", *specifica* „a indica ceva în mod precis" sînt înregistrate ca derivate analizabile, deși analiza lor semantică e foarte aproximativă, pentru că analiza lor formală foarte clară în română e conformă cu cea originară.

3. *Științifica* „a face să devină științific" (DLR) e susceptibil de dublă analiză și etimologie : prin și din *știință* + *-ifica* (v. DLR) ori prin *științific*, ca derivat imediat (cp. cu sinonimul *științifiza*, explicat tot în DLR prin *științific* + *-iza*). Observăm însă că prima explicație trimite, în ultimă instanță, la același sufix ca cea de a doua (v. § 4. *a*).

Derivatele în *-fica* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (mai mult de jumătate) : *mumifica*, *specifica* ; *codifica*, *exemplifica* etc. ;

— un adjectiv : *rarefica* ; *amplifica*, *certifica* etc. ;

— un numeral (izolat) : *unifica* ;

— un pronume (izolat) : *nostrifica* „a recunoaște valabilitatea unui act eliberat de o instituție din alt stat". Deci, cu excepția unei singure formații, au exclusiv baze nominale.

Nostrifica e împrumutat — v. § 4. *b*, deci tipul de formație nu e specific derivării românești.

Relativ numeroase formații semianalizabile (majoritatea — cele fără trimiteri — din DI) : *autentifica*, cf. *autentic* ; *beatifica*, cf. *beatitudine* ; *califica*, cf. *calitate* ; *cuantifica*, cf. *cuantum* ; *mistifica*, cf. *mister*, *mistic* (v. și etimologia corespondentului francez *mystifier* : ROBERT (s.v.) îl consideră derivat „glumeț" al lui *mystère*, iar DAUZAT—DUBOIS—MITTERAND (s.v.) trimite la radicalele lui *mystère* și *mystique*) ; *(de)nazifica*, cf. *nazism*, *-ist* ; *rectifica*, cf. *rectitudine*, *rectiliniar* ; *rezinifica* (DM), cf. *rezinaj*, *rezinat* ; *sanctifica*, cf. *sanctitate* ; *substantifica* (NEGULICI, în DA ms.). ; *terifica* (PONTBRIANT), cf. *teroare* ; *tonifica*, cf. *tonic* „întăritor" ; *vitrifica*, cf. *vitros* ; *vivifica*, cf. *vivace* etc. 3 formații sînt raportabile la elemente de compunere : *cinefica* (IORDAN, LRC 466), cf. *cine-* (FC I 245), *termifica*, *-ofica* (DLR), cf. *termi-*, *termo-* (FC I 258).

Remarcăm că tipul de derivat cu baza element de compunere e foarte slab reprezentat în sistemul de derivare românesc. V., de exemplu, sufixul nominal -AST.

-fia. 1 formație în DI : *mumifia*.

-efia. 1 formație în DI : *rarefia*, la care se adaugă 1 din PONTBRIANT (în DA ms.) : *dulcefia*.

-ifia. 2 formații în DI : *calcifia*, *opacifia*, la care se adaugă 6 din alte surse : *certifia* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *diversifia* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *fortifia* (VR, 1958, nr. 2, p. 219), *osifia* (la URSU, T.), *proverbifia* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), *ramifia* (DLR).

Derivatele în *-fia* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *calcifia*, *osifia* etc. ;

— un adjectiv : *rarefia* ; *diversifia* etc. Deci, ca și derivatele cu sufixele din seria *-fica* ..., au exclusiv baze nominale.

Formații semianalizabile : *gratifia* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), cf. *gratitudine* ; *identifia* (PROTOPOPESCU, în DA ms.), cf. *identic*, *identitate* ; *lichefia* (DI), cf. *lichid* ; *stupefia* (DI), cf. *stupoare* etc.

Foarte puține formații în *-ifica* sînt raportabile la baze derivate fără eliminarea sufixului bazei : *art-ist-ifica*, *burgh-ez-ifica* (cp. cu situațiile similare, dar mai bine ilustrate numeric, prezentate de sufixul *-iza* — § 2. *c*).

3. Conținutul semantic specific sufixelor *-fica* ..., *-fia* ... este caracterul factitiv (sens pe care sufixele îl au și în limbile de origine). Acest sens apare la majoritatea formațiilor, printre care se numără toate formațiile românești. El se realizează în diverse variante mai mult sau mai puțin distincte.

Au caracter factitiv următoarele valori :

1. „a face (ca obiectul denumit prin complement) să aibă însușirea exprimată de adjectivul de bază ori caracteristică pentru obiectul denumit de substantivul de bază, a transforma în obiectul ..." : *artistifica* (*bronz neîndeajuns de artistificat* — loc. cit.), *diversifica*, *fortifica* ; *clasifica*, *personifica* ; *chilifica* ;

2. „a dota cu obiectul ..." : *glorifica*, *radiofica* ;

3. „a face (ca ceva) să producă obiectul ..." : *fructifica* ;

4. „a face (pe cineva) să treacă prin starea ..." : *stupefia* (semianalizabil) ;

5. „a face (pe cineva) să adere la doctrina denumită prin ...”: *nazifica* (semianalizabil);

6. „a face (pe cineva) să aparțină la grupul ...”: *prusifica*.

Foarte rar apar formații cu valori care nu au caracter factitiv (valori obișnuite pentru verbele denominative în general):

7. „a produce obiectul ...”: *proverbifia* „a face proverbe”;

8. „a acționa prin intermediul obiectului ...”: *crucifica*.

Menționăm că valoarea 5. este redată numai prin derivate în *-fica* și *-iza* și prin derivate imediate (v. sufixul -IZA și *Derivatele imediate*, § **3**).

4. *a*. Sufixele *-fica* ... au origine multiplă: predominant franceză (*-fier*), latină și italiană (*-ficare*).

1. Cf. IORDAN, S.R.R. 50.

2. În latină, verbele compuse cu *-fico*, un derivat din rădăcina lui *facio*, sînt formate de la adjective în *-ficus* sau de la substantive în *-fex* și în *-ficium*. Cf. Al. Graur, *Originea verbelor latinești compuse cu* **-fico** (StCl XI, 1969, p. 30).

X. Mignot (V.D.L. 351—361) presupune că, în perioada cea mai recentă a latinității, *-ficare* a căpătat rol de sufix (denominativ), fără a pierde legătura cu cuvîntul „plin” din care provine (vezi compusele nominale în *-fex* sau *-ficus*, care stau la baza a numeroase verbe în *-ficāre*). Autorul citat supune atenției o serie bogată de formații în *-ficāre* (p. 352—355) apărute independent de compuse în *-fex* sau *-ficus* (fie că acestea din urmă nu există, fie că există, dar sînt anterioare sau posterioare cu mai mult de un secol verbelor în discuție).

3. Franceza și italiana au împrumutat și adoptat verbe latinești compuse cu *-fico* sau cu *-facio*: fr. *amplifier*, it. *amplificare* < lat. *amplificare*; fr. *liquéfier* < lat. *liquefacere*; fr. *stupéfier* < lat. *stupefacere*. În aceste limbi, elementul de compunere devenit sufix este productiv. Cf. MEYER-LÜBKE/PIEL, G. F. 137; Kr. Nyrop, *Grammaire hystorique de la langue française*, t. IIIème, Paris — Leipzig, 1908, p. 199; S. Bataglia — V. Pernicone, *La grammatica italiana*, Torino, 1960, p. 182, 382.

Vezi însă și alte păreri ca, de ex., a lui Maurice Grevisse (*Le bon usage*, VIIIème éd., Paris, 1961, 97), care consideră verbele de tipul *codifier* compuse dintr-un complement și „elementul verbal” *-(i)fier*.

Forma franceză a sufixului a fost adaptată la limba română după modelul oferit de formele latină și italiană și de formațiile nominale din franceză derivate cu *-(fic)ation* și *-(fic)ateur* de la verbe.

Cf. IORDAN, S.R.R. Despina Ursu (Î.M.V. 377) susține că forma *-fica* a fost stabilită exclusiv sub influență latină. A. Lombard (V. 365) pune accentul pe influența formațiilor nominale franceze în *-fication* și *-ficateur*.

Compusele latinești cu *-facere* ca *liquefacere*, *stupefacere* nu au fost redate în română prin formații în *-fica*, ci au fost suplinite prin împrumuturi franceze în *-fier* (*lichefia* < *liquéfier*, *stupefia* < *stupéfier* sau *stupéfiant*, v. mai jos), evitîndu-se adaptarea analogică a modelului latin.

-fia este de origine exclusiv franceză (*-fier*).

Cf. IORDAN, S.R.R.

b. Cele mai multe formații în *-fica* ..., *-fia* ... au corespondente străine:

— exclusiv franceze: *lichefia* — *liquéfier*; *substantifica* — *substantifier*; *tonifica* — *tonifier* etc.;

— latino-romanice: *amplifica*: lat. *amplificare*, fr. *amplifier*, it. *amplificare*; *beatifica*: lat. *beatificare*, fr. *béatifier*, it. *beatificare*; *rezinifica*: fr. *résinifier*, it. *resinificare* etc.

Multe din aceste formații au și corespondente germane, însă considerăm că, în principiu, în cazurile în care există corespondente romanice, filiera germană este foarte puțin probabilă.

— germană (cu temă lat.): *nostrifica*: *nostrifizieren*.

Unele derivate pot fi formate prin regresiune de la substantive în *-ficare* sau adjective în *-fiant*, acestea, la rîndul lor, fiind împrumuturi sau calcuri. De ex.: *radiofica* < *radioficare*: rus. *радиофикация* (și fr. *radiofication*); *electrifica* < *electrificare*: rus. *электрификация* (și fr. *électrification*); *cinefica* < *cineficare* < *cineficație*: rus. *кинофикация* (pentru ultima etimologie v. Th. Hristea, *Franțuzisme aparente și pseudofranțuzisme în limba română*, LR XXVIII, 1979, nr. 5, p. 498, n.; dată fiind perioada apariției și a răspîndirii cuvintelor în limba română — după cel de-al doilea război mondial — etimoanele ruse trebuie avute în vedere măcar ca element de întărire a cuvintelor împrumutate din franceză); *stupefia* < *stupefiant*: fr. *stupéfiant*; *terifia* < *terifiant*: fr. *terrifiant* (cp. și cu *lubrifia* < *lubrifiant*: fr. *lubrifiant*).

Th. Hristea (*Franțuzisme* ..., p. 496) afirmă că și *termofica* e derivat regresiv de la *termoficare*, calc după rus. *термофикация*, iar fr. *thermifier*, prin care e explicat *termifica* în DN², nu există în franceză (= „franțuzism aparent”). În DLR, LITERA *T*, apărut ulterior (1982), *termifica* continuă să fie explicat prin fr. *thermifier*; *termofica* este explicat ca formație românească din *termo-* + *-fica*.

Pentru 11 formații nu am găsit corespondente sau modele străine, deci, foarte probabil, sînt formații românești: *artistifica*, *burghezifica*, *cinefica*, *dublifica*, *imensifica*, *platifica*, *poetifica*, *prusifica*, *trustifica*, *zonifica*; *proverbifia*.

Tot pe teren românesc sînt apărute și foarte puține calcuri: *mumifica* — după fr. *momifier*; *semnifica* — după fr. *signifier*, lat. *significare*, it. *significare*; *zeifica* — după fr. *déifier*, lat. *deificare*, it. *deificare* (Iorgu Iordan (S.R.R. 55) îl consideră refăcut după *déifier*; mai tîrziu, în LRC 466, îl dă ca formație românească propriu-zisă).

c. Cele mai vechi atestări pe care le avem pentru sufixele *-fica* și *-fia* sînt dinainte de 1850, mai ales din texte traduse și din dicționare: 1835 (*clasifica*: I. Genilie, la URSU, T.), 1843 (*osifia*: N. A. Krețulescu, *simplifica*: Gh. Asachi, ambii la URSU, T.), 1848 (*acidifica*, *aerifica*, *dulcifica* etc.: NEGULICI) (se pot avea în vedere și *hilificație* (P.Vasici-Ungureanu — 1830), *himificație* (id.) amîndouă la URSU, T.). Unele din aceste formații însă nu mai apar în limba actuală; de ex., *aerifica*, *dulcifica*, *osifia*.

Atestări mai numeroase, din surse diverse, inclusiv texte netraduse, avem abia din a doua jumătate a secolului al **XIX**-lea.

În limba actuală, în afara lui *calcifia*, larg folosit în medicină, și a lui *lichefia* și *stupefia*, care n-au corespondente în *-fica*, verbele în *-fia* ... nu mai sînt întrebuințate.

Datorită sensului lor, derivatele în *-fier*, *-ficare* apar traduse în românește, în special în secolul al XIX-lea, prin compuse cu *a face*: *rareface*, *scariface*, *versiface* (cf. Despina Ursu, *loc. cit.* și FC I 212).

5. Temele formațiilor românești în *-fica* ..., *-fia* ... sînt toate neologice: latino-romanice internaționale, cele mai multe (*artist*, *burghez*, *proverb*, *trust* etc.), și una singură de origine polonă (*prus*).

Întîmplător, temele a două împrumuturi, *rarefia* și *unifica*, au forme identice cu temele corespunzătoare românești: *rar*, *un(u)*.

6. În mod absolut, sufixele *-fica* și mai ales *-fia* sînt slab productive în limba română: 11 derivate românești (dintre care unul singur — *proverbifia* — în *-ifia*) și 3 calcuri (v. § **4**), cele mai multe fără circulație în limbă.

Situația este aproximativ aceeași și în franceză: J. Dubois (D.S. 57) vorbește despre „progresia rapidă” a verbelor în *-iser* și de „stabilitatea și chiar împuținarea” (fr. récession) verbelor în *-ifier*.

Raportate însă la numărul total al derivatelor în *-fica ...*, *-fia ...* (59, respectiv, 11, inclusiv formațiile românești), cele 11 (sau 14, cu calcurile) derivate românești dovedesc că productivitatea sufixelor e relativ ridicată.

Grigore Brâncuș (M. V. 88) îl menționează pe *-fica* (avînd, desigur, în vedere toată seria), alături de *-iza* și *-iona*, printre sufixele neologice productive în româna literară contemporană.

7. Derivatele în *-fica ...*, *-fia ...* sînt prin excelență culte: general literare (***clarifica, identifica, radiofica, tumefia*** etc.) sau aparținînd unor terminologii științifice, foarte adesea chimiei (***bazifica, gelifica, rezinifica,*** etc.). Unele au un pronunțat caracter livresc, pretențios, ocazional (***beatifica, stupefia*** — întrebuințat aproape exclusiv la participiu —; ***imensifica; artistifica*** etc.).

O situație specială are *nostrifica*, termen literar (terminologia juridică), dar cu caracter regional (și învechit: era întrebuințat de românii din fosta monarhie austro-ungară).

-gi vezi -ĂGI

-IA

SIMIAN-GUȚULESCU, E. F. 97—99

1. Formații cu dublă analiză (una din baze e o temă în consoană, cealaltă, o temă — uneori învechită — în *-i-*); toate cele neînsoțite de trimiteri sînt din DI: *caligrafia*, cf. *caligraf* s.m., *-ie*; *cinematografia*, cf. *cinematograf* s.n., *-ie*; *conferenția*, cf. *conferență*, *-ie*, (prin regresiune) *-iar*; *contraria*, cf. *contrar*, *-iu*; *diferenția*, cf. *diferență*, *-ie*, (prin regresiune) *-ial* adj.; *esenția* „a stropi cu esență mirositoare" (PROTOPOPESCU), cf. *esenție* (Stamati, ap. URSU, T.); *inventaria*, cf. *inventar*, *-iu*; *negoția* (*Calendar* — 1859, în DLR), cf. *negoț*, *negoțiu* (PONTBRIANT, în DLR); *opinia* (BPh 1934, p. 177), cf. *opina*, *opinie*; *potenția* (Caragiale, în DLR), cf. *potență*, *-ie* (*Gheografia* ... — 1814, în DLR), (prin regresiune) *-ial* (Poni — 1897, în DLR); *prefația* (BPh I, 1934, p. 178), cf. *prefață*, *-ie* etc.

Dintre formațiile înregistrate aici, 3, anume *contraria*, *inventaria* și *prefația*, au o situație specială: dubla analiză, posibilă într-o perioadă mai veche, în care circulau bazele în *-i-*, nu mai e posibilă în perioada actuală, în care acestea nu mai sînt cunoscute (*diferenție*, *inventariu*, *prefație*) sau au circulație restrînsă la un singur stil (*contrariu*, mai ales la plural, în logică). De aceea considerăm că aceste formații trebuie incluse în inventarul derivatelor cu *-ia*.

6 formații cu analiză unică în DI: *apropia*, *calchia*, *evidenția*, *extazia*, *ipostazia*, *șapirografia*, la care se adaugă 7 din alte surse: *ahtia* (DEX), *chintesenția* „a fi chintesența ..." (BPh I, 1934, p. 177), *intimia* (IORDAN, LRA 152), (parasintetic) *îndosaria* (SIMIAN-GUȚULESCU, E. F. 99), *jurnalia* „a lua hotărîri printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri" (BPh III, 1936, p. 185), *ochelaria* (BPh **IX**, 1942, p. 47), (parasintetic) *transsubstanția* (BPh IX, 1942, p. 49).

Derivatele în *-ia* sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv: *calchia*, *evidenția*, *extazia*, *ipostazia* etc.;

— un adjectiv: *intimia*;

— un adverb: *apropia*;

— o interjecție: *ahtia*.

1. Nu este înregistrat *licenția* „a da drumul, a concedia" (< fr. *licencier*, it. *licenziare*) deoarece nu poate fi analizat prin *licență* „titlu ...; autorizație dată unui inventator ...; atitudine necuviincioasă ...".

2. Nu am înregistrat verbele *gînjia* „a se îndoi" și *(în)crucia* „a pune semnul crucii pe marginea ..." deoarece atestările izolate nu dau indicații sigure asupra pronunțării și, în consecință, nu știm cum să le analizăm.

3. Formațiile de tipul *beneficia* nu sînt înregistrate, întrucît derivatul verbal are la bază o temă în *-i-*: *benefici-* (cf. flexiunea *beneficiu*—*beneficii* — fonetic [benefiĉu] sau [benefiĉiu̯]—[benefiĉii̯], unde [i̯], morfem de plural, se atașează la o temă în *-i*; formele de singular ca [benefiĉu] se explică prin instabilitatea fonetică a grupului final *-iu* realizat fonetic ca [iu], [iu̯], [i̯u]; în cazul realizării fonetice [i̯u] elementul semivocalic este „absorbit" de semioclusiva precedentă).

Formație semianalizabilă: *autodafia* (DI), cf. *autodafe*.

2. Derivatele în *-ia* au următoarele valori:

1. „a trece prin starea denumită de substantivul ...": *extazia*;

2. „a produce obiectul ...": *evidenția*;

3. „a acționa prin intermediul obiectului ...": *calchia* „a reproduce un desen cu ajutorul hîrtiei de calc; a forma cuvinte ... noi ... cu ajutorul unui calc", *jurnalia*;

4. „a avea sau a face (ca ceva) să aibă caracteristica obiectului ...": *chintesenția*, *ipostazia*;

5. „a pune (ceva) în circumstanța exprimată de adverbul ...": *apropia*.

3. *a.* *-ia* s-a detașat din formații moștenite și împrumutate (din limbile romanice sau din latină):

1. Pentru lat. *-iāre* (din *stipendiare* — *stipendium*; *appropiare* — *propius*, *prope*; *illudiare* — *illudia*, *illudere*; *ordiniare* — *ordinare*), vezi MEYER-LÜBKE, G. II 675; VÄÄNÄNEN, L. V. 94—95; MIGNOT, V.D.L. 309—312.

I. Fischer (L.D. 172) arată că sufixul „cu *-i-* justificat în general în perioada clasică prin forma cuvîntului de bază, se extinde în latina tîrzie".

2. Pentru franceză, vezi F. Brunot (H. 116), care vorbește despre *-ier*, „dublet fonetic" al lui *-er*, apărînd în verbe ca v. fr. *estrangier*, *mercier*; P. Guiraud (*Le champ morpho-sémantique de la dérivation pseudo-suffixale*, în BSLP LVI, 1961, p. 117), care vorbește despre sufixul „iterativ" *-ier* din *bénéficier*, *grâcier*, *charrier*, *manier* și despre verbele de tipul *amnistier*, *dactylographier*, derivate de la substantive în *-ie* și asociate verbelor formate cu sufixul *-ier*.

— formație moștenită: lat. *(ap)propiare* > *apropia*: *aproape* + *-ia*;

Apropia este singurul exemplu de derivat în *-iare* moștenit (probabil în forma **aprupia*, cu *o* analogic după pers. I ind. prez.) analizabil în română. (În alte formații, ca **(in)altiare*, *(ac)captiare*, **ingrassiare*, evoluția fonetică — *înălța*, *acăța*, *îngrășa* — a făcut ca sufixul să nu mai fie aparent.)

— formații împrumutate: fr. *contrarier* > *contraria*: *contrar* + *-ia*; lat. *differentiare*, fr. *différencier* > *diferenția*: *diferență* + *-ia*, fr. *(s')extasier* > *extazia*: *extaz* + *-ia*; it. *inventariare* > *inventaria*: *inventar* + *-ia* (v. și fr. *inventorier* > *inventoria*, Odobescu, Iorga, în DA s.v. *inventar*).

1. Eventual și forme ca *pronunția*, varianta influențată de latină (*pronuntiari*) a lui *pronunța* (< fr. *prononcer*) (vezi însă și ipoteza contrară — *pronunția* < *pronunție*).

2. Vezi IORDAN, LRA 152: „după chipul cum apar în scrisul actual aceste verbe (*jubilia*, *intimia* — n.n.) rezultă limpede că ele sînt considerate de mulți ca terminîndu-se la infinitiv în *-ia*"; LOMBARD, V. 541: „on a créé *evidenția* pour être au substantif *evidență* ce que *diferenția* < *différencier* est au substantif *diferență*".

Întrucît formațiile în *-ia*, ca și bazele lor, sînt toate culte și relativ recente, e de presupus că *-ia* moștenit nu a fost productiv în limba română, iar împrumutul tîrziu latino-romanic, independent de situația moștenită, a determinat apariția unui sufix nou în sistemul de derivare românesc.

Probabil că în sensul acesta trebuie să înțelegem afirmația din ILR I 93 : „sufixul *-iare*, productiv în latină, n-a mai fost folosit în limbile romanice pentru formarea de verbe noi”.

Formațiile cu dublă analiză care n-au corespondente străine au putut apărea ca derivate imediate de la numele românești în *-ie* : *esenția* : *esenție*, *cartografia* : *cartografie*, *conferenția* : *conferenție*, *plastografia* : *plastografie*, *tahigrafia* : *tahigrafie*.

Conferenția, *jubilia* și *pestilenția* pot fi explicate (și) ca derivate regresive din *conferențiar* (<fr. *conférencier*), *jubiliar* (după fr. *jubiliaire*), *pestilențial* (<fr. *pestilentiel*).

Dat fiind caracterul cult al formațiilor în *-ia* în general, e posibil și ca unele din ele să fi fost formate de la numele latinești în *-(a/ent)ia* : *essentia*, *potentia*, *conferentia*, *pestilentia*, *evidentia*, *substantia*.

O dată izolate toate cele asupra cărora am făcut rezervele de mai sus, rămîn foarte puține derivate care pot fi explicate exclusiv prin sufixul (românesc) *-ia* : *ahtia*, *autodafia*, *intimia*, *ipostazia*, *îndosaria*, *jurnalia*, *ochelaria*, *calchia*, adaptare a fr. *calquer*, și *șapirografia*, format după modelul lui *caligrafia*, *dactilografia*, care au corespondente nominale în *-ie*.(Parasinteticul *îndosaria* e format cu prepoziția *în* de la construcția *a pune în dosar* ; cf. SIMIAN-GUȚULESCU, E. F. 99.) Deci *-ia* este un sufix foarte slab productiv în limba română.

Eugenia Simian-Guțulescu (E.F.) îl identifică pe *-i-* din *extazia*, *ahtia* cu *-i-* din *directoriat*, *senatoriat* și îl consideră „element de formare”.

b. Derivatele în *-ia* încep să apară, sporadic, în prima jumătate a secolului al XIX-lea (*negoția*, „Curierul românesc”, 1829, în DLR, *esenția* — 1862 — *loc. cit.* în § **1**) și sînt mai frecvente în secolul al XX-lea.

4. Cu excepția lui *șapirografia*, a cărui temă e împrumutată din germană, temele derivatelor în *-ia* sînt latino-romanice (tema lui *ochelaria* este rom. *ochelari* format din *ochi*, după lat. *ocularis*).

5. Cu excepția lui *apropia*, cu mare frecvență în limba comună, derivatele în *-ia* sînt literare, parte relativ frecvente (*diferenția*, *evidenția*, *extazia*, *inventaria* etc.), parte ocazionale (v. adaosurile la extrasele din DI) sau învechite (*esenția*, *negoția* etc.). Notăm că *ipostazia* este cunoscut mai ales prin abstractul lui, *ipostaziere*, iar *ahtia*, prin participiul *ahtiat* și abstractul *ahtiare* (vezi DEX și, respectiv, DA, unde nu sînt înregistrate decît derivatele postverbale).

-ica vezi **-CA**
-ici vezi **-CI**
-ifia vezi **-FICA**
-ifica vezi **-FICA**
-ifsi vezi **-ISI**
-iga vezi **-EGA**
-igi vezi **-ĂGI**

-ii$_1$ vezi **-ĂI**$_1$
-ii$_2$ vezi **-ĂI**$_1$
-ila vezi **-LI**
-ili$_1$ vezi **-LI**
-ili$_2$ vezi **-LI**
-ina$_1$ vezi **-NI**
-ina$_2$ vezi **-NI**

INA$_3$

1. Pentru modalitatea de a distinge sufixul *-ina*$_3$ de sufixul *-ina*$_1$ (*clătina* etc.), vezi sufixele -NI . . ., § **2.**

2. 2 formații cu dublă analiză în DI : *damaschina* „a incrusta în oțel sau în fier firicele de aur sau de argint ca la săbiile făcute la Damasc ; a fabrica o stofă sau o pînză cu desene ca la țesăturile de damasc”, cf. *damaschină* „pînză damascată” (COSTINESCU) ; (parasintetic) *înmagazina* „a depozita într-o magazie”, cf. *magazin* „magazie” (*Istoria Americii* — 1795, Codru-Drăgușanu, în DLR).

1. Analiza prin bazele *damaschină* și *magazin* (conform căreia verbele sînt derivate imediate) nu mai e operantă în limba literară actuală.

2. Analiza lui *înmagazina* (<fr. *emmagasiner* < *magasin*) prin *magazie* corespunde unei etimologii populare produse în urma schimbării de sens a lui *magazin*.

3 formații cu analiză unică în DI, toate raportabile la substantive : *calcina* „a arde la un foc intens pietre de var spre a le face var (calce)” (DA), *culmina*, (parasintetic) *incrimina* „a acuza o persoană de săvîrșirea unei crime”.

3. Valorile derivatelor în *-ina*$_3$ sînt obișnuite pentru formațiile denominale :

1. „a dobîndi trăsăturile caracteristice obiectului . . ., a transforma în obiectul . . .” : *culmina* ; *calcina* ;
2. „a atribui obiectul . . .” : *incrimina*.

4. Sufixul este izolat din cele cinci formații menționate, toate împrumutate : *calcina* <fr. *calciner*, lat. *calcinare* ; *culmina* <fr. *culminer*, lat. *culminare* ; *damaschina* < fr. *damasquiner*, it. *damaschinare* ; *incrimina* < fr. *incriminer*, lat. *incriminare* ; pentru *înmagazina*, v. § **2**, nota 2.

Notăm că, în limbile de origine, verbele (denominale) nu sînt formate cu un sufix *-inare* (*-iner*), ci de la baze în *-in-* (tematic sau sufix adjectival) : lat. *calcin-*, lat. *culmin-*, lat. *crimin-*, fr. *damasquin*).

De altfel, existența unui sufix *-inare* pentru verbe denominative nu a fost demonstrată. Vezi MIGNOT, V.D.L. 314.

După cum se vede, sufixul *-ina*$_3$ nu e productiv în românește.

Formațiile în *-ina*$_3$ sînt toate literare.

-ini$_1$ vezi **-NI**
-ini$_2$ vezi **-NI**
-iona vezi **-ONA**$_3$
-ipsi vezi **-ISI**

-ira vezi **-ĂRI**
-iri vezi **-ĂRI**
-isa$_1$ vezi **-ISI**
-isa$_2$ vezi **-IZA**
-isa$_3$ vezi **-IZA**

-ISI (-ESI, -ISA$_1$, -IZI), -EFSI (-IFSI, -EVSI, -IVSI), -IPSI (-EPSI), -OSI

CANDREA, C.G.R., 305 ; SCHUFFERT, V. 161—164 ; A. Graur, în BL IV, 1936, p. 104—106 ; GÁLDI, M. 116—127 ; M. Marinescu-Himu, *Un sufix cu sens ironic* : **-isi**, în CV II, 1950, nr. 4, p. 24—25 ; LOMBARD, V. 790—791, 802—806 ; VASILIU, S.V.N. ; GRAUR, E. 161 ; D. URSU, Î.M.V. 372—379 ; H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*, 1966, p. 181—182 ; Despina Ursu și N.A. Ursu, *Adaptarea neologismelor în limba română*, în LR XV, 1966, nr. 3, p. 247—249 ; HRISTEA, E. 59—60.

1. *a*. *-esi* este variantă fonetică a lui *-isi* (v. § **4.** *a*), apărînd în formația : *anatemesi* (Dosoftei, la HEM), iar *-ifsi*, variantă fonetică a lui *-efsi* (v. § **4.***a*), apărînd în *sigurifsi* (doc. 1790, 1811, ap. GÁLDI, M. 250).

În cazul perechii *-epsi*/*-ipsi*, în care primul termen pare a fi cel primar (v. § **4.***a*), convenim să atribuim statutul de variantă (fonetică) segmentului *-epsi*, întrucît se pare că *-ipsi* a fost consacrat de uz : *molipsi* ; *cabulipsi*, *murdaripsi*, *zulipsi* nu au variante în *-epsi*.

-evsi (*-ivsi*) este variantă grafică a lui *-efsi* (*-ifsi*) (v. § **4.***a*).

În decursul istoriei sufixului *-isi* mai apar, sporadic, variantele *-izi* — fonetică, explicabilă etimologic — și *-isa*$_1$ — de conjugare — (v. § 4). *-isa*$_1$ se delimitează de varianta omonimă *-isa*$_2$ a sufixului *-iza* prin originea formațiilor : formațiile în *-isa*$_1$ sînt împrumuturi din slavă ori neogreacă sau derivate românești (v. § 4), cele în *-isa*$_2$ sînt împrumuturi din franceză (v. sufixul -IZA, § 4).

b. Tratăm sufixele *-isi*, *-esi*, *-ipsi*, *-osi* ca alcătuind o serie, deoarece au origine comună (sufixul aoristului sigmatic grecesc, v. § 4. *a*), iar în limba română apar, relativ frecvent, în șiruri de verbe formate de la aceeași bază : *artirisi*, *-osi* ; *epitropisi*, *-evsi* ; *molipsi*, *-efsi* ; *murdarisi*, *-ipsi* ; *sigurisi*, *-efsi*, *-ipsi* (împrumuturi) ; *mototolisi*, *-osi* (românești). V. și, în § 8, *schimosi*, *-onosi* (formă dezvoltată a lui *-osi*).

2. -isi (-esi). 65 de formații (cu o variantă) în DI, la care se adaugă 11 din alte surse : *carcalisi* „a încurca" (TUDOSE, D. 193), *farfarisi* „a se fandosi" (UDRESCU, GL.), cf. *farfara* ; *legatisi* „ a dona prin testament" (LR XXIX, 1980, nr. 5, p. 549), *nomadisi* „a duce o viață nomadă" (DLR), *oprisi* „a asupri ; (despre miei) a alege ; a păstra" (UDRESCU, GL.), *perigrafisi* „a descrie" (GÁLDI, M. 120), *pichirisi* „a chema puii la mîncare" (DLR), *pomisi* „a se zgîrci, a se zbîrci" (DLR), *rostisi* „a înființa" (DLR), *teatrisi* „a juca teatru" (V. Vîrnav, în DA ms.), *titirisi* „a (se) dichisi, a titiri" (DLR).

Analiza verbelor *oprisi* și *pomisi* prin *opri* și, respectiv, *pomi* „a se zbîrci, a se pomăi" este satisfăcătoare numai parțial (cu exceptarea sensurilor „a asupri" și „a se zgîrci"). Poate aceasta e cauza pentru care în DLR *pomisi* are „etimologia necunoscută" deși se trimite la sinonimul (parțial) *pomi*. (*Oprisi* nu e înregistrat în DLR.)

-efsi (-ifsi, -evsi, -ivsi). 1 formație (cu o variantă) în DI : *sigurefsi* (*-ifsi*), la care se adaugă 2 variante de la GÁLDI, M. : *epitropevsi* (182), *sigurivsi* (250).

-ipsi(epsi). 4 formații (cu o variantă) în DI : *cabulipsi*, *murdaripsi*, *siguripsi (-epsi)*, *zulipsi*.

-osi. 14 formații în DI.

Derivatele în *-isi* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (mai mult de jumătate din formații) : *aerisi* ; *analoghisi* „a împărți după o anumită proporție", cf. *analoghie* „proporție" ; *gargarisi* ; *epitropevsi* ; *cabulipsi* „a primi din condescendență", cf. *cabul* (*a face* ~ „a consimți") ; *zulipsi* „a gelozi", cf. *zulie* „gelozie" ; *mirosi* „a avea (și a răspîndi) un miros plăcut", cf. *mir* „substanță parfumată" ; *schimosi*, cf. *schimă* etc. ;

Scoposi e analizabil prin *scop*, și nu prin *scopos*, deoarece acesta din urmă apare în altă perioadă decît verbul : *scopos*, Budai-Deleanu — 1800, la CADE, *scoposi*, Sbiera — 1899, în DA ms.

— un adjectiv : *adiaforisi* „a nu băga în seamă", cf. *adiafor* „nepăsător", *planisi* „a nivela", cf. *plan* adj., *sigurisi*, *-efsi*, *-ipsi* etc. ;

— un verb : *carcalisi*, cf. *carcali* „a face ceva prost, urît, de mîntuială", *ciordisi*, *simfonisi* „a fi de acord", cf. *simfoni* „id." ; *cliposi* „a moțăi", cf. *clipi* ; *mogorosi* „a vorbi alene", cf. *mogori* „id." etc. ;

---

1. În DA, *cliposi* e înregistrat sub *clipoci* „a moțăi" cu mențiunea : „cu alt sufix (neclar însă)".

2. În DLR *mogorosi* și *mogori* sînt tratate ca variante ale lui *mogorogi*. V. la sufixele -CI ..., o ipoteză privitoare la raportul genetic dintre *mogorogi*, *-oci*, *-osi*.

3. Analiza lui *gîmbosi* prin *gîmba* (cf. SCHUFFERT, V. 163) nu este satisfăcătoare din punct de vedere semantic : „a înșela ; a buimăci" / „a pune mîna pe cineva ; a îngheța (de frig)". De aceea *gîmbosi* nu e înregistrat de noi.

— un nume sau un verb : *anatemisi*, cf. *anatemă*, *anatema*; *filozofisi*, cf. *filozof*, *filozofie*, *filozofi*, *-a* ; *lehămetisi*, cf. *lehamite*, *lehămeti* ; *mototolisi*, *-osi*, cf. *mototol*, *mototoli* ; *murdarisi*, *-ipsi*, cf. *murdar*, *murdări* etc. ;

— o interjecție : *pichirisi*, cf. *pichiri !* ; *ghioldorosi*, cf. *ghioldoro !* ; *mormorosi*, cf. *mor-mor !* etc. ;

— o interjecție sau un verb : *sictirisi*.

Formații semianalizabile : *bolborosi*, cf. *bolborăi* ; *catehisi*, cf. *catehism*, *cateheză* ; *corcosi* „a răsfăța", cf. *corcoli*, *corconi* ; *molipsi*, cf. *molimă* ; *mucalisi*, cf. *mucalit* etc.

3. *a*. Verbele în *-isi*, *-efsi* și *-ipsi* nu au valori specifice, ci numai valori comune cu ale verbelor denominale în general :

1. „a supune (pe cineva) la acțiunea denumită prin substantivul ..." : *categorisi*^{2} „a calomnia" (cf. *categorie* „calomnie") ;
2. „a practica ocupația ..., a-și exercita atribuția ..." : *economisi* înv. „a administra" (cf. *econom* „administrator"), *epitropisi* ;
3. „a face o acțiune după modelul denumit ..." : *analoghisi*, *categorisi*^{1} ;
4. „a se afla sau a pune (pe cineva) în starea denumită ..." : *evlavisi*, *lehămetisi* ;
5. „a prevedea cu ..." : *noimisi* ;
6. „a realiza, a emite obiectul denumit ..." : *istorisi*, *mateologhisi* „a spune fleacuri" (cf. *mateologhie* „baliverně"), *moralisi* (intr.) ;
7. „a manifesta, a face să dobîndească sau a pune în evidență calitatea exprimată prin adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit prin substantivul ..., a transforma în obiectul denumit ..." : *filotimisi*, *murdarisi*; *caracterisi* ; *flenderisi*.

Derivatele deverbale sînt în general sinonime cu bazele lor : *ciordisi*, *proferisi* „a pronunța, a profera", *simfonisi* etc.

O excepție este *ligorisi* „a ține în mizerie pe cineva, a nu-l îngriji", a cărui relație cu baza (*ligori* „a duce viață de mizerie") constă în transferul de la intranzitiv la tranzitiv, cu toate implicațiile semantice pe care le are acest transfer (gramatical).

O situație specială au verbele care se mai folosesc și azi în limbajul familiar (de ex. *buchisi*, *paraponisi*, *urgisi* ; a se avea în vedere și verbe neanalizabile ca *dichisi*, *sclivisi*) sau foarte puținele verbe care par a fi noi (*farfarisi*, *pomisi*). Datorită faptului că *-isi* e foarte slab productiv în perioada actuală și cea mai mare parte din formații au dispărut din limbă, coroborat cu faptul că aparțin stilului familiar (observația nu e valabilă pentru formațiile cu caracter general literar, v. § 7), ele au căpătat valoare expresivă și, adesea, ironică.

Vezi Maria Marinescu-Himu, *lucr. cit.*, p. 24.

b. Derivatele în *-osi* au în număr relativ mare valoare expresivă, mai mult sau mai puțin ironică. Această valoare se degajă din derivate : a) cu teme neutre : *ghilosi* „a dichisi"/*ghili* „a înălbi o pînză ..." ; b) cu teme al căror sens nu poate fi identificat, întrucît nu apar și independent, dar acolo unde mai apar (formații semianalizabile sinonime cu cele în *-osi*) sînt legate tot de sufixe expresive : *corc-osi*/*corc-oni*, *corc-oli* ; *tor-osi*/*tor-ăi*, *-oi*, *tur-ui* (cp. și *boscorosi*/*boscorodi*) ; c) (mai adesea) cu teme expresive : *clip(oci)* — *cliposi*, *cocor* — *cocorosi*, *ghioldoro !* — *ghioldorosi*, *mototol(i)* — *mototolosi*, *schimă* — *schimosi*.

Derivatele de sub c), precum și cele cîteva derivate care nu au valoare expresivă (ca *elefterosi*, *haracosi*) dovedesc că expresivitatea nu este asociată în mod necesar de derivativul *-osi*.

Derivatele de sub a) și b) (sinonimia dintre formațiile în *-osi* și cele de la aceleași teme cu sufixe expresive permite echivalarea semantică a lui *-osi* cu sufixele semnalate) dovedesc însă că valoarea expresivă nu este asociată în mod sporadic de sufixul *-osi*. Dacă coroborăm acest fapt cu existența derivatelor de la teme expresive (care nu atestă valoarea expresivă a sufixului, dar pot constitui cazuri de transfer al valorii temei asupra valorii sufixului), putem formula concluzia că valoarea expresivă este valoarea cel mai bine reprezentată și prin aceasta specifică sufixului *-osi*.

Cf. A. Graur, *lucr. cit.* din BL IV, 1936, p. 106.

4. *a.* Sufixele *-isi* ... sînt de origine grecească. Ele au la bază sufixul morfologic al aoristului sigmatic urmat de sufixele românești ale conjugării a IV-a :

-isi : -ισα (*analoghisi* : ἀναλόγισα, *aerisi* : ἀέρισα, *adiaforisi* : ἀδιαφόρισα);

-efsi, *-ifsi*, *-evsi*, *-ivsi* : -ευσα (*sigurefsi*, *-ifsi*, *-ivsi* : σιγούρευσα, *epitropevsi* : ἐπιτρόπευσα);

-epsi, *-ipsi* : -εψα (*diafendepsi*, *diefendipsi* : διαφέντεψα, *molipsi* : μόλεψα, *murdaripsi* : μουρδάρεψα);

-osi : -ωσα (*elefterosi* : ἐλευθέρωσα).

1. Verbele grecești cu aorist sigmatic din care provin verbele românești în *-si* (precedat de vocală ori/ și consoană) se împart în mai multe grupuri :
— în -άζω și -ίζω, cu aoristul în -ασα și, respectiv, -ισα ;
— în -ώνω, cu aoristul în -ωσα ;
— în -εύω, cu aoristul în -ψα ori -ευσα (unele putînd avea ambele forme de aorist) ;
— în -άζω și -έχω, cu aoristul în -άξα și, respectiv, -έξα. Cf. GÁLDI, M. 118—125 ; André Mirambel, *Grammaire du grec moderne*, Paris, 1949, p. 152—153, 154, 156, 158.

2. Unele formații atestă interferențe între sufixe : *siguripsi*, *-efsi* ; *molefsi*, *-ifsi*, *-evsi-ivsi*.

3. *-asi* și *-xi* nu au funcție de sufix în limba română, deoarece nici unul din verbele la care apar (de ex. *ghimnasi*, *simvivasi*, *hărăxi*, *catadixi*) nu este analizabil în românește (*-asi* apare totuși într-un sufix compus virtual, vezi § 8., 1).

Între reflexele românești care conțin grupul *-vs-* și cele care conțin grupul *-fs-* nu par a fi diferențe fonetice reale, deoarece, după cum se știe (cf. AVRAM, S. 339), în româna vorbită nu apar secvențe de două consoane, prima sonoră și a doua surdă.

Reflexele românești cu vocalismul *-i-* (*-ifsi*, *-ipsi*) par să-și găsească explicația în interiorul limbii române, prin variația *i/e* în poziție neaccentuată în cuvinte de origine grecească precum *metahirisi/metaherisi*.

În cazurile în care modelelor grecești le corespund în românește numai variante cu *-i-* (*cabulipsi*, *murdaripsi*, *zulipsi*) presupunem că a existat o variantă originară cu *-e-* care a dispărut ori că etimoanele au fost adaptate direct cu sufixul *-ipsi* prin analogie cu situațiile în care există ambele variante.

Explicația propusă pentru *-ifsi*, *-ipsi* credem că poate fi avută în vedere și pentru varianta *anatemesi* a lui *anathimisi* (Dosoftei, în DA), deși, în cazul particular al acestei formații, vocalismul sufixului poate fi pus în legătură și cu vocalismul temei (*anatema/anatima*).

Derivatele în *-isi* ... au fost împrumutate direct din greacă (vezi toate exemplele de mai sus) sau prin intermediul vechii slave (*afurisi* : афоурисати : ἀφόρισα, *hirotonisi* : херотонисати : ἐχειροτόνησα, *lipsi* : липсати : ἔλειψα, *mărturisi* : мартоурисати : ἐμαρτύρισα, *scandalisi* : скандалисати : σκανδάλισα) ori al bulgarei (*chirdosi* : *кердóсвам*, cf. A. Graur, *lucr. cit.* din BL IV, 1936 — : κερδίζω) etc. Notăm că asupra etimoanelor slave este operat schimbul de conjugare care atestă forța conjugării a IV-a în perioada respectivă.

Cf. GÁLDI, M. 30, 116—125 ; H. Mihăescu, *lucr. cit.*, p. 87, 127, 187.

O poziție izolată are *garnisi*, împrumutat din franceză (*garnir*, cu morfemul *-iss-* în paradigmă) și adaptat la limba română cu *-isi*, nu cu *-isa*$_2$ (*-iza*), conform procedeului obișnuit (vezi *anéantir* > *aneantiza* etc.).

1. *Proforisi* și *proferisi* provin din aceeași rădăcină grecească (προφορά și προφέρω au același radical, cu alternanța — normală în greacă — *o/e*). În românește însă, datorită formei, sînt analizabile prin două cuvinte de origini diferite : *proforà* (gr.) și *profera* (latino-romanic).

2. Formația neanalizabilă *interisi* se datorește probabil trecerii verbului *interesa*, prin analogie, în categoria verbelor în *-isi* (textul unde apare — Iorga, *Scrisori de negustori*, în DA, s.v. *interesa* — mai conține și alte grecisme : *isihie*, *periergos*). Cp. cu *interisarisi*.

Împrumutul bg. *natemisam* (cf. Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, 1886) sub forma *anatimisa* (cu păstrarea conjugării) sau, pur și simplu, schimbul de conjugare operat asupra lui *anatimisi* a determinat formarea variantei de conjugare a lui *-isi*, anume *-isa*$_1$. Apariția acestei variante este cu totul sporadică în istoria sufixului ; în afară de formația menționată (pentru care avem o singură atestare : Dosoftei, în DA), mai apare în formațiile românești : *buchisa* (mai multe atestări în DA) și *practisa* (Gheție, în DLR) și în împrumutul *planisa* „a face plan" (ALEXI, în DLR) < πλανίζω. Cu o rezervă în privința lui *buchisa*, la fel de bine atestat ca *buchisi*, credem că aceste formații sînt rezultatul schimbului de conjugare operat asupra variantelor — bine atestate — în *-isi* : *practisi*, *planisi*.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, la Dosoftei, apar cîteva exemple izolate de verbe care par a fi reflexul în *-izi* al prezentului verbelor grecești din aceeași clasă : *anatematizi* (în DA) < ἀναθεματίζω, *scădălizi* (în DLR) < σκανδαλίζω ; cp. cu *anatematisi*, *scandalisi*.

Verbele în *-izi* care apar mai tîrziu (sfîrșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea) în Banat și Transilvania se pot explica cele mai multe atît prin neogreacă, cît și prin germană (cf. D. URSU, Î.M.V. 374, unde se emite și ipoteza că în aceste verbe avem a face cu sonorizarea lui *s* intervocalic din sufixul *-isi*) : *gîlgărizi* (1803, ap. URSU, T. 211) : γαργαρίζω, *gargarisieren* ; *scăndălizi* (1816, în DLR) : σκανδαλίζω, *skandalisieren* ; *aclimatizi* (1842, ap. URSU, T. 140) : *akklimatisieren* ; *haracterizi*, *favorizi* (ambele fără dată, la D. Ursu, *loc. cit.*).

b. Verbele în *-isi*, *-osi* au pătruns în limba română cu mult înaintea perioadei fanariote.

Întemeindu-se pe argumente semantice, O. Densusianu (HLR I 358—359) consideră că verbele *agonisi* și *mirosi*, aparținînd perioadei de influență greacă bizantină asupra românei, au intrat direct din greacă, și nu prin intermediu slav. H. Mihăescu (*lucr. cit.*, p. 15, 113, 127) citează numai verbele *agonisi* și *urgisi* ca intrate în română direct din greaca bizantină.

L. Gáldi (M. 116) spune : „à l'exception des verbes en *-asi* et *-xi* toutes les autres catégories ont déjà existé bien auparavant [înaintea perioadei fanariote — n.n.] dans la langue roumaine".

În ceea ce ne privește, credem că rezerva trebuie făcută și pentru *-evsi*, ca și pentru verbele analizabile în *-psi*.

Atestări pentru verbe în *-isi* și (neanalizabile) *-psi* avem din secolul al XVI-lea : *agonisi*, COD. VOR., în DA, *mărturisi*, COD. VOR., în DLR, *pedepsi*, Coresi, în DLR. Vezi, în secolul următor, atestări și pentru *-osi* : *hirotonisi*, Varlaam, în DA, *mirosi*, *Psaltirea* 1651, în DLR, *canonisi*, Dosoftei, în DA, *pricopsi*, Dosoftei, la TDRG, *mateologhisi*, Cantemir, în DLR etc.

Au pătruns însă în număr mic și, mai ales, se pare că în această perioadă sufixele în discuție nu erau productive (exemplele pe care le avem sînt toate cu corespondente străine).

Verbele în *-isi* . . . pătrund masiv în limba română la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (cf. GÁLDI, M. 71 : „on peut dire que les années 70 servent d'introduction à l'âge d'or des mots phanariotes qui dure à peu près quarante ans (1780 – 1821)"), cînd apar și împrumuturi latino-romanice adaptate (cf. D. URSU, Î.M.V. 373) și formații românești, deci dovezi sigure pentru productivitatea sufixului : *analoghisi*, *Uricariul* — 1804, în DA, *iconomisi*, *ib.* — 1804, în DA ms., *moralisi*, Budai-Deleanu, în DLR (formație românească) etc.

1. Ion Heliade Rădulescu (*Gramatică românească*. Ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, București, 1980, p. XXIX) observă că în limba contemporană lui, împrumuturile latine sînt adaptate în mod diferit după regiuni : „Noi cînd luăm cîte un verb din latinește sau de altundeva să-l conjugăm, fieștecare loc și țară are cîte o stravaganță după vecinii și conlăcuitorii săi. Rumânii din Țara Rumânească avînd pînă acum a face cu grecii, ne-am învățat să sisiim și să pipiriim ; rumânii din Transilvania, Bănat și Bucovina, auzind iară totdauna limbi mai tari și mai aspre, s-au învățat să ururuiască și să ăluiască ; adică, cînd luăm verburile „formare, recomandare, repetire, pretendere, descriere", cei din Țara Rumânească zicem „formalisesc, recomandarisesc, repetirisesc", cei din Transilvania, Banat și Bucovina zicem „formăluiesc, recomăndăluiesc, repetiruiesc, pretendăluiesc, describăluiesc" (spațierile sînt ale ediției, ortografia și punctuația sînt modificate conform regulilor în vigoare). Heliade combate aceste maniere de adaptare și recomandă păstrarea formei originare a cuvîntului, fără atașarea sufixelor (la rîndul lor împrumutate) : *forma*, *recomanda* etc.

2. Manuela Saramandu (în LR XXIX, 1980, nr. 5, p. 549, și T. 132) afirmă că în perioada 1780—1850 sufixul neologic caracteristic și productiv în terminologia juridico-administrativă este *-isi*.

3. *Practisi* (în DLR : < *practică* + *-isi*) pare a fi derivat cu sufixul *-i* de la *praxis* (cu *ks* > *kt* după *practic(os)*, sinonim cu *practisit* — cf. GÁLDI, M. 235).

După perioada fanariotă verbele în *-isi* . . . încep să dispară, astfel încît în limba actuală se mențin numai foarte puține, ca : *aerisi*, *buchisi*, *categorisi*^{1}, *economisi*, *gargarisi* (vezi și întrebuințarea argotică : *gargarisi* „a îndruga verzi și uscate", UDRESCU, GL. — cf. expr. fig. *a face o gargară*), *ghilosi*, *hirotonisi*, *istorisi*, *mărturisi*, *silabisi*, *urgisi*, *zaharisi*, *zeflemisi* și *costisi*, în derivatul *costisitor* (aceste formații nu au aceeași circulație în toate stilurile limbii, vezi § 7). Notăm că numărul formațiilor analizabile din fondul activ este dublat aproape de formații neanalizabile la fel de folosite : *catadixi*, *chivernisi*, *dichisi*, *fandosi*, *irosi*, *lipsi*, *molipsi*, *pedepsi*, *plictisi*, *sclifosi*, *sclivisi*, *sinchisi*.

Vezi H. Mihăescu, *lucr. cit.*, p. 181 ; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 603.

5. Temele formațiilor românești în *-isi* sînt în număr mare grecești (*cangrenisi*, *noimisi*, *paralaghisi* etc.), la care se adaugă cele turcești, pătrunse, probabil, prin filieră greacă (*buiurdisi*, *farfarisi*, *zeflemisi* etc.), iar restul sînt slave (*buchisi*, *poftisi* etc.), latino-romanice (*moralisi*, *nomadisi* etc.) și foarte puține săsești (*flenderisi*).

Mărturisi are bază moștenită (de origine greacă în latină), însă verbul este împrumutat (v. § 4. *a*).

6. Din seria sufixelor *-isi* . . ., productive în limba română au fost numai *-isi* și *-osi* (*-efsi* și *-ipsi* nu apar în nici o formație românească).

Pentru perioada actuală menționăm formațiile : *farfarisi*, *pomisi*, *hordorosi* (UDRESCU, GL.). Presupunem apariția mai mult sau mai puțin recentă a acestor formații bazîndu-ne pe faptul că nu sînt atestate în surse lexicale mai vechi și, mai ales, pe faptul că glosarul menționat înregistrează adesea formații din limbajul periferiei orașelor (bineînțeles din Muntenia).

În același timp, manifestăm toată rezerva față de această presupunere, deoarece sînt atestate într-un glosar regional, care, tocmai datorită caracterului său, nu constituie o datare pentru faptele înregistrate.

7. În decursul istoriei lor (pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea), derivatele în *-isi* . . . au aparținut la diferite stiluri ale limbii literare : ecleziastic : *canonisi*, *liturghisi*, *hirotonisi* etc. ; politico-administrativ : *buiurdisi*, *evghenisi*, *iconomisi*, *pliroforisi* etc. ; juridic : *analoghisi*, *clironomisi* etc. ; al artelor : *paralaghisi* etc. ; al conversației : *cabulipsi*, *filotimisi*, *categorisi*^{2} „a calomnia", *mateologhisi* etc.

Indiferent de stilul căruia i-au aparținut, formațiile în *-isi* . . . (cu excepția termenilor ecleziastici vechi) au avut răspîndire aproape exclusiv în Muntenia și Moldova.

Foarte puținele verbe citate de L. GÁLDI din limba scrisă în Transilvania secolului al XVIII-lea sînt mai ales neanalizabile : *diafendepsi* (*Acte . . . din Brașov*), *metahirisi*, *organisi* (Budai-Deleanu) (ap. GÁLDI, M. 79, 86).

Vezi și L. Gáldi, *Le dictionnaire roumain de Samuel Klein*, în *Mélanges Mario Roques* IV, 1952, 122, unde se aduce un nou argument pentru a se proba absența cuvintelor neogrecești dincolo de linia Carpaților : în dicționarul prezentat nu apare nici unul din cuvintele pătrunse în epoca fanariotă.

În limba de astăzi, dintre puținele derivate rămase în circulație, numai cîteva sînt generale în limbă și au caracter literar : *aerisi*, *categorisi*^{1} „a așeza după categorii", *economisi*, *istorisi*, *mărturisi*, *silabisi*, *zaharisi* (și, neanalizabile : *molipsi*, *pedepsi*, *plictisi*). Alte cîteva au caracter familiar și sînt întrebuințate mai ales în Muntenia și Moldova : *buchisi*, *gargarisi*, *ghilosi*, *paraponisi*, *urgisi*, *zeflemisi* ; vezi și formațiile de la UDRESCU, GL. menționate în § **6** (și, neanalizabile : *catadixi*, *chivernisi*, *dichisi*, *fandosi*, *sclifosi*, *sclivisi*, *sinchisi*). Și acum însă majoritatea formațiilor în *-isi* . . . nu au caracter popular.

Carcalisi e înregistrat la TUDOSE, D. 193, după CV II, 1950, nr. 4, p. 41, ca regional, în Oltenia.

8. Sufixe compuse și dezvoltate : *-arisi*, *-atisi*, *-erisi*, *-etisi*, *-irisi*, *-ladisi*, *-nisi*, *-onosi*, *-risi* ; (virtuale) *-alisi*, *-anisi*, *-arhisi*, *-(ar)isarisi*, *-gisi*, *-imisi*, *-pisi*, *-uleasi*.

1) **-alisi.** 1 formație cu dublă analiză : *formalisi* „a forma" (D. Golescu, la Aurel Nicolescu, *Observații asupra neologismelor din „Însemnare a călătoriei mele" a lui Dinicu Golescu*, în CILL II, 1958, p. 16), cf. *formă*, *forma*, (regresiv) *formălui*.

Din punct de vedere formal, verbul comportă și analiza prin *formal* (cf. A. Nicolescu, *loc. cit.*). Sensul verbului însă („a forma") respinge această analiză.

-anisi. 1 formație cu dublă analiză : *predanisi* „a oferi" (GÁLDI, M. 124), cf. *preda*, *predanie*.

-arhisi. 1 formație cu dublă analiză în DI : *canonarhisi* „a cînta ca un canonarh" (= primul psalt, care cîntă mai ales canoanele).

-(ar)isarisi. 1 formație cu triplă analiză în DI : *tratarisarisi*, cf. *trata* + *-arisarisi*, *tratare* + *-isarisi*, *tratarisi* + *-arisi*.

-arisi. Foarte numeroase formații cu dublă analiză (baza derivată este infinitivul lung — adesea nefolosit dar, în principiu, posibil —, iar baza nederivată, tema verbului respectiv și, uneori, substantivul format prin regresiune de la verb ori un substantiv sau adjectiv primar) ; în DI : *anularisi*, *combinarisi*, *confiscarisi*, *cuminicarisi*, *curarisi* etc. ; în alte surse : *atacarisi* („Curierul românesc", 1834, 299) ; *convoiarisi* („Curierul românesc", 1834, 60), cf. *convoi*, *convoia* ; *exportarisi* (D. Golescu, la A.

Nicolescu, *loc. cit.*); *fabricarisi* (D. Golescu, la A. Nicolescu, *loc. cit*); *plimbarisi* (UDRESCU, GL.); *respectarisi* (*Documente privitoare* . . ., 1811, în DLR) etc.

7 formații cu analiză unică, 4 în DI, 3 în alte surse: *picarisi* (DLR) „a se supăra", *sigurarisi* (GÁLDI, M. 250), *sumarisi* (N. Filimon, *Ciocoii* . . ., 1863, 216).

Majoritatea formațiilor sînt analizabile în raport cu un substantiv: *docladarisi* „a refera", cf. *doclad*; *pericolarisi*, cf. *pericol*; una, în raport cu un adjectiv: *sigurarisi*.

1 formație semianalizabilă: *expozarisi*, cf. *expozant*, *expoziție*.

-atisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *teslimatisi* „a preda", cf. *teslim*, *teslimat* „predare".

1 formație analizabilă în raport cu un substantiv sau un verb: *anatematisi* (DI), cf. *anatemă*, *anatema*.

Apariția în românește a formei de plural *epigramata* (Const. Cantacuzino, la GÁLDI, M. 42) ne face să presupunem că nu e exclus să fi existat și o formă cu aceeași terminație *anatemata* (fără atestare cunoscută de noi). Existența acestei forme ar exclude elementul *-atisi* din seria compuselor lui *-isi*.

Dat fiind însă că, din principiu, analizele întreprinse de noi operează exclusiv cu forme atestate, ne menținem la analiza lui *anatematisi* prin raportare la *anatem-*.

-erisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *pretenderisi*, cf. *pretinde*, *-ere*.

2 formații analizabile în raport cu un verb, în DI: *corisponderisi* „a corespunda", *cultiverisi*.

-etisi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *geremetisi* „a amenda" (DI), cf. *geremea* „amendă".

-gisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *zavergisi*, cf. *zaveră*, *zavergiu*.

-imisi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *feliurimisi*, cf. *fel(i)uri* pl., *fel(i)urime*.

-irisi. 4 formații în DI. 3 analizabile în raport cu un substantiv: *buchirisi*, *docladirisi*, *pichirisi*, cf. *pică*; 1, în raport cu un verb: *pretindirisi*.

-ladisi. 3 formații analizabile în raport cu un substantiv: *aiarladisi* (*Documente privitoare la economia Țării Românești* — 1834, în DA ms.), cf. *aiar* „verificarea oficială a greutăților și măsurilor"; *ciracladisi* „a scoate cirac pe cineva" (DI); *haraciladisi* „a adjudeca" (DI), cf. *hareci* (interj. sau subst.).

-nisi. 1 formație raportabilă la un element de compunere: *bogonisi* „a spune rugăciuni încet și nedeslușit" (DI), cf. *bogo-* „Dumnezeu". (cf. *bogoboreț*, *bogonoseț* etc., vezi FC I 244).

Cp. cu K. Schuffert (V. 62), care îl explică prin богъ. Vezi și DA, s.v., care explică cuvîntul, după părerea noastră mai complicat și mai greu de susținut din punct de vedere formal, ca formație spontană din *bolborosi* și sl. *bog-*.

-onosi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *schimonosi* (DI), cf. *schimă*.

În ipoteza că înseamnă „a înghionti" (cf. DA ms., s.v.), *ghioldorosi*[2] e analizabil prin *ghiold* „ghiont", cu detașarea unui derivativ *-orosi*. Contextul în care apare (*îl ghioldorosia* [pe Roșul (= cal)]. MAT. FOLK. 151) nu e însă concludent pentru această glosare, de aceea nu îl înregistrăm.

Dacă sensul cuvîntului e cel menționat, etimologia pe care o dă P. Papahagi (fără a se pronunța asupra sensului — *Contribuții lexicale*, p. 139, s.v.: tc. *güldürmek* „a înveseli") nu este acceptabilă din punct de vedere semantic.

-pisi. 1 formație cu dublă analiză: *scripisi* „a parafa un dosar" (DI), cf. *scrie*, *scripte*.

-risi. 1 formație analizabilă în raport cu un substantiv: *cadorisi* înregistrată la GUȚU ROMALO, C. G. 230.

Poate fi, eventual, analizată și prin *cadora* (înregistrat de V. Guțu Romalo, *loc. cit.*), cu detașarea lui *-isi*. Întrucît însă *cadora* pare mai nou decît *cadorisi* și chiar format de la acesta (cf. Guțu Romalo, *loc. cit.*), această a doua analiză nu poate fi avută în vedere decît după apariția lui *cadora*.

-uleasi. 1 formație cu dublă analiză în DI: *recomenduleasi*, cf. *recomenda*, (regresiv) *recomendului*.

Întrucît apar exclusiv în formații cu dublă (sau triplă) analiză, derivativele *-alisi*, *-anisi*, *-arhisi*, *-(ar)isarisi*, *-gisi*, *-imisi*, *-pisi* și *-uleasi* au caracter virtual.

În formațiile cu *-arisi* raportabile (și) la baze verbale, vocala inițială a derivativului este condiționată de conjugarea verbului de bază: *-arisi* se atașează la verbele de conjugarea I (pentru *compromitarisi* și *pretendarisi* trebuie avute în vedere formele mai vechi *compromita*, Gr. Alexandrescu, în DA, și *pretenda*, Kogălniceanu, în DLR, s.v. *pretinde*).

La formațiile în *-erisi* și *-irisi* raportabile la verbe, condiționarea vocalei inițiale a derivativului prin temă apare în: *pretinderisi*, cf. *pretinde*, și, eventual, *coresponderisi*, cf. *corespunde* „a fi în corespondență . . ." (v. DA, s.v.), dar și *coresponda*. În celelalte cazuri, verbul de bază e de conj. I sau a IV-a, iar vocala derivativului, *e* (*cultiverisi*, cf. *cultiva*, *cultivi*, în DA, s.v.), respectiv, verbul de conj. a III-a, iar vocala, *i* (*pretindirisi*).

2) Sufixele constituite cu *-isi* sau *-osi* (cu excepția lui *-arisi*) nu prezintă nici un sens în plus față de bazele lor.

-arisi, în măsura în care a mai fost folosit după perioada fanariotă (deci în perioada de puternică influență franceză și romanică, în general) a avut valoare net expresivă, de nuanță ironică, atît în formațiile mai vechi păstrate în limbă, cît și, mai ales, în formațiile create de scriitori cu unicul scop de a reda valoarea amintită. Aceste formații, probabil, nu au avut circulație nici măcar în perioada respectivă.

De ex.: — *Madamă, fi-voi destul de felice ca să nu-mi* **refuzarisești** *brațul? — Ce se potrivește!* . . . *sînt foarte* **flatarisită**. V. Alecsandri, *Opere complete*, 1875, p. 1005; *Ah! Gahițo!* . . . *suflet ceresc și-naripat!* . . . *nu mă* **ecrazarisi** *cu astfel de vorbe*. Id., *ib.*, 1009. (*Tratarisarisi* — id., *ib.*, 1238 — este un caz de folosire exagerată a procedeului.) V. și *plimbarisi*, la care Udrescu (GL. s.v.) face mențiunea: familiar și ironic, și *cadorisi*, cunoscut de mine din limbajul familiar cu aceeași valoare.

3) *-arisi*, *-erisi* și *-irisi* sînt împrumutate din greacă (-άρισα, -έρισα, -ίρισα < it. *-are*, *-ere*, *-ire*, fr. *-er*, *-ir* + -ίζω), prin derivate ca: *stimarisi*: στιμάρω < it. *stimare*; *coresponderisi*: κορεσπονδέρω < it. *corrispondere*; *servirisi*: σερβίρω < it. *servire*, fr. *servir*; *picarisi*: πικάρω < it. *picca*, *piccarsi*, fr. *se piquer*.

---

1. Vezi GÁLDI, M. 120—122; D. URSU, Î.M.V. 373; Marin Z. Mocanu, *Cuvinte italiene pătrunse în limba română prin intermediul unor limbi neromanice*, SCL XXXI, 1980, nr. 3, p. 251.

2. *Pichirisi* e rezultatul asimilării operate asupra lui *picarisi* în limba română; cf. GÁLDI, M. 227, dar v. și A. Graur, în BL/IV, 1936, p. 108. *Pretindirisi*, dublet al lui *pretinderisi*, se poate explica prin variația *e/i* în poziție neaccentuată, specifică cuvintelor grecești (v. § 4. *a*).

În română *-arisi*, *-erisi* și *-irisi* sînt analizabile în sufixul infinitivului, *-are*, *-ere*, *-ire*, și *-isi*. De aceea au statut de sufixe compuse.

-risi e izolat din *cadorisi*, apărut, probabil, prin analogie cu verbele în *-arisi*... E o formă dezvoltată a lui *-isi*.

Întrucît au origine comună și aceeași structură, putem considera că sufixele *-arisi*, *-erisi*, *-irisi* formează o serie. În această eventualitate, *-risi* ar putea fi atașat seriei, în calitate de termen consonantic al ei (*-o-* e vocala tematică). Cp. cu seriile *-li*, *-ăli*...; *-ni*, *-ăni*...

-atisi este izolat dintr-un împrumut grecesc format, în limba de origine, de la o temă în -ατ- (*anatematisi* : ἀναθεματίζω), care în românește a fost împrumutată în forma de nominativ (*anatemă*). *-at-* neavînd funcție sufixală (n-are nici o legătură cu sufixul românesc participial *-at*), considerăm că *-atisi* este o formă dezvoltată a lui *-isi*.

-etisi, rezultat, probabil, dintr-o transformare fonetică a lui *-atisi* produsă pe teren românesc (**gerematisi* > *geremetisi*), e în aceeași situație ca *-atisi* în raport cu *-isi*.

-ladisi se detașează din cîteva verbe de origine turcească cu aoristul în *-di-* (neatestate, dar probabil existente și în limba greacă, care pare să fi constituit filiera lor pentru limba română) : *aiarladisi* : *ayarladı*, *ciracladisi* : *çirakladı*, *haraciladisi* : *haraçladı* (GÁLDI, M. 119, înregistrează o formă neatestată *χαρασλαδίζω). Se pare că nu a fost niciodată productiv pe teren românesc.

L. Gáldi (M. 119) afirmă că *-adisi* „a servi même à créer des dérivés nouveaux qui sont inattestés en grec" (bazîndu-se pe exemplele *ciracladisi*, *iagmaladisi*, *furlandisi*). Dar ultimele două verbe sînt neanalizabile în română. (L. Gáldi, după Bogrea — DR IV$_2$, 1924—1926, p. 815—, îl consideră pe *furlandisi* derivat de la it. ven. *forlana*, *furlana* „dans al țăranilor din Friul". Această etimologie e însă îndoielnică atît din punct de vedere semantic, cît și pentru că baza — de origine italiană — nu există în românește, deci, chiar dacă ar fi acceptată, ar presupune o filieră grecească.) Cu privire la *ciracladisi*, L. Șăineanu (*Influența orientală asupra limbei și culturei române*, II$_1$, București, 1900, p. 134) afirmă că presupune un *çiraclamak* (vezi mai sus aoristul *çirakladı*); deci în eventualitatea că *ciracladisi* ar fi apărut pe teren românesc (fără filieră grecească) elementul românesc ar fi *-isi*, și nu *-adisi*, deoarece *-ad-* aparține formei turcești.

-ladisi este constituit din *-isi* și elementul *-lad-*, nesufixal în limba română (în turcă *-la-* este sufix demonstrativ, iar *-d-*, morfemul imperfectului). De aceea îl considerăm sufix dezvoltat.

-nisi e constituit din elementul nesufixal *-n-* (v. *bogonoseț*) și *-isi*. Deci e sufix dezvoltat.

Bogonisi pare a fi o formație românească.

-onosi (*schimonosi*) este o formă dezvoltată a lui *-osi*, constituită cu elementul *-on-*, a cărui proveniență nu știm s-o explicăm.

În privința istoriei lor, sufixele compuse și dezvoltate cu *-isi*... nu se deosebesc de bazele lor. Doar seria *-arisi*... pune o problemă oarecum specială prin aceea că sufixele ei au apărut în jurul anului 1800, constituind „un uz specific epocii" în adaptarea neologismelor (indiferent dacă erau sau nu pătrunse prin filieră greacă; cf. D. URSU, Î.M.V. 373; v. și HRISTEA, E. 59—60; BRÂNCUȘ, M. V. 86—87). O dată cu trecerea perioadei fanariote, sufixele *-arisi*... își pierd rolul în adaptarea împrumuturilor (verbele care au continuat totuși să apară erau creații artificiale, formate cu scopuri strict stilistice; vezi mai sus, 2).

Notabilă e și apariția derivatelor *formalisi* și *recomenduleasi*, provenite probabil din schimbarea de sufix operată asupra derivatelor de origine romanică intrate prin filieră maghiară, *formălui* și *recomendului*.

Faptele, fără implicații asupra sistemului sufixal (sufixele *-alisi* și *-uleasi* nu sînt productive), marchează puncte de interferență între influențele latino-romanică, neogreacă și maghiară, exercitate asupra limbii române în secolul al XVIII-lea

Vezi GÁLDI, M. 84—85.

4) Privitor la originea temelor, tot seria *-arisi*... comportă o mențiune specială : cu foarte puține excepții (o temă moștenită, una rusească și una turcească : *plimba*, *doclad*, *teslim*), temele sînt neologisme de origine latino-romanică.

5) Dintre sufixele dezvoltate și compuse cu *-isi*, *-osi* au fost foarte slab productive *-alisi*, *-nisi*, *-etisi*, *-onosi*, și puternic productiv *-arisi*. În limba actuală toate sînt complet neproductive (v. totuși *-risi*).

-ișa vezi **-ȘI**
-iși vezi **-ȘI**
-ita vezi **-TA**
-ița vezi **-ȚI**
-iți vezi **-ȚI**
-ivsi vezi **-ISI**

-IZA (-ISA$_3$), -ISA$_2$

PASCU, S. 423; Iorgu Iordan, în BPh I, 1934, p. 176—178; II, 1935, p. 224—225; III, 1936, p. 184—189; id., S.R.R. 48, 51—55; id., V.R.N. 28—31, 33—37, 49—55; id., LRA 240—242, 244—245; id., LRC 480—481; id., în SCL XV, 1964, nr. 4, p. 420—421; LOMBARD, V. 501—509; VASILIU, S.V.N.

1. *-isa* are statut dublu, de :

— variantă grafică (uneori și, probabil, de pronunțare), învechită, a sufixului *-iza* ;

Pentru delimitarea ei de varianta *-isa*$_1$ a sufixului *-isi*, vezi sufixul -ISI, § **1**.

— sufix (independent), apărînd în derivatele *finisa* și *vernisa* și într-o serie de formații ca *regisa*, *aplatisa*, care nu pot fi distinse de variantele în *-isa*$_3$ decît prin istoria lor (v. § 4. *a*).

2. **-iza** (**-isa**$_3$). 267 de formații (cu o variantă) în DI, la care se adaugă aproximativ 250 din alte surse (studiile citate ale lui Iorgu Iordan, DLR, DCR, presa, mai ales cea literară, etc.).

-isa$_2$. 2 formații în DI : *finisa*, *vernisa*. Pentru formațiile de tipul *aplatisa*, care în limba actuală sînt considerate, conform normelor, variante ieșite din uz ale dubletelor în *-iza*, v. § 4. *a*.

a. Derivatele în *-iza* sînt analizabile în raport cu :

— un adjectiv (aproximativ 250 de formații) : *efemeriza* (BPh II, 1935, 224), *laiciza*, *localiza*, *meschiniza*, *urbaniza* etc. ;

— un substantiv (aproximativ 200 de formații) : *aeriza* (NEGULICI), *aristocratiza* (BPh IX, 1942, 49), *baladiza* (BPh II, 1935, 224), *catalogiza*, *cloroformiza*, *metaliza* etc. ;

— un nume sau un verb : *amalgamiza* (BPh IX, 1942, 29), cf. *amalgam*, *-a* ; *egaliza*, cf. *egal*, *-a* ; *filozofiza* (BPh VI, 1939, 54), cf. *filozof*, *-a* ; *memoriza*, cf. *memorie*, *memora* ; *torturiza* (BPh II, 1935, 225), cf. *tortură*, *-a* etc. ;

— un verb : *cultiviza* (BPh IX, 1942, 30) ;

— un adverb : *tiptiliza* (BPh IX, 1942, 34).

Sufixul *-iza* manifestă, după cum se vede, preferință accentuată pentru temele nominale și, între acestea, pentru cele adjectivale. Observăm chiar că unele derivate de la substantive sînt similare celor formate de la adjective prin aceea că exprimă acțiuni raportabile într-un fel sau altul la însușiri : *animaliza* „a face să aibă însușirile unui animal", *demagogiza* „a proceda ca un demagog", *mahalagiza* „a da caracter de mahala", *mașiniza* „a reduce la o funcțiune mecanică, de mașină" etc.

Cf. IORDAN, LRA 240–241.

Formațiile cu teme exclusiv nenominale sînt neînsemnate atît prin număr (2), cît și prin caracterul lor ocazional.

Temele verbale la formațiile cu dublă raportare sînt de asemenea nerelevante, deoarece verbele respective, cu o singură excepție (*memora*), sînt derivate imediate denominale (ne referim la statutul lor în interiorul limbii române).

1. Uneori (de ex. *licheliza, tarlaliza*) verbul este format de la tema genitiv-dativului.

2. Apariția temei *Pumnul* în *pumnuliza* (BPh IX, 1942, 53) nu trebuie interpretată ca un caz special de temă cu forma articulată, ci ca o temă oarecare, deoarece numele propriu respectiv a circulat cu ambele forme, cu și fără articolul *-l* (*Pumnul* și *Pumnu*), fără diferență de valoare morfologică.

Derivatele în *-isa*$_2$ sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv: *vernisa* „a acoperi un tablou ...", cf. *vernis* [verni] (v. DOOM);

În cazul pronunțării (incorecte) [vernis] (conformă cu grafia), verbul e analizabil ca derivat imediat, așa cum e în limba de origine (v. § *4. a*).

— un substantiv sau un verb: *finisa*, cf. *fine, fini* (v. și *finit, final*).

Derivatele cu dublete în *-iza*, majoritatea parasintetice, sînt analizabile, de asemenea, în raport cu:

— un substantiv: *abrutisa, regisa*;

— un adjectiv: *aplatisa*.

Deci derivatele în *-isa*$_2$ nu se deosebesc prin clasa morfologică a bazelor lor de derivatele în *-iza*.

b. Cu excepția alternanței *k*/*k'* (foarte slab reprezentată : *antic*/*antichiza*), alternanțele care apar la formațiile în *-iza* sînt curente în sistemul derivațional și morfologic românesc.

Alternanța aberantă *k*/*k'* (vezi mai sus exemplul, care este derivat românesc) se explică, probabil, prin influența lui *antichitate* (< fr. *antiquité*).

c. Formații semianalizabile: *arhaiza, ostraciza, preciza, tetaniza* etc.; în alte surse : *altruiza* (BPh II, 1935, 224), *axiomatiza* (BPh IX, 1942, 49), *cooperatiza* (BPh II, 1935, 224), *erotiza* (BPh IX, 1942, 51), *feminiza* (BPh IX, 1942, 51), *frenetiza* (BPh IX, 1942, 51), *gramatiza* (Heliade, *Opere* II, 1943, p. 331), *psihiza* (BPh II, 1935, 225), *romantiza* (BPh III, 1936, 186), *reumatiza* (BPh III, 1936, 186), *științifiza* (BPh II, 1935, 225) etc.

În cazuri ca *academiza, alcooliza, alegoriza, birocratiza* analiza e făcută prin raportare la *academie, alcool, alegorie, birocrat* sau *birocrație*, și nu la *academic, alcoolic, alegoric, birocratic*, în intenția ca descrierea să fie mai simplă și mai obiectivă (prin raportare la *academic, alcoolic, alegoric* formațiile ar fi semianalizabile).

Cînd însă analiza formală contrazice analiza semantică, am ales calea mai complicată. De ex., pe *autoriza* l-am (semi)analizat prin raportare la *autoritate*, deoarece sensul lui („a împuternici pe cineva [...] cu o autoritate (publică)") nu permite raportarea la *autor*.

Pe *curtiza* „a curta" l-am analizat prin rom. *curte* („omagiu măgulitor adresat unei femei ..."), deși etimonul lui este format altfel (fr. *courtiser* < *courtois*), deoarece analiza este satisfăcătoare din punct de vedere semantic și, în plus, istoria cuvîntului în limba de origine trimite în ultimă instanță la aceeași temă : *courtois* <v.fr. *court* + *-ois*.

Iotaciza este semianalizabil prin raportare la *iotacism* și analizabil, cu detașarea unui derivativ *-aciza*, prin raportare la *iot*.

Existența numeroaselor formații semianalizabile impune atenției o serie de situații specifice în ce privește analiza lor formală.

Relativ multe formații sînt raportabile la baze derivate : mai ales cu *-ic* (simplu sau dezvoltat : *-atic, -etic, -otic, -ific*), *-ism, -ist* și mai puțin cu alte sufixe :

— *arha-ic, -ism*/*arhaiza* (cp. cu *arhaiciza*), *ermet-ic*/*ermetiza, fanat-ic, -ism* /*fanatiza* ;

— *axiom-at-ic*/*axiomatiza, dogm-at-ic, -ism*/*dogmatiza, problem-at-ic*/*problematiza* ;

— *fren-et-ic*/*frenetiza, teor-et-ic*/*teoretiza* ;

— *hipn-ot-ic, -ism*/*hipnotiza, scler-ot-ic*/*sclerotiza* ;

— *științ-if-ic*/*științifiza* ;

— *cateh-eză,-ism*/*catehiza, femin-in*/*feminiza, pesim-ism,-ist*/*pesimiza, tubercul-oză,-os*/*tuberculiza*.

1. Remarcăm că în toate exemplele de baze conținînd forme dezvoltate ale lui *-ic* segmentul eliminat la analiză este numai *-ic*. Totuși, foarte rar, apar și formații de la baze derivate cu *-ic*; v. mai jos.

2. Între verbele în *-iza* și substantivele și adjectivele în *-ism* și *-ist* există o strînsă relație, care se manifestă prin apariția a numeroase serii de formații de la aceleași teme cu cele trei sufixe (seriile nu sînt toate complete): *dogmatiza — dogmatism, europeniza — europenist, sindicaliza — sindicalist — sindicalism* etc. Vezi IORDAN, S.R.R. 53 : „Se poate spune că, în principiu, de la orice temă [...] a unui verb în *-iza* este posibilă crearea unui adjectiv în *-ist* și a unui substantiv în *-ism* : *latiniza — latinist — latinism* etc.".

Formațiile semianalizabile raportabile la baze nederivate sînt mult mai puține : *preciza*/*precis* < fr. *précis*, lat. *praecisus* ; *sifiliza*/*sifilis* < fr. *syphilis*, lat. mod. *syphilis* etc.

În contrast cu formațiile semianalizabile apar numeroase formații (analizabile) raportabile la baze derivate fără eliminarea sufixului bazei :

-ac : *austri-ac-iza* ;
-al : *fisc-al-iza, muzic-al-iza* ; *spirit-ual-iza, stat-ual-iza* ;
-(i)an : *americ-an-iza, elveți-an-iza* ; *canad-ian-iza* ;
-a/*ent* : *ignor-ant-iza, independ-ent-iza* ;
-ar : *legend-ar-iza, regul-ar-iza* ;
-at : *medi-at-iza* ;
-bil : *val-abil-iza*; *flex-ibil-iza, sens-ibil-iza* ;
-ean : *orăș-en-iza, regăț-en-iza* ;
-ic : *istor-ic-iza, tip-ic-iza* ;
-ier : *pomp-ier-iza* ;
-in : *bizant-in-iza, alcal-in-iza* ;
-iot : *fanar-iot-iza* ;
-iv : *calitat-iv-iza, cooperat-iv-iza, relat-iv-iza* ;
-onal : *constituți-onal-iza* ;
-tor : *conserva-tor-iza* ;
-ură : *fript-ur-iza*.

Aceste derivate sînt, din punct de vedere formal, formații cu dublă analiză, deci, conform procedurii noastre de analiză, derivativele ar trebui înregistrate și tratate separat, ca sufixe compuse virtuale : *-aciza, -aliza, -(i)aniza, -a*/*entiza, -ariza, -atiza, -biliza, -eniza, -iciza, -ieriza, -iniza, -iotiza, -iviza, -onaliza, -toriza, -uriza*.

În majoritatea cazurilor însă, singura analiză semantică satisfăcătoare a acestor formații e cea prin raportare la bazele derivate. În același timp, sufixele degajate sînt foarte numeroase și oricînd pot apărea altele noi (mai ales în formații ocazionale), mai mult sau mai puțin efemere. De aceea considerăm că tratarea lor într-un capitol separat ar reprezenta o complicare a descrierii, avînd drept unic rezultat punerea în evidență a unei serii de sufixe interesante numai în totalitatea lor prin semnificația pe care o au pentru productivitatea sufixului *-iza* și pentru diversitatea derivatelor lui.

În consecință, ne limităm la enumerarea sufixelor compuse cu *-iza* (v. mai sus), fără a le descrie sub toate aspectele. V. în § **4.** *a* împrumuturi cu bazele derivate care au putut servi de model pentru unele din sufixele compuse aici menționate.

Analiza formațiilor românești *contemporaneiza, eterogeneiza, simultaneiza* prin raportare la temele românești *contemporan* etc. pune în evidență apariția vocalei *e* la joncțiunea temei cu sufixul. Acest fapt ar impune delimitarea a încă unui tip structural al derivatelor în *-iza*: cu tema augmentată sau cu sufixul dezvoltat. Ele trebuie raportate însă și la formațiile de același tip din franceză (de ex. *homogénéiser*), la derivatele de la aceeași temă în *-itate* (*contemporaneitate* < fr. *contemporanéité* etc.) și la forma temelor în limba de origine (lat. *contemporaneus, heterogeneus, simultaneus*, fr. *simultané*), formă care, uneori, este redată întocmai în românește (*simultaneu*).

Analiza derivatelor nominale menționate, precum și forma *simultaneu* degajează teme în *-e-*. Prin raportare la aceste teme în *-e-*, tipul *contemporaneiza* intră în categoria derivatelor fără modificarea temei. (Notăm că fr. *homogénéiser* este redat în românește prin *omogeneiza* și prin *omogeniza* (forma recomandată în DOOM). Existența dubletului fără *-e-* poate fi interpretată ca un indiciu că și în cazul derivatelor românești *contemporaneiza* etc. vor fi adoptate cu timpul forme fără *-e-*, de la temele adjectivale în circulație: **contemporan-iza* etc.)

3. Trăsătura semantică specifică sufixului *-iza* este caracterul factitiv (sens pe care sufixul îl are și în limbile de origine). Apreciem ca specifică această trăsătură semantică pe baza următoarelor argumente:

— valorile care conțin în structura lor această trăsătură sînt mult mai frecvente decît celelalte valori;

— este foarte frecventă la formațiile caracteristice (cu baze adjectivale) ale sufixului;

— apare în mod regulat la formațiile ocazionale noi.

Caracterul specific al acestei trăsături semantice nu rezidă însă în aceea că nu apare și la alte sufixe (v. -FICA, -FIA, § **3** și cap. *Semantica derivatelor* ..., § **1**).

Au caracter factitiv următoarele valori:

1. „a face (ca obiectul denumit prin complement) să aibă însușirea exprimată de adjectivul de bază sau caracteristică pentru obiectul denumit de substantivul ..., a manifesta însușirea ... (cu efecte asupra obiectului denumit prin complement), a transforma în obiectul ...”: *gramaticaliza, imortaliza, minimaliza*; *armoniza, bagateliza*; *brutaliza, idolatriza, papagaliza, tiraniza*; *capitaliza, carboniza, izomeriza, valoriza*;

2. „a dota cu obiectul ...”: *canaliza, favoriza, salariza, vitaminiza*;

3. „a face (pe cineva) să treacă prin starea denumită de substantivul ...”: *teroriza*;

4. „a face (pe cineva) să adere la doctrina ..., a aplica (asupra unui obiect) procedeul inițiat de ...”: *marșaliza*; *pasteuriza*;

5. „a face (pe cineva) să aparțină la grupul ...”: *calviniza, eleniza*;

6. „a supune (ceva) la acțiunea ...”: *regiza*.

Valorile 3, 4 și 6 se realizează și prin verbe intranzitive (nefactitive); vezi mai jos, valorile 10, 7 și, respectiv, 11.

Celelalte valori nu au caracter factitiv:

7. „a imita trăsăturile scriitorului ... sau ale cărții ..., a practica (predica) atitudinea (doctrina) ...”: *caragializa, platoniza*; *medeleniza*; *demagogiza*; *tayloriza*;

8. „a produce obiectul ...”: *fabuliza, portretiza, semnaliza*;

9. „a acționa prin intermediul obiectului ...”: *cauteriza, eteriza, luntriza* „a se plimba cu luntrea”, *memoriza*;

10. „a trece prin starea ...”: *agoniza*;

11. „a executa acțiunea ...”: *gargariza*, (semianalizabil) *polemiza*;

12. „a practica profesia ..., a duce existența caracteristică persoanei ...”: *profetiza*; *nomadiza*.

Menționăm că valorile 4 și 7 sînt redate exclusiv prin derivate în *-iza*, iar valoarea 5, numai prin derivate în *-iza*, *-ifica* și derivate imediate (vezi sufixele -FICA ... și *Derivatele imediate*, § **3**).

1. Analiza semantică a avut în vedere, în aceeași măsură, formațiile împrumutate și pe cele românești (vezi *Introducere*, § **2.** *a*), lăsînd la o parte, bineînțeles, formațiile care, deși sînt analizabile formal, nu sînt analizabile semantic. De exemplu, *civiliza* nu poate fi analizat din punct de vedere semantic (ca în franceză) în *civil* și *-iza*, deoarece *civil* nu are în românește sensul de „cultivat” (pe care îl are în franceză). El poate fi analizat, prin regresiune semantică, în raport cu *civilizație*, care exprimă „starea a ceea ce este civilizat”. Această analiză însă îl exclude pe *civiliza* din clasa derivatelor în *-iza*, drept care nu e înregistrat de noi.

2. Sanda Reinheimer (*Les suffixes* **-iser** *et* -/**i**/**fier** *en français*, în *Actas del XI Congreso Internacional de Lingüística y Filología Romanicas*, Madrid, 1969, p. 1366–1368) analizează trăsătura „factitiv” a sufixelor *-iser*, *-(i)fier*, după rolul temei în modificarea implicată de verb, în următoarele trăsături subordonate:

— identitatea dintre rezultatul final al acțiunii și starea exprimată de temă (corespunde în analiza noastră sensului „a face să aibă însușirea ... „a transforma în ...”;

— starea exprimată de temă e un element de comparație după care se produce modificarea (cf. „a imita trăsăturile ...”, „a duce existența caracteristică ...”);

— starea exprimată de temă e un element formativ al modificării (cf. „a acționa prin intermediul ...”).

Notăm însă că, în concepția noastră, are caracter factitiv numai valoarea corespunzătoare primei trăsături citate.

4. *a*. Este un sufix neologic, de origine greacă (-ίζειν), pătruns în română prin filieră romanică, mai ales franceză (*-iser*) și mai rar italiană (*-izzare*) sau latină (*-izare*).

În latină, sufixul e împrumutat tot din greacă. El apare aici în foarte multe împrumuturi din limba de origine și, de asemenea, în formații noi de la baze împrumutate din greacă, dar și de la baze latinești; v. MIGNOT, V. D.L. 332–338.

Împrumuturile în *-isa*$_3$, care apar pe la mijlocul secolului al XIX-lea în Moldova și mai ales în Muntenia, reprezintă redarea întocmai a grafiei etimoanelor franțuzești: *caracterisa* (1837), *cauterisa* (1848), *cicatrisa* (1848), *electrisa* (1848) etc. (ap. URSU, T. 163, 165, 168, 196), *poetisa* (Heliade, în DLR). E posibil ca, în perioada în care circulau aceste grafii, sub influența lor, să fi apărut și pronunțări conforme cu ele. (Vezi URSU, T. 121.)

Sufixul s-a detașat din împrumuturi analizabile în limba română, a căror origine de cele mai multe ori nu poate fi precizată deoarece, de obicei, există corespondente în mai multe limbi, acceptabile în aceeași măsură din punct de vedere atît formal, cît și semantic: *ierarhiza*, cf. *ierarhie*: fr. *hiérarchiser*; *anatemiza*, cf. *anatemă*: lat. *anathemizare*, it. *anatemizzare*; *canoniza*, cf. *canon*: lat. *canonizare*, fr. *canoniser*, it. *canonizzare*; *profetiza*, cf. *profet*: lat. *prophetizare*, fr. *prophétiser*, it. *profetizzare*; *simpatiza*, cf. *simpatie*: fr. *sympathiser*, it. *simpatizzare* etc.

Unele derivate, mai ales termeni tehnici (indiferent de domeniul lor), au corespondente în limbi neromanice: germana, engleza sau rusa. Sînt foarte rare însă cuvintele care au corespondente numai în aceste limbi. De aceea sînt foarte puține verbele despre care se poate afirma cu oarecare precizie că au pătruns în română din germană, engleză sau rusă : *aclimatiza*, cf. *climat* : germ. *akklimatisieren*; *critiza* (BARCIANU), cf. *critic(ă)* : germ. *kritisieren*; *finaliza*, cf. *final* : engl. *finalize*; *practiza*, cf. *practică* : germ. *praktisieren*; *ecraniza*, cf. *ecran* : rus. *экранизироватъ* (cf. Th. Hristea, în LR XXI, 1972, nr. 3, p. 189); *marşaliza*, cf. *Marshall* : rus. *маршализироватъ*. Cele mai multe au corespondente romanice şi neromanice : *atomiza*, cf. *atom* : fr. *atomiser*, germ. *atomisieren*, engl. *atomize*; *magnetiza*, cf. *magnet* : fr. *magnétiser*, it. *magnetizzare*, germ. *magnetisieren*, engl. *magnetize*; *satiriza*, cf. *satiră* : fr. *satiriser*, engl. *satirize*; *simboliza*, cf. *simbol* : fr. *symboliser*, it. *simbolizzare*, germ. *symbolisieren*, engl. *symbolize*.

1. Th. Hristea (*Împrumuturi şi creaţii lexicale neologice în limba română contemporană*, LR XXI, 1972, nr. 3, p. 189) afirmă că *absolutiza*, *fetişiza*, *politiza*, *proletariza*, *tipiza*, *chimiza* etc. ,,sînt măcar în parte un produs al influenţei ruse''.

2. Uneori derivatele străine care corespund formaţiilor româneşti nu sînt verbe, ci substantive sau adjective verbale : *izomeriza* : fr. *isomérisation*; *pasteliza* : fr. *pastellisé*; *chimiza* : rus. *химизация*. E posibil ca aceste formaţii să fi determinat apariţia verbelor menţionate prin intermediul reflexelor lor româneşti directe : *izomerizare*, *pastelizat*, *chimizare*, *chimizaţie*. Oricum, în aceste cazuri avem a face cu derivate regresive.

Au putut avea o oarecare influenţă în apariţia unor verbe în *-iza* şi formaţiile străine în *-ism* şi *-ist*. De ex. : *antropomorfiza* : fr. *antropomorphisme*, *-iste*; *centraliza* : fr. *centralisme*, *-iste* (vezi relaţia dintre sufixul *-iza* şi sufixele *-ism* şi *-ist*, § **2**, p. 75 nota 2).

Nu trebuie însă făcută vreo legătură între apariţia lui *esenţializa* şi fr. *essentialisme*, *-iste*, deoarece nu sînt comparabile din punct de vedere semantic : cuvîntul românesc aparţine terminologiei filozofice, iar cel străin denumeşte o doctrină medicală.

Derivatele împrumutate care constituie modele pentru derivatele româneşti în *-iza* sînt de două feluri după structura şi după modul lor de formare :

— analizabile, formate cu păstrarea sufixului bazei : *impermeabiliza* <fr. *imperméabiliser*; *spiritualiza*<fr. *spiritualiser*; *americaniza*< fr. *américaniser*; *alcaliniza*<fr. *alcaliniser* etc.; cp. cu derivatele româneşti de tipul *orăşeniza*, *pompieriza*, *fanariotiza*, *calitativiza*;

— semianalizabile, formate prin eliminarea tranşei finale (sufixale sau nesufixale) a bazei : *fanatiza*<fr. *fanatiser*; *dogmatiza*<fr. *dogmatiser*; *hipnotiza*<fr. *hypnotiser*; *polemiza* < fr. *polémiser* (vezi şi gr. πολεμίζω); *feminiza*<fr. *féminiser*; *catehiza*<fr. *catéchiser*; *tuberculiza*<fr. *tuberculiser*; cp. cu derivatele româneşti de tipul *ştiinţifiza*, *sifiliza*.

Primul tip e foarte frecvent (vezi § **2**, p. 75, numeroasele tipuri de formaţii cu baze derivate). Cel de al doilea însă nu e foarte productiv în româneşte.

Pentru ilustrarea fenomenului de etimologie multiplă ,,mixtă ori combinată'', Th. Hristea (*Studiul etimologic al neologismelor româneşti*, LR XXII, 1973, nr. 1, p. 4—5) recurge şi la verbul *arhaiza* < *arha[ic]* şi *arha[ism]* + *-iza* (prin substituire de sufix); cf. fr. *archaïser* (rar). Fireşte, apariţia verbului în interiorul limbii române e posibilă. În principiu însă credem că, în cazul formaţiilor semianalizabile, atunci cînd există un model străin acceptabil din punct de vedere fonetic şi semantic, acesta e preferabil derivării interne.

Mai probabil format în româneşte întrucît pare să nu aibă model străin e semianalizabilul *anagramatiza* (DEX) <*anagramatic*.

Clasei derivatelor în *-iza* i s-au alăturat formaţiile provenite din verbe franţuzeşti cu morfemul *-iss-* în flexiune, analizabile în româneşte : *abrutiza*, cf. *brută* : *abrutir*; *aneantiza*, cf. *neant* : *anéantir*; *aplatiza*, cf. *plat* : *aplatir*; *regiza*, cf. *regie* : *régir*; *repartiza*, cf. *parte* : *répartir* etc.

1. *Regiza* (*regisa*) a putut apărea şi prin regresiune de la *regizor* (etimologic *regisor* < fr. *régisseur*, germ. *Regisseur*). V. şi neanalizabilul *furniza*, *-isa* : fr. *fournir*/*furnizor* (*furnisor* < fr. *fournisseur*).

2. Pe *amortiza* (: fr. *amortir*) nu l-am considerat analizabil deoarece nici unul din sensurile lui (,,a face ca un şoc [. . .] să fie mai mic, a stinge treptat creditele pe termen lung'') nu reflectă legătura cu baza *mori* (de la care s-a format cuvîntul în limba de origine şi prin care se poate analiza formal în româneşte).

Aceste formaţii au fost adoptate iniţial cu finala *-isa*, redînd întocmai morfemul francez *-iss-*. Pentru această perioadă putem vorbi despre un sufix românesc *-isa*$_2$, neproductiv. Acest sufix apare în formaţiile menţionate şi în formaţiile *finisa* (<fr. *finir*, v. şi *finisaj*<fr. *finissage*) şi *vernisa* (<fr. *vernisser*).

1. Notăm că *fini* ,,a termina'' şi *finisa* ,,a executa ultimele operaţii asupra [. . .] unei lucrări, pentru a[-i] da forma definitivă'' (DEX) sînt reflexele diferite, primul învechit, al doilea actual, ale aceluiaşi fr. *finir* (pentru *fini* v. şi lat. *finire*, în DEX).

2. Etimonul lui *vernisa*, fr. *vernisser* (< fr. *vernis*), se deosebeşte de verbele de tipul *finir* prin aceea că are segmentul *-iss-* în toată paradigma.

3. Istoria derivativului *-isa*$_2$ poate fi trasată, aproximativ, prin cîteva atestări (*furnisa*, DA, CADE, PUŞCARIU—NAUM; *regisa*, Macedonski, ,,Contemporanul'', 1949, în DLR; *sezisa*, PUŞCARIU—NAUM, faţă de *abrutiza*, *regiza*, *sesiza*, CADE), prin mărturia oferită de Iorgu Iordan (LRA 242), care îl înregistrează pe *-isa* ca sufix recent în 1943, şi prin dovada indirectă pentru persistenţa formaţiilor *furnisa*, *regisa*, *sezisa* pe care o constituie recomandarea formelor în *-iza* în *Mic dicţionar ortografic* (= MDO) din 1954 (*furniza*, *regiza*, dar *sezisa*) şi *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (= ÎO) din 1960 (*sesiza*). Al. Graur pledează pentru *furnisor* şi *regisor* în 1974 : M.T.O. 152).

Asimilarea acestor formaţii la derivatele în *-iza* se datoreşte confuziei fonetice şi grafice dintre *-isa* şi *-iza* (determinată de faptul că, în ortografia mai veche, în unele neologisme, se obişnuia să se scrie *-s-* cu valoare fonetică de *-z-*), favorizată şi de sensul verbelor, de acelaşi tip cu al celor în *-iza* : *abrutiza* ,,a deveni sau a face să devină asemănător cu o brută'', *aplatiza* ,,a face plat'' etc. (v. § **3**).

1. Cf. IORDAN, V.R.N. 48; id., LRA 242; GRAM. ROM.^{1} I, 325; GRAUR, M.T.O. 152.

2. Confuzia între *-isa* şi *-iza* s-a produs şi la verbe neanalizabile ca : *avertiza*, *furniza*. În cazul neanalizabilului *sezisa* (< fr. *saisir*), unde modificarea a afectat şi rădăcina cuvîntului (*sesiza*), a putut interveni şi dificultatea de a pronunţa în succesiune consoanele *s . . . z . . . s*. Vezi GRAUR, M.T.O. 152.

Apariţia variantelor în *-iza* ale verbelor în *-isa*$_2$ şi selectarea lor pentru limba literară prin uz şi apoi prin normă (v. MDO, ÎO) au avut drept rezultat pentru sistemul derivaţional al limbii contemporane inversarea raportului dintre cele două serii de formaţii : variantele în *-iza* de tipul *aplatiza*, *regiza* sînt clasate ca derivate cu sufixul *-iza*, iar formele originare *aplatisa*, *regisa*, alături de variantele grafice ale derivatelor în *-iza* (v. mai sus).

Confuzia dintre *-isa* şi *-iza* nu s-a produs însă la verbele *finisa* şi *vernisa*, care şi-au păstrat cu consecvenţă forma (n-au avut niciodată variante în *-iza*). Aceste formaţii justifică şi pentru limba contemporană înregistrarea unui sufix *-isa*$_2$, foarte slab şi neproductiv, deşi, ca sufix, el este o creaţie a limbii române.

V. şi dubletul *polisoar* ,,instrument de lustruit unghiile''/*polizor* ,,maşină-unealtă folosită la prelucrarea prin aşchiere . . .'' (DEX), ambele provenite din fr. *polissoir* (derivat de la *polir*) şi constituind cele două reflexe româneşti ale morfemului francez *-iss-*.

b. Derivatele în *-iza* pătrund în limba română în număr mare în prima jumătate a secolului al XIX-lea : *salariza* (*Codul Calimach* — 1817, la SARAMANDU, T. 132), *naturaliza* (I. Genilie — 1835), *neutraliza* (,,Muzeul naţional. . .'' — 1836), *cristaliza* (,,Spicuitorul moldo-român . . .'' — 1841), *animaliza* (W. Hufeland — 1845, toate la URSU, T.) etc.

Este semnificativ, pentru productivitatea sufixului, faptul că încă din această perioadă apare un derivat care pare a fi format pe teren românesc : *patriotiza* (Codru-Drăgușanu, în DLR, s.v.). Formația se pare că nu a avut circulație deosebit de mare nici măcar în perioada în care a apărut, crearea ei atestă însă faptul că sufixul era deja simțit ca element derivativ românesc.

5. Temele formațiilor românești în *-iza* sînt foarte multe de origine romanică și dintre ele multe aparțin vocabularului internațional : *amalgamiza* — *amalgam* (<fr.), *bovariza* — fr. *Bovary*, *cantoniza* — *canton* (<fr.), *dolariza* — *dolar* (<fr., engl.), *monoftongiza* — *monoftong* (<fr.), *papagaliza* — *papagal* (<it.), *propagandiza* — *propagandă* (<fr.), *trustiza* — *trust* (<fr., engl.) etc.

Apar însă, în număr considerabil, și derivate de la teme vechi românești, moștenite (*fripturiza*, *luntriza*, *țărăniza*), comune cu albaneza (*bucureșteniza*), cu originea neclară (*neaoșiza*), sau de la teme împrumutate din limbile neromanice, slave (*bulgariza*, *țiganiza*), maghiare (*maghiariza*), turcești (*mahalagiza*, *tarlaliza*), germane (*spitaliza*) etc.

Friptură, *țăran* și *bucureștean* sînt, de fapt, derivate românești de la teme moștenite (primele două) și comună cu albaneza (ultima).

6. Sufixul este foarte productiv în limba română, unde derivă verbe de la baze de aceleași categorii morfologice ca în limbile de origine și aparținînd acelorași clase semantice ca în limbile menționate.

Productivitatea se demonstrează prin :

— derivate fără corespondent străin de la baze românești moștenite sau împrumutate din limbi neromanice; pentru exemple, vezi § 5 ;

— derivate fără corespondent străin de la baze împrumutate din limbi romanice; de ex. : *mitiza*, *unilateraliza* (vezi și § 5) ;

— calcuri (foarte puține) ; de ex. : *semnaliza* (fr. *signaliser*), *statiza* (fr. *étatiser*).

V. și BRÂNCUȘ, M. V. 88.

Specific pentru *-iza* este faptul că în mod permanent apar noi formații, adesea ocazionale, efemere. Cu alte cuvinte, sistemul derivării în *-iza* este deschis.

Extragem cîteva exemple din foarte bogata colecție de formații noi în perioada anilor 30 prezentată de Iorgu Iordan în V.R.N. : *beladoniza* (49), *bolintineaniza* (49), *dealuspiriza* (50), *savantiza* (53), *tiptiliza* (34), BPh II, 1935 : *torturiza* (p. 225) și cîteva exemple din perioada anilor 70 înregistrate în DCR : *căminiza*, *cha-cha-iza*, *piluliza*, *repertoriza*.

V. și, la Vasile Șerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, 1978, p. 270, derivatele recente *argotizant* și *junimistizant*, care presupun verbele **argotiza* și **junimistiza*.

7. Formațiile în *-iza* aparțin limbii literare : limbii literare comune : *memoriza*, *moraliza*, *realiza*, *utiliza* etc. sau, mai ales, diverselor terminologii tehnice : (terminologia lingvistică) *consonantiza*, *diminutiviza*, *gramaticaliza*, *labializa*, *nazaliza*, *neologiza*, *substantiviza* etc. ; (teorie și critică literară) *alegoriza*, *anecdotiza*, *antologiza*, *epiciza*, *erotiza*, *mitologiza* etc. ; (fizică și chimie) *alcaliniza*, *atomiza*, *cicliza*, *focaliza*, *galvaniza*, *magnetiza*, *mineraliza*, *polariza*, *volatiliza* etc.

-izi vezi **-ISI**
-îi$_1$ vezi **-ĂI$_1$**
-îi$_2$ vezi **-ĂI$_1$**
-îli vezi **-LI**
-îna vezi **-NI**
-îni vezi **-NI**
-îți$_1$ vezi **-TI**
-îți$_2$ vezi **-ȚI**

-LI ; -ĂLI (-ALI, -ELI$_2$, -ÎLI), -ĂLA$_1$; -ELI$_1$ (-ILI$_2$), [-ELA (-ĂLA$_2$)] ; -ILI$_1$, -ILA ; -OLI, -OLA$_1$; -ULI, -ULA$_1$

PHILIPPIDE, P. 72, 186 ; CANDREA, C.G.R. 303, 304 ; SCHUFFERT, V. 162—172 ; A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine* : **-li**, în BL IV, 1936, p. 90—97 ; **-eli**, în BL VI, 1938, p. 144—146 ; LOMBARD, V. 790, 878 ; MARIN, V. O. 229 ; TUDOSE, D. 194, 196, 200, 203.

1. *a.* Subseria de conjugarea I a sufixelor care conțin segmentul *-l-* este incompletă (*-ăla*, *-ila*, *-ola*, *-ula* ; *-ela* apare numai în formații cu dublă analiză) și foarte slab reprezentată (*-ăla*, *-ila* și *-ola* prin cîte un singur derivat, *-ula* prin două ; grupul de formații cu dublă analiză în *-ela* este singurul relativ numeros).

O formație de conjugarea a IV-a are dublet de conjugarea I : *rotoli*/*-a*. Situația este mult mai frecventă la formațiile cu dublă analiză : *argeli*/*-a*, *vergeli*/*-a*, *scrijeli*/*-a*, *rotili*/*-a* etc.

De la cîteva teme se formează derivate diferite cu sufixe distincte din seria în discuție : *ciufuli*[2]/*-ăla*, *rotili*/*-oli*, *ștrofăli*/*-oli*, *zgîncili*/*-uli*.

Am înregistrat două unități distincte *ciufuli*[1] și *ciufuli*[2] deoarece au sensuri și etimologii diferite : „a zbîrli ; ...” — formație românească/ „a batjocori” < magh. *csúfolni* „idem”. Amîndouă însă se analizează prin substantivul *ciuf*.

Poziția noastră urmează soluția lui L. Tamás (*Etymologisch-historisches Wörterbuch*) și se deosebește de DA, unde apare un singur articol *ciufuli*, iar etimologia e considerată a fi dublă, responsabilă pentru cele două sensuri menționate.

În aproximativ jumătate din numărul total al derivatelor (cu analiză unică) cu sufixele începătoare cu vocală (64 din 124), vocala sufixului coincide cu vocala silabei precedente : ***pălmăli***, ***dreveli***, ***dripili***, ***rotoli***, ***țuiculi*** etc.

Nu este vorba de o condiționare a vocalei sufixului prin vocala temei, deoarece există numeroase formații care nu au această structură fonetică : *lîbăli*, *borteli* etc.

b. *-ali* și *-îli* sînt variante fonetice regionale ale lui *-ăli* : ***cațali***, ***haznali***, ***samali*** ; ***mîzgîli***.

1. Pentru *nadali*, atestat exclusiv în Bucovina (LEX. REG. I 114, în DLR), nu avem o variantă în *-ăli*.

2. *Cațali* este variantă a lui *cățăli*, iar aceasta, variantă a lui *cățeli*.

-ăla, *-eli* și *-ili* au statut dublu :

— de variante fonetice (regionale) ale lui *-ela*, *-ăli* și, respectiv, *-eli* în dublete ca : *plăsăla*/*-ela*, *deșăla*/*-ela* ; *măjeli*/*-ăli*, *hărțeli*/*-ăli* ; *bortili*/*-eli* ;

După cum se vede, raporturile dintre *-ăl-* și *-el-* nu sînt constante : uneori, în anumite dublete, formația în *-ăl-* e varianta regională, altcori, în alte dublete, varianta regională e formația în *-el-*.

— de sufixe (independente) în formații care nu au și nu presupun dublete în *-ela*, *-ăli* și, respectiv, *-eli*, ca : ***ciufăla***, ***scobeli***, ***zgîrcili***.

Sufixul *-ela* (împreună cu varianta *-ăla$_2$*) e virtual (v. § 2).

Sufixele *-ola$_1$* și *-ula$_1$* se disting de *-ola$_2$* și *-ula$_2$* prin repartiția stilistică : derivatele primelor sufixe sînt populare, iar derivatele celorlalte două sînt literare. Această repartiție se corelează cu originea formațiilor : *-ola$_1$*, *-ula$_1$* apar în formații românești, iar *-ola$_2$*, *-ula$_2$* în împrumuturi latino-romanice.

2. **-li.** O formație cu dublă analiză (în LEX. REG. II 27) (una din baze e o formă flexionară în *-l-*) : (parasintetic) ***înzili*** „a se face ziuă”.

Cu analiză unică sînt în DI 5 formații: *călăuzli*, *duhli*, *hașli*, *ponosli*, *sîngecli*, la care se adaugă 4 din alte surse: *misarli* „a tăia pentru consum; a măcelări (1)", cf. *misar* „măcelar" (la E. Contraș, în LR XXX I, 1982, nr. 1, p. 26); *pecetli* „a se păta" (TUDOSE, D. 210); *tudășli* „a știrici" (PAȘCA, GL.), cf. *tudăș* „cunoaștere"; *țurucli* „a se trage înapoi" (MAT. DIAL. I 101), cf. *țuruc!*

-ăli (-ali, -eli$_2$, -îli). Formații cu dublă analiză (una din baze e o formă flexionară în *-al-*, *-ăl-* ori un derivat în *-ală*, *-ălău*): *părăli* (DI) „a lua cuiva paralele"; *strujăli* „a tăia pîinea strujăle (=felii)" (MAT. DIAL. I 288), cf. *struja*; *sucăli* „a cicăli; a lucra de mîntuială", cf. *suci*, *sucală* „unealtă de depănat"; *contrăli* „a ține isonul" (MAT. DIAL. I 64), cf. *contra*, (regresiv) *contralău* „cel care secondează într-o bucată muzicală"; *mînzăli* (DI) „(despre copiii neînțărcați la timp) a suge cu putere (ca un mînz)" (DLR), cf. (regresiv) *mînzălău* „mînz de doi ani" etc.

Cu analiză unică sînt în DI 35 de formații (2 variante în *-eli$_2$*, 1 în *-îli* și 1 în *ali*), la care se adaugă 36 (și 6 variante în *-ali*), 18 din MAT. DIAL. I: *brățăli* „a se prinde de brațe" (57); *căftăli* (250), cf. *cafti*; *cărțăli* „a juca cărți" (59); *cordăli* „a aduna fînul într-un șir lung" (208), cf. *coardă* „fînul adunat într-un șir lung"; *costăli* „a ține în cost" (64); *dejmăli* (66); *dripăli* „a dripi (= zdrobi)" (22, 282, LEX. REG. I 24); *flencăli* „a (se) bălăbăni" (210), cf. *flenc!*; *formăli* (70); *frișcăli* („a plesni cu frișca (=nuia)" (70); *gogăli* „a gogi, a sta gogă (=a sta posomorît și ghemuit)" (71); *grețăli* „a se îngrețoșa" (72); *păpăli* „(despre fructe) a se terciui" (84); *scrofăli* (92); *ștrofăli* „a pedepsi" (288), cf. *ștrof* „pedeapsă"; *ștropăli* „a se obosi umblînd" (97), cf. *ștroapă* „cal de povară"; *tingăli* „a suna, a bălăngăni" (98; și DLR); *țifrăli* „a împodobi" (100), cf. *țifră* „împodobit" și 18 (și 6 variante) din alte surse: *bocăli* „a bocăni" (TUDOSE, D. 200), cf. *boc!*; *boxăli* „a lustrui ghetele" (TUDOSE, D. 203); *brîncăli* „a da mîna" (LEX. REG. II 83); *bucăli* „a mesteca" (TUDOSE, D. 203); *căntăli* „a ura de Anul Nou" (TUDOSE, D. 194); *cosăli* „a cosi" (TUDOSE, D. 194); *dăinăli* (TUDOSE, D. 63); (*dubali* „a bate toba" TEAHA, C. N. 222); *dubăli* „a dubi (=a argăsi)" (TUDOSE, D. 203); *durăli* „a se rostogoli" (LEX. REG. I 8); (*haznali* TEAHA, C. N. 348); *(îm)pudrăli* (UDRESCU, GL.); *mărșăli* (TUDOSE, D. 203); *mestecăli* (UDRESCU, GL.); *motrocăli* „a lucra prost" (UDRESCU, GL.), cf. *motroacă* „femeie moale, ingălată"; (*nadali* „a se înnădi" LEX. REG. I 114; *papali*, CV 1952, în DLR, s.v. *păpăli*); *prețăli* (LEX. REG. I 25); *rănăli* „a răni" (DLR); (*samali* „a (se) socoti" TEAHA, C. N. 449; *talpali* TEAHA, C. N. 272); *trufăli* (LEX. REG. I 73); *țăcăli* „a bate la cap" (UDRESCU, GL.); *țărcăli* „a cînta (despre coțofană = țarcă)", cf. *țîrc!* (TUDOSE, D. 63, 211).

Derivatul *mestecăli* „a amesteca" (*mestecăle (în) oala aia că ... dă-n foc*, UDRESCU, GL., s.v.), analizabil prin (și derivat de la) *mesteca*, reflectă confuzia care se face în uz între *mesteca* și *amesteca*.

-ăla$_1$. Apare într-o formație în DI: *ciufăla*.

Mai apare în participiul adjectival *gemănălată* „îngemănată" (GL. OLT. 42); v. sufixul -AT$_1$.

-eli$_1$ (-ili$_2$). Formații cu dublă analiză în DI (una din baze e o formă flexionară în *-el-* ori un derivat în *-el(-)* sau *-eală*): *cafeli*; *scrijeli*; *bucățeli*, cf. *bucăți*, *bucățele*; *cățeli*, cf. *cățea*, *cățel*; *mînjeli* „a unge cu mînjeală, a mînji" (DLR) etc.

Cu analiză unică sînt în DI 6 formații (1 variantă în *-ili$_2$*), la care se adaugă 2 din alte surse: *cheheli* „a tuși", cf. *chehe* „tuse" (MAT. DIAL. I 60, LEX. REG. I 24); *scoteli* „a scotoci" (UDRESCU, GL.), cf. *scoate*.

-ela (-ăla$_2$). Apare numai în formații cu dublă analiză (vezi *-eli$_1$*, adăugînd adjectivele în *-elat*), în DI: *pavela*; *scrijela*; *deșela* (*-ăla*), *plăsela* (*-ăla*); *cățela*, *catifela* etc.

-ili$_1$. Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-ilă$_2$* sau în (regresiv) *-ilică*): *pipili* (DLR), *rotili* (DI).

Cu analiză unică sînt în DI 2 formații: *hîcili*, *zgîncili*, la care se adaugă 5 din alte surse: *codili* „a tunde oaia în jurul cozii" (LEX. REG. I 78), *dripili* (LEX. REG. I 69), *punghili* (DLR), *tinghili* (DLR), *ținghili* (MAT. DIAL. I 100).

-ila. Formații cu dublă analiză (una din baze e un derivat în *-ilă$_2$* sau în *-(il)at*; v. § 4. *a*), în DI: *gropila*; *rotila*, cf. *rotilă*, *rotilat*.

1 formație cu analiză unică în DI: *răgila*.

-oli Nu apare în formații cu dublă analiză.

Cu analiză unică sînt în DI 4 formații: *miorcoli*, *mînzoli*, *rozoli*, *scormoli*, la care se adaugă 8 din alte surse: *costoli* „a ține în pensiune" (LEX. REG. I 69); *rînzoli* „a (se) înfuria" (DLR); *rotoli* „a se rostogoli" (DLR); *scîrboli* „a scîrbi" (MAT. DIAL. I 92); *șondroli* „a tăifăsui" (UDRESCU, GL.), cf. *șondra-șondra!*; *ștrofoli* (MAT. DIAL. I 288); *vrașoli* „a arunca lucrurile claie peste grămadă" (UDRESCU, GL.), cf. *vrah*; *zdroboli* „a zdrobi" (UDRESCU, GL.).

-ola$_1$. Formație cu dublă analiză (una din baze ar putea fi un derivat în *-ală*; v. § 4. *a*) în DI: *aciola* „a ciua", cf. *acioală* „adăpost".

O formație cu analiză unică în DLR: *rotola*.

-uli. Formație cu dublă analiză la UDRESCU, GL.: *grijuli* „a îngriji", cf. *grijă*, (prin regresiune) *grijuliu*.

Cu analiză unică sînt în DI 12 formații, la care se adaugă 8 din alte surse: *dărăbuli* (TAMÁS, s.v. *dărab*); *diuguli* „a trîndăvi" (MAT. DIAL. I 67), cf. *diug* „om leneș"; *frunzuli* „a frunzări" (LEX. REG. I 102); *guștuli* „a gusta" (TUDOSE, D. 194); *juguli* „a purta prea mult în jug" (MAT. DIAL. I 77); *pișculi* „a pișca" (LEX. REG. II 30); *strunguli* (TUDOSE, D. 203); *truțuli* „a face ceva în ciuda cuiva" (MAT. DIAL. I 217), cf. *truț* „act care contrariază".

-ula$_1$. 2 formații cu analiză unică: *zbiciula* „a bate" (TUDOSE, D. 196), cf. *zbici* s.n.; *zghiciula* „a zbici" (TUDOSE, D. 194).

Se hútulă „se leagănă", înregistrat la COHUȚ—VULPE, P. F. 331 exclusiv cu această formă neconcludentă pentru conjugare, poate să conțină sufixul *-uli* sau *-ula*. De aceea nu l-am înregistrat în listele de mai sus.

-li/-uli. 1 formație din DI comportă un tip special de dublă analiză. Baza fiind o interjecție în *-u*, segmentarea derivatului se poate face după *-u-*, cu detașarea sufixului *-li*, sau înainte de *-u-*, cu detașarea sufixului *-uli*: *tuculi*, cf. *tucu!*

Derivatele în *-li...* sînt analizabile în raport cu:

— un substantiv (aproximativ două treimi): *sîngecli*; *brișcăli*, *mîzgăli* (*-îli*); *terfeli*; *zgîncili* „a coji", cf. *zgancă* „coaja care se formează pe o bubă"; *răgila* „a se încrede", cf. *răgea* „sprijin"; *rînzoli*, cf. *rînză*; *muștruli*, cf. *muștră*; *zbiciula*;

— un verb: *(îm)pungăli*, cf. *(îm)punge*; *scobeli*, cf. *scobi*; *ciupili*; *rozoli* „a roade", *scormoli*, cf. *scurma*; *pişculi*; *zghiciula*;

1. *Scormoli* e înregistrat la CANDREA, C.G.R. 304 și la LOMBARD, V. 781 ca derivat cu -*(o)l*-. La CADE apare ca rezultat al contaminării: „*scurma* + *răsc(oli)*", iar la TDRG se presupune un **scurmală* (<*scurma*) devenit *scormoli* prin fazele **scurmăli*, **scurmoli*; deci și aici se admite baza *scurma*. Poziție substanțial diferită are SCRIBAN, care îl deduce din magh. *karmolni* și *körmölni* „a scurma". La TAMÁS însă *scormoli* (ca și *scormoni*) nu apare.

Pentru vocalismul formației v. -NI ..., § 5. *a*.

2. Glosarea prea restrînsă care i s-a dat la CADE lui *pungăli* („a coase rău făcînd crețuri ca gura pungii") a determinat etimologia greșită: <*pungă* (preluată de LOMBARD, V. 790; același autor însă îl explică pe *împungăli* prin *împunge*).

3. Folosirea numelui *Skobeleff*, în jargonul jucătorilor de cărți, pentru a se referi la acțiunea de „a se scobi în portofel" (cf. A. Graur, în BL V, 1937, p. 224; XV, 1947, p. 13) susține analiza lui *scobeli* prin *scobi*.

— o interjecție: *haşli* „a fura", cf. *haș!*; *tuculi*, cf. *tucu!*; *coviţăli*, cf. *coviț!*; *hîcili*, cf. *hîci!*; *miorcoli*, cf. *miorc!*; *piuli*, cf. *piu!*;

— un adjectiv (foarte puține): *drăgăli*; *ţifrăli* „a împodobi", cf. *ţifră* „împodobit";

— un substantiv sau un verb: *călăuzli*; *gogăli* „a sta posomorît (= a gogi), a sta ghemuit (= gogă)"; *rotoli* „a se rostogoli", cf. *roată*, *roti*;

— o interjecție sau un substantiv: *hănţăli* „a sfîșia", cf. *hanț!*, *hanț* „carne, stîrv".

Răuli „a da relelor (răului)" poate fi raportat și la forma de caz oblic (articulat) a adjectivului substantivat *rău* (v. Magdalena Vulpe, *Sur quelques verbes délocutifs dans les parlers roumains*, în RRL XVIII, 1973, nr. 1, p. 4, unde această analiză e prezentată ca singura posibilă). În acest caz verbul ar fi derivat imediat.

Formații semianalizabile: *heberli* „a trîndăvi" (MAT. DIAL. I 283), cf. *hebereu* „trîntor"; *ştevli* „a vopsi cu rădăcină de ștevie" (DA ms.); *boncăli* (DI) „a mugi prelung...", cf. *boncălui*, *-ăni*, *-ăi*, *-oi* „id."; *dîrvăli* (DI) „a supune la tot felul de munci", cf. *dîrvări* (< *dîrvar*) „id."; *herdeli* (DI) „a face, a fabrica", cf. *heredíe* „ocupație"; *bughili* (DI) „a lucra ceva cu atenție", cf. *bughini* „id."; *corcoli* (DI) „a răsfăța", cf. *corconi*, *corcosi*; *forfoli* (DI) „a zbura de colo-colo", cf. *forfoti*; *muşuli* „a amușina" (DI), cf. *muşlui*; *piculi* (DI) „a cerne...", cf. *piclui* „id." (<*piclă*) etc.

1. Formațiilor de mai sus li se poate adăuga un număr relativ mare de verbe neanalizabile (după datele noastre) și cu etimologia încă nerezolvată, similare cu derivatele în *-li* ... prin: *a*. conținutul onomatopeic al unora și *b*. structura fonetică expresivă a celor mai multe (foarte frecvent trei silabe avînd aceeași vocală și, adesea, aceeași consoană în primele două silabe; vezi și A. Graur, în BL IV, 1936, p. 90—97, unde este dată o listă bogată de verbe alese după criteriile formulate aici): *cimili*; *cin(gh)ili*; *ciumeli* „a da cuiva o cimilitură spre dezlegare"; *circili* „a ciripi"; *corfoli* „a se strica"; *durduli* „a se da de-a roata"; *fofîrli* „a se codi"; *locioli* „a bea cu zgomot" (în DA: <magh. *locsolni* „a stropi, a împroșca"; la TAMÁS nu apare); *scodormoli* „a scociorî"; *soşmoli* „a se mișca alene"; *ţigîli* „a ciupi mămăliga împrejur"; *zguguli* „a se ghemui, a se zgribuli".

2. Verbul *mircoli* „a fărîma", format de la *mică* cu sufixul *-oli* și cu *r* apărut sub influența verbelor de tipul *cărcăli*, *chercheli*, *perpeli* (cf. A. Avram, în LR XXI, 1971, nr. 6, p. 582), nu este analizabil.

3. Formațiile denominative cu sufixele care conțin segmentul *-l-* redau valorile obișnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa sau a supune la acțiunea denumită prin substantivul de bază": *tudăşli*, *truţuli*; *comîndăli*, *hărţăli*, *muştruli*;

2. „a trece prin sau a face (pe cineva) să treacă prin starea...": *ciudăli* „a se supăra, a se minuna", *greţăli*; *scîrboli*;

Dacă este raportat (și provenit de) la *rînză* „furie", *rînzoli* se încadrează la sensul 2 (legătura e posibilă deoarece atît verbul, cît și substantivul cu acest sens apar în aria Transilvaniei; v. DLR s.v. *rînză*^{1} (1), *rînzoi*). Raportarea la expresia *a i se întoarce rînza pe dos* „a se înfuria" e mai greu de susținut întrucît expresia menționată e atestată la scriitori munteni — în DLR, s.v. *rînză*^{1} (1).

3. „a-și exercita funcția sau atribuția..., a executa acțiunea caracteristică obiectului..., a duce existența caracteristică persoanei...": *călăuzli*, *doicăli*, *găzdăli*; *rotoli*; *bităngăli* „a vagabonda" (*bitang* „vagabond"), *diuguli* (v. § 2), *văndrăli* „a umbla fără rost" (*vandră* „vagabond");

4. „a produce obiectul...": *borteli*, *cordăli* (v. § 2), *dărăbăli* „a îmbucătăți", *duhli* „a mirosi greu";

5. „a acționa prin intermediul obiectului...": *brişcăli* „a tăia cu brișca", *dobăli* „a bate toba", *dreveli* „a pieptăna lîna cu dreava", *juguli*;

6. „a avea sau a face să aibă trăsătura redată de adjectivul... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului..., a transforma în obiectul...": *hăznăli* „a fi de folos" (*de hazná* „de folos"), *ţifrăli*; *ciufuli* (*ciuf* s., adj. „(om, animal) zbîrlit"); *hăndrăli* „a strica prin purtare" (*handră* „zdreanță"), *runculi* „a face imaș sau ogor" (*runc* „curătură");

7. „a acoperi cu..., a dota cu obiectul...": *pudrăli*; *formăli*, *preţăli*;

8. „a acorda sau a lua obiectul...": *părtăli* „a părtini", *ştrofăli*; *dejmăli*, *vămăli*;

9. „a se adresa cuiva prin termenul reprezentat de substantivul...": *scrofăli*.

Derivatele cu baze interjecționale redau valoarea: „a emite sunetul sau a face acțiunea simbolizată prin interjecția...": *coviţăli*, *hăuli*; *haşli* „a fura" (*haș!* imită zgomotul făcut de un obiect tras repede), *ţurucli*. O valoare similară redau derivatele de la substantive care apar în formule de imprecație: *răuli*.

1. Unica valoare înregistrată de Al. Philippide (P. 186) în legătură cu sufixul „*-lu* (*-ălu*)" este cea onomatopeică, faptul fiind corelat cu unicul tip de derivat menționat, *hăulesc* (P. 72).

2. Raportat la *hanț!* (imită clănțănitul cîinelui cînd vrea să apuce cu dinții), *hănţăli* „a sfîșia" se încadrează la valoarea specifică derivatelor interjecționale; raportat la *hanț* „carne; stîrv", se încadrează la sensul 6.

Unele derivate deverbale par a fi sinonime cu bazele lor: *căftăli* „a cafti", *dripăli* „a dripi", *zdroboli* „a zdrobi" etc. (v. și formațiile *călăuzli*, *comîndăli*, sinonime cu bazele lor verbale; sub 1. și 3. sînt înregistrate valorile lor descrise prin raportare la bazele nominale).

Alte derivate deverbale pledează pentru existența unor trăsături semantice specifice sufixelor cu segmentul *-l-* (eventual, și altor serii de sufixe, v. -ĂCI..., -ȘI...), anume:

— caracterul intensiv-iterativ în: *borteli* „a ciurui"/*borti* „a găuri", *căscăli* „a pierde vremea privind sau ascultînd cu gura căscată"/*căsca*, *ciupeli* „a jumuli o pasăre"/*ciupi*, *prădăli* „a prăda mereu "(R. Todoran, în MAT. DIAL. I 88), „a risipi" (DLR, s.v.)/*prăda*, *scobeli* „a scormoni"/*scobi*; cf. și *scîtăli* „a scobi" (neanalizabil)/*scoate*;

— caracterul expresiv-peiorativ în: *(îm)pungăli* „a coase prost, de mîntuială"/*(îm)punge* „a înțepa cu un vîrf ascuțit", *sucăli* „a plictisi"/*suci* „a învîrti "(ambele în *-ăli*; expresivitatea verbelor formate de la interjecții nu intră în discuție, întrucît explicarea ei prin baze e suficientă).

Exemplele pe care le avem sînt puţine, iar cele ilustrative pentru caracterul intensiv-iterativ nu sînt categorice. De aceea considerăm că existenţa trăsăturilor menţionate în conţinutul sufixelor cu segmentul -*l*-e, cel puţin sub raportul datelor actuale, discutabilă. Menţionăm însă un argument care ne pare concludent pentru caracterul iterativ, anume verbele denominale *ţuiculi* şi, eventual, *cărţăli* şi *frişcăli* : aici iterativitatea nu poate fi explicată decît prin sufix (v. însă şi sufixul -ĂRI, § 3, sinonimul *ţuicări*).

1. Notăm totodată faptul că asocierea unor formaţii precum *căscăli* cu derivatul peiorativ în -*ău*, *căscălău*, indiferent de relaţia genetică dintre cele două cuvinte, poate să constituie (o parte din) explicaţia sensului peiorativ al sufixului -*ăli*.

2. Al. Graur (BL IV, 1936, p. 96—97) afirmă că sufixul -*li* are valoare expresivă explicabilă prin consoana *l*, expresivă datorită „dublului ei caracter, de lichidă şi spirantă". În BL VI, 1938, p. 145—146, Al. Graur susţine că sufixul -*eli* are sens iterativ sau intensiv, explicabil pe de o parte prin *l*, marcă a pluralului, pe de alta prin sufixul -*eală* pentru abstracte, care stă la baza unor derivate în -*eli*.

Şi R. Todoran (în MAT. DIAL. I 49) vorbeşte despre sensul iterativ al sufixului -*ăli*. Exemplele propuse de D-sa sînt menţionate în cele de mai sus, cu excepţia lui *gogăli* şi *greţăli*, care ni s-au părut neconcludente (pentru sensurile lor v. § 2).

În două cazuri am înregistrat diferenţe semantice între verbe formate de la aceeaşi bază cu sufixe diferite din seria aici în discuţie : *rotila* „a se roti, a se răsuci"/*rotoli* „a se rostogoli" DLR s.v. (sensurile diferite se pot explica unul printr-altul şi, în acelaşi timp, prin baza comună), *ciufuli* „a trage de ciuf, a zbîrli, (prin ext.) a lovi cu palma, a bate"/*ciufăla* „a lovi cu palma, a bate", DA, s.v. *ciufuli* (cel de-al doilea verb preia un sens special al primului).

4. *a*. -*ăli*, -*eli*$_1$ şi -*uli* au apărut în sistemul de derivare românesc pe două căi :

A. internă: falsa analiză a formaţiilor româneşti de tipul *părăli* (<*parale*), *pingeli* (<*pingele*), *grijuli* (<*grijuliu*) (v. § 2, formaţiile cu dublă analiză).

1. Cf. SCHUFFERT, *loc. cit.*; A. Graur şi A. Rosetti, *Sur le traitement de lat. l double en roumain*, în BL IV, 1936, p. 51 ; A. Graur, *lucr. cit.* din BL VI, 1938 ; LOMBARD, V. 790.

Şi Al. Philippide (P. 72) explică apariţia sufixului „-*lesc*" (productiv în *hăulesc* < *hau*) în interiorul limbii române. Exemplele propuse nu sînt însă convingătoare, întrucît prin detaşarea segmentului -*lesc* nu se obţin baze independente : *căciu-lesc*, *corăs-lesc*.

2. În „Romania" LV, 1929, p. 251, Al. Graur îl explică pe *căţeli* din *catul(l)ire*. Ulterior însă a revenit asupra acestei etimologii întrucît în BL VI, 1938, p. 145, îl explică din *căţea* sau din *căţel*.

B. externă, constînd în detaşarea sufixelor din verbe împrumutate din maghiară (-*lni*), analizabile în româneşte, de tipul : *bităngăli* <*bitangolni*, cf. *bitang*<magh. *bitang* ; *chefeli*<*kefélni*, cf. *chefe*< magh. *kefe* ; *muştruli*<*mustrálni*, cf. *muştră*<magh. *mustra* ; *răzăli*<*reszelni*, cf. *rade*<lat. *radere*, *raz*^{1}<scr. *raz*.

1. Cf. SCHUFFERT, V. ; LOMBARD, V. 878.

2. *Prădăli* poate fi împrumut din maghiară (*prédálni*, cf. TAMÁS şi DLR) ori format în româneşte (de la *prăda*, cf. Todoran, în MAT. DIAL. I 88 ; argumentul lui L. Tamás împotriva explicării prin *prăda*, anume că acesta din urmă nu are sensul „a risipi", nu e valabil : v. DLR, s.v. *prăda* (4)).

Remarcăm că valorile nu disting verbele de tipul celor de sub A de verbele de tipul celor de sub B ; singura diferenţă pare să constea în faptul că printre verbele împrumutate nu apar derivate de la interjecţii. De aceea, în cadrul derivatelor româneşti în -*ăli*, -*eli*$_1$, -*uli*, distincţia

între cele două surse etimologice posibile nu e operantă ; deci avem a face cu un caz de etimologie multiplă a sufixelor.

-*ili*$_1$ se explică exclusiv în interiorul limbii române, prin falsa analiză a formaţiilor de tipul *rotili* (cp. cu situaţia de sub A) sau ca variantă a lui -*eli*$_1$ (*bortili*/*borteli*).

-*li*, -*oli* se explică exclusiv prin împrumut din verbe ca : *ponosli*< magh. *panaszolni*, cf. *ponos*<sl. поносъ, magh. *panasz* ; *costoli*<magh. *cosztolni*, cf. *cost*<germ. *Kost*.

1. *Ponoslu* „plîngere ; defăimare" e derivat regresiv de la *ponoslui* (cf. DLR, s.v.).

2. Notăm că în etimoanele maghiare ale verbelor în -*li* analizabile, -*l*- este precedat de o vocală care dispare în româneşte : *ţurucli*<*curukkolni* (vezi şi *pecsetélni*, unul din etimoanele prin care sînt explicate în DLR *pecetli* şi *pecetlui*).

-*l*- este precedat de consoană în *csömörleni*, din care provine neanalizabilul *ciumurli*.

Sufixele de provenienţă exclusiv străină, -*li* şi -*oli*, sînt productive în limba română : *duhli*, *sîngecli*, *rotoli*, *scîrboli* etc.

-*ila* şi -*ola*$_1$ au putut apărea independent de perechile în -*i*, din formaţii cu dublă analiză (vezi § 2).

Întrucît e sufix virtual, -*ela* nu comportă explicaţii etimologice. Notăm însă că, după cît se pare, un rol deosebit în apariţia lui l-au avut adjectivele în -*elat* : *catifelat*>*catifela* (v. GRAM. ROM.^{1} I 37 şi GUŢU ROMALO, C. G. 217), *mărgelat*>*mărgela* (v. DLR, s.v.).

Etimologia lui *aciola* (model de dublă analiză pentru -*ola*) este controversată. El s-a putut forma prin contaminare din *aciua* (<**aceauă*< **accélla*) şi **acelá*(< lat. **accelláre*, cf. DA, s.v. *aciua* ; aici *acioală* este considerat deverbal din *aciola*) sau, ca denominal din *acioală* (acesta din urmă fiind derivat din *aciua*, ca *încurcală* din *încurca*, cf. TDRG, CADE s.v.). Înclinăm pentru ultima soluţie, ca fiind mai simplă. (Atestările pentru *aciola* şi *acioală*— aceleaşi pentru ambele cuvinte, v. DA, s.v. — nu sînt concludente pentru stabilirea cronologiei lor relative.)

În plus, -*ola*$_1$ a putut apărea din perechea lui de conjugarea a IV-a, prin schimb de conjugare : *rotoli*, -*a*.

În cazul lui *rotila*, mai bine atestat decît *rotili* (cf. DLR s.v. *rotila*) şi posibil derivat regresiv din *rotilat* (în DLR *rotila* nu e pus în legătură nici cu *rotilat*, nici cu *rotilă*), raportul genetic ar putea fi invers (-*i* < -*a*).

Pe -*ăla*$_1$ şi -*ula*$_1$ deocamdată nu le putem explica.

b. După corespondentele străine, prezumatele împrumuturi în -*li* ... se împart în următoarele categorii :

— corespondente maghiare

1. cu -*l*- în temă : *dobăli* : *dobolni*, *tălpăli* : *talpalni* etc. (şi numeroase neanalizabile : *biciuli* „a preţui" : *becsülni*, *coştoli* „a gusta" : *kóstolni* etc.) ;

2. fără -*l*- în temă (deci adaptate la limba română cu sufixul -*li*) : *heberli* : *heverni* (şi numeroase neanalizabile : *dobzăla* : *dobzani*, *meţerli* : *metszni* — prin faza **meţeli*, cf. TAMÁS, *mirgăzli* — în DLR greşit *mirgăşli*— : *mérgezni*, cf. A. Avram, în LR XXI, 1972, nr. 3, p. 206, *şorozli* : *sorozni*, cf. TAMÁS, s.v. — pentru reflexul *şorozi*, v. DLR, s.v. etc.).

Unele din verbele maghiare în -*lni* au două reflexe în limba română : cel de faţă, în -*ăli* ..., şi încă unul, cu ataşarea sufixului -*ui* : *dobălui*, *tălpălui*, *muştrului* etc. (v. şi neanalizabile ca *răntăli*, *răntălui* „a prăji" : *rántni*) ; v. sufixul -LUI.

— corespondente maghiare şi latineşti : *comîndăli* : *kommandálni*, *commendare* ; *formăli* : *formálni*, *formare* ; *probăli* : *próbálni*, *probare* (şi neanalizabile ca : *dirigăli* : *dirigálni*, *dirigere*) ; cp. cu situaţia similară prezentată de unele formaţii în -*lui*, v. sufixul -LUI.

Originea latină este foarte puţin probabilă pentru aceste verbe, deoarece, în principiu, împrumuturile latineşti au caracter savant, iar sufixul -*l*- are caracter popular.

— cîteva formații neanalizabile au corespondente maghiare și germane sau exclusiv germane : *(îm)pocăli*, *-oli* : *pakolni*, *einpacken*; *puțuli -oli* : *pucolni*, *putzen* etc.; *cohăli* : *kochen*. În măsura în care aceste verbe sînt de origine germană (pentru ultimul menționat această origine pare a fi singura posibilă), ele dovedesc că sufixul *-ăli* (ca și *-ui*, *-lui*, dar, firește, în mult mai mică măsură decît ele) e folosit și la adaptarea împrumuturilor din limba germană.

Fără să respingă explicarea lui *mînzăli* prin *mînz*, deci apariția lui pe teren românesc, Eric P. Hamp (*Etymological notes on DLR VI fasc. 9*, în RRL XIV, 1969, nr. 1, p. 14) emite ipoteza provenienței lui din alb. *mënd* „a da să sugă”. Și în acest caz însă formația conține derivativul *-ăli*, care, probabil, a fost folosit pentru adaptarea rădăcinii albaneze menționate.

c. Cîteva verbe, dintre cele înregistrate ca semianalizabile, pot fi rezultatul unor disimilări : ***dîrvăli*<*dîrvări***, ***rămuli*< *rămuri***, ***zgribuli*<*zgriburi***.

d. Atestări vechi nu avem decît pentru trei verbe, între care două din categoria derivatelor cu dublă analiză, deci neconcludente pentru vechimea sufixului în limbă : *călăuzli*, Stolnicul Dumitrache — 1782, în DA, s.v. *călăuză*; *îngrela*, Dosoftei, în DA, s.v.; *înșela*, Coresi — 1581, în DA, s.v. Credem însă că marele număr al derivatelor populare poate fi considerat o dovadă pentru vechimea sufixelor.

5. Temele formațiilor românești în *-li* . . . sînt în număr mare moștenite sau formate în românește din elemente moștenite (*căscăli*, *cordăli*, *pălmăli*; *grețăli* etc.), de origine slavă (*scîrboli*, *ștevli* etc.) sau maghiară (*gogăli*, *togăli* etc.). În număr mai mic sînt temele de origine turcă (*călăuzli*, *sîngecli* etc.) și germană (*ștrofăli* etc.). Temele romanice apar în mod cu totul excepțional (*împudrăli*, *pavela*, care poate fi o adaptare a fr. *paver*, și *șosela* „a transforma un drum în șosea”), fapt explicabil prin caracterul popular al sufixului.

6. Mai mult de jumătate din derivatele cu sufixe care conțin segmentul *-l-* sînt formate în românește. Deci sufixele cu *-l-* au o productivitate medie în limba română.

7. Marea majoritate a formațiilor sînt regionale : cele mai multe din Transilvania (*brățăli*, *formăli*, *hibăli*, *truțuli*, MAT. DIAL. I 57, 70, 74, 98, 217, *brișcăli*, VICIU, GL., *brîncăli*, LEX, REG. II 83, *găzdăli*, ib. I 65, *mejdăli*, T. Papahagi, în DLR, *rănăli*, *Atlasul lingvistic . . .*, în DLR), puține din Muntenia — Oltenia (*codili*, LEX. REG. I 78, *împungăli*, G. Jipescu, în DA ms., *răuli*, CIAUȘANU, GL., *șondroli*, UDRESCU, GL.), Bucovina (*frunzuli*, *nadali*, LEX. REG. I, *runculi*, S. Fl. Marian, în DLR), Moldova (*chefeli*, T. Pamfile, în DA).

Vezi TUDOSE. D. 202.

Foarte puținele derivate generale au, mai mult sau mai puțin categoric, caracter familiar : *ciufuli*[1], *hăuli*, *terfeli*, *zgribuli* (cîteva derivate cu dublă analiză sînt literare : *catifela*, *înstela* — foarte puțin frecvente —, *înșela* „a induce în eroare”, *pingeli*, *scrijela*, *zăbreli*).

-na vezi **-NI**

-NI, [-NA] ; -ĂNI (-ENI$_2$), -ĂNA (-ENA$_2$) ; -ENI$_1$, [-ENA$_1$] ; -INI$_1$ (-ENI$_3$), -INA$_1$; -ÎNI (-INI$_2$), -ÎNA (-INA$_2$) ; -ONI$_1$, -ONA$_1$; -UNI (-ONI$_2$), -UNA$_1$ (-ONA$_2$)

PHILIPPIDE, P. 155, 186; CANDREA, C.G.R. 303, 34—35; SCHUFFERT, V. 183—191; PASCU, S. 371—372; PUȘCARIU, O. 98—99; A. Graur, *Notes d'étymologie*

roumaine: **-ăni, -ni**, în BL VI, 1938, p. 147—152; LOMBARD, V. 292, 567—568, 668—670, 789—790; MARIN, V. O. 218—220, 226—228, 231—234.

1. Tratăm sufixele care conțin segmentul *-n-* ca formînd o serie (cu două subserii, pe conjugări) întrucît :

— au structura fonetică ocurentă la numeroase serii de sufixe verbale, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de vocală variabilă și urmată de caracteristicile conjugărilor I și a IV-a (v. *Structura fonetică . . .*, § **1**);

— cîteva derivate aparțin la ambele subserii (înregistrăm pe primul loc formația mai frecventă) : *albini*, *-a*, *căuni*, *-a*, *cheuni*, *-a*, *clătina*, *-i*, *hîțîna*, *-i*, *încetini*, *-a*, *încotoșmăna*, *-i*, *părtini*, *-a*, *tocăni*, *-a*, *trăgăna*, *-i*; (cu frecvență aproximativ egală) *boldăna*, *-i*, *mihoni*, *-a*. La cîteva teme sînt atașate mai multe sufixe din seria în discuție : *clingăni*/*-ini*, *crănțăni*/*crînțîni*, *croncăni*/*-îni*, *-oni*, *fonfăni*/*-oni*, *troscăni*/*-oni*, *zdroncăni*/*-oni*;

— au origine parțial comună : sursa internă uzează de mijloace similare pentru toate sufixele în discuție, fie ele din subseria de conjugarea I sau din cea de conjugarea a IV-a; sînt posibile legături genetice între unele derivate sau chiar sufixe perechi aparținînd la cele două subserii (v. § **5**).

Subseria de conjugarea I este mai slab reprezentată decît subseria de conjugarea a IV-a (*-na* și *-ena*$_1$ au cîte o singură formație, ambele fiind sufixe virtuale).

În aproximativ o treime din derivate (marea majoritate interjecționale) vocala sufixului coincide cu vocala silabei precedente (vezi § **5.** *a.* 1) : *bălăngăni*, *clăpăni*, *clențeni*, *clinghini*, *dîrsîni*, *horconi*, *șușuni* etc.

Nu este vorba de o condiționare a vocalei sufixului prin vocala temei, deoarece apar și cazuri contrare : *bocăni*, *vumvăni*, *vînfona* etc.

2. *-eni*, *-ini* și *-oni*, *-ina* și *-ona* au statut dublu :

— de variante fonetice ale sufixelor *-ăni* și *-ini*, *-îni* și, respectiv, *-uni*, *-îna* și, respectiv, *-una* (v. § **5.** *a.* 2), în dublete ca : *țingheni*/*țingăni*, *înceteni*/*încetini*; *zgîlțini*/*zgîlțîni*; *căoni*/*căuni*; *huțina*/*huțîna*; *schiona*/*scheuna*;

— de sufixe (independente), în formații care nu au și nu presupun dublete în *-ăni*, *-ini*, *-îni*, *-uni*, *-îna*, *-una*, ca : *rindeni*, *albini*, *fundoni*; *clătina*, *vîrfona* (v. și, în § **3**, formațiile cu dublă analiză din care se detașează aceste sufixe).

-ena este variantă fonetică a lui *-ăna* : *zgrepțena*/*zgrepțăna* și sufix virtual (v. § **3**).

Sufixele *-ona*$_1$, *-una*$_1$ (*-ona*$_2$), omonime cu sufixul *-ona*$_3$ și, respectiv, varianta lui, *-una*$_2$, se disting de acestea din urmă prin repartiția stilistică și prin vechime. Derivatele sufixelor *-ona*$_1$, *-una*$_1$ sînt populare, în contrast cu derivatele sufixului *-ona*$_3$ (*-una*$_2$), care sînt literare și chiar livrești. Această situație e în strînsă relație cu originea temelor : sufixele *-ona*$_1$ *-una*$_1$ nu se atașează la teme latino-romanice, iar sufixul *-ona*$_3$ (*-una*$_2$) se atașează exclusiv la teme latino-romanice.

Sufixul *-ina*$_1$, omonim cu sufixul *-ina*$_3$, se distinge de acesta din urmă prin repartiția stilistică : derivatele primului sînt populare, iar derivatele celui de al doilea, literare. Această repartiție e în corelație cu originea formațiilor : *-ina*$_1$ apare în formații românești, iar *-ina*$_3$ exclusiv în formații împrumutate (nu e productiv în românește).

3. -ni. În DI sînt înregistrate 15 formații. La acestea se adaugă 5 din alte surse : *grohni* (SMFC IV 227), *hărșni* (DA, s.v. *hîrșîi*), *hohni* (GL. OLT.), *hușni* „a se vărsa brusc" (LEX. REG. II 120), *japni* (LEX. REG. II 125).

-na. Formație cu dublă analiză: *îndărătna* „a respinge" (DA, s.v. *îndărăpta*), cf. *îndărăt*, *îndărăta*, (regresiv) *îndărătnic*.

-ăni (**-eni$_2$**). Formații cu dublă analiză (pot fi raportate atît la derivate în *-an*, cît și la bazele lor nederivate) : *bețivăni* (DI), cf. *bețiv*, *bețivan* ; *clonțăni* „a mînca semințe zdrobindu-le în dinți; a bate din gură" (MAT. DIAL. I, 62), cf. *clonț !*, *clonțan* „șobolan" ; *huțupăni* „a se lupta să ducă o greutate mare (= a huțupi)" (MAT. DIAL. I 228), cf. *huțupan* „hojmalău" ; v. și *ciocăni*, cf. *cioc !*, *ciocan* (cuvînt primar).

Calpuzăni (DI) (<*calpuzan*) nu e înregistrat deoarece *calpuzi* pare a fi derivatul său regresiv.

55 de formații (cu 3 variante în *-eni$_2$*, 2 în DI și *țingheni* : SMFC IV 228) cu analiză unică în DI. La acestea se adaugă 28 din alte surse : *boldăni* (CADE) ; *chițăni* (SMFC IV 227) ; *drăgăni* (TUDOSE, D. 205) ; *drăncăni* „a suna a dogit" (LEX. REG. II 120), cf. *(z)drang !*, *(z)dronc !* ; *fîlfăni* (UDRESCU, GL.) ; *fleșcăni* (GL. OLT.) ; *hăpăni* „a striga ‘hăp, hăp' " (GL. OLT.) ; *hăpcăni* „a lua cu hapca" (UDRESCU, GL.) ; *înghiorțăni* (LEX. REG. II 14) ; *jăpăni* (UDRESCU, GL.) ; *jefăni* (LEX. REG. II 15, UDRESCU, GL.) ; *lencăni* „a merge încet" (LEX. REG. II 22), cf. *leancă* (în *a umbla leancă* „...fără rost", DA, s.v.) ; *mormăni* (DLR) ; *păfăni* (UDRESCU, GL.) ; *păncăni* „a face cîte ceva" (DLR), cf. *panc* „nebun" (v. Andrei Avram, în LR XXIV, 1975, nr. 6, p. 576—577) ; *pioncăni* (UDRESCU, GL.) ; *pocăni* (DLR) ; *pufăni* (SMFC IV 228) ; *smiorcăni* (UDRESCU, GL.) ; *strohăni* „a bate în piuă sarea, știuleții, ..." (GLOS. REG.), cf. *stroh* „scuturătură de fîn uscat" ; *tălăpăni* (DLR) ; *trăgăni* (DLR, variantă a lui *tărăgăna*, neanalizabil) ; *trincăni* „a scoate cîte puțin vin din butoi..." (MAT. DIAL. I 270), cf. *trinc* „băutură făcută din vin amestecat cu apă" ; *țocăni* (UDRESCU, GL.) ; *vrășcăni* (UDRESCU, GL.) ; *zblencăni* „a suge cu lăcomie" (UDRESCU, GL.) ; *zgîlțăni* (SMFC II 228) ; *zumzăni* (SCL XXX, 1979, nr. 6, p. 578).

Nu e înregistrat *mătrăcăni* „a cumpăra obiecte pentru a le vinde cu preț ridicat" (LEX. REG. II 28), deoarece nu e analizabil semantic prin *matrac* „băț". Formal însă, poate fi, eventual, explicat prin cuvîntul menționat, și anume : *matrac*> *mătrăcar* „negustor de cozi de topor, doage etc." (DLR)> **mătrăcări*> *mătrăcăni* (prin disimilare).

-ăna (**-ena$_2$**). Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-ană* sau *-ănos*) : *crăcăna* „a (se) crăci", cf. *crac*, *crăcană* ; *(în)viermăna*, cf. *vierme*, (prin regresiune) *viermănos*.

4 formații (cu 1 variantă în *-ena$_2$*) cu analiză unică în DI : *boldăna*, *hățăna*, *tocăna*, *zgrepțăna* *(-ena)*, la care se adaugă *trăgăna* (DLR, variantă a lui *tărăgăna*, neanalizabil).

Încotoșmăni, *-a* e un caz special de dublă analiză întrucît cele două baze de raportare nu sînt derivate una dintr-alta și nici forme diferite din paradigma aceluiași cuvînt : *încotoșma* este explicat printr-un *încotočma*, provenit dintr-o bază împrumutată din rusă, iar *cotoșman* printr-un **cotočiman* (<**cotoci* „cotoi" + *-man*), cf. DA, s.v. *încotoșma*, *cotoșman*.

-eni$_1$. Formații cu dublă analiză (pot fi raportate atît la derivate în *-ean*, (prin regresiune) *-énie*, *-enos*, *-enat*, cît și la bazele lor nederivate ori la substantive cu tema de plural în *-en-*) : *munteni* „a se ridica (prin mișcări tectonice) formînd munți" (DLR), cf. *muntenos*, *muntenat* „muntos" ; *omeni* (DI), cf. *om*, *oameni* ; *rudeni* (DLR), cf. *rudă*, *rudenie*.

3 formații cu analiză unică în DI : *încoțopeni*, *orjoveni*[1], *sloveni*. La acestea se adaugă 2 din alte surse : *clefeni* „a vorbi fără să se gîndească" (la SCHUFFERT, V. 185), *rindeni* „a da la rindea" (Rudow, în DA ms.).

[1] În DLR, *orjoveni*^{1}, 1. „a se înzdrăveni ; fig. a face un lucru de mîntuială", 2. „a se buhăi", are etimologia necunoscută.

Menționăm că *orjoavă* nu e înregistrat, iar „a face un lucru de mîntuială" nu poate fi considerat figuratul lui „a se înzdrăveni". Credem că e vorba de două omonime *orjoveni*, cel cu sensul „a face un lucru ..." fiind derivat de la *orjoavă* „obiect vechi, stricat".

-ena$_1$. Formație cu dublă analiză în DI : *ochena* „a fixa cu privirea", cf. *ochi*, *ochean*.

-ini$_1$ (**-eni$_3$**). Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-ină*, *-ean* sau (prin regresiune) *-inel*) : *codini* „a tunde oile pe la coadă", cf. *codină* „lîna de proastă calitate de la coadă" ; *încetini* (*-eni*), cf. *încet*, *încetinel* ; *părteni* (variantă a lui *părtini*), cf. *parte*, *pärtean*.

5 formații cu analiză unică în DI : *albini*, *buchini*, *chihăini*, *clătini*, *părtini*. La acestea se adaugă 2 din alte surse : *clinghini* (SMFC IV 227), *gălăgini* „a face gălăgie" (LEX. REG. II 25).

1. *Albini* (DI) „a da la iveală, a crește, (despre omul bolnav) a da spre bine" este înregistrat ca formație cu analiză unică (cf. *alb*), deoarece raportarea (ca în DA, s.v. *albini*) la *albin* „(despre vaci) albicios" nu se poate face din motive semantice (vezi aceeași părere la LOMBARD, V. 789).

2. *Buchini* „a silabisi, a sta aplecat asupra unei cărți" e înregistrat ca analizabil prin *buche* (cp. cu *buchisi* „a citi sau a învăța ceva cu efort și cu migală"). Poziția noastră e diferită de aceea a lui A. Graur (BL VI, 1938, p. 141), care îl consideră formație onomatopeică, variantă a lui *bunghini* „a sta aplecat asupra unui lucru (a unei cărți)", și combate etimologia de la TDRG (și DA), care trimite la *bucher* și la fr. *bouquiner* „fouiller dans les vieux livres, chercher des livres d'occasion ; lire". Conținutul onomatopeic al formației ni se pare discutabil, ca și legătura cu *bunghini*, obscur din punct de vedere etimologic. Explicația prin *bucher* + *bouquiner* este complicată, dar contraargumentele lui A. Graur nu ni se par de nezdruncinat : sensul lui *bouquiner* poate fi, eventual, legat de cel al lui *buchini*, iar atestările din Vlahuță (v. TDRG) nu trimit neapărat la un mediu unde nu se vorbește franțuzește.

-ina$_1$. 1 formație cu dublă analiză (v. *-ini$_1$*) : *încetina*.

3 formații cu analiză unică în DI : *albina*, *căina*, *clătina*. La acestea se adaugă : *părtina* (DLR).

-îni (**-ini$_2$**). Formații cu analiză unică : 2 în DI : *boldîni*, *zîngîni* (cu 1 variantă în *-ini$_2$* : *zinghini*, SMFC IV 228), la care se adaugă 8 (cu 3 variante în *-ini$_2$*) din alte surse : SMFC IV : *chițîni* (*-ini*) (227), *crînțîni* (227), *croncîni* (227), *dîngîni* (227), *hîțîni* (*-ini*) (227), *trîncîni* (228), *zgîlțîni* (*-ini*) (228), UDRESCU, GL. : *dîrsîni* „a da dimiile la dîrsă".

-îna (**-ina$_2$**). 2 formații (și 1 variantă în *ina$_2$*) în DI : *hîțîna*, *huțîna* (*-ina*).

-oni$_1$. 5 formații în DI : *cronconi*, *fundoni*, *grohoni*, *horhoni*, *scormoni*, la care se adaugă 8 din alte surse : *dondoni* (SMFC IV 227), *flonconi* „a trăncăni" (MAT. DIAL. I 37), *fonfoni* (DA, s.v. *fonfăi*), *hondroni* „a hodorogi" (LEX. REG. II 14), cf. *hoandră* „zdreanță" (CADE), *miorconi* (SMFC IV 227), *ronțoni* (SMFC IV 228), *trosconi* (SMFC IV 228), *zdronconi* (SMFC IV 228).

-ona$_1$. Formație cu dublă analiză în DI : *bobona* „a se bășica", cf. *bob*, *boboane* „buboaie".

2 formații cu analiză unică în DI : *vîntona*, *vîrfona*.

-uni (**-oni$_2$**). 5 formații (cu 2 variante în *-oni$_2$*) în DI : *căuni*, *cheuni* (*-oni*), *crăuni* (*-oni*), *hăuni*, *tutuni*. La acestea se adaugă 2 (cu variante în *-oni$_2$*) din SMFC IV 227 : *miauni* (*mioni* DI), *piuni* (*-oni* DI).

-una$_1$ (**-ona**$_2$). 6 formații (cu 3 variante în *-ona*$_2$) în DI: *căuna*, *cheuna* (*-iona*), *huțuna*, (parasintetic) *îngreuna*, *mieuna* (*-ona*), *scheuna* (*-iona*). La acestea se adaugă 1 formație din DLR: *pieuna*.

În DLR apar cuvîntul-titlu *pieuna* „(despre păsări [...]) a piui¹; (despre urechi) a țiui" și variantele *piauni*, *pioni*, sub titlul *piui*¹ „(despre păsări[...]) a scoate sunete [...] caracteristice [...]; (mai ales despre corpuri care străbat [...] aerul) a țiui". *Pieuna* e considerat formație onomatopeică fără menționarea bazei; *piui*¹ se explică prin *piu*¹. Credem că atît forma, cît și conținutul semantic al formațiilor *pieuna* și *piauni*, *pioni* îndreptățesc tratarea lor împreună și explicarea prin aceeași bază, *piu*¹. (Cp. cu *mieuna*, *miauni*, *miona*, *mioni*, *miaui* ..., explicate prin *miau* în DLR.)

-ni, -na/-ăni; -oni$_1$, **-ona**$_1$; **-uni** (**-oni**$_2$). 5 formații cu dublă analiză (bazele sînt interjecții în *-a*(-), *-o*(-) și, respectiv, *-u*(-); ambele analize implică degajarea unui sufix din serie): *ocăni* (DI), cf. *oaca(ca)!*; *forfoni* „a clocoti, a chiorăi" (UDRESCU, GL.), cf. *forfo(r)!*; *mihoni*, *-a* (DI), cf. *miho(ho)!*; *mormoni* (DI), cf. *mor-mo(r)!*; *șușuni* (Coman, în DA ms., *șoșoni* DLR), cf. *șu-șu!*, *șo-șo!*

Vezi și *șușni* „a ofta, a suspina", explicat în DLR prin scr. *šušnuti* „a fremăta, a foșni", după cum se vede, nesatisfăcător din punct de vedere semantic.

Sufixul *-na* este virtual întrucît apare într-o singură formație cu dublă analiză (v.p. 90).

Derivatele în *-ni* ... sînt analizabile în raport cu:

— o interjecție (majoritatea): *bufni*, *chefni*, cf. *cheaf!*, *ciocni*; *bălăngăni*, *gîlgăni*, cf. *gîl-gîl!*; *tocăna*, cf. *toc!*; *clefeni*, cf. *cleaf!*; *chihăini*, cf. *chihai!*, *clinghini*, cf. *cling!*; *zgîlțîni* (*-ini*), cf. *zgîlț!*, *zîngîni* (*-ini*), cf. *zing!*; *hîțîna*, *huțîna* (*-ina*); *cronconi*, *grohoni*; *mihona*; *căuni* (*-oni*), cf. *cau!*; *huțuna*, *scheuna* (*schiona*);

— un substantiv: *duhni*; *gherăni*, *zblencăni*, cf. *zbleancă* (în *a lăsa ugerul zbleancă* „a lăsa gol de lapte"); *orjoveni*¹ „a face o reparație provizorie", cf. *orjoavă* „obiect vechi, stricat" (UDRESCU, GL.), *sloveni*; *părtini*; *fundoni*, cf. *fund*; *vîntona* „a răsturna", cf. *vînt*, *vîrfona* „a umple cu vîrf";

— un adjectiv: *chiompăni* „a umbla în bobote", cf. *chiomp* „împiedicat, care nu vede prea bine"; *fonfăni*, *-oni*; *albini*, *-a* „a se lumina de ziuă"; *îngreuna*; *tutuni*, cf. *tut* „prost";

— un verb: *flecni* „a lovi tare (pe cineva)[...]", cf. *fleci* „a (se) zdrobi prin lovituri [...]"; *orbecăni*, cf. *orbeca*; *trăgăna*, *-i* „a-și avea obîrșia", cf. *trage*; *încoțopeni* „a se înțepeni", cf. *încoțopi* „id."; *clătina*, *-i*, cf. *clăti*; *scormoni*, cf. *scurma*;

— o interjecție sau un substantiv: *clămpăni*, cf. *clamp!*, *clampă*; *tălăncăni*, cf. *talanc!*, *talancă*;

— un substantiv sau un verb: *boldăni*, *-a*, *-îni*, „a înțepa cu privirea", cf. *bold*, *boldi*; *dîrsîni*, cf. *dîrsă*, *dîrsi*.

Formații semianalizabile (adesea prin raportare la verbe terminate în *-ăi*) în DI: *beregăna* „a striga din toate puterile", cf. *beregată*; *bombăni* (*-oni*), cf. *bombăi*; *boncăni* „a mugi", cf. *boncăi*, *-ălui*; *brehni* exprimă sunetul produs de cîini, de căprioare etc., cf. *brehăi*; *ciofăni* „a mînca mult și urît", cf. *ciofăi*, *-oti*; *corconi* „a răsfăța", cf. *corcoli*, *-osi*; *gîngăni* „a gîngăvi" (<*gîngav*); *gongăni* (*-oni*, *gungăni*, *-uni*) „a gînguri", cf. *gongăi*; *teșmeni* „a se zăpăci, a strica, a se șubrezi", cf. *teșmeli*, *-egi* (vezi însă și *teșman* „om zăpăcit", DLR, cu etimologia nerezolvată); în alte surse: *glojdăni* „a mînca puțin, fiind sătul" (LEX. REG. I 80), cf. *glojdări*; *răboni* „a se răsti" (DLR), cf. *răboli*, *-ori*, *-oti*; *zghehuna* (BPh II, 1935, p. 64), cf. *zghihui* etc.

Formațiilor de mai sus li se pot adăuga verbe neanalizabile (după datele noastre), dar similare cu ele prin conținutul onomatopeic mai mult sau mai puțin categoric și, în general, expresiv; în DI: *bălăbăni*, *bodogăni* (*-oni*), *cleombăni* „a zbîrnîi", (*îm*)*bonghina* „a azvîrli un obiect astfel încît să cadă cu capul în pămînt" (DA), „a se împiedica fără a cădea" (LEX. REG. I 36), *tolocăni* (*-oni*, *tologăni*, *torocăni*) „a ciocăni, a flecări, a cicăli"; în alte surse: *bolcăni* „a produce zgomot prin clătinarea unui vas în care se află un lichid" (LEX. REG. I 51), *bujni* „a izbucni" (LEX. REG. I 34), *gomoni* „a gînguri" (LEX. REG. II 123), *zotoni* „a suge cu lăcomie, a distruge" (UDRESCU, GL.).

Vezi și A. Graur, în BL VI, 1938, p. 151.

4. *a*. Formațiile cu baze interjecționale au conținut onomatopeic: *pocni*, *măcăni*, *chihăini*, *huțîna*, *mihoni*, *scheuna*.

Vezi PHILIPPIDE, P. 186; MARIN, V.O. 232.

Conținut onomatopeic li se asociază și derivatelor de la nume care redau obiecte sau însușiri legate de producerea unor sunete: *drîngăni*, *fleoncăni*, *fonfăni*, *gurăni*. (Pentru sensurile pe care le au în raport cu bazele nominale vezi mai jos 4, 7.)

După cum arată caracterizarea bazelor, conținutul onomatopeic le aparține acestora, și nu sufixelor (vezi și sufixele -ĂI$_1$ ..., § 4).

Formațiile denominative redau valorile obișnuite pentru verbele denominative în general:

1. „a executa acțiunea denumită prin substantivul de bază": *jăfăni* „a jefui";
2. „a acționa după modelul obiectului ...": *hlobăni* „a se legăna (ca hlobele unei căruțe)", *vîntona* „a răsturna";
3. „a produce obiectul ...": *duhni*, *orjoveni*¹, *gălăgini*;
4. „a acționa prin intermediul obiectului ...": *dîrsîni*, *drîngăni* „a cînta din drîngă", *gherăni* „a prinde cu ghearele", *gurăni*;
5. „a dota cu obiectul ...": *fundoni* „a pune fund", *vîrfona* „a umple cu vîrf";
6. „a acționa asupra obiectului ...": *șoldăni* „a vătăma un animal la șolduri";
7. „a avea, a face să aibă sau a primi trăsătura redată de adjectivul ... sau trăsăturile caracteristice ale obiectului ...": *chiompăni*, *fonfăni*; *buftăni* (*buft* „pîntece"); *jărcăni* (*jarcă* „haină proastă"); *albina*; *îngreuna*;
8. „a atribui obiectul ...": *părtini*.

A. Philippide (P. 186) consideră că *părtini* are „o însămnare greu de lămurit".

Derivatele de la verbe sînt uneori sinonime cu bazele lor: *boldîni* — *boldi*, *orbecăni* — *orbeca*, *spurcăni* — *spurca* (vezi și *boncăni* — *boncăi*).

În marea majoritate a cazurilor dubletele de conjugarea I și a IV-a nu prezintă diferențe de sens. Cu o excepție: *albina* „a se lumina de ziuă" / *albini* „a da la iveală, a crește".

b. Conținutul onomatopeic este în mod constant însoțit de caracterul expresiv al formațiilor. Sînt, de asemenea, expresive unele derivate de la baze nominale expresive (de ex. *jărcăni* „a sfîșia, a jupui"<*jarcă* „piele de oaie în stare proastă") sau al căror conținut semantic se bazează pe o metaforă (de ex. *hondrăni* „a flecări"<*h(o)andră* „zdreanță"). Se pare deci că expresivitatea nu este o trăsătură a sufixelor care conțin segmentul *-n-*, ci, cel mult, că ele manifestă o preferință accentuată pentru bazele expresive.

c. Verbele în *-ni* exprimă, în general, acțiuni momentane sau de scurtă durată : *hărşni* „a trage dintr-odată”, *jmăcni* „a cădea cu putere la pămînt”.

Cf. PUŞCARIU, O. 98–99.

Verbele cu celelalte sufixe ale seriei (*-ăni*...) sînt adesea durative sau chiar iterative: derivate de la interjecții sau de la nume cu conținut onomatopeic (*bălăngăni*, *grohoni*, *şuşuni*; *huțîna*; *fonfăni*, *gurăni*) şi, uneori, derivate de la nume sau verbe fără conținut onomatopeic (*chiompăni* „a umbla în bobote, cu ochii închişi”, *clătina*, *scormoni*).

Uneori, foarte rar, specializarea în plan semantic a sufixelor *-ni* şi *-ăni* este foarte clar pusă în evidență de perechi de verbe formate de la aceeaşi temă : *ciocni* — *ciocăni*, *pocni* — *pocăni*.

Această distribuție semantică nu e absolută. Există verbe în *-ni* durative: *chefni* „a lătra de bucurie”, *foşni*. Vezi şi verbele cu cîte două sensuri, unul momentan şi altul durativ, ca : *pufni* „a sufla greu ; a izbucni în rîs”.

M. Křepinsky, în *Actes du 6^e Congrès International des Linguistes*, Paris, 1949, p. 319, arată că distincția iterativ/momentan existentă la origine între verbele în *-ăire* şi cele în *-nire* se şterge cu timpul.

5. *a.* *-ni* este de origine slavă. S-a detaşat din verbe formate cu -нѫти şi devenite analizabile în româneşte, ca : bg. *чукна* : *ciocni*, cf. *cioc !*; v.sl. кръкнѫти : *crîcni*, *cîrcni*, cf. *cîrc !*; v. sl. доѹхнѫти : *duhni*, cf. *duh*, şi a fost, probabil, susținut de verbe în *-ni* de origine slavă neanalizabile în româneşte ca : *plesni* (< v. sl. плѣснѫти), *răcni* (< v. sl. рыкнѫти).

Cf. PHILIPPIDE, P. 155 ; SCHUFFERT, V. 183 ; PASCU, S. 371 ; PUŞCARIU, O. 99 ; A. Lombard (V. 789) susține originea slavă a sufixului, cu o rezervă neexplicit formulată : „probabil, în ultimă analiză, de origine slavă”. Vezi şi Maxim St. Mladenov (în LR XXIII, 1974, nr. 1, p. 58–59) : *săcni* „a slăbi, a da îndărăt” < bg. *сѐкна*, v. bg. сѣкнѫти, scr. *seknuti*.

-ăni s-a dezvoltat din *-ni* prin inserțiunea vocalei *-ă-* între finala consonantică a radicalului şi consoana inițială a sufixului : *pocni* >*pocăni*, *pufni* >*pufăni*, *țocni* >*țocăni*.

Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 151–152. (D-sa afirmă că *-ni* este forma cea mai veche a sufixului, bazîndu-se pe faptul că verbele în *-ni* au aceeaşi formă în toată țara şi că inserțiunea unei vocale între două consoane este mult mai normală decît suprimarea vocalei în această poziție.) În germene, ideea apare şi la PASCU, S. 371. S. Puşcariu (O. 99) susține că *-ăni* este rezultatul decupării greşite a lui *ciocăni* (<*ciocan*) în *cioc-ăni*.

Pornindu-se de la G. Reichenkron, în ILR II, 363 se pledează pentru originea autohtonă a sufixului *-ăni*. Argumentele sînt frecvența mare a sufixului în armeană şi greacă, de unde româna nu l-a putut împrumuta, şi absența totală din celelalte limbi romanice. Nu se face însă nici o referire la celelalte ipoteze etimologice emise asupra sufixului. (V. şi LR XVI, 1967, nr. 5, p. 418.)

Legătura genetică dintre verbele în *-ni* şi cele în *-ăni*, precum şi direcția acestei legături se demonstrează prin :

— existența formațiilor paralele în *-ni* şi *-ăni* de la aceleaşi teme (vezi exemplele de mai sus) ;

— trăsăturile silabice de sonantă (cf. A. Avram, *Interpretarea fonologică a lui /î/ inițial în limba română*, în FD IV, 1962, p. 13 pass.) pe care le are sunetul *n* şi care au favorizat inserțiunea vocalei înaintea lui (deci formele în *-ni* sînt primare, iar cele în *-ăni* secundare).

Inițial, probabil că *-ni* şi *-ăni* erau în mod consecvent distincte din punct de vedere semantic (vezi opoziția durativ-iterativ/momentan, § 4).

Sufixul, detaşat din verbe de felul celor menționate mai sus, a fost consolidat de verbele formate în româneşte de la derivate în *-an* şi segmentate, prin falsă analiză, în temele acestora din urmă şi segmentul

-ăni : *bețivăni* (<*bețivan*) : *bețiv-ăni*, *holbăni* (<*holban*) : *holb-ăni*, *jăpcăni* (<*jăpcan*) : *jăpc-ăni* (aici poate fi încadrat şi *ciocăni*, în eventualitatea că este format, în româneşte, de la *ciocan*. Însă el se poate explica foarte bine şi prin interjecția *cioc !* şi sufixul *-ăni* — vezi V. Nestorescu, în LR XXXIV, 1985, nr. 5, p. 415 — ori din *ciocni* — ca *pocăni* din *pocni* etc., v. mai sus).

Existența acestor formații (de la nume) a putut contribui la lărgirea bazei de derivare a sufixului *-ăni* prin atragerea temelor nominale (temele verbelor de origine slavă în *-ni* sînt, în marea majoritate a cazurilor, interjecții) : *gheară*—*gherăni*, *gloabă*—*globăni*, *şold*—*şoldăni*.

-eni$_1$, *-ini*$_1$, *-îni*, *-oni*$_1$ şi *-uni* au apărut pe mai multe căi :

1. prin asimilarea vocalei sufixului la vocala temei (*cronconi*< *croncăni*, *chițini*<*chițăni* etc.) sau, direct, prin crearea de derivate cu vocala sufixului identică cu vocala temei (*clefeni*<*cleaf*, *horconi*< *horc*, *tutuni*<*tut* etc.). Menționăm că dintre cele 55 de formații (inclusiv variante) în *-eni*$_1$, *-ini*$_1$, *-îni*, *-oni*$_1$ şi *-uni*, 31 au vocala sufixului identică cu vocala silabei precedente (calculul nu priveşte formațiile susceptibile de dublă analiză) ; dintre cele 87 în *-ăni*, care au putut să le servească drept model de structură, 30 prezintă aceeaşi trăsătură. Se pare deci că seria formațiilor, după toate probabilitățile, secundare (în *-eni*$_1$, *-ini*$_1$, *-îni*, *-oni*$_1$, *-uni*) a dezvoltat trăsătura fonetică existentă la formațiile model (în *-ăni*);

1. Cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 152.

2. *Scormoni* poate fi explicat în două feluri : *a.* ca provenit dintr-o variantă **scorm* (<*scurm*) a temei (cu *u*> *o* sub accent ca în *înconjor*/*înconjur* — *înconjura*) cu selectarea sufixului *-oni* datorită vocalismului temei ; *b.* din *scurma* cu ataşarea sufixului *-oni* (**scurmoni*) şi, ulterior, asimilarea vocalei din temă la cea din sufix (*scormoni*).

Notăm că în CADE şi TDRG, unde *scormoni* apare în titlu, iar *scormoli* ca variantă, etimologia dată îl explică numai pe acesta din urmă (v. -LI ..., § 4. *a*).

2. ca variante fonetice : *căuni* (<*cau*), *crăuni* (< *crau*) > *căoni*, *crăoni* etc. se explică prin faptul că, în poziție neaccentuată, *u* se află în variație liberă cu *o*. În mod similar se explică *încetini* în raport cu *înceteni*, *părtini* în raport cu *părteni* (<*părtean*);

În DA (s.v. *încet*), *înceteni*, considerat formă primară (deşi atestări are numai *încetini*), e explicat printr-un **înceten* < lat. **quietinus*.

3. în mod sporadic, din împrumuturi slave analizabile în română : *dreveni*<scr. *dreveniti se*, cf. *dreavă* ;

4. la fel de rar ca şi *-ăni*, din formații cu dublă analiză, ca *rudeni*, cf. *rudenie*, *rudă* ; *codini*, cf. *codină*, *coadă* ;

5. din derivate formate de la interjecții terminate în *-o*, *-i* (consoană) şi *-u* (vocală sau consoană) : *chihăini* (<*chihai !*), *căuni* (<*cau !*), *mihoni* (<*miho* (*ho !*)), *şuşuni* (<*şu-şu !*).

Dintre aceste căi de apariție, mai puternice sînt cele de sub 1 şi 2, deoarece determină apariția unor serii de formații.

O dată decupate din formațiile în care apariția lor era motivată (prin schimbări fonetice sau etimologice), segmentele *-eni*, *-ini*, *-îni*, *-oni* şi *-uni* s-au ataşat la teme oarecare.

Sufixele de conjugarea I s-au putut detaşa :

1. prin falsa analiză a formațiilor de tipul : *crăcăna* (<*crăcană*) : *crăc-ăna*, *bobona* (<*boboane*) : *bob-ona* ;

2. din derivate moştenite analizabile : *trăgăna*< lat. **tragĭnare* (cf. CADE, LOMBARD, V. 184) şi mai ales neanalizabile : *legăna*<lat. **lĭgĭnare* (cf. TDRG, DA, LOMBARD, V. 209, ILR II 117 ; la CDDE

**levīgīnare*, considerat în DA greu de admis; v. în DA presupusa evoluție semantică a etimonului latin care explică relația cu „a lega"), *scărpina* <lat. *scarpīnare* (cf. TDRG, PUȘCARIU, LOMBARD, V. 184); notăm că unicul derivat analizabil în forma originară, *trăgăna*, a devenit neanalizabil în forma secundară (literară), *tărăgăna*.

Sursa moștenită e susținută, indirect, de etimologia propusă în DA pentru *clătina*: „<*clăti* cu sufixul (de origine latină și cu sens iterativ) *-ina* (*-ena*, *-ăna*) probabil sub influența lui *legăna*, *zdruncina*, *hî(n)țîna*". V. și explicația pe care o dă S. Pușcariu (DR I, 1920–1921, p. 228; v. și DA) pentru *conteni* (cu forma presupus originară, păstrată în graiuri și în aromână, *cuntina*, *contena*): <lat. **cunctino*, *-are*, cu sufixul iterativ *-ino*, ca și în lat. **ligināre*> *legăna*.

Sursa moștenită e susținută de N. Drăganu (*Verbele derivate cu sufixul* **-înare** (**-inare**, **-anare**) *și postverbalele lor*, DR III, 1923, p. 509–514), care se întemeiază, în afară de *scărpina*, *t(ă)răgăna* și *cuntina*, pe *îngreuna*<lat. *ingrevīnare*. El explică apoi prin analogie derivate în *-ăna* (*legăna* — de la un autohton **lega* „a clăti", *zgrepțăna*), *-ina* (*căina*, *clătina*, *huțina*), *-îna* (*hîțîna*).

V. însă și explicații care nu presupun sursa moștenită, ca: DLR *t(ă)răgăna* <*trage*; SCRIBAN: idem, deși notează formele romanice despre care consideră că presupun un lat. **traginare*.

Sufixele *-na* și *-ena*$_1$ (virtuale) se detașează din cîte o singură formație, *îndărătna*, care se poate explica prin regresiune din *îndărătnic* și, respectiv, *ochena*.

Vezi DA: „forma *îndărătna* pare a fi disimilată din *îndărătra* [neatestată] <**deretrare* sau apropiată de *îndărătnic*".

N. Drăganu (*loc. cit.*) presupune și pentru sufixul *-na* originea latină, explicîndu-l din *-ina* prin sincopă.

Unele formații perechi, de conjugarea I și a IV-a, se pot explica una din alta prin schimb de conjugare (eventual, cea mai slabă din cea mai puternică): *încetina*<*încetini*, *părtina*<*părtini*; *t(ă)răgăni*<*t(ă)răgăna*, *clătini*<*clătina*, *hîțîni*<*hîțîna*, *miauni*<*mieuna* etc. (v. mai multe exemple în § **1**). Acest proces morfologic presupus a fi operat asupra unor derivate poate fi luat în considerație alături de multiplele căi (menționate mai sus) de apariție a sufixelor cu segmentul *-n-*.

Notăm însă că nu avem modele prin care să explicăm sufixele *-îna* și *-una*$_1$: nici formații cu dublă analiză, nici formații rezultate din schimb de conjugare (avem numai formații de conj. a IV-a, provenite, după toate probabilitățile, din perechile de conj. I).

Verbul *căina* a fost explicat prin v. sl. каıанъ, participiul lui каıати сѧ (cf. DA).

b. Atestări foarte vechi avem foarte puține, dar pentru sufixe diferite: *clătina* (Coresi, în DA), *părtini* (Ureche, în DLR), *crîcni* (*Biblia* 1688, în DA), *orbecăni*, *pufni* (Cantemir, în DLR). În plus, marele număr de formații populare sînt o dovadă a vechimii sufixelor.

6. Lăsînd la o parte foarte numeroasele teme onomatopeice, nerelevante din punctul de vedere al originii, constatăm că sufixele care conțin segmentul *-n-* au preferință pentru temele slave (vechi sau moderne): *boldăni*, *jăfăni*, *jăpcăni*, *sloveni* etc. Relativ numeroase sînt însă și temele moștenite din latină (*codini*, *orbecăni*, *vîntona* etc.). În număr neglijabil sînt temele săsești (*șoldăni*). Nu apar teme neologice. Această situație dovedește vechimea sufixelor în limbă și, în același timp, este determinată de caracterul lor popular (vezi mai jos).

7. Sufixele care conțin segmentul *-n-*, și dintre ele în special *-ăni*, sînt sufixe productive. Acest lucru însă nu reiese atît din numărul derivatelor stabile, cît din existența creațiilor ocazionale, care sînt în general caracteristice pentru formațiile onomatopeice.

8. Formațiile în *-ni*... sînt, cu foarte puține excepții (precum *globăni*, *părtina*, dispărute), folosite în limba actuală. Formațiile actuale sînt în majoritate populare și regionale, dar nu specifice unei anumite regiuni (există atestări din toate regiunile). Puține sînt literare și mai puține familiare: *ciocăni*, *croncăni*, *pocni*, *încetini*, *scormoni*, *clătina*, *mieuna*; *trăncăni*, *hîțîna*, *încotoșmăna* etc.

Claudia Tudose (D. 61) afirmă că „*-ăni* (*-oni*, *-ni*)" apar în toate regiunile, mai frecvent în Transilvania și Muntenia.

9. Sufixe dezvoltate: *-căni*, *-lăni*, *-omăni*, *-oveni*.

-căni apare într-o formație cu dublă analiză: *chițcăni* (DI), cf. *chiț!*, *chițcan*, și în una cu analiză unică: *chiorcăni* (DI), cf. *chior!* Este un sufix dezvoltat prin elementul cu statut neprecizat *-c-* (cp. cu sufixul *-căi*, sufixele -ĂI$_1$..., § **8**).

-lăni apare în: *șmirlăni* (DI) „a unge", cf. *șmir* „unsoare", și este dezvoltat prin elementul cu statut neprecizat *-l-*.

-omăni apare în: *hondromăni* (DI) „a vorbi neînțeles, a face gălăgie, a se certa", cf. *handra* adv. „fără treabă", *hoandră* poreclă dată unei femei „care umblă oricum s-ar întîmpla" (DA); *șondromăni* (DLR) „a sta la taifas; a se certa", cf. *șondra!*, care redă zgomotul unei conversații domoale. Este un sufix dezvoltat prin elementul cu statut neprecizat *-om-*.

-oveni apare în: *orjoveni* ^{2} (DI) „a se scărpina", cf. *orj!* (imită sunetul produs prin frecarea a două corpuri, DLR), și este dezvoltat prin elementul cu statut neprecizat *-ov-*.

Din punct de vedere semantic, sufixele dezvoltate nu prezintă nici o particularitate în raport cu sufixele de bază (*-ăni*, *-eni*$_1$).

-oca$_1$ vezi **-CA**
-oca$_2$ vezi **-CI**
-oci vezi **-CI**
-oga vezi **-EGA**
-ogi$_1$ vezi **-ĂGI**
-ogi$_2$ vezi **-EGA**
-oi$_1$ vezi **-ĂI$_1$**
-oi$_2$ vezi **-UI**
-ola$_1$ vezi **-LI**
-ola$_2$ vezi **-ULA$_2$**
-oli vezi **-LI**
-ona$_1$ vezi **-NI**
-ona$_2$ vezi **-NI**

-ONA$_3$ (-UNA$_2$), -IONA

Laura Vasiliu, *Sufixul* **-(i)on**, în SMFC II 179–184;
VASILIU, S.V.N.

1. Sufixul *-ona*$_3$ apare la derivate cu tema în *-i-* (toate bazele la care pot fi raportate au tema în *-i-*); sufixul *-iona*, la derivate cu tema în consoană, care însă pot fi raportate și la baze cu tema în *-i-* (cel puțin una din bazele la care pot fi raportate are tema în consoană și cel puțin una din baze are tema în *-i-*; v. § **2**). Reiese de aici că recunoașterea existenței sufixului *-iona* este condiționată de un anumit mod de analiză, și anume de analiza derivatelor prin raportare la bazele cu tema în consoană, și nu la cele cu tema în *-i-* (ambele analize fiind însă posibile).

Întrucît sufixul *-iona* apare exclusiv în formații cu dublă analiză, normal ar fi să îl considerăm sufix virtual. Însă faptul că, în cazul unui derivat (*impulsiona*), analiza prin baza în *-ie* sau *-iune* nu satisface condițiile de sincronie (v. mai jos, § **4.** *a*, p. 101), impune considerarea lui -*iona* drept sufix real și, de aici, admiterea seriei de sufixe -*ona*$_3$, -*iona*.

În unele texte din secolul al XIX-lea apare varianta -*una*$_2$ (v. § **4.** *a*, p. 100).

Pentru modalitatea de distingere a sufixului -*ona*$_3$ (-*una*$_2$) de -*ona*$_1$, -*una*$_1$, v. sufixele -NI..., § **2.**

2. -ona$_3$. Formații cu dublă analiză în DI (una din baze este în -*ie*, cealaltă are augmentul -*un*- sau e un derivat în -*ional*, -*ionar/er*, -*ionism*, -*ionist* — analiza se face prin regresiune) : *achiziționa*, cf. *achiziție*, -*une* ; *concesiona*, cf. *concesie*, -*une*, -*onar* ; *confuziona* ; *contagiona*, cf. *contagia*, -*une* ; *impresiona*, cf. *impresie*, -*une*, -*onism*, -*onist* ; *magaziona(re)*, cf. *magazie*, *magazioner* ; *proporționa*, cf. *proporție*, -*une*, -*onal* etc. ; în alte surse : *concluziona* (DCR — 1966) ; *inscripționa(re)* (DCR — 1973) ; *muniționa* (DLR — 1848) ; *puncționa* (DLR — 1964), cf. *puncție*, -*une* (DN^2) ; *restricționa* (HRISTEA, D. P.), cf. *restricție*, -*une* ; *reviziona* „a revizui" (DLR — 1896), cf. *revizie*, -*une* ; *situaționa(re)* („Luceafărul", 209/1966, 3/3) ; *tranzacționa(t)* (Walter Scott, *Rob Roy*, 1957, 25).

Formații cu analiză unică: 2 în DI : *raționa*, *spaționa*, la care se adaugă 1 din altă sursă : *porționa* „a face porții" („Instrucțiunile Ministerului Industriei Bunurilor de Consum pentru modul de folosire a cărnii conservate prin frig", 1960, în DLR, s.v. fără atestare).

-ona$_3$/-iona. Formații cu dublă și triplă analiză (analiza prin baza nesufixată implică detașarea sufixului -*iona*, analiza prin baza în -*ie*, a sufixului -*ona*$_3$, iar analiza prin baza în -*iune*, derivarea imediată) ; în DI : *afecționa*, cf. *afect*, *afecțiune* ; *atenționa*, cf. *atent*, *atenție*, -*une* ; *excepționa*, cf. *excepta*, *excepție*, -*une* ; *impulsiona*, cf. *impuls*, *impulsie*, -*une* ; *obiecționa*, cf. *obiecta*, *obiecție*, -*une* ; *perfecționa*, cf. *perfect*, *perfecta*, *perfecție*, -*une* ; *presiona*, cf. *presa*, *presiune* etc. ; în alte surse : *incluziona(re)* (GUȚU, C. G. 231 — 1970), cf. *include*, *incluziune* ; *preciziona*, cf. *preciza*, *precizie*, -*une* (la HRISTEA, D. P.) ; *suspecționa* (IORDAN, LRC 478 — fără dată), cf. *suspect*, *suspecta*, *suspecție*, -*une*.

Formațiile cu analiză unică sînt aparent foarte puține. În realitate însă numărul lor este mai mare, deoarece, în multe cazuri, bazele în -*iune* sînt învechite și, în consecință, analiza prin aceste baze a derivatelor cu circulație în limba actuală nu este operantă pentru vorbitorii nespecialiști.

Derivatele în -*ona*$_3$ sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv: *porționa*, cf. *porție* ; *raționa* „a supune consumului cu rația";

— un substantiv sau un verb : *spaționa*, cf. *spațiu*, *spația*.

3. Un mare număr de derivate, și anume majoritatea celor raportabile la baze în -*ie* (și -*iune*), reprezintă exclusiv verbalizarea bazelor nominale, care, la rîndul lor, sînt abstracte verbale — nume de acțiuni (ori rezultatul acțiunii) sau de stări (aceste baze — împrumuturi analizabile sau nu în română — sînt, în limba de origine, formate de la verbe : *situație* <fr. *situation*<fr. *situer* ; *funcție*<fr. *fonction*, lat. *functio* < *fungor* etc.) ; valorile lor sînt:

— „a executa acțiunea... (care implică sau nu un rezultat)" : *achiziționa*, *confecționa*, *ovaționa*, *reviziona* ;

— „a trece prin starea..." : *confuziona*, *emoționa*.

În cazul acestor formații deci funcția sufixului este aceea, foarte generală, de transferare a numelui în categoria verbului.

Conținutul cauzativ pe care îl au verbele cu baza „nume de stare" este determinat de caracterul lor tranzitiv, nu de sufix. Cp., de ex. : *intenționa* intr. „a manifesta intenția ..." cu *decepționa* tr. „a provoca cuiva o decepție" sau chiar *a (se) ambiționa* cu *a ambiționa (pe cineva)*.

Puținele derivate ale căror baze nu redau o idee verbală prezintă valorile obișnuite pentru verbele denominative în general :

1. „a produce obiectul..." : *porționa*, *spaționa* „a forma spații între litere";

2. „a acorda obiectul..." : *cauționa*, *muniționa*, *pensiona* ;

3. „a face să aibă trăsătura caracteristică..." : *perfecționa*, *proporționa*, *raționa*.

Multe din bazele acestor formații sînt totuși, la origine, derivate de la verbe : *cauțiune* < fr. *caution* <lat. *cautio* < *cavere* ; *rație* <fr. *ration* <lat. *ratio* „măsură" <*reor* etc. *Porție* însă, deși provenit în română dintr-un etimon francez în -*ion* (*portion*), în limba de origine (lat. *portio*) nu se explică printr-un verb (cf. ERNOUT — MEILLET, s. v. : *portiō* <*prō ratiōne*). *Spațiu* se detașează net de celelalte baze ale derivatelor în -*ona*$_3$ atît prin sensul lui (neraportabil nici sincronic, nici diacronic la un verb), cît și prin forma lui.

Magaziona „a depozita în magazie" are o poziție aparte : raportat la *magazie* (de asemenea nume de obiect, fără nici o legătură, semantică sau etimologică, cu vreun verb), se definește (din punct de vedere derivațional) prin „a introduce în obiectul denumit..." ; raportat la *magazioner* (vezi mai jos, § **4**, legătura genetică dintre *magaziona* și *magazioner*), se definește prin „a practica ocupația specifică persoanei..." (notăm însă că această definiție nu este obținută prin raportarea derivatului *magaziona* la baza *magazie*, deci nu e comparabilă cu restul definițiilor pentru derivatele în -*ona*$_3$).

Considerăm ca specifică sufixelor -*ona*$_3$, -*iona* valoarea care apare la cea mai mare parte din derivate, și anume aceea de a transfera numele în categoria verbelor. Întrucît, după cum s-a văzut, multe din verbele prin care pot fi analizate sau la care, măcar, pot fi raportate numele respective apar în limba română și sînt sinonime totale sau parțiale cu verbele în -*ona*$_3$, este evident că funcția principală, specifică a sufixului este aceea de a subordona verbele față de substantive (cf. Al. Graur, *Caracterul sistematic al limbii*, în VR XI, 1958, nr. 6, p. 101 ; v. și GRAUR, T. 269—270). Această subordonare apare în mod evident atît în planul expresiei, cît și în planul conținutului semantic :

colecta — *colecție* — *colecționa*
conceda — *concesiune* — *concesiona*
conclude — *concluzie* — *concluziona*
demite — *demisie* — *demisiona*
inhiba — *inhibiție* — *inhibiționa*
presa — *presiune* — *presiona*
situa — *situație* — *situaționa*
sta — *stațiune* — *staționa*
suspenda — *suspensie* — *suspensiona* etc.

Verbul *spaționa* se apropie, din acest punct de vedere, de derivatele caracteristice ale lui -*ona*$_3$: este sinonim cu derivatul imediat de la aceeași bază, *spația*.

---

1. Există însă și cazuri, puține, de verbe în -*ona*$_3$ distincte semantic de bazele verbale nesufixate : *colecționa* / *colecta*, *perfecționa* / *perfecta*, *recepționa* / *recepta*. Vezi IORDAN, LRC 478.

2. Ponderea mai mare a verbelor sinonime cu verbele nederivate din aceeași familie (care sînt bazele originare) a determinat uneori transferul (prin confuzie) al sensului bazei asupra derivatului nesinonim. *Sugestiona* (<fr. *suggestionner* < fr. *suggestion* <lat. *suggestio* <lat. *sug-*

gerere) ajunge astfel să fie întrebuinţat cu sensul „a sugera" (într-o scrisoare din 1938, publicată în *Pagini dintr-o arhivă inedită*, Bucureşti, 1984, p. 62).

4. *a*. Sufixul -*ona*$_3$ a apărut pe teren românesc în urma falsei analize a formaţiilor (împrumutate din italiană, germană şi mai ales franceză) de tipul *condiţiona*, *funcţiona*.

Aceste verbe sînt formate în limbile de origine de la substantive în -*ion*, -*ione* (fr. *condition*, it. *condizione*; fr. *fonction*, it. *funzione*) cu sufixul conjugării (fr. *conditionner*, it. *condizionare*; fr. *fonctionner*, it. *funzionare*).

J. Dubois (D.S.) inserează în lista de sufixe din apendice sufixul -*ionner* cu exemple ca *actionner*, *additionner* (care, evident, nu demonstrează existenţa sufixului). În cuprinsul cărţii însă nu apare sufixul -*ionner*, iar exemple de tipul celor menţionate (*impresionner*, *sélectionner* etc.) sînt incluse printre exemple de derivate cu -*er*, -(*n*)*er* alături de verbe ca: *activer*, *filmer*.

P. Guiraud (în BSLP LVI, 1961, p. 116—117) încadrează elementul -*ionner* (din *actionner*, *additionner* etc.) în categoria pseudosufixelor.

În româneşte verbele în -*ona*$_3$ se analizează normal ca derivate imediate de la bazele în -*iune*: *condiţiune* + flectivele verbale (cf. şi formele în -*una*$_2$: *funcţiuna*, *menţiuna* şi chiar *răţiuna* „a gîndi", *stăţiuna* etc., care apar consecvent în dicţionarul lui Pontbriant şi, izolat, în alte texte, de ex., *fricţiuna*, la B. Raspail, *Manualul sănătăţii* ..., 1852, p. 129; acestea se explică prin raportarea etimoanelor franceze la bazele lor adaptate în româneşte cu -*iune*). Verbele în -*iona* pot fi raportate însă şi la dubletele în -*ie* ale substantivelor în -*iune* (care, de cele mai multe ori, sînt sinonime perfecte cu ele) sau, mult mai rar, chiar la teme consonantice (*perfecţiona* — *perfect*). Această a doua analiză are drept rezultat detaşarea segmentelor derivative -*ona*$_3$ şi, respectiv, -*iona*.

Mare parte din derivatele în -*ona*$_3$ au corespondente verbale în franceză, italiană sau germană: *ambiţiona*: fr. *ambitionner*; *concesiona*: fr. *concessionner*, germ. *konzessionieren*; *dimensiona*: it. *dimensionato*, germ. *dimensionieren*; *leziona*: it. *lesionare*; *spaţiona*: germ. *spationieren*; *viziona*: fr. *visionner*, it. *visionare* etc.

Pentru cîteva derivate n-am găsit corespondente verbale străine, ele pot fi explicate însă, prin derivare regresivă, din derivate nominale împrumutate: *confuziona*: *confuzionism* <fr. *confusionnisme*; *direcţiona*: *direcţional* < fr. *directionnel*; *excepţiona*: *excepţional* < fr. *exceptionnel*; *previziona* <*previzional* < fr. *prévisionnel*; *reviziona*: *revizionism*, -*ist* < fr. *révisionnisme*, -*iste*; *sciziona*: *scizionar*, -*ist* <fr. *scisionnaire*, -*iste*; *tranzacţiona*: *tranzacţional* < fr. *transactionnel*.

Th. Hristea (E. 140) respinge în mod judicios explicarea lui *viziona* prin *vizionar* (cf. Laura Vasiliu, SMFC II 181), bazîndu-se pe faptul că „sensul adjectivului *vizionar* este cu totul diferit de al verbului *viziona*".

Nu ni se pare însă la fel de evident „impedimentul de ordin semantic" care îl „obligă" pe Th. Hristea să nu accepte explicarea lui *excepţiona* prin *excepţional* şi să considere „neîndoielnică" provenienţa lui din locuţiunea *a face excepţie*. Relaţia semantică dintre *excepţiona* „a excepta" şi *excepţional* „care constituie o excepţie" este pusă în evidenţă de *excepta* şi *excepţie* „acţiunea de a excepta, abatere de la regula generală": *excepta* → *excepţie* → *excepţional* → *excepţiona*. În acelaşi timp, nu vedem care e criteriul semantic care îi permite lui Th. Hristea să-l derive pe *excepţiona* din *a face excepţie* şi nu îi permite să-l derive şi din *excepţional* „care face excepţie".

Fireşte însă că explicarea verbelor de mai sus prin derivare regresivă nu este decît una din etimologiile posibile, o alta fiind cea propusă de Th. Hristea.

Pentru un număr de formaţii n-am găsit nici un fel de corespondente străine. Le reţinem ca fiind relevante pentru sufixul -*ona*$_3$ pe cele care nu pot fi explicate prin substantive în -*iune*:

— pentru că acestea din urmă sînt învechite, în contrast cu verbele respective care sînt noi (de ex. *achiziţiune*, *obiecţiune* etc.);

Situaţie întrucîtva similară are *impulsiona*, ale cărui baze în -*ie* sau -*iune* aveau în perioada apariţiei lui (vezi mai jos, *b*) circulaţie mai mare decît baza nesufixată (v. DA, s.v. *impulsiune*), iar în limba actuală nu mai constituie termen activ de analiză: *impulsiune* e învechit, *impulsie* e specializat pentru terminologii tehnice. Considerăm că, deşi, foarte probabil, e format de la baza în -*ie* sau -*iune*, în limba actuală, verbul *impulsiona* conţine sufixul -*iona*.

— din raţiuni semantice: *porţiona* „a face porţii" poate fi explicat foarte uşor prin *porţie* „cantitate dintr-un aliment considerată ca necesară unei persoane la o masă" şi mai greu prin *porţiune* „parte dintr-un tot".

1. Formele învechite în -*ion*, ca *porţion*, n-au avut circulaţie. Nici fr. *portionnaire* „qui peut prétendre à une portion d'héritage", care, de altfel, nu are reflex în română, n-a putut avea, din cauza sensului, vreun rol în apariţia verbului românesc. În DLR *porţiona* este explicat printr-un fr. *portionner*, pe care nu l-am găsit în nici unul din dicţionarele limbii franceze (inclusiv unele foarte noi) pe care le-am avut la dispoziţie.

2. Similar cu *porţiona* în ceea ce priveşte analiza este *raţiona* „a raţionaliza", care probabil i-a servit de model: provine din fr. *rationner* sau it. *razionare* şi se analizează în română numai prin baza în -*ie* (*raţie*), nu şi prin cea în -*iune* (*raţiune*).

Iorgu Iordan (LRC 478) consideră că *raţiona* „a fixa raţia de hrană ..." este mai vechiul *raţiona* „a face un raţionament", care a căpătat un sens nou (v., mai jos, nota 4).

În DLR, sub titlul *raţiona* sînt înregistrate sensurile: 1. „a gîndi", 2. „a supune anumite produse [...] unui consum dirijat [...]", 3. „a transforma [...] într-o fracţie [...] cu numitor raţional", şi etimologia unică: de la *raţiune*, după fr. *raisonner*.

3. Nu ne putem pronunţa asupra lui *suspecţiona*, înregistrat de Iorgu Iordan ca formaţie „trecătoare", deoarece ambele baze (*suspecţi*(*un*)*e*) la care e raportat de autorul citat ne sînt la fel de nefamiliare (şi nu le-am găsit înregistrate în alte locuri).

4. Explicabile exclusiv prin baze în -*iune* sînt verbele *ficţiona*, *gestiona*, *presiona*, *previziona*, *suspiciona*, *tensiona* şi *raţiona* „a gîndi", calc după it. *ragionare* sau fr. *raisonner*; ele nu intră în sfera interesului nostru, deoarece nu pot fi analizate şi printr-o bază (în -*ie* sau consonantică) care să permită detaşarea sufixului -*ona*$_3$ (variantele *presie* şi *previzie* ale lui *presiune* şi, respectiv, *previziune* sînt foarte rare şi învechite — v. DLR —, iar verbele *presiona* şi *previziona* par a fi noi).

Vezi şi verbele împrumutate ca *adiţiona*, *dimensiona* etc., care se analizează în română numai prin raportare la baze în -*iune*.

Toate exemplele pe care le avem de verbe care par a fi formate în româneşte cu sufixul -*ona*$_3$ (din baze în -*ie*, după modelul împrumutat) sînt: ***achiziţiona***, ***concluziona***, ***decepţiona***, ***excepţiona***, ***impulsiona***, ***inhibiţiona***, ***inscripţiona(re)***, ***obiecţiona***, ***porţiona***, ***preciziona***, ***restricţiona***, ***situaţiona***, ***suspensiona***.

Puncţiona, considerat de Th. Hristea (E. 140) derivat „neîndoielnic" din [a face] *puncţie*, are corespondent în franceză: *ponctionner* (cf. ROBERT, DLR).

Magaziona are o poziţie ambiguă: poate fi explicat ca derivat propriu-zis de la *magazie* cu sufixul -*ona*$_3$ sau, mai probabil, ca derivat regresiv de la *magazioner* (formă coruptă a lui *magaziner* < fr. *magasinier*). În ambele ipoteze însă el nu are nici o legătură cu substantivele în -*ie*, -*iune* (*magazie* <ngr. μαγαζί).

Adăugăm că explicarea lui *magaziona* prin *magazioner* nu exclude intervenţia elementului derivativ -*on*- (-*oner*), deoarece *magazioner* nu poate fi explicat direct din *magaziner* (<fr. *magasinier*); vezi sufixul nominal -ONER, § 4.

b. Cea mai veche atestare pe care ne-o dau izvoarele excerptate de noi pentru formaţiile în -*ona*$_3$ este din 1825: *proporţiona*, la Al. Teodori, *Scurtă arătare despre om* ..., p. 72. Atestări relativ numeroase apar abia de la mijlocul secolului, mai ales în traduceri din franceză şi în dicţionare bilingve (româno-franceze) sau de neologisme: *ocaziona* (Heliade — 1847, în DLR), *fricţiuna* (B. Raspail, *Manualul sănătăţii* ..., 1852, p. 129), *fric-*

ţiona (M. Wertheimer, *Curs de parabolanologie*, 1857, p. 63), *afecţiuna*, *aprovisiona*, *demissiuna* etc. (PONTBRIANT, 1862) (vezi şi *ficţiona* (MAG. IST. I 1845, p. 48), *adiţiona*, *raţiona* (NEGULICI, 1848), *cauţiuna* (PONTBRIANT)).

Toate aceste formaţii sînt împrumutate. Cea mai veche atestare de derivat în -*ona*$_3$ care pare a fi format în româneşte o avem la Maiorescu (1888—1895—în DA) : *impulsiona*.

5. Cu excepţia lui *magazie* (de origine grecească), care, foarte probabil, n-a stat la baza formaţiei *magaziona* (vezi § **4**. *a*), temele formaţiilor în -*ona*$_3$ sînt latino-romanice.

6. Numărul mic al derivatelor care pot fi considerate ca sigur româneşti (vezi § **4**.*a*) dovedeşte că sufixul -*ona*$_3$ este slab productiv. Întrucît însă multe din aceste formaţii sînt foarte noi (*magaziona(re)* — 1949, cf. DLR, s.v.—, *concluziona*—1966, cf. DCR, s.v. — , *porţiona* — 1960 —, *situaţiona* — 1966 (v. § **2**)—, *inscripţiona(re)*— 1973), reiese că sufixul -*ona*$_3$ este viu în sistemul de derivare actual.

Sufixul -*iona* nu este productiv.

7. Derivatele în -*ona*$_3$, -*iona* sînt în general literare (*achiziţiona*, *colecţiona*, *demisiona* etc. şi verbele cu sensuri diferite de formaţiile paralele nesufixate, v. § **3**). Cîteva aparţin unor terminologii tehnice (*spaţiona* tipogr., *puncţiona* med.) sau stilului administrativ (*inscripţiona(re)*, *magaziona*, *porţiona*).

Unele dintre ele însă, mai ales formaţii relativ recente, sinonime cu paralelele verbale nesufixate sau cu expresiile verbale de la care s-au format, sînt simţite şi sancţionate ca pretenţioase (de ex. : *concluziona*, *viziona* „a vedea") sau chiar periferice (de ex. : *atenţiona*, *sugestiona* „a sugera").

1. Iorgu Iordan (LRC 478) le încadrează în „tendinţa de a crea «cu orice preţ» verbe noi" şi le apreciază ca „trecătoare", cu excepţia cazurilor în care s-au diferenţiat semantic de dubletele nesufixate.

Valeria Guţu Romalo (C.G. 231) consideră că *atenţiona* „trebuie evitat, deoarece, admis în limba literară, aduce în comunicare o aură periferică supărătoare".

2. Th. Hristea (D.P.) apreciază că formaţiile ca *atenţiona*, *direcţiona*, *excepţiona*, *porţiona*, *preciziona* etc. constituie un sistem şi sînt mai economice decît locuţiunile echivalente (de ex. : *atenţiona* faţă de *a atrage atenţia* sau *a acorda atenţie*). Bazîndu-se pe evoluţia formaţiilor ceva mai vechi *conferenţia* şi *evidenţia*, condamnate în perioada apariţiei lor de I.-A. Candrea şi, respectiv, L. Şăineanu, dar reţinute ulterior de limba literară, D-sa pare a avea o atitudine favorabilă faţă de derivatele în -*ona*$_3$ în general.

-oni$_1$ vezi **-NI**
-oni$_2$ vezi **-NI**
-ora$_1$ vezi **-ĂRI**
-ora$_2$ vezi **-ĂRI**
-ori$_1$ vezi **-ĂRI**
-ori$_2$ vezi **-ĂRI**
-orî vezi **-ĂRI**

-osi vezi **-ISI**
-oşa$_1$ vezi **-ŞI**
-oşa$_2$ vezi **-ŞI**
-oşi vezi **-ŞI**
-ota$_1$ vezi **-TA**
-ota$_2$ vezi **-TI**
-oti vezi **-TI**
-ozi vezi **-ĂZA**

-ŞI ; -ĂŞA, -ĂŞI ; -EŞA, [-EŞI] ; -IŞA, [-IŞI] ; -OŞA$_1$ (-UŞA$_2$), -OŞI ; [-UŞA$_1$] (-OŞA$_2$), -UŞI

CANDREA, C.G.R. 306 ; SCHUFFERT, V. 164—167 ; PASCU, S. 97 ; S. Puşcariu, *Etimologii*, DR IV$_2$, 1924—1926, p. 695 ; LOMBARD, V. 514—516, 831, 833 ; Flora Şuteu, *Un sufix vechi format pe teren românesc* : **-oşa**, în *Culegere de studii*, Institutul de Limbă şi Literatură Rusă „Maxim Gorki", Bucureşti, 1962, p. 73—77.

1. *a*. -*oşa* şi -*uşa* au statut dublu :

-*oşa* este sufix în formaţii ca *ghemoşa* şi variantă fonetică a lui -*uşa* în formaţia *măruntoşa*, variantă a lui *mărunţuşa* ;

-*uşa* este sufix în formaţii ca *aplecuşa* şi variantă fonetică a lui -*oşa* în formaţia *înfăinuşa*, variantă a lui *înfăinoşa* (v. § **2**).

Sufixele -*eşi*, -*işi* şi -*uşa*$_1$ sînt virtuale, întrucît apar numai în formaţii cu dublă analiză (v. § **2**).

b. Tratăm sufixele care conţin segmentul consonantic -*ş*- ca formînd o serie (cu două subserii, după conjugări) deoarece :

— au structură fonetică comună multor serii de sufixe, anume : consoană constantă precedată sau neprecedată de o vocală variabilă şi urmată de caracteristica morfologică a conjugării (I şi a IV-a) ;

V. cap. *Structura fonetică* ..., § 1.

— au origine similară : au apărut toate în interiorul limbii române prin procese de falsă analiză, unul din termeni (-*şi*) putîndu-se explica chiar prin influenţa seriei (v. § **4**) ;

V. în § **4** şi legăturile genetice posibile dintre formaţiile şi sufixele perechi (de conj. I şi a IV-a).

— sînt numeroase formaţii cu aceeaşi temă şi sufixe diferite (de aceeaşi conjugare şi/sau de conjugări diferite) : *linguşi*/-*oşa* ; *îmbrăţişa*/-*oşa*, *încărdăşi*/-*oşi*, -*a*, *înfăţişa*/-*oşa*,-*i*, *învoioşa*/-*eşa*, *moleşi*/-*oşa*,-*i* etc.

1. Notăm că în majoritatea cazurilor unul din termenii pereche e formaţie cu dublă analiză. Faptul atestă încă o dată, credem, legătura genetică dintre sufixele seriei.

2. Perechea poate să aibă ambii termeni cu dublă analiză : derivate imediate de la baze, la rîndul lor, derivate de la aceeaşi temă cu sufixe diferite : *tuieşi*, *tuioşi* „a se zăpăci" < *tuieş*, *tuioş* „zăpăcit" < *tui* „zăpăcit" + -*eş*, -*oş*. (În DLR *tuioşi* şi *tuioş* sînt tratate ca variante ale lui *tuieşi* şi, respectiv, *tuieş*.)

2. -**şi**. 2 formaţii cu analiză unică în DI : *tropşi*, *zdrobşi*.

Nu l-am inclus pe *cîrşi* deoarece e derivat regresiv. V. *Introducere în studiul sufixelor*, § 3.

-**ăşa**. Formaţii cu dublă analiză în DI : *vălmăşa*, cf. *valmă* (în *de-a valma*), *vălmăşag* (prin regresiune) etc.

1 formaţie cu analiză unică, parasintetică : *întufăşa* (*Economia*, în DA).

-**ăşi**. Formaţii cu dublă analiză în DI (baza derivată e, de obicei, în -*aş*) : *arendăşi*, cf. *arendă*, *arenda*, *arendaş* ; *bărdăşi* „a ciopli cu barda", cf. *bărdaş* „dulgher" ; *încărdăşi* (parasintetic), cf. *cîrd*, *cardaş*, (prin regresiune) *cărdăşie* ; *învălmăşi*, v. -*ăşa* ; *ostăşi* „a sluji în oaste, a duce viaţă de ostaş" ; *tălpăşi* „a-şi lua tălpăşiţa", cf. *talpă*, *tălpaş* „pedestru", (prin regresiune) *tălpăşiţă* etc.

1 formaţie cu analiză unică în DI : *băşcăşi* şi 1 în DLR : *mărdăşi*.

-**eşa**. 2 formaţii (parasintetice) cu analiză unică, 1 în DI : *învoieşa*, 1 la TUDOSE, D. 62 : *împrietineşa*.

-eși. Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-aș* sau *-eș*) : *băieși* „a fi băieș (=lucrător într-o [...] sau stăpîn al unei băi)”; *moleși*, *nevoieși*, cf. *nevoie*, *nevoi*, *nevoiaș*.

-ișa. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-iș*) în DI : (parasintetic) *îmbrățișa*, cf. *brat*, *brățiș* ; *mărunțișa*, cf. *mărunt*, *mărunți*, *mărunțiș*.

2 formații cu analiză unică, 1 în DI : *luntrișa*, 1 în DLR : *molișa*.

-iși. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-iș*) în DI : *mîlcomiși*, cf. *mîlcom*, *mîlcomiș* ; în DLR : *păiși* „(despre fîn) a se usca”, cf. *pai*, *păiș*.

-oșa$_1$ (**-ușa**$_2$). Formații cu dublă analiză (baza derivată e, de obicei, în *-os*) în DI : *blegoșa* ; *boboșa* „a se umfla (ca bobul)”, cf. *boboș* „globul ochiului” ; *geboșa* ; (parasintetice) *înfăinoșa* (*-ușa*) ; *învioșa*, cf. *viu*, *vios* ; în alte surse : *lutoșa* (UDRESCU, GL.) ; *mucioșa* (GL. OLT.).

Potrivit explicației din DA, și *lingoșa* ar fi o formație cu dublă analiză, provenită dintr-un neatestat **lingos*. Întrucît însă derivatele în *-oșa* de la baze în *-os* care explică apariția sufixului sînt destule, nu credem că e necesar să recurgem aici la o formație în *-os* neatestată.

12 formații cu analiză unică (din care 7 parasintetice) în DI, la care se adaugă 1 de la TUDOSE, D. : *înfrățoșa* (62).

Fl. Șuteu — *lucr. cit.*, p. 76 — e împotriva explicării verbelor *blegoșa* și *învioșa* prin *blegos* și *vios* și a acestora prin adjectivele *bleg* și, respectiv, *viu* cu sufixul *-os* (v. DA și, respectiv, CADE). D-sa propune etimologiile inverse : *blegos* e derivat regresiv de la *blegoșa*, care, la rîndul lui, e derivat de la *bleg* etc., justificîndu-și poziția prin considerentul că *blegos* și *vios* nu pot fi derivate de la *bleg*, respectiv, *viu* cu *-os*, întrucît acest sufix nu se atașează decît la teme substantivale.

Afirmația referitoare la funcția sufixului *-os* este valabilă în general, așa cum o arată marele număr de derivate în *-os* de la substantive care apar în DI. Există însă și cîteva derivate de la adjective formate în românește. De ex. : *căldos* (CDDE), *hidos* (Sbiera, în DA), *puternicos* (Bibicescu, în DLR), *umedos* (CADE). *veselos* (CADE). (Vezi și GRAUR, E. 92.) Acestea atestă productivitatea procedeului, chiar dacă sînt puțin folosite sau au o anumită valoare stilistică. Deci, este posibil ca și *blegos* și *vios* să fie derivate de la adjectivele *bleg* și *viu*, iar *blegoșa* și *învioșa*, derivate imediate de la ele și, totodată, pentru uzul discuției noastre, formații cu dublă analiză. În consecință, nu le înregistrăm ca derivate cu sufixul *-oșa*.

-oși. Formații cu dublă analiză (baza derivată e, de obicei, în *-os*) în DI : *chelboși* ; *făloși* ; *găvănoși* „a scobi (făcînd un găvan)”, cf. *găvăni* „id.”, *găvănos* ; (parasintetic) *împrietenoși* ; în alte surse : *acoloși* „a se așeza undeva”, cf. *acoloși* „tot acolo” (LEX. REG. II 57) ; *lenevoși* „a se lenevi” (UDRESCU, GL.), cf. *lene*, *lenevos*.

5 formații cu analiză unică (din care 2 parasintetice) în DI : *coptoroși*, *încîrdoși*, *înfățoși*, *mocoși*, *storcoși*, la care se adaugă 4 din alte surse : *duhoși* „a se strica, a mirosi” (la TUDOSE, D. 204) ; *moloși* (LEX. REG. I 55) ; *scotoși* „a scotoci” (UDRESCU, GL.), cf. *scoate* ; *togoși* „a comasa loturi de pămînt [...]” (DLR), cf. *tog* „moșie creată prin comasarea [...]”.

-ușa$_1$ (**-oșa**$_2$). Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-uș*) în DI : *mărunțușa* (*-oșa*).

V. și *aplecușa* (numai la participiu), cf. *apleca*, *aplecuș*.

-uși. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-uș*, *-ușă*) în DI : *frențuși* „a se îmbolnăvi de frențuș” (=frențe); *pănuși* „a smulge penele [...]”, cf. *pănușă* ; *sfredeluși*.

2 formații cu analiză unică în DI : *limbuși*, *linguși*.

Formațiile în *-și* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (cele mai numeroase) : *întufășa* „a se face tufos”, cf. *tufă* ; *mărdăși* ; *învoieșa* ; *luntrișa* ; *ghemoșa* ; *înfrigoșa* ; *încîrdoși* ; *mocoși* „a lucra încet, fără spor, a (se) mocăi”, cf. *moacă*, epitet pentru o persoană bleagă, înceată (DLR, s.v.) ; *limbuși* „a-și plimba limba prin gură” etc ;

1. În DLR la *mocoși* se menționează : „Etimologie necunoscută. Cf. *mocăi*”, iar la *mocăi* : „Etimologie necunoscută. Cf. *moacă*”. Credem că explicarea ambelor verbe prin *moacă* este acceptabilă.

2. Analiza lui *limbuși* prin *limbuș* „omușor” nu e satisfăcătoare din punct de vedere semantic.

— un verb : *împrietineșa*, cf. *împrietini* ; *lingoșa*, *-uși*, cf. *linge* ; *coptoroși* „a coptorî (=a săpa pe dedesupt)” etc. ;

— un substantiv sau un verb : *zdrobși* „a face zdroburi, a zdrobi” ; *întrupoșa* „a se întrupa”, cf. *trup* ;

— un adverb : *bășcăși* „a despărți” ; *înluntroșa* „a se înfunda înăuntru”, cf. *înluntru* ;

— un adjectiv : *moloși* (eventual, și *blegoșa*, *învioșa*) ;

— o interjecție : *tropși* „a face să pîrîie sub picioare”, cf. *trop !*

În DLR (*Litera T*) *tropși* e tratat ca variantă a lui *stropși*. La TDRG și la SCRIBAN, e tratat în articol separat și considerat formație de autor (Cantemir) sau, respectiv, provenit din bulgară și înrudit cu *stropși*.

Formații semianalizabile : *bolboșa*, *-i* „a holba ochii”, cf. *bolboca* (*bulbuca*) ; *bunghioși* „a face un lucru cu migală, a bunghini” ; *cutcureși*, cf. *cutcurigu !* ; *înfrîmsășa*, cf. *frîmsețe* ; *milcoși* „a linguși”, cf. *milcui*.

Derivatele înregistrate mai sus se repartizează în mod aproximativ egal între conjugările I și a IV-a : 18 față de 15. *-oșa* este sufixul cel mai bine reprezentat (13 derivate), alături de perechea lui, *-oși* (9), la mare distanță de ceilalți membri ai seriei (1 sau 2 derivate). (Situația este aproximativ aceeași, sub toate aspectele relevate, la derivatele cu dublă analiză, foarte numeroase.) Aceste fapte situează sufixele cu segmentul *-ș-* într-o poziție izolată în cadrul sufixelor vechi ale limbii, care se repartizează adesea exclusiv sau mai ales la conjugarea a IV-a. V. cap. *Distribuția pe conjugări* ..., § **1**.

Un număr relativ mare de derivate ale sufixelor cu segmentul *-ș-* (13 din 33) sînt parasintetice ; aceeași situație se remarcă și la derivatele cu dublă analiză.

3. Derivatele denominale au valori comune cu ale verbelor denominale în general :

1. „a face acțiunea după modelul denumit de substantivul ...” : *cocoroșa*, *ghemoșa*, *mocoși* ;

2. „a dobîndi calitatea exprimată de adjectivul ..., trăsăturile obiectului ..., a transforma în obiectul ...” : *moloșa* ; *întufășa*, *mărdăși* ; *zdrobși* (în raport cu baza sa nominală) ;

3. „a face acțiunea prin intermediul obiectului ...” : *îmbrățoșa*, *limbuși*, *luntrișa* ;

4. „a dobîndi statutul ...” : *încîrdoșa*, *împrietineșa* ;

5. „a intra în starea ...” : *înfrigoșa* ;

6. „a produce obiectul...": *duhoși*;

7. „a atribui obiectul...": *împărtoșa*;

8. „a se introduce în obiectul...": *întrupoșa*.

Remarcăm că valorile 4, 5, 7 și 8 sînt redate exclusiv prin derivate parasintetice. De aici s-ar putea deduce că valorile respective sînt determinate de prefixul *în-* și, implicit, de caracterul parasintetic al derivatelor.

Vezi FC II 137–138 (printre valorile prefixului *în-* sînt înregistrate valoarea „eventivă" (= „dobîndirea însușirii ...; transformarea în obiectul ...") și „dobîndirea obiectului ...)"; Flora Șuteu, *Prefixul* **în-/in-**, SMFC II 51–52 (unde cele două valori distincte în FC II sînt subsumate sensului eventiv, „principala valoare a lui *în-*"); REINHEIMER-RÎPEANU, D. P. 66–68 (unde trăsătura [+ eventiv] e trăsătura dominantă în conținutul semantic al derivatelor verbale parasintetice — în română cu *în-* — caracterizate prin trăsătura—acțiune]).

Valoarea 2 însă, care este de asemenea o detaliere a sensului eventiv (v. F. Șuteu, *lucr. cit.*, p. 51; FC II 137), e redată și prin derivate neprefixate, la fel ca valoarea 3, care este prezentată printre valorile (noneventive) ale prefixului *în-* (v. F. Șuteu, *lucr. cit.*, p. 52; FC II 138). Iar valoarea 1, și ea înregistrată printre valorile lui *în-* (prin formula „modul în care se îndeplinește acțiunea" la F. Șuteu, *lucr. cit.*, p. 52, și „asemănarea cu obiectul..." în FC II 138), e redată aici exclusiv prin derivate neprefixate. Aceste fapte, corelate cu acela că toate cele patru valori sînt redate și de verbe denominale formate cu alte sufixe și derivate imediate (v. cap. *Semantica*..., § **2**), pledează, credem, pentru concluzia că valorile în discuție sînt proprii verbelor denominale în general, chiar dacă cele care pot fi subsumate sensului eventiv sînt mai frecvente la verbele parasintetice cu *în-*.

De altfel, opiniile cercetătorilor asupra conținutului semantic specific prefixului *în* sînt diferite, mergînd pînă la a-l nega cu totul. V. la F. Șuteu, *lucr. cit.*, p. 55.

Derivatele cu baze adverbiale și interjecționale redau valorile obișnuite pentru aceste tipuri de derivate:

9. „a face acțiunea în circumstanța redată de adverbul...": ***bășcăși***;

10. „a face acțiunea simbolizată prin interjecția...": *tropși*.

Derivatele deverbale sînt uneori sinonime cu bazele lor: ***coptoroși***, *zdrobși*.

Sînt însă și unele formații care au conținut peiorativ. De ex.: ***linguși***, *storcoși* (cp. cu *linge*, al cărui sens propriu e neutru, și cu *stoarce*, care, în sens propriu, nu e niciodată peiorativ). Această trăsătură pare să fie specifică pentru sufixele cu segmentul *-ș-*.

K. Schuffert (V. 167) afirmă că sufixele *-ăși* etc. au numai valoarea de formant, menționînd că sensul peiorativ al unor derivate aparține temelor, și nu sufixelor.

Trăsătura peiorativ apare și la multe formații în *-oși*, *-a* cu dublă analiză: formații cu tema peiorativă, atît cea primară, cît și cea în *-os*: *băloșa*, *blegoșa*, *botoși*, *chelboși*, *imoșa*, *rîioșa*, *urduroșa* sau numai cea în *-os*: *făloși*, *îmburtoșa*, *măroși* „a se măreți" (*măros* „fudul"); formații cu tema (atît cea primară, cît și cea în *-os*) nepeiorativă: ***bărbătoși*** „a face pe bărbatul".

Pentru sensul peiorativ al sufixului *-os*, v. Zorela Crețа, *Sufixele peiorative*, SMFC IV 189–190.

Apariția acestei trăsături la ambele categorii de formații (cu analiză unică și dublă) este o dovadă a legăturii genetice dintre ele (v. § **4**).

Structura semantică a formațiilor de tipul *bărbătoși* (verbul este peiorativ în contrast cu ambele sale baze posibile, care nu sînt peiorative) pledează pentru încadrarea lor în categoria derivatelor în *-oși*.

4. *-ășa*, *-ăși*, *-ișa*, *-oșa*$_1$, *-oși*, *-uși* au apărut în interiorul limbii române, ca rezultat al falsei analize a formațiilor de tipul: *vălmășag* > *vălmășa*: *vălm-* + *-ășa*; *arendaș* > *arendăși*: *arend-* + *-ăși*; *mărunțiș* > *mărunțișa*: *mărunț-* + *-ișa*; *bălos* > *băloșa*: *băl-* + *-oșa*; *fălos* > *făloși*: *făl-* + *-oși*; *sfredeluș* > *sfredeluși*: *sfredel-* + *-uși* (v. § **2**).

1. V. și *togoși* < magh. *tagosit*, analizabil prin *tog* < magh. *tag* (de la care s-a format în română un *togăli*, sinonim cu *togoși*).

2. *-eși*, *-iși* și *-ușa*$_1$ sînt sufixe virtuale (v. § **1**), deci nu pun probleme de origine.

Sufixele care constituie perechi (în *-a* și *-i*: *-ășa*, *-ăși*; *-oșa*$_1$, *-oși*) au putut apărea în mod independent unul de altul (în inventarul nostru apar modele cu dublă analiză pentru toți termenii) și/sau unul din altul, prin schimb de conjugare.

Perechea de sufixe *-oșa*$_1$, *-oși* pare a avea o situație aparte în privința cronologiei termenilor ei, întrucît la baza lor stau formații în *-os*: alterarea lui *s* este normală atunci cînd e urmat de *i*, dar nu cînd e urmat de *a*, deci *-oși* a apărut mai întîi, iar *-oșa* s-a dezvoltat din el, prin schimb de conjugare.

Această cronologie nu e însă obligatorie, întrucît *-ș-* a putut apărea și independent, ca termen alternant al lui *-s-* determinat de prezența sufixului.

1. Cf. PUȘCARIU, L. R. II 272; GRAUR, T. 263: „Se naște ... impresia că alăturarea sufixului trebuie să aducă modificarea consoanei finale a temei."

2. Vezi și Kurt Schuffert (V. 166), care vorbește despre o distincție cronologică între „variantele" de conjugări diferite ale acelorași verbe: cele în *-oși* sînt mai vechi decît cele în *-oșa*, iar unele verbe a căror unică variantă este în *-oșa* sînt noi în limbă.

-eșa, care nu apare în formații cu dublă analiză, s-a putut dezvolta ca pereche a lui *-eși*, după modelul perechilor din serie: *-ășa*/*-ăși*, *-oșa*$_1$/*-oși*.

-și a apărut, probabil, datorită analogiei cu serii de sufixe similare care, alături de termenii cu vocală (de ex.: *-ăli*, *-eli*$_1$, *-ili*$_1$...), au și un termen fără vocală (*-li*: *călăuzli*).

Pentru derivatele cu sufixele *-și*... avem atestări foarte vechi: *înluntroșa*, *Psaltirea Hurmuzachi*, în DA; *întrupoșa*, *Pravila* 1640, la TDRG; *linguși*, *Biblia* 1688, la TDRG; *tropși*, Cantemir, la TDRG.

5. Majoritatea derivatelor în *-și*... au teme foarte vechi: moștenite (*ghemoșa*, *înfrigoșa*, *înluntroșa*, *luntrișa* etc.), slave (*cocoroșa*, *întrupoșa* etc.). Rar apar și teme mai noi, de ex. turcești (*bășcăși*, *mărdăși*), dar niciodată latino-romanice.

6. Cu excepția lui *-oșa*$_1$, *-oși*, pe care le avem înregistrate cu 22 de derivate, sufixele cu segmentul *-ș-* sînt foarte slab productive în decursul întregii lor istorii (1–2 derivate de sufix).

Situația este aceeași (păstrînd proporțiile) în cadrul derivatelor cu dublă analiză, cu mențiunea că aici se detașează de serie, alături de *-oș-* (bineînțeles, la mare distanță), și *-ăș-*.

Atestări recente avem numai două, ambele însă pentru derivate cu dublă analiză: *bărbătoși*, Camil Petrescu, în DA ms.; *pieptoși*, VR, 1954, în DLR. Se pare deci că, în perioada actuală, sufixele *-și*... nu sînt productive.

Vezi Flora Șuteu, *lucr. cit.*, p. 77, care afirmă că *-oșa* nu e productiv în limba actuală.

7. Derivatele cu sufixele *-și*... sînt în număr mare regionale și învechite (*bășcăși* — Ban., cf. DA; *învinoșa* — Olt., cf. DA; *storcoși* — Olt., cf. CADE și *Texte dialectale Oltenia*, ap. TUDOSE, D. 193; *înfrigoșa*, *înluntroșa*, cf. DA).

Kurt Schuffert (V. 167) vorbește despre o repartizare pe regiuni a sufixelor *-oșa* și *-ișa* primul aparține Moldovei, iar al doilea, altor regiuni), bazîndu-se pe verbele: *îmbrățoșa*, *înfățoșa* și *mărunțoșa*. Se pare că observația e valabilă pentru exemplele citate; nu am putut-o extinde însă din lipsă de alte exemple concludente.

Claudia Tudose (D. 62) afirmă că sufixele *-oșa* și *-eșa* apar în vestul și nord-vestul Transilvaniei.

Derivat literar e unul singur : *linguși*.

Mai numeroase sînt cele cu dublă analiză : *îmbrățișa, încrucișa, înfățișa, moleși* ; *îmbățoșa* are caracter familiar.

8. Sufixe dezvoltate : *-oreșa*, [*-ănoșa*], [*-ănoși*], [*-ătoșa*], [*-ătoși*].

-oreșa. 1 formație raportabilă la verb : *înțăporeșa* „a se înțepa la tălpi” (LEX. REG. II 36).

-ănoșa, -ănoși. Formații cu dublă analiză : *viermănoși, -a* (DI) „a se umple de viermi, a deveni viermănos”.

-ătoșa, -ătoși. Formații cu dublă analiză : *apătoșa, -i* (DI) „a se umple cu apă, a deveni apătos”.

Sufixele *-ănoșa, -ănoși, -ătoșa, -ătoși* au caracter virtual.

Sufixul *-oreșa* e constituit din sufixul *-eșa* și segmentul nesufixal *-or-* (despre care nu putem spune dacă are sau nu vreo legătură cu sufixe — nominale sau verbale — cu segmentul *-r-*, deoarece nu apare în nici o formație cu dublă analiză).

-TA, -ĂTA (-ĂTI$_2$), -ETA, -ITA, -OTA$_1$

PHILIPPIDE, P. 186 ; SCHUFFERT, V. 155—157 ; GRAUR, E. 105—106.

1. Seriile de sufixe *-ta, -ăta* (*-ăti*$_2$), *-eta, -ita, -ota*$_1$ și *-ti, -ăti*$_1$, *-eti, -oti* (*-ota*$_2$) sînt tratate în mod independent, deși au structuri fonetice paralele și chiar unii termeni omonimi (*-ăti* și *-ota*), pentru că derivatele care creează omonime sufixale au, cele mai multe, o poziție precară, din puncte de vedere diferite :

— *șchiopăti, chiota* și *picota* sînt variante foarte slab atestate ale lui *șchiopăta, chioti* și, respectiv, *picoti* ;

— *tropota*, relativ bine atestat (totuși inferior lui *tropoti*, v. DLR, s.v. *tropoti*), e formație cu dublă analiză (ca și *chioti, -a*, de altfel), iar *tropot*, de la care e format, e împrumut. *Tropot* e însă analizabil și are aceeași structură cu derivatul *chiot*, de la care e format *chioti, -a* : *trop(a)!* + *-ot*.

Argumentul de analiză sincronică propus se corelează cu etimologiile celor două serii de sufixe : sufixele din prima serie sînt moștenite și de origine latino-romanică (v. § 4), cele din a doua serie sînt de origine slavă și formații interne (v. sufixele -TI..., § 4).

Considerăm derivativele *-ăti*$_2$ și *-ota*$_2$, apărînd în derivatele *șchiopăti* și, respectiv, *picota, chiota, tropota*, variante de conjugare ale sufixelor *-ăta* și, respectiv, *-oti* (v. aici § 4 și sufixele -TI..., § 4 : cele 4 derivate menționate au apărut prin schimb de conjugare din *șchiopăta* și, respectiv, *picoti, chioti, tropoti*).

2. -ta. 2 formații cu analiză unică în DI : *alinta, ofta*.

-ăta (**-ăti**$_2$). Formație cu dublă analiză în DI : *amînăta* „a întîrzia”, cf. *amîna* înv. „a întîrzia”, *amînat* adv. „tîrziu”.

2 formații (și 1 variantă) cu analiză unică în DI : *cercăta, șchiopăta* (*-ăti*).

-eta. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-́et*) în DI : *văieta*, cf. *vai !, vaiet* ; *vuieta*, cf. *vui, vuiet*.

2 formații cu analiză unică în DI : *cerceta, șchiopeta*.

-ita. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-it* ori — analiza se face prin regresiune — în *-itat, -itate, -(it)or, -(it)ură*) în DI : *debilita*, cf. *debil, -itate* ; *explicita*, cf. *explica, -it* ; *pocita* „a poci (2) ; a abate un mare rău[...]sluțind[...]”, cf. *pocit*^{2} (3), *-itor* (2), *-ură*^{1} (3) ; *uzita*, cf. *uz, uza, -itat* etc. ; în „Scînteia”, 1967 : *posibilita*.

3 formații cu analiză unică în DI : *dormita, văita, vomita*.

-ota$_1$. 1 formație cu analiză unică în DLR : *șchiopota*.

Derivatele în *-ta*... sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *alinta*, cf. *alina* ; *cercăta, -eta* „a examina”, cf. *cerca* „id.” ; *dormita, vomita* ;

— o interjecție : *ofta, văita* ;

— un adjectiv sau un verb : *șchiopăta, -eta, -ota*.

Formație semianalizabilă : *numerota*, cf. *numerar*.

Abilita „a recunoaște cuiva calitatea de docent etc.”, *comandita* „a participa cu o sumă de bani la o întreprindere[...]”, *gravita* „a fi supus legii gravitației” nu sînt înregistrate deoarece nu se analizează din punct de vedere semantic după modelul verbelor înregistrate de noi (prin raportare la bazele nederivate *abil, comanda, grav*).

După cum se vede, cele 5 sufixe ale seriei sînt foarte slab reprezentate : un total de zece derivate (repartizate cîte unu, două și trei pe sufix), dintre care cinci sînt formate de la două baze cu cîte trei și, respectiv, două sufixe : *cercăta, -eta* ; *șchiopăta, -eta, -ota*.

Întrucît *cercăta* și *șchiopăta, -ota* sînt provenite din *cerceta* și, respectiv, *șchiopeta*, nu putem spune că procedeul derivării de la aceeași temă cu sufixe diferite din aceeași serie (v. -LI..., -NI..., § 1) e productiv în cazul seriei *-ta*... (V. o situație similară la sufixele -TI..., § 2).

3. Derivatele cu baze verbale exprimă „aproximarea” (*dormita*) sau sînt sinonime cu bazele lor (*cerceta, vomita*).

Alinta e sinonim cu baza *alina* într-un singur sens, învechit, atestat numai la Dosoftei (v. DA). Sensul bine atestat pînă astăzi, „a (se) răsfăța”, ar putea fi considerat intensiv.

B. Hasselrot (*Les suffixes en* **-tt-** *et la formation des verbes fréquentatifs*, în *Mélanges Mario Roques*, II, 1958, p. 140) îl interpretează pe *dormita* ca iterativ. De aici trage concluzia că, prin conservarea distincției iterativ/neiterativ din latină, româna se deosebește de majoritatea limbilor romanice care au păstrat din latină multe verbe iterative, dar nu cu sensul originar.

I. Fischer (L.D. 175) afirmă, pe bună dreptate, că *dormita* nu are sens frecventativ, singurul verb frecventativ moștenit de română din latină cu sensul originar fiind *sălta*. Întrucît însă acesta nu e analizabil în română (raportul cu baza *sări* s-a pierdut, așa cum arată I. Fischer, o dată cu rotacizarea lui *-l-* din *salire*), concluzia lui B. Hasselrot se cere revizuită.

Șchiopăta are și sens factitiv : „a face să devină șchiop” ; v. și derivatele cu dublă analiză : *debilita, facilita, nobilita, validita*.

Folosite reflexiv, aceste verbe exprimă sensul „a dobîndi trăsătura redată de adjectivul...” : *a se șchiopăta, a se debilita*.

Șchiopăta „a umbla ca un șchiop” exprimă sensul : „a manifesta trăsătura...”.

4. Sufixele *-ta, -eta* și *-ita* sînt moștenite din latină prin verbe în *-itare* analizabile în română ca : lat. *allen(i)tare* > *alinta*/lat. **allenare* > *alina* ; lat. *circitāre* > *cerceta*/lat. *circare* > *cerca* ; lat. **excloppitare* > *șchiopeta*/lat. **excloppus* > *șchiop* ; lat. *dormitare* > *dormita*/lat. *dormire* > *dormi*.

1. Vezi PHILIPPIDE, P. 186; FISCHER, L. D. 174–175.

2. Vezi și verbele moștenite, neanalizabile în română: *ajuta* <lat. *adiutare*; *sălta* < lat. *saltare* (v. § **3**, nota: condițiile în care reflexul în română al latinescului *saltare* a devenit neanalizabil); *strănuta* <lat. *sternutare*; *uita* <lat. **oblitāre*.

3. Lat. *fremitare*, format de la *fremere* cu *-itare* sau denominativ tîrziu al lui *fremitus* (cf. FISCHER, L. D. 174), e analizabil în latină prin ambele baze. Rom. *fremăta*, care se analizează prin (și, poate, e și format de la) *freamăt* (<lat. *fremitus*, cf. DA, FISCHER, L.D. 174), nu e înregistrat aici, ci la derivatele imediate.

4. În latină, derivatele verbale deverbative „frecventative-intensive" se formează de la tema prezentului cu sufixul *-itā-* prin analogie cu derivatele formate de la tema supinului cu *-ā-*. Procedeul e productiv pînă tîrziu în limba latină, verbele în *-itā-* însă „se substituie din cele mai vechi timpuri verbelor de bază", pierzîndu-și în felul acesta sensul frecventativ. Faptul este pus în legătură cu pierderea procedeului în limbile romanice. Vezi FISCHER, L. D. 174–175.

În plus, *-ita* este explicat ca

— împrumut relativ recent prin verbe ca *vomita*<lat. *vomitare* (de asemenea iterativ în limba de origine), analizabil prin *voma*;

Cf. Al. Graur, *Verbe latinești în* **-ito**, în StCl V, 1963, p. 7.

— rezultat al izolării (tot relativ recente) prin falsă analiză din formații cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în § **2**, care, la rîndul lor, sînt:

a. împrumutate din latină, din franceză sau din italiană: ***nobilita*** <lat. ***nobilitare***; ***facilita***<lat. ***facilitare***, it. ***facilitare***, fr. ***faciliter*** etc.;

Pentru denominativele latinești în *-itā-*, v. Al. Graur, *art. cit.*, și MIGNOT, V.D.L. 326–330.

În explicarea sufixului *-itāre* pentru verbe denominative, X. Mignot (V.D.L. 329–330) pornește de la recunoașterea „triplei solidarități" a acestuia cu temele în *-i-*, abstractele în *-tas* și frecventativele în *-itāre*. El consideră însă ca factor principal în apariția sufixului „extensiunea morfemului « frecventativ » în afara domeniului său inițial", ceilalți factori fiind auxiliari și nonnecesari.

b. formate în românește (mai ales prin derivare regresivă):

1. de la substantive de origine romanică în *-itate*, după model străin: ***posibilita***<***posibilitate***, ***validita***<***validitate***, ca și lat. ***debilitare***<***debilitas***, cf. și fr. ***débiliter/débilité***, it. ***debilitare/debilitazione*** etc.;

V. și neanalizabilul *calamita* <*calamitate* în DN^3. La GUȚU ROMALO, C.G. 217–218, 220, și DCR e înregistrat numai adjectivul *calamitat*.

2. de la adjective de origine latino-romanică în *-itat* sau *-it*: ***uzita***<***uzitat***<fr. ***usité***, lat. ***usitatus***, it. ***usitato*** (v. Theodor Hristea, în LR XXIX, 1980, nr. 5, p. 498); ***explicita***<***explicit***<fr. ***explicite***, lat. ***explicitus***.

Acestor adjective (participii la origine) li se asociază, datorită structurii similare, verbul ***pocita*** „a poci^1 (2), a abate un mare rău, [...] slutind [...]", format, prin derivare imediată, de la participiul verbului de origine slavă ***poci***: *pocit*^{2} (3) „care aduce nenorocire" (cp. cu ***amînăta***<***amînat***) sau, prin regresiune, de la ***pocitor*** (2) „ființă imaginară care aduce un mare rău[...]" ori ***pocitură***^{1} (3) „id.".

1. Vezi GRAUR, E. 105–106; Al. Graur, în StCl V, 1963, p. 9–10.

2. Remarcăm că derivatele românești în *-ita* discutate sub *b* nu sînt formate cu un sufix *-ita*, după cum nu sînt formate cu un astfel de sufix verbele latinești sau romanice de tipul celor împrumutate în română (lat. *debilitare* < *debilitas* <*debilis*, prin analogie cu *densito* <*denso*, alături de care apare *densitas* < *densus*; v. Al. Graur, în StCl V, 1963, p. 10).

3. În DLR, *pocita* e considerat derivat regresiv de la *pocitanie* „ființă urîtă [...]; fiară sălbatică; bazaconie; glumă", cu trimitere la *pocitură*. În mod evident, raportarea la *pocitanie* e greșită din punct de vedere semantic.

Așadar sufixul *-ita* are origine multiplă: moștenit, împrumut (latino-romanic) și formație apărută în interiorul limbii române.

Am putea considera că și *-eta* provine dintr-o sursă internă, anume falsa analiză a formațiilor *văieta* (<*vaiet*, cf. TDRG) și *vuieta* (<*vuiet*, cf. DEX). Tipul structural reprezentat de aceste verbe (bază verbală și/sau interjecțională + *⊥et*) are însă o poziție izolată în cadrul derivării cu sufixele *-ta* ...

Menționăm că singurele derivate deinterjecționale (cu analiză unică) din serie, *ofta* și *văita*, nu sînt formate cu sufixul *-ta*: *ofta* e derivat imediat de la *oft* (cf. DLR), devenit analizabil în limba actuală în *of!* + *-ta* datorită faptului că *oft* a dispărut, iar *văita* e provenit din *văieta*. (În DEX, *văita*, tratat ca variantă de bază, e explicat prin *vai* — fără nici o mențiune cu privire la sufix —, iar *văieta* e variantă a lui. Notăm însă că *văita* se poate explica fonetic din *văieta*, dar *văieta* din *văita*, nu.)

-ăta se detașează din *șchiopăta*, formă secundară apărută în urma transformării *e*>*ă* după labială în *șchiopeta*, și din *cercăta*, formă refăcută, printr-o falsă analogie, din *cerceta* (cf. CDDE). V. totuși și ***amînăta***.

-ăti$_2$ se detașează din *șchiopăti*, variantă de conjugare (înregistrată la Cîlnic–Sebeș, cf. DLR) a lui *șchiopăta*.

-ota$_1$ se detașează din *șchiopota*, care poate fi explicat prin asimilarea vocalei sufixului la vocala silabei precedente.

Semianalizabilul *numerota* e împrumutat din franceză (*numéroter*), unde pare să fie format cu sufixul *-oter* (la MEYER-LÜBKE/PIEL, G. F. 136, se vorbește despre sufixul frecventativ *-oter*, printre exemple nu e însă menționat verbul *numéroter*).

În ceea ce privește istoria, trebuie făcută mențiune specială numai pentru formațiile împrumutate sau formate de la baze împrumutate, întrucît celelalte sînt moștenite sau foarte vechi în limbă.

Derivatele de tipul *debilita* au început să pătrundă în limba română în secolul al XIX-lea: cea mai veche atestare pe care o avem este **la Codru-Drăgușanu** (*nobilita*, în DLR). Formații noi de tipul acesta continuă însă să apară și în perioada actuală: *posibilita* pare să fie foarte recent, întrucît apare într-un număr al „Scînteii" din 1967.

5. Dacă admitem explicațiile prin care formațiile în *-ta*... sînt moștenite, împrumutate, derivate regresive ori imediate și variante fonetice (v. § 4), trebuie să admitem și că sufixele *ta*... nu au fost și nu sînt productive în limba română.

6. Derivatele în *-ta* și cele în *-ita*, cu excepția lui *pocita* (popular), sînt literare, unele (*posibilita*, *validita*) cu caracter livresc.

Șchiopăta și *cerceta* sînt singurele derivate literare în *-ăta* și *-eta*. Variantele *cercăta*, *șchiopeta*, *șchiopota* și *șchiopăti* sînt învechite și regionale.

-TI, -ĂTI$_1$, -ETI, -OTI (-OTA$_2$), [-UTI]

SCHUFFERT, V. 156; A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*: **-oti**, în BL VI, 1938, p. 164–166; LOMBARD, V. 790–809.

1. Pentru justificarea tratării în mod independent a seriilor de sufixe *-ta*... și *-ti*..., precum și pentru modalitatea de delimitare a omonimelor *-ăti*$_1$ și *-ăti*$_2$, *-ota*$_1$ și *-ota*$_2$, v. sufixele -TA..., § **1**.

-ota$_2$ este variantă de conjugare a sufixului *-oti* (v. § 4).

-uti este sufix virtual.

2. -ti. 1 formație cu analiză unică în DI: *șopti*.

-ăti$_1$. Formație cu dublă analiză (baza derivată e în *⊥ăt*) în DI: *țipăti*, cf. *țipa*, *-ăt*.

2 formații cu analiză unică în DI: *flecăti*, *șopăti*.

-eti. 1 formație cu analiză unică în DI: *clefeti*.

-oti (ota$_2$). Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-ot*) în DI: *chioti* (*-a*), cf. *chiu !*, *chiot*; *incoti* „a rîde pe înfundate", cf. *inc*, *-ot*; *șopoti*, cf. *șop(a) !*, *șopot*; *tropoti* (*-a*), cf. *trop(a) !*, *tropot*; *vojoti* „a vui", cf. *voj* „vîrtej de apă", *vojot* „vuiet" etc.

21 de formații (și o variantă) cu analiză unică în DI, la care se adaugă 2 din alte surse: *floncoti* (MAT. DIAL. I 210), *hoșcoti* „a îmbătrîni, a se hodorogi" (UDRESCU, GL.).

-uti. 1 formație cu dublă analiză în DI: *micuti* „a se micșora", cf. *mic*, (prin regresiune) *micutel*.

-ti/-oti. 3 formații cu dublă analiză (bazele sînt interjecții în *-o(-)*; ambele analize implică degajarea unui sufix din serie) în DI: *forfoti*, cf. *for-fo(r) !*; *mihoti*, cf. *miho(ho) !*; *șușoti*, cf. *șo-șo !*

Derivatele în *-ti*... sînt analizabile în raport cu:

— o interjecție (cele mai multe): *șopti*, *șopăti*, cf. *șop(a) !*; *clefeti*, cf. *cleaf !*; *ciocoti* „a ciuguli, a mînca cu zgomot...", cf. *cioc !*; *forfoti*, cf. *for-for !*; *grohoti*; *ihoti*, cf. *iha !*; *mihoti*, cf. *mihoho !*; *pleoscoti*; *trîncoti* „a trînti diferite obiecte cu zgomot", cf. *tranc !*; *zopoti* „a lovi", cf. *zup !* etc.;

— un verb: *limpoti* „a sorbi", cf. *limpi*; *mișcoti*; *țipoti* etc.;

— o interjecție sau un verb: *picoti(-a)*;

— un substantiv: *flecăti* „a flecări", cf. *fleac*; *floncoti*, cf. *fleoancă*; *hoșcoti*, cf. *hoașcă*; *smocoti* „a smocăi", cf. *smoc*;

— un adverb: *horhoti* „a umbla fără rost", cf. *horha* „fără rost".

Formații semianalizabile: *bleheti*, *-oti* „a lătra, a chelălăi", cf. *blehăi*; *bomboti*, cf. *bombăi*, *-ăni*; *ciofoti*, cf. *ciofăi*, *-ăni*.

La aceste formații se pot adăuga următoarele verbe neanalizabile cu conținut onomatopeic mai mult sau mai puțin categoric și, în general, expresiv: *cărăcăti* „a vorbi cu glas scăzut" (LEX. REG. II 21), *hropoti* „a horcăi" (DI), *lincoti* „a chicoti" (UDRESCU, GL.), *loncoti* „a vorbi în somn" (LEX. REG. II 15), *tărămtăti* „a vorbi mult și fără rost" (DLR); v. totuși *teremteté* interj. „la naiba !" (în DLR, cf. A. Graur, în BL VI, 1938, p. 171).

După cum se vede, singurul sufix relativ bine reprezentat din serie (23 de derivate cu analiză unică, la care se pot adăuga încă 3 cu teme în *-o-*) este *-oti*. Celelalte sufixe au cîte 1 sau 2 derivate, iar varianta *-ota$_2$*, 3 derivate, dintre care 2 cu dublă analiză.

Baza interjecțională *șop(a)* se detașează, la analiză, din 3 derivate diferite: *șopti*, *șopăti*, *șopoti*. Menționăm însă că toate sînt împrumuturi (v. § 4), deci nu se poate spune că procedeul formării de derivate cu sufixe diferite din aceeași serie de la aceeași temă (v. -LI..., -NI..., § 1) e productiv în cazul seriei *-ti*....

În aproximativ jumătate din derivate (16 din 30, în bună parte deinterjecționale) vocala sufixului coincide cu vocala silabei precedente: *grohoti*, *miorcoti* etc.; *clefeti*.

Celelalte 14 formații, care nu au această structură fonetică (*flecăti*, *cîrcoti*, *mișcoti* etc.), dovedesc că nu este vorba de o condiționare a vocalei sufixului prin vocala temei.

3. Formațiile cu baze interjecționale au conținut onomatopeic: *clefeti*, *ihoti*, *șopăti* etc.

Întrucît bazele nominale sau verbale ale celorlalte derivate redau adesea obiecte sau, respectiv, acțiuni legate de producerea unor sunete, derivatele denominale și deverbale au și ele, adesea, conținut onomatopeic: *floncoti*, *limpoti*, *țipoti*. (Pentru sensurile pe care le au în raport cu bazele neinterjecționale, v. mai jos.)

Formațiile denominale redau valorile obișnuite pentru verbele de acest fel:

1. „a produce obiectul denumit prin substantivul de bază": *flecăti*;
2. „a acționa prin intermediul obiectului ...": *floncoti* „a cloncăni";
3. „a acționa asupra obiectului ...": *smocoti*;
4. „a căpăta trăsăturile caracteristice ale obiectului ...": *hoșcoti*.

Două derivate deverbale, *mișcoti* „a se mișca de colo pînă colo", *țipoti* „a scoate țipete", par să aibă sens iterativ. În cazul altora nu se poate izola sensul derivatului în raport cu baza, deși ele sînt în mod evident legate: *limpoti* „a sorbi" — *limpi* „a mînca sau a bea sorbind", *smîrcoti* „a suge după mulsoare" — *smîrci* „a bea apă dintr-un lac", *picoti* „a ațipi șezînd sau stînd în picioare" — *pica*, *pic*.

Derivatul de la adverb are sensul caracteristic pentru verbele cu bază adverbială: *horhoti*.

Comun derivatelor în *-ti*... e caracterul expresiv determinat, în marea majoritate a cazurilor, de sensul bazelor.

4. *a*. *-oti* a apărut în sistemul de derivare românesc pe două căi:

— externă, constînd în detașarea sufixului din verbe de origine slavă analizabile în românește ca: *grohoti* <sloven. *grohotati*, cf. *groh !*; *șopoti*< v. sl. **шьпътати**, **шепьтати**, ucr. *шепотіти*, bg. *шепотя*, cf. *șopot* (< v. sl. **шьпотъ**), *șop(a) !* (sufixul a fost întărit de verbe de același tip neanalizabile în românește ca: *morcoti*< ucr. *моркотіти*);

1. Cf. SCHUFFERT, V. 155—156; A. Graur, în BL VI, 1938 p. 166.

2. Neanalizabilul *răncoti* „(despre copii) a face gălăgie" este, după cum a arătat A. Avram (LR XXIX, 1980, nr. 3, p. 181), adaptarea cu *-oti* (și cu metateza [kn]> [ŋk]) a v. sl. *rykną*.

3. Apărut mult mai tîrziu (prima atestare, după DLR, e la C. Negruzzi), *șușoti*, care pare a fi o adaptare a fr. *chuchoter*, analizabil în română prin *șo-șo!*, denotă poate productivitatea sufixului *-oti* (sau *-ti*) și, în orice caz, a conjugării a IV-a.

În DLR *șușoti* e considerat „formație onomatopeică, influențată de fr. *chuchoter*".

— internă: falsa analiză a formațiilor românești de tipul *chioti* (<*chiot*), cf. *chi(u) !*; *ropoti* (<*ropot* < bg. *ропот*), cf. *rop !*; *tropoti* (< *tropot* < bg. *тропот*, scr. *tropot*), cf. *trop !*

-eti se explică în interiorul limbii române prin asimilarea vocalei sufixului la vocala din temă: *blehoti* > *bleheti* (*clefeti* a putut să fie influențat și de verbul, asemănător ca sens și ca formă, *cleveti* (< v. sl. **клеветати**) — cf. SCHUFFERT, V. 156).

-ti și *-ăti$_1$* se explică din împrumuturi slave ca: *șopti* <v. sl. **шептати**, *șopăti* (variantă a lui *șopoti*, v. mai sus), analizabile, ambele, prin interjecția *șop(a) !*, și prin falsa analiză a verbelor derivate în română de tipul *mihoti*, *țipăti* (<*miho(ho)*, *țipăt*).

-ota$_2$ se explică prin formațiile *picota* și *chiota*, *tropota*, variante de conjugare ale derivatelor *picoti* și (cu dublă analiză) *chioti*, *tropoti*.

b. Atestări vechi avem numai pentru *-oti*: *morcoti*, *tropoti*, ambele la Dosoftei (în DLR). Atestările următoare sînt tocmai din secolul al XIX-lea, dar privesc și sufixul *-ăti*: *flecăti* (Țichindeal, în DA s.v. *flecări*), *troscoti* (Lexiconul Budan, în DLR).

Dat fiind însă caracterul regional al sufixelor (vezi § 7), ca și originea lor, e foarte probabil ca și alte formații să aibă în realitate vechime mai mare și deci, în general, sufixele să fie vechi în limbă.

5. Originea temelor la care se atașează sufixele *-ti*... nu este relevantă, deoarece cele mai multe sînt onomatopeice, iar originea onomatopeelor, după cum se știe, nu poate fi stabilită din principiu cu certitudine.

Considerăm totuși notabil faptul că puținele teme neonomatopeice sînt moștenite (*mișcoti*) sau de origine slavă (*hoșcoti*, *smocoti*) ori greacă (*flecăti* — *fleac*, cf. GRAUR, E. 95) și nici una de origine latino-romanică.

6. Sufixele *-ti* . . . n-au fost niciodată deosebit de productive (mai ales *-ti*, *-ăti*$_1$, *-eti*).

În limba actuală se pare că nu mai sînt productive deloc : formațiile neatestate nici în texte mai vechi, nici în texte noi, ci numai în glosare regionale nu permit datarea.

7. Cîteva derivate în *-ti* și *-oti*, ca *șopti*, *chicoti*, *forfoti*, *șușoti*, *tropoti*, sînt literare. Cele mai multe formații însă sînt regionale : *flecăti*, Banat (MAT. DIAL. I 137), *șopăti*, Timiș (ALR, în DLR), *zopoti*, Baia-Mare (LEX. REG. I 10), *zvocoti*, Turda (MAT DIAL. I 104), *zbocoti*, Cluj (ib. 290), Craiova (LEX. REG. I 73), Suceava (ib. 116) etc.

Așadar sufixele *-ti* . . . au puternic caracter regional și slab caracter literar.

-ȚI ; -ĂȚI (-ÎȚI$_2$), -ĂȚA ; -EȚI ; -IȚI, [-IȚA] ; -ÎȚI$_1$; -UȚI, [-UȚA]

GRAUR, în BL VIII$_2$, 1940, p. 213—217 ; MARIN, V.O. 229.

1. Seria de sufixe cu structura fonetică : segmentul constant *-ț-* precedat sau neprecedat de vocală și urmat de caracteristica morfologică a conjugării e constituită din termenii *-ți*, *-ăți*, *-eți*, *-iți*, *-îți*, de conjugarea a IV-a, și un termen de conjugarea I, *-ăța*. Acesta din urmă e înregistrat ca sufix, și nu ca variantă de conjugare a lui *-ăți* (v. § 4), pentru că în inventarul nostru există sufixele virtuale *-ița* și *-uța*, care oricînd ar putea deveni productive (v. și, în § 2, sufixul *-ęța*, detașat dintr-o formație semianalizabilă).

Subseria de conjugarea a IV-a e, în general, mult mai bine reprezentată decît cea de conjugarea I, iar *-ăți* e singurul sufix relativ bine reprezentat din serie (7 formații) ; celelalte au cîte o singură formație, iar *-ăța* 2 (dar ambele sînt variante de conjugare : *înstrîmbăți*, *-a* ; *secărăți*, *-a*).

-ița și *-uța* sînt sufixe virtuale (apar numai în formații cu dublă analiză). V. § 2.

-îți are statut dublu :

— sufix (independent) în formația *cîrcîți* ;

— variantă a lui *-ăți*, în formația *cîrcîrîți*, variantă a lui *cîrcîrăți*

-ăți din *mohorăți* poate fi considerat variantă a lui *-îți* (și în acest caz ar avea caracter virtual) sau sufix, dacă e apreciat independent de formația *mohorîți* (v. § 4). Dată fiind ambiguitatea formației, nu înregistrăm o variantă *-ăți* a sufixului *-îți*.

2. -ți. 1 formație cu analiză unică în DI : *mohorți*.

-ăți (îți$_2$). Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-at(ă)* participial sau *-ată*) în DI : *blestemăți* (cf. și, prin regresiune, *blestemăție*), (parasintetic) *îndreptăți*, *(în)surăți* „a se prinde surate (= surori pe viață și pe moarte)”.

7 formații (și 1 variantă) cu analiză unică în DI.

-ăța. 2 formații cu analiză unică în DI : *secărăța*, *(în)strîmbăța*.

-eți. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-ete* sau *-eț*) în DI : *ciuciuleți* „a ciuciuli (=a suci)”, cf. *ciuciulete* „bucată de hîrtie făcută sul, petic sucit” ; *răzneți* „a se rărzni ”, cf. *razna*, *răzneț*.

1 formație cu analiză unică în DI : (parasintetic) *învineteți*.

-iți. Formație cu dublă analiză în DI : *fărîmiți*, cf. *fărîmă*, *fărîma*, *fărîmiță*.

1 formație cu analiză unică în DI : *puiți*.

-ița. Formație cu dublă analiză în DI : *împestrița* „a (se) face pestriț”, cf. *împestri* „idem”.

-îți$_1$. Formație cu dublă analiză în DI : *mohorîți* „a înroși”, cf. *mohor*, *mohorî*, *mohorît*.

1 formație cu analiză unică în DI : *cîrcîți*.

-uți. Formații cu dublă analiză în DI (baza derivată e în *-ut*, *-uț*) : *dărăbuți*, *limbuți*, *răuți*.

În DLR *răuți* e tratat ca variantă a lui *răutăți*.

1 formație cu analiză unică la TUDOSE, D. 202 : *piuți* „a ciripi”.

-uța. Formații cu dublă analiză (baza derivată e în *-uț*) în DI : *aleguța* „a lua vițelul de la vacă”, cf. *aleguț* interj. „în lături!, a lege- te” ; *huțuța* „a se legăna”, cf. *huța!*, *huțuț* „scrînciob” ; la Leontin Ghergariu, în LR XXIII, 1974, nr. 2, p. 134 : *cocuța* „a umbla la urat pentru a primi cocuți (= colăcei)”, cf. *coc* „pîine mică, colăcel”.

1. *Mătcuța* „a se prinde mătcuțe (= surori de cruce)” nu e avut în vedere aici, ci la derivatele imediate deoarece *mătcuță* „soră[. . .]” nu pare să fie analizabil în românește (DLR s.v. îl tratează într-un articol separat de *mătcuță*, diminutiv al lui *matcă*, și trimite pentru etimologie la magh. *mátka*, fără nici o mențiune cu privire la modul de formare).

2. *Cocoța* (*cucuța*) e considerat a avea etimologie necunoscută (v. DA, DEX ; la TDRG se trimite la sl. *kokotĭ*, iar G. Ivănescu, în LR XIV, 1965, p. 35, îl derivă dintr-un **coc* „vîrf”, iar pe *cucui*, din *cucă*. La *gurguța* „a se cățăra, a se înălța” însă, în DA se spune că e înrudit cu *gurgui* și că „se raportă la *gurguia* cum se raportă *cocoța* la *cucuia*.” Ar fi posibilă deci raportarea (prin semianaliză a) verbului *cocoța* la *cucui* „vîrf de deal mai ridicat” (și chiar la *cucă* „vîrf de deal izolat”), varianta primară părînd a fi *cucuța*, și a lui *gurguța* la *gurgui*, cu detașarea sufixelor *-oța* (care nu apare în altă formație) și *-uța*. Situația fiind insuficient lămurită, ne limităm la semnalarea ei (deci nu înregistrăm un sufix *-oța*).

Derivatele în *-ți* . . . sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *(îm)bucătăți*, *secărăți*, *-a* ; *puiți* etc. ;

— un adjectiv : (parasintetice) *îmbunăți*, *înstrîmbăți*, *-a*, *învînătăți* ; *învineteți* etc. ;

— o interjecție : *hărăți*, cf. *hara!* ; *cîrcîrăți (-îți)* ; *cîrcîți*, cf. *cîrc!* ; *piuți*, cf. *piu!* ;

— un verb sau un substantiv : *mohorți*.

Formații semianalizabile : *arhierăți*, cf. *arhiereu* ; *cutcudăți*, *-eța*, cf. *cutcudac !*

Așadar sufixele cu segmentul *-ț-* au preferință pentru temele nominale.

3. Sensul sufixelor este foarte greu de delimitat, dat fiind numărul foarte mic al derivatelor.

Cîteva verbe, anume cele formate de la interjecții, au caracter expresiv. Atragem atenția însă asupra faptului că bazele tuturor acestor derivate au ele însele caracter expresiv, deci putem spune că avem a face cu un transfer al valorii bazei asupra valorii sufixului.

În afara caracterului expresiv, sensurile derivatelor sînt cele obișnuite pentru verbele denominale în general :

1. „a practica ocupația denumită prin substantivul de bază" : *arhierăți* (semianalizabil) ;

2. „a face să dobîndească calitatea exprimată prin adjectivul de bază ; a transforma în obiectul..." : *înstrîmbăți* ; *bucătăți* ;

3. „a acționa asupra obiectului..." : *secărăți*.

4. *-ăți*, *-eți*, *-iți*, *-îți*$_1$, *-uți* s-au detașat prin falsă analiză din formații cu dublă analiză de tipul celor înregistrate în inventar : *blestemăți* (<*blestemat*) : *blestem-* + *-ăți* ; *îndreptăți* (<*dreptate*) : *în-* + *drept-* + *-ăți* ; *orbeți* (<*orbeț*) : *orb-* + *-eți* ; *mohorîți* (<*mohorît*) : *mohor-* + *-îți* ; *împestriți* (< *pestriț*) : *îm-* + *pestr-*(*pistru*) + *-iți* ; *limbuți*(< *limbut*) : *limb-* + *-uți*.

Cf. A. Graur, *lucr. cit.*, p. 214—215.

-îți a putut apărea și ca variantă dialectală a lui *-ăți* (cp. cu situația lui *-îi* în raport cu *-ăi*) sau prin atracția exercitată de vocalismul bazei asupra derivatului : *cîrcîrîți* < *cîrcîrăți* (singura variantă atestată în DA). V. și perechea *mohorîți*/*-ăți*, cu ambii termeni la fel de bine atestați (în DLR), în care varianta în *-ăți* se poate explica și prin analogie cu derivatele în *-ăți* (dacă nu cumva a fost chiar formată cu *-ăți*, în mod independent de *mohorîți*).

-ți se detașează din *mohorți*, variantă dialectală (rezultată, poate, din sincoparea lui *î* neaccentuat) a lui *mohorîți*.

-ăța a apărut ca variantă de conjugare a lui *-ăți* : *înstrîmbăți* > *~ a*, *secărăți* > *~ a*.

Verbele *îmbunăți* și *înstrîmbăți* sînt provenite, probabil, prin haplologie, din : *îmbunătăți*, *înstrîmbătăți* (<*bunătate*, *strîmbătate*).

Arhierăți poate fi o adaptare a gr. ἀρχιερατεύω (cf. DA s.v.) sau un derivat românesc format după modelul formației similare ca sens *împărăți* (cf. A. Graur, *lucr. cit.*, p. 215).

Cele mai vechi atestări ale sufixelor cu segmentul *-ț-* pe care le avem sînt din secolul al XVII-lea : *arhierăți*, Dosoftei, în DA ; *îmbunăți*, *Biblia* 1688, în DA ; (cu dublă analiză) *blestemăți*, Cantemir, în DA ; *îndreptăți*, A. Amiras, în DA ; *mohorîți*, *Molitvenic* sec. XVII, în DLR (atestările următoare sînt din secolul al XIX-lea).

V. și *gurguța*, Dosoftei, în DA.

Făcînd rezerva cuvenită pentru informația noastră, care poate fi insuficientă în ce privește primele atestări de cuvinte, ca și pentru faptul că în principiu mărturia textelor este lacunară, conchidem că sufixul *-ăți* apare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

5. Temele la care se atașează sufixele *-ți*... sînt toate vechi în limbă, cele mai multe moștenite din latină (*învînătăți*, *puiți*, *secărăți* etc.), cîteva împrumutate din greacă (*arhierăți*) sau (în formații cu dublă analiză) din slavă (*răzneți* etc.) ori maghiară (*dărăbuți* etc.).

6. Din numărul mic al derivatelor cu sufixele *-ți* ... și din faptul că nici unul nu este de dată recentă reiese că sufixele cu segmentul *-ț-* n-au fost niciodată deosebit de active, iar în faza actuală a limbii nu mai sînt productive deloc.

7. Cu excepția cîtorva formații cu dublă analiză care sînt literare actuale și cu largă circulație (*îmbucătăți*, *îndreptăți*, *fărîmița*), formațiile în *-ți*... sînt regionale (*mohorți* — Mold., *piuți* — V. Trans.) sau învechite (*arhierăți*, *cîrcîți*).

8. Sufixe dezvoltate : [*-ătăți*], [*-ătăța*] ; [*-utăți*].

Vezi A. Graur, în BL VIII$_2$, 1940, p. 213—217.

Toate apar numai în formații cu dublă analiză, parasintetice, din DI :

-ătăți, **-ătăța** (baza derivată e în *-ătate*) : *îmbunătăți*, *-a*, *înstrîmbătăți*, *-a* ;

-utăți (baza derivată e în *-utate*) : *îngreutăți*, *(în)răutăți*.

Aceste sufixe, toate virtuale, sînt forme dezvoltate ale sufixului *-ăți*, avînd la bază sufixele nominale *-ătate*, *-utate*, din aceeași serie cu *-ate* (unul din sufixele prin care se explică *-ăți*, v. § 4).

Relația dintre sufixele prin care se explică *-ăți* și sufixele prin care se explică *-ătăți*, *-a*, *-utăți* ne-a determinat să le tratăm aici pe acestea din urmă, deși sînt toate virtuale.

-UA

LOMBARD, V. 549.

1. Nu am tratat sufixul *-ua* ca formînd serie cu sufixul *-ui* sau ca variantă de conjugare a acestuia, deși nu e exclus ca derivatul *mînua* să fi apărut ca variantă de conjugare a lui *mînui* (v. § 4), pentru că : cele două sufixe au origine diferită (v. § 4 și sufixul -UI, § 4), iar cazul de interferență reprezentat de perechea *mînua*, *-i* este unicul.

Cele cîteva împrumuturi latino-romanice cu terminația *-ui* (lat. *-uere*, fr. *-uer*) care au variante de conjugarea I : *atribui*, *-a*, *constitui*, *-a*, *contribui*, *-a*, *destitui*, *-a*, *substitui*, *-a*, toate neanalizabile, nu au nici o legătură cu sufixul *-ui* sau cu sufixul *-ua*.

2. 7 derivate în DI, la care se adaugă 2 din alte surse: *individua* (la Iorgu Iordan, în BPh IX, 1942, p. 46), *procentua* (id., ib. 47).

Formațiile sînt analizabile în raport cu un substantiv: *accentua*, *efectua*, *gradua*, *înmînua* „a înmîna", *împrocesua* „a face proces, a da în judecată" (DA) (amîndouă compuse parasintetice), *mînua* „a mînui", *punctua*.

1. *Gradua*, *înmînua* și *punctua* sînt raportabile și la verbele (denominale) *grada*, *înmîna*, *puncta*.

2. *Inmînua* și *împrocesua* sînt explicate în DA ca formate cu prefixul *în-*. Soluția propusă în FC I 213 și adoptată în FC II 11, 135 pentru *înmîna* (compus parasintetic cu prep. *în*) ni se pare mai potrivită cu sensul formației și totodată aplicabilă și formației *împrocesua*.

1 formație semianalizabilă în DI : *statua* „a hotărî[...] în mod oficial (printr-un statut[...])".

3. Derivatele prezintă valorile obișnuite pentru verbele denominale :

1. „a dota cu obiectul denumit de substantivul..." : *accentua*, *punctua* etc. ;

2. „a face acțiunea prin intermediul obiectului..." : *mînua* ;

3. „a produce obiectul..." : *efectua*.

Au o poziție aparte cele două compuse parasintetice ale căror valori sînt determinate de prepoziția *în*.

4. -*ua* s-a detașat din împrumuturi latino-romanice analizabile : *accentua* : lat. *accentuare*, it. *accentuare*, fr. *accentuer* ; *gradua* : lat. *graduare*, fr. *graduer* ; *punctua* : lat. med. *punctuare*, fr. *ponctuer*.

Productivitatea lui în limba română se poate demonstra prin *împrocesua* (eventual calc după germ. *prozessieren*, v. DA), *înmînua* și *mînua* (cu baze românești).

1. Menționăm cu rezervă ipoteza formării lui *mînua* din *mînui* prin schimb de conjugare (nu avem alte exemple de trecere a unui derivat în -*ui* la conjugarea I) și a lui *înmînua* din *înmîna* și *mînui*, prin contaminare (v. și *amînui* „a înmîna" în TDRG, DA).

2. *Gradua* „a împărți în grade" nu poate fi provenit din *grădui* „a măsura cu un aparat gradat", dat fiind sensul lor și repartiția stilistică : primul e literar, al doilea, popular.

Celelalte derivate fără corespondente străine, *procentua* și *individua*, nu par a fi fost formate cu sufixul -*ua* : ele se pot explica prin derivare regresivă de la *procentual* (<germ. *prozentual*, fr. *procentuel*) și, respectiv, *individual* (<fr. *individuel*) (cp. și *gradua* cu *gradual*).

Vezi LOMBARD, V. 549, unde se menționează sufixul -*u*- în legătură cu verbele *împrocesua* (considerat a fi provenit printr-o analogie cu *accentua*, *efectua*, *punctua*) și *înmînua* (calificat drept variantă ocazională a lui *înmîna*).

5. Derivatele în -*ua* sînt toate literare, unele învechite (*gradua*, P. Poni, în DA ; *înmînua*, ALEXI, S. Fl. Marian, în DA ; *mînua*, G. Asachi, S. Fl. Marian, în DLR), rare (*punctua*, v. DLR), cu circulație restrînsă la o regiune (*împrocesua* — Trans., v. DA) sau ocazionale (*individua*, *procentua*). Singurele curente sînt *accentua* și *efectua*.

-uca vezi **-CA**
-uci vezi **-CI**
-ugi vezi **-ĂGI**

-UI (-OI$_2$)

PHILIPPIDE, P. 155–156 ; DHLR I, 254, 377–378 SCHUFFERT, V. 196–202 ; PASCU, S. 372–374 ; ROSETTI, ILR 325–326 ; E. Petrovici, *Sufixul* **-ui** *al verbelor de origine maghiară*, în DR XI, 1948, p. 188–190 ; LOMBARD, V. 667, 670–673, 677–680 ; VASILIU, S. V. 113–125

1. -*oi*$_2$ este variantă a lui -*ui*, determinată de variația *o*/*u* neaccentuate : *crăoi*/-*ui*, *șerpoi*/-*ui* etc. În aprecierea formațiilor în -*oi* ca variante ne-am condus, în general, după opțiunile făcute de limba literară (consemnate de dicționare). Pentru simplificarea descrierii, convenim să înregistrăm ca variante formațiile în -*oi*$_2$ și atunci cînd atît ele, cît și dubletele lor în -*ui* par a fi neliterare : *gruhui*, *grohoi*, *gușui*, -*oi*, *rînzui*, -*oi*, *ti(h)ui*, *tihoi*, *tropui*, -*oi*, *țipui*, -*oi* (toate exemplele pe care le avem).

1. În conformitate cu procedura aplicată altor sufixe (v., de ex., -ĂI$_1$, -ÎI$_1$, § 2), ar fi trebuit ca dubletele neliterare în -*ui* și -*oi* să fie înregistrate la sufixe distincte. Această soluție însă ar fi implicat :

— înregistrarea unui sufix -*oi*$_3$, din aceeași serie cu -*ui*, distinct de sufixul -*oi*$_1$ din seria -*ăi*$_1$ . . .
ori

— echivalarea sufixului -*oi* din *crăoi* cu -*oi*$_1$ din seria -*ăi*$_1$ . . . și, în consecință, tratarea dubletelor de tipul *șerpui*, -*oi* la sufixul -*ui*, iar a dubletelor de tipul *tihui*, -*oi* la seria -*ăi*$_1$ . . . . Oricare din aceste soluții ar fi complicat foarte mult descrierea, iar formațiile în discuție sînt foarte puține și datele privitoare la repartiția lor stilistică adesea nesigure.

2. *Drîmbui* „a cînta cu drîmbul ; p. ext. (despre copii) a plînge" (UDRESCU, GL. ; v. și LR VIII, 1959, nr. 2, p. 52, unde verbul are sensul : „a umbla mult și fără rezultat după ceva", neconcludent pentru proveniența formației) și *drîmboi*, -*a* „a se bosumfla, a se arăta supărat", cf. *drîmboi* s.n. (CADE), *drîmbă* (SCRIBAN, DEX), sînt tratate independent, la sufixele -*ui* și, respectiv, -*oi*$_1$, întrucît nu par să constituie un dublet.

Varianta -*oi*$_2$ se distinge de sufixul omonim -*oi*$_1$ prin faptul că derivatele cu sufixul numit nu au niciodată variante în -*ui*.

Pentru motivele care ne-au determinat să tratăm sufixul -*ui* independent de seria -*ăi*$_1$. . ., deși unele din derivatele sale intră în serii de substituție cu derivate în sufixe din seria menționată (*hăpui* -*ăi*, *mițui*, -*îi*, *zărvui*, -*ăi*), v. *Introducere*, § 4.

2. Formații din DI cu dublă analiză (bazele sînt interjecții în -*u* vocalic) — unele cu variante în -*oi*$_2$: *cutcurigui*, cf. *cutcurigu !* ; *dudui*, cf. *du-du !* ; *rucui*, cf. *rucu !* ; *vuvui*, cf. *vu-vu !* etc.

Formațiile cu baze interjecționale în -*u* consoană (de ex. *chiu*) sînt înregistrate ca avînd analiză unică.

Derivate cu analiză unică sînt în DI 460 (cu 16 variante în -*oi*$_2$), la care se adaugă 115 (și 4 variante în -*oi*$_2$) din alte surse, marea majoritate lexicoane regionale.

Verbele în -*ui* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (majoritatea ; sufixul manifestă preferință clară pentru aceste teme) : *arămui*, *bacșișui*, *băciui*, *biciui*, *chefui* etc. ;

— o interjecție : *chiui* ; *hurui*, cf. *hurr !* ; *pirui*, cf. *pirr !* ; *voltui* (LEX. REG. I 111), cf. *volta !* „rostogolește bușteanul !" etc. ;

— un verb : *amegiui*, *cerșui*, *plîngui*, *spărgui* (UDRESCU, GL.) etc. ;

V. și *firui*^{2} „a blestema, a drăcui", derivat de la o formă din paradigma lui *a fi*, anume *fire-ai* (TUDOSE, D. 194).

— un adjectiv : *contentui*, *măruntui*, *răui* ;

— un adverb sau o locuțiune adverbială : *ciuciui* „a se gudura", cf. (*a sta*) *ciuciu* „a sta frumos" (LEX. REG. I 113), *împrejmui*, cf. *în preajmă* ;

— un numeral : *zeciui* ;

— un substantiv sau un verb : *argintui*, *brăzdui*, *povestui* etc. ;

— un adjectiv sau un verb : *blegui*, *milosîrdui*, *prezentui* etc. ;

— un numeral sau un verb : (parasintetic) *încinciui*.

Verbele cu baze substantivale în -*u* vocalic (*figlui* „a face semne cuiva", cf. *figlu* „semn făcut — cu tîlc — cuiva", LEX. REG. I 102, *luțui* „a se da în luțu (= scrînciob)", LEX. REG. II 40 etc.) sînt înregistrate aici, deoarece -*u* este desinență, deci temele formațiilor sînt *figl*-, respectiv, *luț*-.

Nu e înregistrat aici verbul cu bază pronominală *tui* : *tu*, ca și împrumutul analizabil prin aceeași bază, *tutui*, pentru că aici -*u* nu este desinență (face parte din tema verbală). Aceste verbe sînt înregistrate la derivatele imediate.

Formații semianalizabile : *ciumuslui* (DI) „a zdrobi strugurii cu ciumuslăul" ; *făcălui* (DI), cf. *făcăleț* ; *heitui* „a lega corzile viței de vie" (LEX. REG. I 19), cf. *heitaș* „coarda [. . .]" ; *mișui* (DI), cf. *mișina*, *mișuna* ; *pescui* (DI), cf. *pescar*, *pescări* ; *vijelui* (la Iorgu Iordan, în SCL XXX, 1979, nr. 1, p. 95), cf. *vijelie* etc.

3. A. Formațiile denominative au următoarele valori :

1. „a executa sau a supune la acțiunea denumită prin susbstantivul de bază" : *chefui*, *clăcui* „a face clacă", *protestui*, *tăifăsui* ; *chinui* ;

2. „a-și exercita ocupația sau atribuția denumită. . ., a executa acțiunea caracteristică agentului denumit. . ." : *meșterui*, *vrăciui* ; *chezășui*, *găzdui* ; *gerui* ;

3. „a acționa după modelul obiectului ...": *cutrui* „a umbla din loc în loc cu scopul de a face rău", *măimui* „a imita pe cineva", *viermui*;

4. „a manifesta sentimentul, a se afla sau a pune pe cineva în starea ...": *disprețui*; *huzurui*; *năpăstui*;

5. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul ... ori caracteristică pentru obiectul denumit de substantivul ..., a transforma în obiectul ...": *milosîrdui*; *blegui*, *completui*; *hrenui* „a amărî", *pănui* „a ciopli un lemn în formă de pană"; *mustui*, *tîlcui*, *zdrențui*;

6. „a acționa prin intermediul obiectului ...": *biciui*, *glăsui*, *secfestrui*, *spirtui* „a păstra în spirt";

7. „a acorda sau a lua obiectul ...": *mitui*, *sfătui*; *cislui* „a taxa prin cislă";

8. „a dota, a acoperi cu obiectul ...": *grănițui* „a stabili granițele unei proprietăți", *miresmui* „a (se) umple de miresme", *pietrui*, *prăfui*;

9. „a produce obiectul ...": *brăzdui* „a trage brazde", *firui*[1] „a toarce", *păciui*, *trilui*;

10. „a acționa asupra obiectului ...": *beregătui* „a sugruma", *brăcui* „a alege bracurile deoparte din lucrurile bune", *mucui* „a lua mucul de la o lumînare", *pungui* „a înșela (la jocul de cărți)";

11. „a executa o acțiune în circumstanța redată prin bază (substantiv sau locuțiune adverbială)": *împrejmui*, *tăinui*.

Verbele denominale în *-ui* și derivatele imediate de la aceleași baze sînt în general sinonime: *argintui* — *arginta*, *beregătui* — *beregăți*, *blegui*—*blegi*, *ghiontui*—*ghionti*, *sărui*—*săra* etc. Distincțiile semantice sînt foarte rare și nesemnificative; de ex.: *cinui* „(intr.) a cina; (tr.) a ospăta pe cineva"; *smălțui* „a acoperi cu smalț; (fig.) a smălța"/*smălța* „a împestrița cu diferite culori".

Aceste fapte conduc la concluzia că aportul semantic al sufixului *-ui* nu este decît acela de a conferi conținut verbal numelui.

Al. Graur (*Evoluția conjugării în românește*, în SCL XIII, 1962, nr. 2, p. 159) susține cam aceeași idee atunci cînd vorbește despre sufixul „*-u-*, al cărui singur rol este acela de a marca faptul că verbul provine de la substantiv".

B. Derivatele de la interjecții au valoarea: „a emite sunetul sau a executa mișcarea redată prin ...", care este asociată cu un caracter iterativ: *lerui*, *piui* *țistui*; *huțui*, *pliciui*.

O valoare asemănătoare redau verbele derivate de la substantive care apar în formule de imprecație și, mai rar, de adresare: *drăcui*, *răui*; *vărui* „a se adresa cuiva cu titlul de văr".

C. Derivatele de la verbe sînt sinonime sau parțial sinonime cu bazele: *cerșui* „a cerși"; *amegiui* „a înșela", *plîngui* „a se plînge".

4. *a*. Sufixul *-ui* este de orgine slavă. El a fost detașat din verbe în *-ovati* (cu prezentul în *-ujǫ*) împrumutate. De ex.: *dărui* < даровати, cf. *dar* <даръ; *milui* <миловати, cf. *milă* < милъ; *șăgui* < bg. *шегувам се*, cf. *șagă* <bg. *шега*.

Cf. DHLR I, 254, 378; SCHUFFERT, V. 196.

O dată constituit ca morfem românesc, *-ui* a fost folosit pentru adaptarea verbelor împrumutate în diverse faze ale limbii (inclusiv verbe slave care nu-l conțineau pe *-ovati*) și ca element de derivare în interiorul limbii române: оурѧдити > *orîndui*, magh. *képzelni* > *chibzui*, germ. *hacken* > *hăcui*, fr. *expliquer* > *explicui*, it. *scarpare* > *ș/scărpui*; *faptă* > *făptui*, *preț* > *prețui*.

Vezi E. Petrovici (*lucr. cit.*), care încadrează sufixul în categoria mai largă, stabilită de A. Graur (*Désinences pour mots étrangers*, în BL II, 1934, p. 238—241), a afixelor specializate pentru cuvintele străine: extras din verbe de origine slavă, *-ui* a fost consacrat verbelor străine (așa cum s-a întîmplat în germană cu sufixul *-ieren*).

b. Verbele împrumutate și adaptate la limba română cu sufixul *-ui* se constituie în două clase mari, după cum *-ui* *1*. apare sau *2*. nu apare (este introdus în interiorul limbii române) în etimonul presupus:

1. — corespondente vechi slave (în *-ovati*): *jelui* < жаловати etc.;

— corespondente slave moderne (în *-ovati*, *-uvati*, *-ować*), uneori și de alte origini (mai puțin probabile decît cele slave, deoarece nu explică și forma cuvîntului românesc): *brăcui* <ucr. *бракувати*; *buntui* <rus. *бунтовать*; *hărțui*<pol. *harcować*, ucr. *харцювати*; *pacui* < rus. *паковать*, germ. *packen*; *protestui* <rus. *протестовать*, lat. *protestari*, fr. *protester*, it. *protestare*; *publicui* <bg. *публикувам*, it. *publicare* etc.

1. V. exemple și la Mihai Mitu, în LR XXVIII, 1979, nr. 1, p. 17—23. Cu corespondente în sîrbocroată avem numai verbe neanalizabile, de ex. *pristui* — *pristojati*.

2. Unele verbe foarte vechi, exclusiv neanalizabile, au corespondente maghiare și vechi slave (în *-ovati*): *aldui* — *áldani*, *aldovati*; *bănui* — *bánni*, *banovati*; *bîntui* — *bántani*, *banŭtovati*; *îngădui* — *engedni*, *engedovati*; *mîntui* — *menteni*, *mentovati*. Pătrunderea lor în limba română s-a putut produce:

a. prin slavă (v. DHLR I, 378; SCHUFFERT, V. 198; S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, în DR VI, 1929—1930, p. 520—521; Al. Rosetti, *Împrumuturi maghiare prin intermediul slav*, în SCL I, 1950, p. 88—90: ultimul autor citat aduce ca dovadă a existenței intermediului slav tratamentul *î* + *n* al lui *o* + *n* maghiar în română, similar cu același tratament al lui *ǫ* slav: magh. *gond*> dr. *gînd*, ca și *bg*. *mǫdru*> dr. *mîndru*) sau

b. direct din maghiară (și adaptate cu sufixul *-ui*, rezervat împrumuturilor, așa cum s-a întîmplat în mod incontestabil cu verbele maghiare fără corespondent slav — vezi mai sus E. Petrovici, *lucr. cit.*).

Desigur căile *a*. și *b*. nu se exclud, în principiu, fiecare verb concret putînd fi rezultatul uneia sau alteia din ele.

Vezi și poziția intermediară a lui P. Skok (*Des rapports linguistiques slavo-roumains*, în „Slavia" VIII, 1929, p. 776—790, *Quelques observations sur les changements sémantiques verbaux en roumain*, în DR IX, 1936—1938, p. 214—215), care susține că sufixul maghiar *-ni* a fost schimbat în română în *-ui*. Această schimbare s-a putut produce deoarece românii achiziționaseră tiparele morfologiei slave.

3. Verbele neanalizabile (din punctul de vedere al sufixului) cu corespondente latino-romanice în *-uire*, *-uere*, *-uer*, de tipul *atribui* (it. *attribuire*, lat. *attribuere*, fr. *attribuer*), *constitui* (it. *co (n)stituire*, lat. *constituere*, fr. *constituer*), *construi* (fr. *construire*, lat. *construere*), se încadrează în inventarul derivatelor în *-ui* numai sub aspect fonetic: finala verbelor respective coincide în mod accidental cu sufixul *-ui* din împrumuturile slave în *-ovati* sau din adaptările românești ale altor împrumuturi de diverse origini (v. mai jos, 2). Nu este exclus însă ca asimilarea lor să fi fost sprijinită de existența sufixului *-ui* în limba română. Vezi VASILIU, S. V. 116.

2. — corespondente vechi slave (fără *-ovati*): *jărui* — жарити, *străjui* — стрѣжати etc.;

— corespondente maghiare: *ferедui*— *feredni*, *hăitui*—*hajtani* etc.;

— corespondente romanice, germane sau slave moderne fără *-ovati*: *completui* — fr. *compléter*, it. *completare*; *profesui*— fr. *professer*, it. *professare*; *sîrgui* — scr. *srgati*; *sprițui* — germ. *spritzen*; *stemplui* — germ. *stempeln* etc.

Pentru împrumuturile neanalizabile adaptate la limba română cu *-ui*, vezi VASILIU, S.V. 116, 139.

Între aceste împrumuturi, o problemă specială pun verbele cu corespondente maghiare în *-lni*: *fărtui*, *mesui* etc. Ele pot fi corespondentele directe fără *-l-* ale etimoanelor maghiare (*fartolni*, *meszelni*) sau reflexele românești ale acelorași etimoane adaptate cu sufixe care îl au pe *-l-* (*-ălui*, *-ăli*, *-eli*: *fărtălui*, *fărtăli*, *meseli*), asupra cărora s-a aplicat schimbarea de sufix.

În principiu, derivatele românești cu baze nominale și dublete nesufixate (sinonime), dacă nu există impedimente de ordin cronologic, pot fi în aceeași măsură formate de la numele sau de la verbele respective. De ex.: *cinui* : *cină*, *cina* <lat.; *pizmui* : *pizmă* <v.sl., ngr., *pizmi* < scr.; *pălmui* : *palmă*, *pălmi* <*palmă*. Dată fiind însă preferința sufixului *-ui* pentru temele nominale, înclinăm pentru proveniența nominală a formațiilor.

c. Sufixul *-ui* s-a constituit ca element derivativ românesc în perioada împrumuturilor masive vechi slave. De aceea, în mod normal, avem atestări din cele mai vechi texte : *chinui*, Coresi, în DA; *chipui*, Coresi, în DA; *milui*, *Psaltirea Hurmuzaki*, în DLR; *năpăstui*, *Codicele Voronețean*, în DLR; *nedejdui*, *Psaltirea Scheiană*, în DLR; *obidui*, *Psaltirea Hurmuzaki*, în DLR etc. A fost foarte productiv pînă în prima fază a împrumuturilor latino-romanice (sfîrșitul secolului al XVIII-lea, începutul secolului al XIX-lea). Dovadă : împrumuturile latino-romanice adaptate cu *-ui*, ca și derivatele în *-ui* de la astfel de teme sînt mult mai puține decît derivatele vechi și, în plus, cu foarte puține excepții (de ex. : *călăfătui*, *îndritui*, *undui*), nu s-au impus în limbă. (Împrumuturile păstrate sînt în marea majoritate slave, maghiare și germane, iar derivatele românești stabile sînt cele cu teme de aceleași origini sau cu teme moștenite.)

Notăm că, după cît se pare, sporadic, adaptări cu *-ui* ale unor împrumuturi latino-romanice și derivate în *-ui* de la baze de aceeași origine apar în secolul al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea: *formui*, 1680, *testămentui*, 1683, *argumentui*, 1705, *prezentui*, 1705, *profesui*, 1705, *contentui*, 1717, *explicui*, 1717, *obligui*, 1717, *coronui*, 1719 (după DÎLR).

Derivatele recente (datate, fără multă siguranță, mai ales după conținutul pe care îl exprimă, deoarece atestările de care dispunem nu sînt suficient de concludente) sînt foarte puține și nu toate de mare circulație (de ex. : *nitui*, *văcsui* ; (reg.) *ștrăpățui*, *șuvixui*).

1. Despina Ursu (Î.M.V. 376) afirmă că împrumuturile latino-romanice și-au menținut formele în *-ui* pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea, mai ales la scriitorii moldoveni și, dintre ei, în special la Gh. Asachi și Gh. Săulescu, dar și la scriitorii munteni și ardeleni.

2. Manuela Saramandu (Ț. 132) observă că derivatele în *-ui* sînt frecvente în terminologia juridico-administrativă din perioada 1780—1850, ilustrîndu-și afirmația prin exemple ca *cfitui* „a achita (o datorie)”, *chezășui*, *cislui*, *clăcui*, *făptui* „a completa”, *legiui*, *vinui*.

5. Temele derivatelor românești în *-ui* sînt în marea majoritate vechi și foarte vechi. Cele mai numeroase sînt, în primul rînd, cele slave (*cirui*, *cîrdui*, *mitui*, *năpăstui*, *prundui* etc.) și, în al doilea rînd, latine (moștenite) (*fățui*, *mînui*, *păcătui*, *pietrui* etc.), fapt semnificativ pentru originea sufixului și pentru marea lui vechime în limbă. Sensibil mai puține decît primele sînt cele de origine maghiară (*chezășui*, *giulgiui*, *meșteșugui* etc.), germană (*dămfui*, *șpraițui* etc.) și comună cu albaneza (*rînzui*). Cele de origine neogreacă (*filui* etc.), turcă (*huzurui* etc.) și, mai ales, latino-romanică (*secfestrui* etc.) sînt cel mai puțin numeroase, fapt semnificativ pentru slăbirea productivității sufixului în limba română modernă și mai ales contemporană.

6. Pentru productivitatea sufixului vezi § **4.** *c.*

7. Din cele 575 de derivate în *-ui* (împrumuturi analizabile sau formații românești), numai aproximativ 90 (*dărui*, *găzdui*, *închipui*, *nădăjdui*, *plănui* etc.) sînt literare actuale, restul fiind regionale sau populare (*năsui*, *șirui*, *viersui* etc.) ; numeroase derivate literare, printre care majoritatea împrumuturilor latino-romanice, au dispărut din vocabularul activ al limbii.

Claudia Tudose (D. 193) arată că sufixul *-ui* apare mai frecvent în „limbajul popular”.

Derivatele literare prezintă două trăsături corelate și determinate de largul caracter regional și popular al sufixului :

— au adesea caracter familiar sau arhaic (*chefui*, *părui*, *tăifăsui*, *terciui* etc. ; *cîrmui*, *năpăstui*, *povățui*, *pricinui*, *viețui* etc.) ;

— aparțin limbii literare comune și limbii literaturii beletristice și nu fac parte din terminologiile științifice și tehnice, cu excepția terminologiilor unor meserii (care ocupă o poziție aparte în cadrul terminologiilor tehnice ; de ex. : *băițui*, *călăfătui*, *chitui*, *nitui*, *perdăfui*).

După atestările pe care le avem pentru numeroasele derivate regionale, se pare că sufixul *-ui* nu e caracteristic pentru anumite zone.

Există derivate atestate în cîte o singură zonă și derivate atestate în mai multe zone, iar aceste zone sînt toate zonele care au constituit obiectul lexicoanelor și atlaselor pe care le-am folosit noi. De ex. : *țăndărui* — Munt. (cf. LEX. REG. II 33), *cămășui*, *căpăcui*, *centui* — Olt. (cf. UDRESCU, GL.), *crănțui*, *discui*, *glugui*, *măruntui* — Olt. (cf. GL. OLT.), *cipui*, *cîlțui*, *măjui* — Brașov (cf. LEX. REG. II 49, 58, 61), *luțui*, *piglui*, *șlogui* — Ban. (cf. LEX. REG. II 40 ; CV III, 1951, nr. 6, p. 29 ; LEX. REG. II 41 ; LEX. REG. I 120), *melciui*, *șclefui*—Trans. (cf. E. Contraș, LR XXXI, 1982, nr. 1, p. 24 ; ALR I 1438/255), *rănui* — Maram. (cf. ALR I 167/341), *rîpui*, *șărui*, *șfăcui*, *tăbănui* — Mold. (cf. ALR I 395/542 ; CV II, 1950, nr. 4, p. 42 ; ALR II 5636/537 ; ALR II/605), *abcherțui*, *păctui*, *șmirgui*, *șpontui*, *șprănțui*, *ștatînvaltui* — Bucov. (LEX. REG. I 97 ; LEX. REG. I 105 ; LEX. REG. I 109, GLOS. REG. ; ARVINTE, T. 169 ; ARVINTE, T. 136, ALR SN II h 615/386 ; LEX. REG. I 110), *brățui*, *tecui* — Munt., Olt. (cf. UDRESCU, GL., LEX. REG. II 68 ; ALR I 850/880, 885, 898), *plugui* — Olt., Brașov (cf. GL. OLT., LEX. REG. II 52), *primezui* — Olt., Ban. (cf. *Chestionar* în DLR, LEX. REG. II 37), *pîrlui* — Olt., Huned. (cf. GL. OLT. 83, LEX. REG. II 101), *ștrăfui* „a amenda, a pedepsi” — Olt., Bucov. (cf. LEX. REG. I 110, GLOS. REG.), *șprițui* — Bucov. (cf. ARVINTE, T. 43, 169), Ban., Trans. (cf. ALR SN I h 226).

8. Sufixe compuse și dezvoltate : *-lui*, *-alui*, *-ălui* (*-elui*$_2$) *-elui*$_1$, *-ului* ; *-ărui*, *-irui*, *-urui* ; *-ătui* ; *-zui*, *-ăzui*, *-uzui*.

-lui, -alui, -ălui (-elui$_2$), -elui$_1$, -ului

PHILIPPIDE, P. 155—156 ; CANDREA, C.G.R. 304 ; DHLR II, 373 ; SCHUFFERT, V. 172—175 ; PASCU, S. 419 ; L. Támas, *Über die rumänischen Zeitwörter ungarischen Ursprungs*, în *Omagiu Ilie Bărbulescu*, Iași, 1933, p. 300—315 ; ROSETTI, ILR 419 ; LOMBARD, V. 865—866, 877 ; VASILIU, S.V. 126—133.

-elui are statut dublu :

— variantă fonetică a lui *-ălui* în *prețelui*, *-ălui*. Convenim să tratăm ca variantă a lui *-ălui* și pe *-elui* din *chefelui*, *-ălui* „a peria”, *împăcelui*, *-ălui*, *pretendelui*, *-ălui*, *protestelui*, *-ălui*, *testelui*,*-ălui*, a căror apariție pare a avea altă explicație (v. mai jos) ;

— sufix (independent) în formații fără dublete în *-ălui* ca : *corespondelui*.

-lui. 12 derivate cu analiză unică din DI, între care 6 au tema în *ș*, iar 1 în *č* — apropiat din punctul de vedere al structurii fonetice de *ș* : *chezășlui*, *lăcășlui*, *rămășlui*, *răvășlui*, *sălășlui*, *sămășlui* ; *harecilui* ; *diuglui*, *duhlui*, *închipurlui*, *pecetlui*, *ponoslui*, și 1 din LEX. REG. II 123 : *dupurlui* „(despre vite) a le cădea părul [. . .]”, cf. *dup*, *-uri* „smoc de păr [. . .]”.

-alui. 2 derivate cu dublă analiză (raportabile la baze în *-á*, *-ale*) : *paralui* „a-i merge bine” (TUDOSE, D. 203), *zurbalui*. 3 derivate cu analiză unică, 1 din DI : *recomandalui*, 2 din alte surse : *agheas-*

malui „a ocărî" (LEX. REG. I 97), *paștealui* „a înjura de Paște" (LEX. REG. I 114).

-ălui (**-elui**$_2$). 1 derivat cu dublă analiză din DI (raportabil la bază în *-á, -ale*) : *păftălui*. 80 de derivate (și 6 variante) cu analiză unică din DI și 16 din alte surse : *administrălui* (DÎLR), *apelălui* (TODORAN, T. 125), *autenticălui* (TODORAN, T. 127), *bombălui* (TUDOSE, D. 203), *brăcălui* (TUDOSE, D. 194), *ciudălui* (TUDOSE, D. 194), *confișcălui* (TODORAN, T. 125), *declămălui* (DÎLR), *hibălui* (MAT. DIAL. I 176), *practicălui* (TODORAN, T. 176), *replicălui* (DLR), *respectălui* (DLR), *stilizălui* (TODORAN, T. 126), *șerbălui* (DLR), *trufălui* (DLR), cf. *trufă* „glumă", *țingălui* (TUDOSE, D. 200).

-elui$_1$. 6 derivate cu dublă analiză din DI (raportabile la baze în *-eá, -ele*) : *pavelui* etc. și 3 derivate cu analiză unică din DI : *corespondelui, drecelui, pietrelui*.

-ului. 21 de derivate cu analiză unică din DI și 2 din alte surse : *brușului* „a sparge brușii (= bulgări de pămînt)" (LEX. REG. II 83), *jupului* (ARVINTE, T. 83).

Derivatele cu sufixe din seria *-lui* ... sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv (cele mai multe) : *lăcășlui*; *agheasmalui*; *bășcălui*; *pietrelui*; *bruftului* etc.;

Dupurlui și *închipurlui* au baze cu forme de plural : *dupuri, chipuri*.

— un verb : *rămășlui*, cf. *rămăși*; *recomandalui*; *mișcălui*; *corespondelui*; *recomendului* etc.;

— un substantiv sau un verb : *chezășlui*, cf. *chezaș, chezăși*; *arendălui, protestălui*; *cîrmului* etc.;

— o interjecție : *harecilui*; *bîțălui*; *drecelui* etc.;

— un adjectiv : *autenticălui, drăgălui*; *-ului*;

— un adverb : *contrălui, hăndrălui*.

Formații semianalizabile : *expedelui*, cf. *expedia*; *revedălui* „a verifica", cf. *revedui* „idem" etc.

Nu sînt înregistrate ca formații (semi)analizabile verbele de tipul *abrictălui, firțălui, gitrului* cu dublete în *-ui, -ăli, abrictui, -ăli, ferțui, firțăli, gitrui*, deoarece constituie maniere diferite de adaptare a aceluiași etimon maghiar : *abriktolni* (v. și germ. *abrichten*), *fircolni, gyötörni*.

Sufixul de departe cel mai frecvent din serie este *-ălui* : 96 de formații față de 23 (*-ului*), 13 (*-lui*), 3 (*-alui* și *-elui*$_1$).

Un număr relativ mare de derivate (16) în *-ălui* au dublete în *-ului* : *chefălui*^{1}, *-ului*^{1} „a chefui"; *chefălui*^{2}, *-ului*^{2} „a peria"; *drăgălui, -ului*; *formălui, -ului*; *zurbălui, -ului* etc.

Derivatele denominale în *-ului* ... au aceleași valori ca și derivatele denominale în *-ui* și, în general, atunci cînd acestea există, sînt sinonime cu derivatele în *-ui* de la aceleași baze :

— „a executa acțiunea ..." : *trebălui*;

— „a exercita ocupația ..." : *găzdălui* „a găzdui";

— „a manifesta sentimentul ..." : *pizmălui, -ului* „a pizmui", *trufălui, -ului* „a trufui (= a glumi)";

— „a face să dobîndească trăsătura caracteristică pentru obiectul ..." : *ciufului* „a ciufuli; a bate (= a ciufui)", *vărzălui* „a vărzui";

— „a acționa prin intermediul obiectului ..." : *pușcălui*;

— „a dota cu obiectul ...." : *pietrelui* „a pietrui";

— „a lua obiectul ..." : *vămălui* „a vămui";

— „a produce obiectul ..." : *duhlui, -ului* etc.

Derivatele de la adverbe și interjecții, ca și derivatele de la astfel de baze în *-ui*, au valorile specifice :

— „a executa acțiunea în circumstanța ..." : *contrălui* „a contrazice, a seconda, a acompania"; *hăndrălui* „a vorbi fără rost" (cf. *handra* adv. „fără treabă", dar și *handră* s.f. „zdreanță");

— „a emite sunetul sau a executa mișcarea ..." : *harecilui* „a hareciui (= a licita)"; *bîțălui*.

Valoarea similară redată prin derivate de la substantive care apar în formule de imprecație apare și aici : *drăcălui*.

Derivatele deverbale sînt (parțial) sinonime cu bazele : *înjghebălui* „a se căpătui cu ceva" (DA), *mișcălui* „a mișca (I 1)" (DLR), *protestălui* „a protesta (1)" (DLR), *rămășlui* „a pune rămășag (= a rămăși)" (DLR).

A. Lombard (V. 877) consideră că „valoarea semantică a sufixului *-lui* este greu de precizat", „destul de schimbătoare" și „adesea vagă". „Acest caracter vag, spune el, reiese în special din cvasisinonimia (fr. la presque synonymie) care există între termenii unor perechi ca *prețui — prețălui, semui — semălui*."

Foarte rar derivatele în *-ălui* au sens iterativ : *drăcălui* „a da dracului orișice suduind, a umbla numai cu dracul în gură", *pușcălui* „a trage mai multe focuri", *trebălui* „a face tot felul de treburi mărunte pe lîngă casă". Prin aceasta *-ălui* nu se distinge în mod esențial de sufixul de bază, deoarece acest sens apare și la derivatele în *-ui* (vezi § **3**) și, atunci cînd există (*drăcui*), derivatele în *-ui* sînt sinonime cu ele. Aici însă sensul iterativ e mai puternic, întrucît apare și la alte tipuri de derivate decît cele în *-ui* : *pușcălui, trebălui*.

Sensul iterativ este susținut de P. Iroaie (în „Făt-Frumos", Cernăuți, 1936, p. 9—10) cu un exemplu neconvingător : *gîndului* (*pe cînd se gînduluia așa, iată că vede lupul viind*, A Vasiliu, *Povești și legende* [...], p. 149) și combătut de Șt. Pașca (în recenzia din DR X, 1941, p. 150—151) cu argumentul că nici în maghiară verbele corespunzătoare n-au sens iterativ.

Sufixele *-lui* ... au apărut pe două căi :

a. externă : detașarea derivativelor *-lui, -alui, -ălui, -elui*$_1$, *-ului* din verbe maghiare în *-alni, -álni, -elni, -olni* împrumutate și adaptate la limba română cu sufixul *-ui*. De ex. : *pecetlui* <*pecsételni*, *sălășlui* <*szállásolni*, *contrălui* „a contrazice" <*kontrálni*, *șontîcălui* <*sántikalni*, *felelui* <*felelni*, *gîndului* <*gondolni*;

Printre verbele împrumutate din maghiară sînt și cîteva (foarte puține) în *-ilui* și *-olui* : *băilui, mocicolui* etc. Nici unul din aceste verbe nu e analizabil în românește, iar *-ilui* și *-olui* nu apar în nici o formație internă. Elementele *-ilui* și *-olui* nu fac parte deci din sistemul sufixal românesc.

b. internă (privește numai sufixele *-ălui* și *-elui*$_1$) : falsa analiză a formațiilor de tipul *păftălui* (<*paftal-* + *-ui*) : *păft-* + *-ălui*, *pingelui* (<*pingel-* + *-ui*) : *ping-* + *-elui*.

Vezi sufixele -LI ..., § **4**. *a*.

Sufixele *-lui* ... sînt compuse din sufixele *-li, -ali, -ăli, -eli, -uli* și sufixul *-ui*.

Ele au fost folosite ca elemente de derivare în interiorul limbii române, pentru adaptarea neologismelor latino-romanice (mai ales în perioada de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în textele juridico-administrative din Transilvania și Banat) și, foarte rar, pentru adaptarea verbelor germane, slave moderne sau chiar maghiare care nu-l conțineau pe *-lni*.

Cf. TODORAN, T. 125–126; D. URSU, Î.M.V. 376; N. A. Ursu, *L'étymologie des néologismes en roumain*, în RRL X, 1965, nr. 1–3, p. 58; Despina Ursu și N. A. Ursu, *Adaptarea neologismelor în limba română*, în LR XV, 1966, nr. 3, p. 247–249; SARAMANDU, T. 132.

Verbele împrumutate adaptate la limba română cu sufixele *-lui* ... se distribuie în două clase mari după cum *-l-* *1.* apare sau *2.* nu apare în etimonul presupus:

1. — corespondente maghiare în *-lni* : vezi exemplele de la p. 125;

— corespondente maghiare în *-lni* și latino-romanice (fără *-l-*); deci verbele sînt latino-romanice împrumutate de limba română prin filieră maghiară și adaptate cu *-lui*... : *dișputălui*, *-ului* — *disputálni*, lat. *disputare*, fr. *disputer*, it. *disputare*; *prescribălui* — *preskribálni*, lat. *prescribere* etc.;

Apar și cîteva verbe cu corespondente maghiare și germane (fără *-l-*), dar sînt toate neanalizabile: *puțului* — magh. *pucolni*, germ. *putzen* etc.

2. — corespondente latino-romanice sau germane : *autenticălui* —lat. *authenticare*; *educălui* — lat. *educare*, it. *educare*, fr. *éduquer*; *ștudului* — germ. *studieren* etc.

Puținele verbe cu corespondente maghiare fără *-l-* sau slave moderne sînt exclusiv neanalizabile : *vădăslui* — *vadászni* etc., *privistului* — rus. *приветсвовать*.

Sufixele din seria *-lui*... sînt foarte vechi în limba română : există atestări, chiar de cuvinte formate în românește, din secolul al XVI-lea și al XVII-lea (*drăgului*; *trufului*, Coresi, la DHLR II, 349; *lăcășlui*, *Psaltirea Scheiană*, în DA s.v. *locaș*; *drăgălui*, Dosoftei, la TDRG; *mișcălui*, Dosoftei, în DLR).

Neologisme latino-romanice adaptate mai ales cu *-ălui* apar de la începutul secolului al XVIII-lea (*declămălui* c. 1700, *dișputului* c. 1700, toate în DÎLR; *înformălui* „a fețui”, Cantemir, în DA s.v. *informa*; *recomendălui*, Cantemir, în DLR; *protestălui*, Iorga, scrisoare din 1728 în DLR), ele sînt frecvente însă în perioada de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în textele juridico-administrative din Transilvania și Banat.

1. Vezi lucrările citate mai sus.

2. Marin Z. Mocanu (*Două tipuri de adaptare a neologismelor latino-romanice atestate în „Foletul Novel”*, în SCL XXXII, 1981, nr. 2, p. 161–163) plasează cu cîțiva ani mai devreme primele atestări ale verbelor de acest tip: în „Foletul Novel” (1693–1704), deci la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în Muntenia, apar verbe latino-romanice adaptate cu *-ălui*, *-elui*, *-ului*, precum: *asistălui*<it., lat. *assistere*, *defendălui*, *-elui*, *-ului*<lat. *defendere*, it. *difendere*, care nu sînt însă acceptate de limba literară. M. Z. Mocanu arată că apariția acestor verbe se explică prin poziția specială pe care o avea presupusul autor al textului (G. C. Romano): italian de origine și secretar al lui C. Brîncoveanu, deci în situația de a cunoaște, datorită relațiilor pe care le avea, prin funcția sa, în Transilvania, modelul folosit acolo pentru adaptarea acestor împrumuturi.

Temele la care se atașează sufixele *-lui*... sînt, ca și temele la care se atașează *-ui*, mai ales vechi în limbă : cele mai multe maghiare, slave sau turcești (*lăcășlui*, *sămălui*, *vămălui*; *duh(u)lui*, *pizmălui*, *vorbălui*; *bășcălui*, *dăngălui*, *pășălui* etc.), cîteva moștenite din latină (*drăcălui*, *prețălui*, *vărzălui* etc.) și foarte puține germane, neogrecești și latino-romanice (*păcălui*; *drămălui*; *mărșălui* etc.).

Sufixele *-lui*... sînt relativ frecvente în limba mai veche și populară : aproximativ o treime din derivate sînt formate pe teren românesc.

Asupra productivității sufixului în limba română contemporană nu ne putem pronunța, deoarece formațiile noi pe care le avem înregistrate sînt exclusiv din glosare regionale care nu spun nimic cu privire la vechimea cuvintelor inserate.

Sufixele *-lui* ... au caracter preponderent popular și regional (vezi TUDOSE, D. 193, 202).

Din numărul total al derivatelor, numai 6 aparțin limbii comune literare : două sînt arhaizante (*pecetlui*, *sălășlui*), celelalte familiare (*bruftului*, *mărșălui*, *muștrului*, *trebălui*). Restul sînt regionale sau învechite (și regionale). Regionalismele aparțin masiv Transilvaniei, Banatului și Bucovinei. De ex. : *brușului* — Crișana (cf. LEX. REG. II 83), *diuglui* —Baia Mare (cf. GLOS. REG.), *dobălui* — Maramureș (cf. Bîrlea, în DA ms.), *drotălui* — Baia Mare (cf. LEX. REG. I 14), *rîndului* —Maramureș și N-E Trans. (cf. DLR), *șerbălui* — Bihor (cf. DLR), *șontîcălui* — Reghin (cf. MAT. DIAL. I 193); *foșpontălui* — Banat (cf. MAT. DIAL. I 172), *hibălui* — Banat (cf. MAT. DIAL. I 176); *agheasmalui* — Suceava (cf. LEX. REG. I 97), *paștealui* — Suceava (cf. LEX. REG. I 114). Există însă și formații care apar în alte regiuni ale țării. De ex. : Moldova : *drăcălui* — cf. ȘEZ. II 226, *gîndului* — cf. ȘEZ. II 229, *drămălui*, Conachi, în DLRC; Oltenia, Muntenia : *sămălui* — cf. GL. OLT., UDRESCU, GL.

1. Pentru regionalismele învechite, vezi TODORAN, T.

2. Pentru observațiile lui Ion Heliade Rădulescu privitoare la adaptarea împrumuturilor latinești cu *-ălui* în Transilvania, Banat și Bucovina, v. sufixele -ISI..., 4. *b*.

-ărui, -irui, -urui

D. URSU, Î.M.V. 375; VASILIU, S.V. 133–135.

-ărui. 1 formație din DI, analizabilă în raport cu un verb : *recomendărui*.

-irui. 13 formații din DI, la care se adaugă 6 de la D. Ursu, *loc. cit.* : *administrirui*, *balsamirui*, *dictirui*, *dividirui*, *observirui*, *taxirui*; formațiile sînt analizabile în raport cu :

— un verb : *cultivirui*, *dividirui*, *oculirui* „a altoi, a ocula”, *prezidirui* etc.;

— un substantiv : *lachirui*, *marșirui*;

— un verb sau un substantiv : *argumentirui*, *rezonirui* „a judeca, a rezona”, cf. *rezon*.

Formații semianalizabile : *expedirui*, cf. *expedia*; *producțirui*, cf. *producție* etc.

Promițirui, cu sens neprecizat, probabil „a face atent” (cf. DLR), nu e luat în considerare, deoarece nu e analizabil semantic (în DLR totuși e explicat prin *promite* + *-irui*).

-urui se detașează exclusiv din formații semianalizabile (îl înregistrăm totuși, pentru că formează serie cu *-ărui* și *-irui*) : *puțurui* „a curăța”, cf. *puțui*, *puțului*, *puțoli*; *ștudurui*, cf. *studiu*.

Din punct de vedere semantic, sufixele *-ărui* ... nu prezintă nimic specific în raport cu sufixul de bază.

-irui se detașează din verbe de origine germană în *-ieren* adaptate la limba română cu *-ui* (*-ir-ui*) sau/și de origine rusă în *-ировать* (*-ирую*) analizabile în românește : *argumentirui* — germ. *argumentieren*, rus. *аргументировать*, cf. *argument*, *-a*; *armonirui* — germ. *harmonieren* (v. și rus. *гармонировать*), cf. *armonie*; *comendirui* — germ. *kommandieren*, rus. *командировать*, cf. *comandă*, *-a* etc. (*producțirui* și *reducțirui* sînt adaptări

ale germ. *produzieren*, *reduzieren*, rus. *редуцировать*, cu ajutorul rom. *producție*, *reducție*).

-ărui se detașează din *recomendărui*, apărut pe teren românesc prin contaminarea între *recomendirui* (< germ. *rekommandieren*) și *recomendălui* (< magh. *rekommendálni*).

-urui se detașează din *ștudurui*, probabilă contaminare între *ștudirui* (< germ. *studieren*, rus. *штудировать*) și *ștudului* (adaptare cu *-ului* a aceluiași etimon german), și *puțurui*, probabil rezultat din *puțului* (< magh. *pucolni*), prin substituție de sufix.

1. În germană *-ieren* este folosit la adaptarea neologismelor, în special a celor de origine franceză.

2. Verbele rusești în *-ировать* de tipul celor menționate mai sus sînt și ele, uneori, de origine germană.

-irui, *-ărui* și *-urui* sînt forme dezvoltate ale lui *-ui* cu segmentele nesufixale *-ir-* (de origine germană) și *-ăr-*, *-ur-* (apărute în românește, v. mai sus).

Întrucît nu apar în nici o formație fără corespondent străin, *-ărui*, *-irui* și *-urui* nu sînt productive în limba română. Notăm însă că, dacă admitem explicația propusă pentru *puțurui*, această formație e o dovadă că *-urui* a fost simțit ca element derivativ în română.

Formațiile în *-ărui* ... au un pronunțat caracter regional, fie că sînt învechite (multe atestări în texte culte din Banat de la începutul secolului al XIX-lea : *reducțirui*, *repetirui*, *rezolvirui*, Gr. Obradovici — 1805 — , în DLR ; *argumentirui*, *armonirui*, *rezonirui*, Țichindeal — 1814 — , în DA, DLR ; v. și *comendirui*, Țara Românească, Dionisie Eclesiarhul — 1814 — , în DA), fie că sînt actuale (populare, mai ales în Bucovina : *lachirui*, *marșirui*, Marginea, în DA, DLR; *ștudurui*, Suceava, în LEX. REG. II 110 etc.).

Pentru observațiile lui Ion Heliade Rădulescu privitoare la adaptarea împrumuturilor latinești cu *-irui* în Transilvania, Banat și Bucovina, v. sufixele -ISI..., § 4.*b*.

-ătui

VASILIU, S.V. 135–136.

-ătui apare în formații cu dublă analiză din DI (raportabile și la baze în *-at* substantivale sau adjectivale ori — regresiv — în *-ătură*) : *legătui* „a încheia o învoială (= legat)", *secătui*, *zburătui* „a azvîrli cu zburături într-un pom[...]pentru a face să cadă fructele[...]" (DLRC) etc. și în 2 formații cu analiză unică din DI : *plîngătui*, *vinătui*.

V. și *oblăgătui* „a se obliga" (document din 1771, în DLR), neanalizabil cu datele de care dispunem. În DLR : „*Obligat* + *-ui*. Cf. *oblega*, *oblăga*.", dar *oblăga* nu apare printre variantele lui *obliga*.

Verbele în *-ătui* sînt analizabile în raport cu :

— un substantiv : *vinătui* „a învinui", cf. *vină* ;

— un verb : *plîngătui* „a se plînge".

Formații semianalizabile : *buigătui* „a bîigui", cf. *buigui* „id."; *zăhătui* „a sîcîi, a se rătăci, a se prăpădi", cf. *zăhăi* „id.".

Din punct de vedere semantic, sufixul *-ătui* nu prezintă nimic specific în raport cu sufixul de bază.

Sufixul a putut apărea în urma falsei analize a formațiilor cu dublă analiză de tipul celor menționate sau/și a formațiilor semianalizabile de tipul *buigătui* : împrumutat din maghiară (*bolygatni*), verbul a fost analizat în segmentul *buig-*, care apare și în *buigui* (< magh. *bolyo(n)gni*), și sufixul *-ătui*.

Considerăm că *-ătui* are origine multiplă și, cum elementele constituente inițiale nu sînt de același tip, structură eterogenă : *-ătui* este sufix compus din sufixul participial *-at* și sufixul *-ui* și o formă dezvoltată a sufixului *-ui* prin elementul nesufixal de origine maghiară *-ăt-*.

Cea mai veche atestare a sufixului *-ătui* pe care o avem e de la începutul secolului al XIX-lea : *vinătui*, la Șincai, 1808–1809, în DA ms.

Temele derivatelor în *-ătui* sînt vechi în limbă : moștenită (*plîngătui*), de origine slavă (*vinătui* ; vezi și *zăhăi* <ucr. *загаяти*, transformat prin schimb de sufix).

Sufixul *-ătui* este foarte slab productiv.

Formațiile în *-ătui* sînt mai ales regionale (*plîngătui*, Reteganul, în DLR; *zăhătui* — Mold., în DLRC) și învechite (*vinătui*, Șincai, în DA ms.) ; una singură (cu dublă analiză) este literară actuală (*secătui*).

-zui, -ăzui, -uzui

L. Tamás, *lucr. cit.* din *Omagiu Ilie Bărbulescu*, p. 312 ; VASILIU, S.V. 126, 136–138.

-zui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un substantiv : ***chinzui*** „a chinui".

-ăzui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un substantiv : ***lărmăzui*** „a face larmă".

-uzui apare într-o formație din DI analizabilă în raport cu un verb : ***scurmuzui*** „a scoate la iveală, a răscoli".

Verbele în *-zui* și *-ăzui* sînt sinonime cu formațiile paralele în *-ui* (*chinui* și *lărmui*), iar cel în *-uzui* este sinonim parțial cu verbul de bază (*scurma*).

Sufixele *-zui* ... sînt forme dezvoltate ale lui *-ui* prin elementele nesufixale *-z-*, *-ăz-*, *-uz-*.

Scurmuzui, unicul derivat românesc, a putut apărea prin analogie cu ***chinzui*** (<magh. *kínozni*) și ***lărmăzui*** (<magh. *lármázni*), analizabile în românește prin substantivele *chin*, *larmă*.

Vocala *-u-* din *-uzui* (*scurmuzui*) se poate explica prin influența vocalei din temă (cp. cu ***lărmăzui***).

Vechimea sufixelor e greu de stabilit deoarece toate formațiile sînt atestate exclusiv în texte populare (*chinzui*, Alexici, în DA; *lărmăzui*, Bibicescu, în DA; *scurmuzui*, Reteganul, în DA ms.).

-zui și *-ăzui* nu sînt productive în limba română.

-uzui este foarte slab productiv și are caracter regional (Transilvania).

-ula$_1$ vezi -LI

[-ALA], [-OLA$_2$], -ULA$_2$

1. Pentru modalitatea de a distinge sufixele *-ola$_2$*, *-ula$_2$* de omonimele lor *-ola$_1$*, *-ula$_1$*, vezi sufixele -LI ..., § **1.** ***b.***

2. **-ala.** 1 formație cu dublă analiză: ***semnala*** (DI), cf. *semn*, *semnal.*

-ola$_2$. Formație cu dublă analiză: ***somnola*** (DI) „a dormita”, cf. *somn*, (prin regresiune) *somnolență.*

-ula$_2$. Formații cu dublă analiză: ***clauzula*** (DI) „a introduce [...] o clauză într-un act”, cf. *clauzulă*; ***unghiula*** „a introduce un unghi (nou, interesant) de obicei în arta fotografică a filmului” (DCR), cf. (prin regresiune) *unghiulație* „unghi de cuprindere a unui obiectiv fotografic”.

2 formații cu analiză unică în DI, ambele raportabile la substantive: ***acidula*** „a da unei soluții proprietățile unui acid, a acri ușor”; ***undula*** (variantă a lui ***ondula***, semianalizabil prin ***ondină***), cf. *undă*.

3. Derivatele în *-ula$_2$* au valoarea: „a face să aibă trăsăturile caracteristice ale obiectului denumit prin substantivul de bază”, valoare obișnuită pentru verbele denominale: ***acidula***, ***undula***. Credem însă că e demnă de notat o nuanță marcată în definiția lui ***acidula***, anume „a acri ușor”, care, explicitînd sensul menționat mai sus, trimite la sensul diminutival (aproximația) al verbelor denominale originare (v. § 4). Prin această notă semantică, verbul *acidula* se apropie și de formația cu dublă analiză *somnola.*

4. Sufixele [*-ala*], [*-ola$_2$*], *-ula$_2$* sînt neologice, de origine latino-romanică.

Verbele în [*-ala*], [*-ola$_2$*] și *-ula$_2$* sînt:

— împrumuturi: ***somnola*** < fr. ***somnoler*** (<fr. ***somnolence*** < lat. ***somnolentia***); ***acidula*** < fr. ***aciduler*** (<fr. ***acidule*** „ușor acid” < lat. ***acidulus***);

V. și împrumuturile neanalizabile semantic: *modula* < fr. *moduler* (< lat. *modulari* < *modulus* „cadență” < *modus* „măsură (în muz.)”), *circula* „a [...] umbla neîntrerupt venind [...] mereu la punctul de plecare, ca înăuntrul unui cerc; a merge [...] încoace și încolo” (DA) < fr. *circuler*, lat. *circulare* „a face circular” (< *circulus* < *circus*).

— calcuri: ***semnala*** după fr. ***signaler***, ***clauzula*** după germ. ***klausulieren***;

— derivat regresiv de la un calc nominal: ***unghiula*** <***unghiulație***, calc după fr. ***angulation***, it. ***angolazione*** (DEX — *S*);

— împrumut sau adaptare: ***undula.***

Undula e înregistrat în DLR ca variantă populară a lui *ondula* (s.v.), atestată la Hogaș. Considerăm că această formulare presupune apropierea împrumutului *ondula* de rom. *undă*, ceea ce nu este exclus. Mai probabilă ni se pare însă o altă explicație, anume: forma *undula* nu e o variantă populară, ci, dimpotrivă, un dublet savant (unica atestare nu se opune acestei interpretări), împrumut din lat. *undulare*. (Vezi SCRIBAN: *undula* și *undulațiune* sînt înregistrate ca forme de bază — cu mențiunea „fals *ond-*” — și explicate prin latină. DLRC: varianta *undula* e înregistrată cu mențiunea „rar” și cu aceeași atestare de la Hogaș.)

Prin formațiile ***acidula***, ***undula***, ***circula*** și ***modula*** sufixul *-ula$_2$* apare ca un dublet etimologic al sufixului moștenit *-ura* (< *ulare*, v. sufixele -ĂRI ..., § *4. a*).

Atragem atenția însă asupra faptului că toate formațiile luate în considerație aici sînt provenite din verbe denominale (prototipurile verbelor în *-ura* moștenite sînt și deverbale) și toate sînt formate de la baze în *-ul-* (*undulare* < *undulatus* < * *undula* ERNOUT—MEILLET: pentru celelalte derivate v. mai sus). Întrucît și celelalte formații latinești din care e detașat sufixul prezintă aceleași relații cu bazele lor, existența sufixului pentru denominative *-ulare* este considerată de către specialiști doar probabilă (fr. vraisemblable). Vezi MIGNOT, V.D.L. 315—318.

Sufixele *-ala* și *-ola$_2$* sînt virtuale.

5. Derivatele în *-ala*, *-ola$_2$* și *-ula$_2$* sînt, în ipoteza că interpretarea dată de noi lui ***undula*** e corectă, toate literare. Două formații aparțin unor terminologii tehnice: ***clauzula***, regionalism, pe cale de dispariție, în Transilvania și Bucovina (v. DA), în domeniul juridic, și ***unghiula***, posibilă formație ocazională (o singură atestare în „Contemporanul” 1967), în domeniul fotocinematografiei.

6. Întrucît nu apare în nici un derivat format pe teren românesc, sufixul *-ula$_2$* nu e productiv.

7. Sufix dezvoltat: ***-icula.***

Apare într-o singură formație, cu analiză unică, din DI: ***gesticula*** „a face [...] multe gesturi (cu mîinile) în timpul vorbirii [...]” (DEX).

Este un împrumut latino-romanic: fr. ***gesticuler***, lat. ***gesticulari.***

Etimonul latin este ilustrativ pentru existența probabilă a sufixului lat. *-iculare* (compus cu sufixul lat. *-ulare*): *gesticulare* e atestat înainte de numele *gesticulus*. Faptul e considerat posibil argument pentru explicarea verbului ca derivat de la *gestus* (la ERNOUT—MEILLET chiar de la verbul *gestire* „brûler de”) cu *-iculare* și a lui *gesticulus* ca derivat postverbal. Vezi MIGNOT, V.D.L. 320.

Sufixul *-icula* nu e productiv în limba română.

Derivatul *gesticula* e literar.

-uli vezi **-LI**
-una$_1$ vezi **-NI**
-una$_2$ vezi **-ONA$_3$**
-uni vezi **-NI**
-ura$_1$ vezi **-ĂRI**
-ura$_2$ vezi **-ĂRI**
-uri$_1$ vezi **-ĂRI**

uri$_2$ vezi **-ĂRI**
ușa$_1$ vezi **-ȘI**
ușa$_2$ vezi **-ȘI**
uși vezi **-ȘI**
uța vezi **-ȚI**
uți vezi **-ȚI**

DERIVATELE IMEDIATE

PHILIPPIDE, P. 72–73, 233; DHLR II, 313–316
Iorgu Iordan, în BPh I, 1934, p. 177–178: II, 1935, p. 224–226; III, 1936, p. 184–189; IX, 1942. p. 22–26, 38–49; id., LRC 478–480; LOMBARD, V. pass.; PURDELA, D. I.

1. Derivatele verbale imediate sînt de conjugările I şi a IV-a şi au toate caracteristicile acestor conjugări: *-a*, *-i* şi *-î*.

Pentru raţiunile care ne-au determinat să tratăm aceste formaţii ca derivate imediate şi nu ca derivate sufixale (cu „sufixele" *-a*, *-i*, *-î*), v. *Introducere*, § 6.

-î apare exclusiv după *-r-* precedat de vocală (*dîrî*, *hotărî*, *mohorî* etc.), dar în acelaşi context fonetic apare şi caracteristica *-i* (*cocori*, *cositori*, *dărvări* etc. sau dublete ale unor formaţii în *-î*: *chiori*, *-î*, *cotori*, *-î*, *iezări*, *-î*, *ăbări*, *-î*, *zăpori*, *-î*).

Aceasta e situaţia în limba contemporană. În fazele mai vechi ale limbii române, cînd se făcea distincţia între un $\bar{r}$ (fortis) şi un *r* (nonfortis), distribuţia flectivelor *-i* şi *-î* era condiţionată fonetic: *-i* apărea după *r*, *-î* apărea după $\bar{r}$. În momentul în care distincţia $\bar{r} \sim r$ s-a pierdut, condiţionarea celor două flective a devenit, după cum am arătat, lexicală. Vezi Emanuel Vasiliu, *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne*, Bucureşti, 1968, p. 55–56, 113, 130.

2. **Conjugarea I.** 1067 de formaţii în DI, la care se adaugă 111 din alte surse: *alerta* (DEX), *antrepozita* (BPh IX, 1942, 43), *baleta* (comunicat oral), *bretona* (UDRESCU, GL.), *gondola* (DCR), *ingenia* (VR, iunie, 1940, p. 129), *porzola* „a stropi seminţele de cereale cu porzol" (GL. OLT.), *tasona* „a pune în ordine lemnele la tason" (DLR) etc.

Conjugarea a IV-a cu caracteristica *-i*. 1273 de formaţii în DI, la care se adaugă 97 din alte surse: *armăsări* (UDRESCU, GL.), *bulendri* „a se zbîrci" (LEX. REG. II 119), *furci* (BPh IX, 1942, 39), *grăniceri* (DCR), *păduri* (DLR), *plişchi* „a fixa [...] cu plişte (= cuie de lemn)", cf. *plişcă*^{2} (DLR), *urzobi* (GL. OLT.), cf. *urzoabe* pl. „curele cu care se leagă opincile", *vrăieşti* (LEX. REG. II 17) etc.

Cu caracteristica *-î*. 21 de formaţii în DI, la care se adaugă 4 din alte surse: *căpărî* (Enea Hodoş, în DA ms.), cf. *căpară* „arvună", *ciotorî* UDRESCU, GL.), *dîrî* (G. Dem. Teodorescu, în DA ms.), *ogărî* „a slăbi" (LEX. REG. II 16).

O serie de derivate susceptibile de dublă analiză, care au statut diferit după termenii cu care operează analiza, sînt derivate imediate într-una din cele două ipostaze. Aceste verbe sînt de două tipuri, după cum analiza se face exclusiv în termenii oferiţi de baza derivatului sau şi în termenii oferiţi de o bază mai extinsă decît cea a derivatului:

V. *Introducere*, § 3.

— Baza e un derivat sufixal. Verbul e derivat imediat dacă analiza se face prin raportare la bază şi derivat sufixal dacă analiza se face prin raportare la tema bazei. De ex. *blegoşa* e derivat imediat de la *blegos* ori derivat sufixal, de la *bleg* cu *-oşa*.

V. şi situaţia similară, dar mult mai slab reprezentată, a verbelor a căror bază (nederivată) este o formă din paradigmă augmentată cu un morfem. De ex.: *cafeli*, derivat imediat de la tema de caz oblic, *cafel-*, sau derivat cu sufixul *-eli*$_1$ de la tema de nominativ, *cafe-*.

— Baza e, indiferent, primară sau derivată. Verbul e derivat imediat dacă analiza se face prin raportare la această bază şi derivat regresiv dacă analiza se face prin raportare la un cuvînt care conţine, pe lîngă baza verbului, un sufix. De ex.: *căsători* e derivat imediat de la *căsător* ori derivat regresiv de la *căsătorie*.

Notăm că aici ne referim la situaţiile în care datele (semantice şi etimologice) de care dispunem nu ne permit să optăm pentru una din cele două analize (şi soluţii) posibile. Considerăm că statutul verbelor respective e incert şi nu le înregistrăm numeric nici la derivatele imediate, nici la cele sufixale (ele sînt avute în vedere ca formaţii cu dublă analiză în ambele locuri).

1. În dicţionare (v., de exemplu, DA, CDDE, DEX) *căsători* e dedus din *căsător(iu)*, însă atît sensul („a (se) uni legitim [...] prin căsătorie[...]"), cît şi atestările (v. DA) permit în aceeaşi măsură explicarea prin *căsătorie*. Analiza sincronică e în orice caz aceasta din urmă.

2. V. *Introducere*, § 3, pentru situaţiile în care datele semantice şi etimologice sînt concludente pentru alegerea unui singur mod de analiză şi deci pentru stabilirea statutului verbelor.

Derivatele verbale imediate sînt analizabile în raport cu:

— un nume (marea majoritate; între acestea substantivele sînt cu mult mai frecvente decît adjectivele); substantive: *accidenta*, *aera*, *amaneta*, *ancora*, *betona*, *binocla* etc.; *aburi*, *alămi*, *albii*, *amănunţi*, *bălti*, *berbeci* etc.; *cosorî*, *izvorî* etc.; adjective: *absenta*, *activa*, *deşerta* etc.; *acri*, *albăstri*, *bolînzi* etc.; *amărî*, *chiorî* etc.;

— un adverb (aproximativ 50 de formaţii): *alătura*, *înainta*, *îndemîna* etc.; *bestegăli* „a da de-a dura" (UDRESCU, GL.), cf. *de-a bestegala*, *potrivi*, *răzni*, *repezi* etc.;

— o interjecţie (aproximativ 50 de formaţii): *crîşca*, *cutcuriga*, *marina* „a roti o dată pe grosime", cf. *marina!*, termen prin care se dă comanda ca buşteanul să fie rotit o dată pe grosimea lui ... (DLR) etc.; *amini* „a-l uita Dumnezeu pe unde a plecat" (UDRESCU, GL.), cf. *amin!*, *ciripi* etc.; *ciotorî* „a se certa" (UDRESCU, GL.), cf. *ciotoro!*;

— un pronume: *însuşi*, *nimici*, *tui*;

— o prepoziţie: *asupri*.

1. Verbul *pesti* „a zăbovi, a întîrzia, a amîna; a stărui; a răbda; (despre timp) a trece" (DLR) se poate explica foarte bine din punct de vedere semantic prin prepoziţia *peste*. Este mai greu de explicat însă faptul că, deşi atestat din cele mai vechi texte (v. DLR), forma lui se bazează pe forma tîrzie a prepoziţiei (*peste*) şi nu pe cele existente la epoca primelor atestări (*preste*, *prespre*). Probabil acest inconvenient a determinat poziţia rezervată a DLR: „Etimologia necunoscută. Cf. *peste*.", pe care, deocamdată, o adoptăm şi noi.

V. şi: G. Pascu, *Etimologii româneşti*, Iaşi, 1910, p. 32, unde *pesti* este explicat prin lat. *pensitare* „peser, balancer, examiner avec soin"; Iorgu Iordan, în „Arhiva", Iaşi, XXXI, 1924, p. 281–282, unde este propusă explicaţia prin rus. *пѣстать* „a aştepta, a îngriji (copii)". Notăm însă că aceste explicaţii pornesc de la un sens, „a păzi, a îngriji", care nu este atestat de contextele care susţin cuvîntul (v. DLR).

2. Cu baze numerale apar numai derivate parasintetice: *împătri*, *încinci*, *îndoi*, *întrei*, *înzeci*. Vezi FC II. 136.

În interiorul derivatelor raportabile la teme substantivale menţionăm existenţa a foarte puţine formaţii de la nume proprii, mai ales nume de sărbători, mai rar nume de persoane: *sîngeorza*, *sînvăsia*, *crăciuni*, *probăjeni* (cf. *Probajeni*); *adami* „a se îmbăta” (< *(Moș) Adam* se zice omului beat, Zanne, în DA), *năi*. Fiind slab reprezentat numeric, acest tip de formații e nesemnificativ pentru clasa derivatelor verbale imediate.

O excepție pare să fie constituită de verbul de adresare prin numele interlocutorului (*năi*, cf. *Na(i)e*); exemplul e unic în inventarul nostru, dar reprezintă, credem, o categorie deschisă de formații ocazionale. Dacă este așa, verbele de tipul *năi* sînt caracteristice pentru clasa derivatelor imediate.

a. Distribuția pe clase morfologice a temelor nu determină diferențe notabile între derivatele verbale imediate de conjugarea I și cele de conjugarea a IV-a. Singura diferență, constituită de apariția temelor pronominale numai la derivate de conjugarea a IV-a în *-i* (de altfel, foarte puține), mai vechi în limbă, trebuie corelată cu preponderența temelor vechi la derivatele de conjugarea a IV-a și preponderența temelor latino-romanice la derivatele de conjugarea I.

1. V. § 5.

2. Diferența semnalată cu privire la temele pronominale ar putea fi întărită prin temele prepoziționale. Tema lui *asupri* însă are statut ambiguu, de prepoziție și adverb (v. DA). Considerată în felul acesta, formația se încadrează în seria verbelor cu teme ambigue, adverbe și prepoziții: *potrivi* (cu unele sensuri explicabile chiar prin substantivul *potrivă*), *împotrivi*, *contra*, *încontra* (în FC II 279 se afirmă că *încontra* nu se analizează prin prepoziția *contra*, ci prin adverbul omonim). Acestea, după cum se vede, se repartizează pe conjugări după vechimea temelor.

b. După cum s-a văzut mai sus (p. 132), conform inventarului nostru global, numărul derivatelor de conjugarea a IV-a e puțin mai mare decît numărul derivatelor de conjugarea I: 1395, față de 1178.

Se va vedea mai jos (§ 4. *b*) că repartiția pe conjugări a derivatelor verbale imediate variază în decursul istoriei.

Datele noastre par să fie contrazise de situația generală prezentată de M. Iliescu (*La productivité de la IV^e conjugaison latine dans les langues romanes*, în *Recueil d'études romanes*, Bucarest, 1959, p. 96–102): verbele de conjugarea I reprezintă 50,96 %, iar cele de conjugarea a IV-a, 43,75 % din totalul verbelor limbii române.

Faptele se schimbă însă dacă ne referim la datele analitice ale statisticii întreprinse de M. I. și totodată dacă avem în vedere că statistica sa a fost făcută pe DM. (Cp. cu datele generale ale lui A. Lombard — V. 1117 —, obținute din DA, TDRG și CADE, unde cea mai bogată e tot conjugarea a IV-a: 2998 de verbe, față de 2568 de conjugarea I. V. și comentariul făcut de Gr. Brâncuș — M. V. 85–86.) M. Iliescu găsește sensibil mai multe formații românești de conjugarea a IV-a decît de conjugarea I: 55,43 %, față de 24,33 % (din totalul verbelor de conjugarea a IV-a, respectiv, I). Pentru ca aceste date să fie comparabile cu datele noastre, ele trebuie completate cu împrumuturile analizabile (noi am înregistrat în inventar și împrumuturile analizabile, pe care M. I. le-a inclus în categoria generală a împrumuturilor). Or, cum se vede și din tabelul prezentat de D-sa (p. 97), împrumuturile sînt mult mai numeroase la conjugarea I (63,27 %, față de 27,14 % la conjugarea a IV-a), fapt care schimbă raportul în sensul rezultatelor noastre.

Pentru ponderea împrumuturilor în cadrul celor două conjugări, v. § 4. *b*.

c. Foarte puține derivate se pot explica numai prin raportare la tema pluralului: *cîrcei*, *cîrceia* — *cîrcei*; *răi*, *răia* — *răi*; *șăia* („Ion Creangă”, în DLR) — *șăi*.

d. Un număr de formații constituie perechi avînd aceeași temă și flective diferite:

177: *-a* și *-i*: *abura*, *-i*, *adăposta*, *-i*, *adevăra*, *-eri*, *agesta*, *-i*, *ajutora*, *-i* etc.

5: *-i* și *-î*: *chiori*, *-î*, *cotori*, *-î*, *iezări*, *-î*, *tăbări*, *-î*, *zăpori*, *-î*;

2: *-a* și *-î*: *cetera*, *-î*, *popora*, *-î*.

---

1. Nu considerăm că formează perechi verbele ale căror teme, identice din punct de vedere formal, reprezintă cuvinte diferite (cu etimologie și sens diferit): *apostrofa*, cf. *apostrofă* „figură

retorică [...]” < fr. *apostrophe*, lat. *apostropha*, gr. ἀποστροφή și *apostrofi*, cf. *apostrof* < fr. *apostrophe*, lat. *apostrophus*, gr. ἀπόστροφος. (De fapt, e posibil ca înseși *apostrofa* și *apostrofi* să fie provenite din limbi diferite; v. § 3. *b*, p. 139.)

În schimb considerăm că formează perechi verbele ale căror teme sînt variante fonetice ale aceluiași cuvînt: *rărița*, *raliți* (și *rălița*), cf. *raliță*; *știuldica*, *stiuldici*, cf. *știuldic*, *stiuldic*.

2. Pentru semantica și istoria unor derivate perechi, v. § 3. *b* și 4. *b*.

e. Finala consonantică a temei se comportă adesea normal: este alterată de *-i* și se păstrează neatinsă atunci cînd e urmată de *-a*:

argat — *argăți*; *urît* — *urîți* etc.;
fraged — *frăgezi*; *livadă* — *livezi*; *veșted* — *veșteji* etc.;
mireasă — *mireși*; *pripas* — *pripăși*; *ticălos* — *ticăloși* etc.;
chinez — *chineji*; *viteaz* — *viteji* etc.;

Cf. și tipul neproductiv în limba română (de proveniență slavă: доүхъ — доүша — доүшити): *burduf* — *burduși*, *năduf* (*-uh*) — *năduși*, *patriarh* — *patrierși*, *vătaf* (*-ah*, *-av*) — *vătăși*.

freamăt — *fremăta* etc.;
obadă — *obăda* etc.;
merinde — *merinzi*, *merinda*; *umed* — *umezi*, *umeda* (singurele exemple pe care le avem);
cărunt — *cărunți*, *cărunta*; *profet* — *profeți*, *profeta* etc.;
zălog — *zăloji*, *zăloga* (singurul exemplu pe care îl avem).

Există însă și: *1*. cazuri de verbe în *-i* cu consoana temei nealterată, *2*. cazuri inverse, de verbe în *-a* cu consoana alterată, și *3*. cazuri mixte, de verbe în *-i* sau în *-a* cu forme duble, reprezentînd ambele tratamente ale consoanei:

1. *nuntă* — *nunti*; *tont* — *tonti*;
grămadă — *grămădi*; *plod* — *plodi*; *stafidă* — *stafidi*; *schilod* — *schilodi* etc.;
mătase — *mătăsi* etc.;
cneaz — *cnezi* etc.;
monarh — *monarhi* etc.;

2. *curat* — *curăța*; *înalt* — *înălța*; *înțelept* — *înțelepța*; *jumătate* — *jumătăța* etc.;
aguridă — *aguriza*; *rătund* — *rătunza*;
cuvios — *cuvioșa*; *rămas* — *rămășa* (dacă nu e format de la *rămaș* sau *rămășag*) (toate exemplele pe care le avem);

3. *clopot* — *clopoti*, *clopoți*; *oțet* — *oțeti*, *oțeți*; *slut* — *sluti*, *sluți*; *mărunt* — *măruntа*, *mărunța* etc.;
putred — *putredi*, *putrezi*; *omidă* — *omida*, *omiza* etc.;
gălbează — *gălbezi*, *gălbeji*; *necaz* — *necăzi*, *necăji* etc.

Cazurile care nu se conformează normelor de alternanță se pot explica în mai multe feluri.

Formațiile în *-a* cu consoana tematică alterată se explică:

— prin proveniența din sau după modelul perechii care prezintă tratamentul normal al consoanei: *mărunța* după *mărunți*, *curăța* după *curăți*;

— prin „influența impresiei că alăturarea sufixului trebuie să aducă modificarea consoanei finale a temei”;

Cf. GRAUR, T. 263.

— prin influența pluralului: *omiza* — pl. *omizi*;

— (în cazul verbelor moștenite) prin forma etimonului: *înălța* < lat. * *inaltiare*.

Formațiile în *-i* cu consoana tematică nealterată se explică :

— prin influența unor forme din flexiunea sau din familia cuvîntului-bază în care consoana temei, urmată de *e* sau *i*, este tot nealterată :

pămînti — *pămîntiu*, *speti* — *spete*
stafidi — *stafide*, *șoldi* — *șoldiu*
cnezi — *cnezie* ;

— (în cazul împrumuturilor) prin forma etimoanelor :

plăti <v. sl. платити (cp. cu pl. *plăți*)
grămădi < v. sl. грамадити (cp. cu pl. *grămezi*)
plodi < v. sl. плодити (cp. cu pl. *plozi*) ;

— prin caracterul neologic al temei : *modi* — *modă* (< fr.) ;

— prin proveniența din sau după modelul perechii care prezintă tratamentul normal al consoanei : *pupăzi* după *pupăza* ;

Explicarea lui *t* din *nunti* prin varianta de conjugarea I se exclude deoarece *nunta* pare a fi mai nou (I. Văcărescu față de Dosoftei, în DLR) și mult mai rar. De asemenea, *òbrăzi*, vechi (și regional), prin *obrăza*, regional (v. DLR).

— prin influența unor sufixe la care a fost asimilată tranșa finală a derivatului : *hoboti* : *-oti*.

Cazurile de forme duble, una cu consonantismul normal și alta cu consonantismul aberant, au putut apărea și s-au putut menține din nevoia de a marca formal anumite distincții semantice (v. § **3.** *b*, p. 139).

Rămîn și cazuri care nu pot fi explicate, ca, de ex. : *ghionti* (cp. cu pl. *ghionți*), *hăiti* (<*hîit*, cp. cu pl. *hîiți*), *nunti* (cp. cu pl. *nunți*), *obrăzi* (cp. cu pl. *obraji*), *schilodi* (cp. cu pl. *schilozi*), *sluti* (cp. cu pl. *sluți*). Această situație nu e însă specifică pentru derivatele verbale. În derivarea nominală, de ex., apar numeroase formații cu sufixe al căror prim sunet este *i* cu și fără alterarea consoanei tematice :

fetie, *scurtime*, *argintiu*, *desie*, *grosime* (v. și formațiile de mai sus) și
avuție, *lățime*, *vinețiu*, *duioșie*, *scorțoșime*.

Cf. LOMBARD, V. 846—853.

3. *a*. Verbele denominale prezintă toate valorile care pot reda în mod neutru o relație verbală legată de numele unei acțiuni sau stări, al unui obiect, al unei calități, al unei circumstanțe :

1. „a executa, a participa sau a supune la acțiunea denumită prin substantivul de bază" : *complota*, *chiuli*, *exerțiri*, *hori* ; *asedia*, *calomnia*, *critica*, *disciplina*, *influența*, *căzni*, *canoni*, *surghiuni*, *vrăji* ;

2. „a fi stăpînit de sentimentul ..., a se afla, a fi pus sau a pune (pe cineva) în starea denumită ..." : *invidia*, *ciudi*, *mili* „a fi cuprins de milă", *rîvni* ; *alarma*, *anchiloza*, *dălăci*, *gutură*i, *pătimi* ;

3. „a-și exercita, a acorda sau a dobîndi ocupația, funcția sau statutul ..., a executa, a suferi sau a face să sufere acțiunea caracteristică agentului ..., a duce existența caracteristică persoanei ..." : *filozofa*, *ghida*, *argăți* „a munci ca argat", *băci* „a face pe baciul", *băni* „a face pe cineva ban, a-și exercita funcția de [...]", *boieri*, *bulibăși* „a ajunge bulibașă", *chezăși*, *gineri* „a face [...] ginere" ; *cărica* „a învîrti" (*cărică* „rotiță"), *cuca* „(despre cuc) a cînta", *fermenta*, *balamuți* „a bîrfi" (*balamut* „bîrfitor"), *căra* „a fi ros de cari", *drăci* „a fi posedat de draci", *șoimăni* „a sluți, a lovi" (*șoimane* „iele"), *viscoli* ; *amoreza*, *băbi* „a fi babă", *becheri* „a trăi ca becher", *bulgări*[1] „a se ocupa cu cultura legumelor (caracteristică bulgarilor)", *ibovnici*, *socri*, *tigori* „a duce viață de ticălos (=tigoare)" ;

4. „a face o acțiune sau a se comporta după modelul ..., conform cu indicațiile oferite de obiectul denumit prin ..." : *bascula*, *furnica*, *găina* „a picoti (ca o găină)", *vultura* „a domni ca un vultur", *berbeci* „a lovi cu putere (ca berbecii)", *ciorti* „a se certa (ca țiganii)" (*ciort* ³ „țigan" DA), *hogi* „a vorbi cu voce tare, a da chiot [...] (ca un hoge)", *trîntori* „a sta ca un trîntor" ; *modi* „a se îmbrăca după cerințele modei" ;

5. „a aparține sau a face să aparțină la grupul ... " : *rudi* ; *creștina*, *indigena*, *calvini* ;

6. „a produce, a realiza obiectul ..." : *armonia*, *conjectura* „a face o conjectură", *borti*, *doini*, *duhori* „a răspîndi duhoare", *întunerici*, *odrăsli* ; *anexa*, *prînzi* ;

7. „a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul de bază sau trăsăturile caracteristice ale obiectului ..., a transforma în ..., a da forma obiectului ..." : *activa*, *damasca*, *acri*, *albii*, *ardeleni*, *săbii* „a se ascuți" ; *diftonga*, *fărîma*, *ciobi*, *claponi* ; *cercela* „a da forma cercelului", *furci* „a tăia în formă de furcă" ;

Valoarea e redată și prin verbele depronominale : *însuși*, *nimici*.

8. „a face o acțiune prin intermediul obiectului ..." : *binocla*, *ghera* „a zgîria (cu ghearele)", *cîrmi*, *siheli*, *țimbăli* „a cînta la [...]" ;

9. „a atribui, a acorda sau a lua obiectul ..." : *arvuni* ; *amnestia*, *cinsti* ; *intervieva* „a lua un interviu", *cioboti* „a percepe amenda numită ciobote" ;

10. „a prevedea, a acoperi cu, a (se) introduce în obiectul ..." : *aureola*, *fundamenta*, *băieri*, *petici* ; *mîli*, *rugini*, *stropi* ; *cazarma*, *cocini* „a mîna în cocină", *conăci* „a trage și a sta la conac" ;

11. „a acționa asupra obiectului ..." : *carena* „a repara carena unei nave", *fileta* „a tăia filetul șuruburilor", *flanca* „a proteja flancul unei unități militare", *beregăți* „a strînge de beregată", *coji*, *iepuri* „a vîna iepuri", *trîntori* „a distruge trîntorii unui stup" ;

12. „a se adresa cuiva prin substantivul (la vocativ) ..." : *fărtăți*, *năi* (< *Nae*), *porci*.

În mod excepțional, valoarea e redată printr-un verb derivat de la pronumele *tu* (folosit la vocativ) : *tui*.

Verbele formate de la adverbe exprimă acțiuni care se desfășoară în circumstanța redată de adverbul de bază : *aiura*, *curînda*, *aminti*, *dibăci* „a potrivi lucrurile dibaci", *răzni*. Valoarea e redată și prin verbe derivate de la substantive care exprimă o circumstanță sau care apar în locuțiuni adverbiale și, foarte rar, de la prepoziții care au și valoare adverbială : *galopa*, *ierna*, *huzuri*, *tăini*, *zori* ; *asupri*, *contra*.

Verbele formate de la interjecții au valorile :

— „a emite strigătul sau formula de imprecație ori (mult mai rar) de politețe redată prin interjecția de bază" : *cutcuriga*, *aoli* ; *sictiri*, *bogdaprosti* ; valoarea e redată și prin verbe derivate de la substantive care apar în formule de imprecație : *dumnezei* „a înjura de Dumnezeu", *gorgoni* „a înjura pe cineva trimițîndu-l la gorgoane (= ființe mitologice)" ;

— „a executa mișcarea redată prin interjecția ..." : *hurduca*, *huța*, *marina*.

Vezi MARIN, V. A. 212–215.

O serie de formaţii, care se ataşează din punct de vedere semantic la unele din categoriile stabilite mai sus, redau întocmai conţinutul unor locuţiuni sau expresii verbale în care apare termenul de bază al derivatului : *buzni* „a da buzna”, *clăpi* „a trage cuiva clapa”, *năgrăbi* „a da năgrabă”, *tînjeli* „a se lăsa pe tînjală”.

Numeroase formaţii redau sensuri foarte speciale şi care nu se pot grupa în clase : *biserica* „a se duce la biserică”, *crăciuni* „a omorî pe cineva vărsîndu-i sîngele” (a-l tăia ca pe porc — cf. datina tăiatului porcilor de Crăciun), *criţări* „a cheltui banii pe lucruri de mică importanţă”, *dolii* „a scoate pluta din curentul apei şi a o mîna într-o parte unde e apa mai lină” (*dolie* „parte a rîului unde panta e mică”), *dumbrăvi* „a face dragoste”, *mustăci* „a rîde pe sub mustaţă”, *păduri* „a tăia lemne din pădure”, *susuori* „a curăţi o plantă de frunzişoarele de prisos care ies la baza frunzelor”, *zări*, *zătoni* „(despre peşti) a se strînge într-un zăton”, *zdrăvăna* „a strănuta zdravăn” etc.

V. şi verbul *legumi* „a mînca [...] cu măsură, [...] a mînca fără poftă, [...]”, format indiscutabil de la *legumă* (cf. DA), ale cărui sensuri însă nu arată vreo legătură cu baza.

Existenţa sensurilor foarte numeroase şi variate ale verbelor denominale, precum şi existenţa formaţiilor care pot exprima orice idee verbală cu condiţia să fie legată de un nume dovedesc că derivarea verbală imediată e liberă în limba română cel puţin pentru formaţiile denominale.

b. În marea majoritate a cazurilor, perechile de verbe de conjugarea I şi a IV-a au acelaşi sens. Sînt însă şi unele cazuri în care verbele pereche sînt distincte din punct de vedere semantic. Aceste distincţii sînt de natură diferită :

— unul din verbe are numai unul din sensurile celuilalt : *asemăna* „a face asemenea (= oblu); a face asemenea (=la fel)” / *asemeni* „a face oblu” ; *marmora* „a da aspect de marmură ; a căptuşi [...] cu [...] marmură” / *mărmuri* „a sculpta [...] în marmură, a căptuşi cu marmură ; a încremeni de frig ; a încremeni (de frică [...])” ;

V. şi perechea *curăţi*/*curăţa*: pe lîngă multe sensuri comune, sensurile „a muri ; a îndepărta coaja [...] de pe fructe [...]; a rămîne lefter” sînt, după cît se pare, redate numai prin *curăţa* (v. DA).

— distincţia semantică dintre cele două verbe constă în gradul de intensitate sau de generalizare a acţiunii : *căciula* „a saluta” / *căciuli* „a se ploconi”, *agesta* „a ocroti” / *agesti* „a strînge, a se fixa într-un loc”, *îndesi* „a face să devină mai des” / *îndesa* „a înghesui”, *aiuri* „a vorbi într-aiurea, a fi zăpăcit (despre un om sănătos)” / *aiura* „a delira (despre un om bolnav)” — cf. Iorgu Iordan, *Forme de conjugare mixtă în limba română*, în BPh II, 1935, p. 53 ;

— sensurile complet diferite ale verbelor sînt determinate de raportarea la întrebuinţări diferite ale cuvîntului de bază (*aripa* „a împuşca o pasăre în aripă, a căpăta aripi” / *aripi* „a căpăta boala aripi”) ori la note diferite ale sensului bazei (*zdrăveni* „a (se) face iarăşi zdravăn”/ *zdrăvăna* „a strănuta zdravăn”, cf. *zdravăn !*, urare care se face celui care strănută) sau chiar de faptul că au la bază cuvinte complet distincte (atît din punct de vedere morfologic, cît şi semantic) : *apostrofi* „a elida un sunet (din vorbire)”, cf. *apostrof* / *apostrofa* „a adresa cuiva o apostrofă”.

La fel de rar ca în cazul verbelor de conjugări diferite distincte semantic, apar exemple de perechi de verbe distincte după consoana tematică (alterată şi nealterată) cu (unele) sensuri diferite : *coţi* „a măsura cu cotul” / *coti* „a face cot, a lovi cu cotul”, *izvozi* „a însemna, a nota” / *izvodi* „a însemna, a inventa”, *părţi* „a împărţi” / *părti* „a părtini”.

Cum s-a văzut, corespondenţa între distincţiile semantice şi distincţiile formale (sufixe diferite, consoana tematică diferită) se realizează în cazuri foarte rare. Mai mult chiar, printre aceste cazuri, unele par să fie împrumuturi, deci distincţia semantică nu s-a creat în limba română (*apostrofa* < fr. *apostropher* „adresser brusquement la parole à (qqn) sans politesse”—cf. ROBERT, s.v., *apostrofi* < germ. *apostrophieren* „einen Apostroph setzen” — cf. *Fremdwörterbuch*, Leipzig, 1954, s.v. ; vezi § **2.** *d*, n. 1 : originea bazelor e tot diferită). De aceea conchidem că corespondenţa dintre distincţiile semantice şi distincţiile formale nu este o trăsătură specifică pentru derivatele verbale imediate.

4. *a*. Caracteristicile conjugărilor româneşti, ca şi procedeul formării de derivate verbale imediate în special denominative sînt moştenite din limba latină prin verbe derivate conservate împreună cu bazele lor ca : *asemăna* < *assĭmĭlare* — *asemenea* < *assĭmĭlis*, *-e* ; *cina* < *cenare* — *cină* < *cena* ; *crunta* „a (se) însîngera” < *cruentare* — *crunt* „sîngerat” < *cruentus* (CDDE, DA) ; *forfeca* „a tăia [...] cu foarfecele” < *forficare* — *foarfece* < *forfex* (CDDE, DA) ; *fuma* „a degaja fum” < *fumare* — *fum* < *fumus* (CDDE, DA) ; *ierna* < *hibernare* — *iarnă* < *hiberna* ; *înălţa* < **inaltiāre* — *înalt* < *in* + *altus* ; *lupta* < *luctare* — *luptă* < *lucta* ; *măsura* < *mensurare* — *măsură* < *mensura* ; *amărî* < **amarire* — *amar* < *amarus* ; *amorţi* < **ammortīre* — *mort* < *mort(u)us* ; *amuţi* < **ammutīre* — *mut* < *mutus* ; *(în)flori* < **(in)florire* — *floare* < *florem* ; *tuşi* < *tussire* — *tuse* < < *tussis* (se observă că verbele moştenite de conjugarea I sînt mult mai multe decît cele de conjugarea a IV-a, iar cele de conjugarea a IV-a sînt mai ales parasintetice).

Cf. ROSETTI, ILR 149 ; ILR I 91–93 ; FISCHER, L. D. 172–173.

M. -L. Purdela (D. I. 12) propune o listă de derivate verbale imediate moştenite (alcătuită după DM) în care conjugarea I e reprezentată prin 46 de unităţi, iar conjugarea a IV-a, prin 7. Nu discutăm valabilitatea etimologiilor presupuse de listă (asupra cărora însăşi autoarea îşi exprimă rezerva), ea pledează însă oricum pentru preponderenţa derivatelor de conjugarea I.

În latină verbele denominative aparţin masiv conjugărilor regulate : I şi a IV-a. (Puţinele denominative de conjugarea a II-a trec în număr mare la conjugarea a IV-a ; vezi FISCHER, L. D. 171.) Poziţia cea mai puternică o au derivatele de conjugarea I : verbe în *-are* se formează de la toate temele nominale, iar denominativele de a IV-a sînt formate după modelul denominativelor de conjugarea I — cf. ILR I 91, 92.

b. După numărul de derivate moştenite (vezi cîteva exemple mai sus), româna pare să fi moştenit situaţia din latină, la fel ca şi celelalte limbi romanice (unde derivatele de conjugarea a IV-a moştenite sînt mai puţine

---

1. Diferenţa *mătura*/*mături* „(despre viţa de vie) a creşte mare, ca mătura”, GL. OLT., se explică tot prin note diferite ale sensului bazei, dacă nu cumva *mături* trebuie raportat la adjectivul *matur*, definiţia citată datorîndu-se unei etimologii populare.

2. În legătură cu *datori* şi *datora*, Iorgu Iordan (*lucr. cit.* din BPh II, 1935, p. 56) vorbeşte despre o tendinţă de „separare semantică”, menţionată şi în GRAM. ROM. I² 247 : *datori* „a avea o datorie morală”/*datora* „a avea de plătit [...] o sumă de bani”. Această tendinţă nu e însă confirmată în DEX, unde *datori* e menţionat ca variantă fără nici o observaţie asupra sensului.

3. *Alunga* şi *alungi* au la origine aceeaşi bază (primul e moştenit : **allongare* < *longus*, al doilea, formaţie recentă după fr. *allonger*), dar istorii complet diferite şi sensuri, de asemenea, diferite : „a fugări ; a se arunca după [...] ; [...]” (datorită cărora *alunga* nu e analizabil în română)/„a (se) lungi ; a prelungi”. Vezi Iorgu Iordan, *lucr. cit.* din BPh II, 1935, p. 54.

4. B. P. Hasdeu (CUV. BĂTR. I 280) relevă distincţia tranzitiv/nontranzitiv (în plan semantic, în cazurile discutate, factitiv/nonfactitiv) existentă între verbe în *-ez* (de conjugarea I) şi verbe în *-esc* (de conjugarea a IV-a) : *ferica* „sînt ferice”/*ferici* „fac ferice”, *meseri* „ajung measer”/*mesera* „fac measer”. Autorul remarcă, în mod just, că termenii care intră în opoziţie nu au întotdeauna aceeaşi distribuţie : într-una din perechi tranzitiv e verbul în *-i*, în cealaltă, verbul în *-a*.

decît cele de conjugarea I; cp. cu situația generală a verbelor moștenite — derivate și nederivate — așa cum e prezentată de M. Iliescu, în *lucr. cit.*, p. 97 : conjugarea I : 11,90%, conjugarea a IV-a : 2,94%).

Pentru această ipoteză par să pledeze și derivatele în *-a* de la teme latine cu atestări foarte vechi (secolul al XVI-lea, v. p. 141), precum și verbe ca *asemăna* și *ferica*, care par a fi moștenite (cf. CDDE : **felicare*), spre deosebire de dubletele lor în *-i*, care sînt formate în românește.

Ulterior însă, într-o perioadă care nu poate fi precizată (dar care pare să-și aibă începutul înaintea influenței slave — vezi observația de mai jos), limba română s-a diferențiat de celelalte limbi romanice : derivarea a devenit mai puternică în interiorul conjugării a IV-a decît în interiorul conjugării I. Această situație se menține pînă în secolul al XVIII-lea și este în acord cu situația generală a conjugării a IV-a, care în perioada respectivă e mai puternică decît conjugarea I.

La întărirea poziției conjugării a IV-a a contribuit influența slavă, prin numeroase verbe în *-i* și prin cîteva sufixe verbale în *-i* care au fost împrumutate (v. -NI, -UI etc.).

E posibil însă ca rolul acestei influențe să fie limitat la întărirea conjugării a IV-a, pentru care româna avea deja preferință (o explicație acceptabilă pentru această preferință nu am putut găsi deocamdată).

Această preferință pare să reiasă din faptul că numeroase verbe slave de conjugarea I au trecut în română la conjugarea a IV-a (firește, această ipoteză se verifică în eventualitatea că aceste verbe au pătruns în limba română în perioada de început a influenței slave) : испытати >*ispiti*, оглждати> *oglindi*, зидати>*zidi* etc. ; v. și cazurile de verbe grecești care în slavă au trecut la conjugarea I și în română la conjugarea a IV-a : ἐπαίδεψα > педепсати și *pedepsi*.

Cf. Al. Graur, *Evoluția conjugării în românește*, SCL XIII, 1962, nr. 2, p. 157 ; v. și BRÂNCUȘ, M. V. 86.

V. și M. Křepinsky (*L'influence slave sur le verbe roumain*, în „Slavia'', 1941, p. 121), care explică sistemul de derivare verbală la conjugarea a IV-a exclusiv prin influența slavă.

M. - L. Purdela (D. I. 12) înregistrează 61 de verbe împrumutate din slavă, din care 60 sînt de conjugarea a IV-a și 1 (<*obideti*) de conjugarea I și a IV-a.

Preponderența conjugării a IV-a față de conjugarea I pînă în secolul al XVIII-lea reiese din fapte ca :

— Raportul numeric general între derivatele care aparțin unei singure conjugări (I sau a IV-a) e în favoarea ultimelor. (Nu dăm cifre exacte pentru situația generală deoarece datele de care dispunem nu sînt întotdeauna sigure : adesea, cuvintele care, după vechimea temei și după apartenența stilistică, par a fi vechi în limbă au atestări recente sau nu au atestări deloc. În plus, sînt foarte multe derivate atestate exclusiv în texte populare ; legarea unor asemenea cuvinte de o anumită perioadă nu poate fi justificată de un temei riguros, iar neglijarea lor ar modifica mult rezultatele. Vom da însă cifre exacte pentru derivatele cu baze neologice latino-romanice — asupra cărora ne putem pronunța cu mai multă siguranță —, care reprezintă o referință indirectă pentru vechimea derivatelor de la baze din fondul propriu. Derivatele din listele noastre de la baze latino-romanice, deci ulterioare secolului al XVIII-lea, sînt 607 de conjugarea I, 22 de conjugarea a IV-a și 16 cu forme duble, de conj. I și a IV-a — cp. cu numărul total al derivatelor : 1395 de conj. a IV-a și 1178 de conjugarea I.)

— Apar derivate de conjugarea a IV-a cu atestări mai vechi decît derivatele de la aceleași teme de conjugarea I : (în DA și DLR) ***adăposti***, Coresi — ***adăposta***, Dosoftei (1680) ; ***arăvoni***, Dosoftei (1673) — ***arvuna***, Pann (1852) ; ***bălsămi***, Alexandrescu (1838) — ***bălsăma***, C. Negruzzi (1872) ; ***mirezmi***, Varlaam (1643) — ***mirezma***, Lesnea (1943) ; ***mobili***, ***Calendariu*** (1794) — ***mobila***, C. Golescu (1826) ; ***pustii***, Gaster (1560) — ***pustia***, ***Uricariul*** (1785) ; (în DÎLR) *formi* (sfîrșitul secolului al XVII-lea) — (în DA) *forma*, Maiorescu (1881—1888).

Această diferență de cronologie atinge și împrumuturile latino-romanice (deci perioada secolelor XVIII—XIX) ; de ex. : (toate din DA, DA ms. și DLR) *asedii*, E. Văcărescul (1788—1794) — *asedia*, C. Negruzzi (1893) ; *profiti*, V. Drăghici, *Robinson Cruzoe* (1835) — *profita*, Heliade (1847) ; *prognostici*, *Foletul novel* (1701) — *prognostica*, Șincai (1808) ; (în DÎLR) *tituli*, Cantemir (1717) — (în DLR) *titula*, Barițiu (1890). (Vezi și Iorgu Iordan, *Forme de conjugare mixtă în limba română*, în BPh II, 1935, p. 52.) Notăm că prezumatele corespondente ale acestor formații sînt de conjugarea I : it. *assediare* (cf. DA), lat. med. *prognosticare*, lat. *titulare* (cf. DÎLR).

— Fonetismul unor derivate în *-a* îndreptățește interpretarea formațiilor respective ca secundare în raport cu corespondentele lor în *-i* care ar fi primare (v. § 2. *e*) : ***agurizi*** — ***aguriza***, ***curăți*** — ***curăța***, ***înțelepți*** — ***înțelepța***, ***jumătăți*** — ***jumătăța***, ***mărunți*** — ***mărunța***, ***omizi*** — ***omiza***.

Totodată menționăm că, fără a fi preponderentă, conjugarea I era și ea productivă în perioada anterioară secolului al XVII-lea. Iată cîteva exemple de derivate în *-a* cu atestări din secolul al XVI-lea și al XVII-lea : ***rușina***, ***Psaltirea Hurmuzaki***, în DLR ; ***cimpoia***, Coresi (1560-61), în DA ; ***băia***, Varlaam (1643), în DA ; ***alătura***, M. Costin, în DA ; ***biserica***, Dosoftei, la CDDE ; ***cămăta***, ***Biblia*** (1688), în DA ; ***popora***, doc. 1698, în DLR ; ***pedestra***, MAG. IST. II (1700), în DLR, și chiar derivate în *-a* cu atestări mai vechi decît dubletele lor în *-i* : ***adevăra***, ***Palia*** (1582), în DA — ***adeveri***, Varlaam (1643), în DA ; ***brăzda***, ***Uricariul*** (1703), în DA — ***brăzdi***, E. Sevastos (1888), în DA ; ***cenușa***, Dosoftei, la CDDE — ***cenuși*** PONTBRIANT (1862), în DA ; ***curmezișa***, Coresi (1581), în DA — ***curmeziși***, N. Gane, la TDRG ; v. și derivatele care, după caracterul consoanei tematice, par a fi anterioare corespondentelor lor în *-i* : ***cuțita*** — ***cuțiti***, ***lăpta*** — ***lăpti***, ***sîmbăta*** — ***sîmbeti*** (v. § 2. *e*).

V. și *adînca* (Coresi, în DA), presupus a fi moștenit (< **adancare*, în DA), și *adînci*, atestat în secolul al XIX-lea (Eminescu etc., în DA).

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea sporadic și masiv către mijlocul secolului al XIX-lea, pătrund împrumuturi latino-romanice de conjugarea I analizabile în românește, care sînt trecute, normal, tot la conjugarea I. Cîteva exemple : *eclisa*, *Gramatica fizicii* (1790) — it. *eclissare* ; *căuza*, Haintl, *Învățătură* ... (1812) — fr. *causer*, it. *causare* ; *resona*, Țichindeal (1814), în DLR — fr. *raisonner* ; *rebela*, „Albina românească'' (1829), în DLR — fr. *rebeller*, lat. *rebellare* ; *asalta*, I. Văcărescu (1836), la HEM — it. *assaltare* ; *alimenta*, NEGULICI (1848) — it. *alimentare*, fr. *alimenter* ; *analiza*, NEGULICI (1848) — fr. *analyser*, it. *analizare* (v. și *analisi*, Episcopescu, *Apele* ... (1837) — ngr. αναλύω) ; *activa*, Fătu, *Descrierea* ... (1851) — fr. *activer* ; *amalgama*, Pelouze-Frémy, *Prescurtare* ... (1852) — fr. *amalgamer*, it. *amalgamare* ; *autentica*, Șincai (1853), în DA — fr. *authentiquer* ; ***baza***, Barasch, ***Istoria*** ... (1856) — it. *basare*, fr. *baser* ; *bivuaca*, C. Negruzzi (1872), în DA — fr. *bivouaquer* ; *augura*, Bălcescu (1878), în DA — lat. *augurari*, fr. *augurer* (trimiterile fără referire la un dicționar sînt după URSU, T.).

M. -L. Purdela (D. I. 13) afirmă că între sfîrșitul secolului al XVIII-lea și a doua jumătate a secolului al XIX-lea s-au împrumutat aproximativ 500 de verbe neologice analizabile de conjugarea I.

Aceste împrumuturi schimbă raportul numeric dintre cele două conjugări în favoarea conjugării I, căreia, în afara derivatelor latino-romanice gata făcute, îi revin masiv formațiile românești de la teme latino-romanice (cîteva exemple cu atestări în secolul al XIX-lea : *amureza*, A. Pann (1837), în DA ; *favora*, C. Negruzzi (1872), în DA (dar și *favori*, I. Ionescu— 1868) ; ***grada***, Odobescu (1874), în DA ; ***rapsodia***, id., în DLR) și chiar, izolat dar semnificativ, cîteva verbe germane în *-ieren* încadrate la conjugarea I, deși, în mod normal, trec în limba română la conjugarea a IV-a (*bancrota* — *bankrottieren*, *clauzula* — *klausulieren*, *mizera* — *miserieren*, *sorta* — *sortieren*, *șamota* — *schamottieren*; cp. cu: *exerțiri* — *exerzieren*, *spațiri* — *spazieren* etc. și cu derivatele în *-i* de la teme de origine germană — § 5, p. 143.

Apar și împrumuturi latino-romanice sau formații românești de la teme latino-romanice de conjugarea a IV-a: (în DA, DA ms., DLR) *eclipsi*, *erezi* (cf. *erede*), *fini* (cf. fr. *finir*, lat. *finire*), *idioți*, *modi*, *niveli*, *nobili*, *păli* (cf. fr. *pâlir*), *probi*, *publici*, (în DÎLR) *astronomi*, *doftori*, *retorici* „a ține o cuvîntare" (< *retoric* „orator"). Numărul lor este însă neînsemnat față de numărul total al derivatelor cu teme latino-romanice (împrumuturi sau nu) și, în plus, multe din ele au fost înlăturate de dubletele lor în *-a* (*eclipsa*, *nivela*, *nobila*, *proba*, *publica* — vezi și mai sus, p. 141; formațiile de la nume de popoare ca *englezi*, *franțuzi* au fost înlăturate din limba literară de formațiile paralele în *-iza*, deci tot de conjugarea I: *angliza*, *franciza*) sau au avut și au circulație restrînsă (în limba populară: *luxi*, *modi*, *țigări*).

c. Împrumuturile mai vechi sau mai noi din limbile slave moderne și din maghiară (în *-iti*, *-iti*, respectiv, în *-ni*) au întărit clasa derivatelor în *-i*. De ex.: *balamuți* „a bîrfi" <rus. *баламутить*, ucr. *баламутити*, cf. *balamut* „bîrfitor" <rus. *баламут*, ucr. *баламут*; *borti* <ucr. *бортити*, cf. *bortă*<ucr. *борт*; *iezi*<scr. *jáziti*, cf. *iaz* <scr. *jaz*; *mezdri* „a jupui"< scr. *mezdriti*, cf. *mezdreá* „cuțitoaie" <scr. *mézdra*; *opăci* „a buimăci de cap"< scr. *opačiti*, cf. *opac* „fără judecată"<scr. *opak*; *pripoi* „a suda"< scr. *pripójiti*, cf. *pripoi*„ material de sudură"<scr. *pripoj*; *școli* „a învăța pe cineva" <rus. *школить*, cf. *școală* <bg., scr., rus. *škola*, pol. *skola*; *altoi* <magh. *oltani*, cf. *altoi* < magh. *oltvany*; *izecleni* „a se împietri" < <magh. *izetlenitni*, cf. *izeclean* <magh. *izetlen*.

Puținele împrumuturi din germană (în *-en*) și din engleză sau, poate mai degrabă, din vocabularul internațional, cele mai multe recente, au întărit clasa derivatelor în *-a*. De ex.: *ștanța* — germ. *stanzen*, cf. *ștanță* — germ. *Stanze*; *hidrata* — engl. *hydrate*, dar și fr. *hydrater*, cf. *hidrat* — fr. *hydrate*; *stoca* — engl. *stock*, dar și fr. *stocker*, germ. *stocken*, cf. *stoc* — engl. *stock*; *stopa*—engl. *stop*, dar și fr. *stopper*, germ. *stoppen*, cf. *stop !*— engl. *stop*; *șuta*—engl. *shoot*, dar și fr. *shooter*, cf. *șut*—engl. *shoot*; *toasta*— engl. *toast*, fr. *toaster* (în DLR, singurul etimon), cf. *toast* — engl. *toast*.

d. Derivatele verbale imediate pot fi uneori rezultatul unor calcuri. De ex.: *inima* „a încuraja, a anima": lat. *animare*, fr. *animer*; *popora* „a popula": fr. *peupler* „établir des hommes [...] dans un endroit où ils n'étaient pas auparavant" (cu sensul „a păstori" formația e indiscutabil românească); *pumnala* „a lovi cu pumnalul": it. *pugnalare*, fr. *poignarder*; *semna*: fr. *signer*; *stima*: fr. *estimer* „a avea o părere bună despre [...]"; *trunchia* „a ciunti; a suprima un pasaj important dintr-un text": fr. *tronquer* „couper en retranchant une partie importante"; *ultragia*: fr. *outrager*; *măți* „a obosi, a chinui": magh. *kibelez* „a scoate mațele dintr-un animal, a obosi pe cineva cu sîcîieli" (*bel* „maț").

După cum se vede, cu excepția verbului *măți*, care semantic nu se poate explica direct din substantivul *maț*, toate celelalte pot fi tot atît de bine formații românești independente de un model străin.

5. În consens cu marea vechime, bogăție și diversitate a derivatelor verbale imediate, temele lor aparțin tuturor surselor care au contribuit la constituirea lexicului limbii române. De aceea ne vom opri asupra singurului fapt care ne pare semnificativ, și anume repartizarea temelor neologice pe conjugări.

După cum s-a văzut și în paragraful precedent, în contrast cu temele vechi în limbă, majoritare în cazul derivatelor de conjugarea a IV-a, temele neologice latino-romanice se repartizează cu preponderență la derivatele conjugării I (faptul se explică prin influența exercitată de modelele latino-romanice împrumutate care aparțin conjugării I).

O altă categorie de teme neologice care au un comportament în general unitar în ce privește conjugarea este categoria temelor de origine germană. Acestea formează, în anumite graiuri (Transilvania, Bucovina, Banat) sau argouri, derivate de conjugarea a IV-a. De ex.: *fraieri* (arg.); *iegări*: *iegăr*< *Jäger*; *molări*: *moalăr*, *malăr* <*Mahler*; *pauri*: *paur*< *Bauer*; *șintări*: *șintăr*< germ. *Schinder* (cf. și scr. *šinter*, *šintar*, magh. *sintér*). Nu sînt excluse însă nici formațiile în *-a*. De ex.: *fruștuca* (Densusianu, *Țara Hațegului*, în DA ms.): *fruștuc*; *aresta* (literar): *arest*<*Arrest* (cf. totuși it. *arresto*, *arrestare* și fr. *arrêter*, lat. *arrestare*).

6. Considerînd faptele global, prin referire la numărul total de formații românești indiferent de istoria lor, conjugarea a IV-a este sensibil mai productivă decît conjugarea I: aproximativ 1240, față de 580. Acest raport al productivității nu este însă constant de-a lungul istoriei celor două clase de formații. După cum s-a mai spus, pînă în secolul al XIX-lea, productivitatea cea mai ridicată o avea conjugarea a IV-a, pentru ca, începînd cu secolul al XIX-lea, să crească mult productivitatea conjugării I, astfel încît în limba contemporană aceasta din urmă să devină cea mai productivă. Situația din limba contemporană se datorește în mare măsură faptului că, în condițiile social-culturale actuale, ritmul de dezvoltare mai rapid revine diverselor terminologii, termenii tehnici sînt, în marea lor majoritate, de proveniență latino-romanică sau aparțin vocabularului internațional, iar derivarea de la asemenea baze este în general domeniul conjugării I.

7. *a*. Derivatele verbale de conjugarea I și a IV-a sînt, în general, foarte numeroase în toate stilurile limbii. Singura rezervă care trebuie făcută este aceea că derivatele aparținînd diverselor terminologii tehnice sînt mult mai frecvente la conjugarea I (faptul trebuie pus în legătură cu coincidența, care corespunde unui raport de cauzalitate, dintre perioada constituirii terminologiei tehnice românești și perioada împrumuturilor masive latino-romanice).

b. În ceea ce privește repartiția teritorială a verbelor în *-a* și *-i*, Iorgu Iordan (*lucr. cit.* din BPh II, 1935, p. 54 pass.) afirmă că *-i* e preferat în Moldova, iar *-a*, în Muntenia.

Nu ne putem pronunța cu siguranță deplină în această problemă deoarece, după cum am mai spus, datele noastre privitoare la apartenența dialectală a derivatelor sînt în general insuficiente. Putem spune însă că avem numeroase atestări din Moldova pentru derivate în *-a* și numeroase atestări din Muntenia pentru derivate în *-i* formate de la aceleași teme.

STRUCTURA FONETICĂ A SUFIXELOR VERBALE

VASILIU, S. F. 114—116.

1. Sufixele constituite în serii au unele trăsături formale caracteristice care reprezintă anumite regularități recurente. Ele aparțin la cinci tipuri structurale :

a. Sufixele seriei sînt constituite dintr-un element constant, anume o consoană, precedată sau nu de o vocală și urmată de vocala caracteristică a conjugării (*-a*, *-i*, *-î*). Seria se realizează prin variația vocalei care precedă consoana, variație care include ca termen limită vocalismul zero :

1.	[*-gi*]	—	*-ăgi*	—	*-igi*	—	*-ogi*$_1$	*-ugi*
2.	—	[*-ari*]	*-ări*	*-eri*$_1$	*-iri*	—	*-ori*$_1$ [*-orî*]	*-uri*$_1$
	—	—	*-ăra*	*-era*	—	—	*-ora*$_1$	*-ura*$_1$
3.	—	—	*-ăza*	*-eza*	—	—	—	—
	—	—	—	*-ezi*	—	—	*-ozi*	—
4.	*-ca*	—	—	*-eca*	*-ica*	—	*-oca*$_1$	*-uca*
5.	*-ci*	—	*-ăci*	[*-eci*$_1$]	*-ici*	—	*-oci*	*-uci*
6.	—	—	—	*-ega*	*-iga*	—	[*-oga*]	—
7.	*-li*	—	*-ăli*	*-eli*$_1$	*-ili*$_1$	—	*-oli*	*-uli*
	—	—	*-ăla*$_1$	[*-ela*]	*-ila*	—	*-ola*$_1$	*-ula*$_1$
8.	*-ni*	—	*-ăni*	*-eni*$_1$	*-ini*$_1$	*-îni*	*-oni*$_1$	*-uni*
	[*-na*]	—	*-ăna*	[*-ena*$_1$]	*-ina*$_1$	*-îna*	*-ona*$_1$	*-una*$_1$
9.	—	—	*-ășa*	*-eșa*	*-ișa*	—	*-oșa*$_1$	[*-ușa*$_1$]
	-și	—	*-ăși*	[*-eși*]	[*-iși*]	—	*-oși*	*-uși*
10.	*-ta*	—	*-ăta*	*-eta*	*-ita*	—	*-ota*$_1$	—
11.	*-ti*	—	*-ăti*$_1$	*-eti*	—	—	*-oti*	[*-uti*]
12.	*-ți*	—	*-ăți*	*-eți*	*-iți*	*-îți*$_1$	—	*-uți*
	—	—	*-ăța*	—	[*-ița*]	—	—	[*-uța*]
13.	—	[*-ala*]	—	—	—	—	[*-ola*$_2$]	*-ula*$_2$

Cîteva sufixe complexe au structură similară cu seriile de sufixe descrise mai sus : segmentul atașat la sufixul simplu e constituit după schema descrisă sub *a* :

1.	*-căi*$_1$	—	*-ăcăi*$_1$	*-ecăi*	*-icăi*	*-îcăi*	*-ocăi*	—
2.	*-cîi*$_1$	—	—	—	—	*-îcîi*	—	—
3.	*-lăi*	—	*-ălăi*	—	—	—	—	—
4.	—	—	[*-ălogi*]	[*-elogi*]	—	—	—	—
5.	*-lui*	*-alui*	*-ălui*	*-elui*$_1$	—	—	—	*-ului*
6.	*-năi*	—	[*-ănăi*]	—	—	—	—	—
7.	*-nisi*	[*-anisi*]	—	—	—	—	—	—
8.	*-risi*	*-arisi*	—	*-erisi*	*-irisi*	—	—	—
9.	—	—	*-ărui*	—	*-irui*	—	—	*-urui*
10.	—	—	[*-ătăți*]	—	—	—	—	[*-utăți*]
11.	—	*-atisi*	—	*-etisi*	—	—	—	—
12.	—	—	[*-ătoci*]	—	—	—	[*-otoci*]	—
13.	—	—	*-ători*	[*-etori*]	—	—	—	—
14.	*-zui*	—	*-ăzui*	—	—	—	—	*-uzui*

b. Sufixele seriei au ca element constant un segment fonetic cu structura consoană + vocală + consoană : *-fic-* (compară cu tipul de sub *a*, unde elementul constant era o singură consoană), iar în rest, sînt constituite la fel cu sufixele tipului de sub *a* :

1.	*-fica*	—	—	*-efica*	*-ifica*	—	—	—

c. Sufixele seriei au ca element constant un segment fonetic cu structura consoană + vocală : *-fi-*, în rest fiind constituite la fel cu sufixele de sub *a* și *b* :

1.	*-fia*	—	—	*-efia*	*-ifia*	—	—	—

d. Sufixele seriei nu au nici un element constant : corpul lor fonetic e constituit dintr-o singură vocală, care are caracter variabil, urmată de flectivul *-i*. Variația vocalei are loc după modelul variației vocalei din seriile de sub *a* — *c* :

1.	—	—	*-ăi*$_1$	—	*-ii*$_1$	*-îi*$_1$	*-oi*$_1$	—

e. Sufixele seriei au ca element constant o vocală : *-i-*; vocala este urmată de consoanele alternante *z*/*s* și de flectivul *-a* :

1. *-iza* *-isa*$_2$

f. În afara seriilor de sub *a* — *e*, există o serie cu caracter de mai slabă regularitate, anume : consoana *-s-* urmată de flectivul *-i* și precedată de un segment a cărui structură poate fi cu greu prinsă într-o schemă :

1. *-isi* *-efsi* *-ipsi* *-osi*

2. Reținem că sufixele din seriile cu structura de tipul *a*, *b*, *c* și *e* au un element fonetic (un singur sunet sau un segment de 2 sau 3 sunete) constant. (Observația e valabilă și pentru sufixele complexe de sub *a*.)

Reținem, de asemenea, că modalitatea de realizare a termenilor unei serii prin variația unei vocale (fie că e vorba de vocala care precedă elementul constant consonantic sau, în cazul lui *-ăi*$_1$. . ., de vocala care constituie ea însăși corpul sufixului) reunește seriile de tipul *a*, *b*, *c* și *d*.

Tipul structural de departe cel mai bine reprezentat este cel de sub *a* : 13 serii totalizînd 92 de sufixe simple — 76 reale, 16 virtuale, 50 constituite în perechi, după cele două conjugări (la care se adaugă 3 care formează perechi cu variante de conjugare, nenotate în tabel). Pe lîngă acestea sînt cele 39 de sufixe complexe — 30 reale, 9 virtuale — cu structură similară, care se organizează în serii după modelul seriilor de sufixe simple.

Nici una din cele 13 serii nu are toți cei 8 termeni posibili (v. tabelul de sub *a*). O serie însă are 7 termeni, toți pereche : *-ni* . . ., 5 serii cîte 6 termeni : *-ari* . . . (4 termeni pereche), *-ci* . . ., *-li* . . . (5 termeni pereche), *-și* . . . (5 termeni pereche), *-ți* . . . (3 termeni pereche) și 4 serii cîte 5 termeni : *-gi*. . ., *-ca* . . ., *-ta* . . ., *-ti* . . . (Dacă am socoti și variantele care ocupă casete libere din tabel, seriile *-li* . . . și *-gi* . . . ar avea cîte 7 și, respectiv, 6 termeni.)

Celelalte tipuri structurale, *b*, *c*, *d* și *e*, sînt ilustrate prin cîte o singură serie sufixală.

Considerăm însă că, prin sufixele complexe constituite cu *-ăi*$_1$, *-îi*$_1$ și *-isi*, care au structură similară cu tipul *a*, sufixele *-ăi*$_1$, *-îi*$_1$(tipul *d*) și *-isi* (tipul *f*) au un element comun cu tipul *a*, cel mai puternic din sistemul derivării sufixale verbale.

1. Prin cele trei serii de sufixe complexe constituite cu *-ui* (v. tabelul de sub *a*), și sufixul individual *-ui* are un punct comun cu tipul structural *a*.

2. Tipul structural *a* este caracteristic pentru derivarea românească: seriile de sufixe prin care e ilustrat, cu o excepție — seria de trei termeni, dintre care doi virtuali: *-ala*, *-ola*$_2$, *-ula*$_2$ —, sînt parțial apărute pe terenul limbii române (uneori sub influența modelului reprezentat prin chiar tipul *a*). Seria de tipul *d*, *-ăi*$_1$ . . ., provine parțial dintr-una din seriile de tipul *a*, *-ni* . . .. Seriile de tipul *b*, *c*, *f*, ca și seria *-ala*, *-ola*$_2$, *-ula*$_2$ sînt împrumutate. V. cap. *Originea . . .*, § **1**.

Tipurile structurale descrise mai sus demonstrează, credem, existența în structura fonetică a sufixelor verbale românești a unor puternice regularități și simetrii.

Existența acestor regularități și simetrii pare să fi avut un rol care nu poate fi neglijat în declanșarea unor procese de analogie care au dus la apariția unor forme sufixale noi. V., de ex., sufixul ***-și***, din seria ***-ăși***, ***-eși***, ***-iși*** . . ., apărut, probabil, după termenii cu aceeași structură fonetică din seriile ***-ci***, ***-ăci***, ***-eci***$_1$, ***-ici*** . . .; ***-ni***, ***-ăni***, ***-eni***$_1$, ***-ini***$_1$ . . . . V. și sufixele ***-igi*** (sufixele -ĂGI . . ., § **4.** *a*) și ***-iri*** (sufixele -ĂRI . . ., § **4.** *a*).

Aceste trăsături care caracterizează sufixele verbale se regăsesc și la alte sufixe ale limbii române. De ex., sufixele nominale ***-aci***, ***-eci***, ***-ici***, ***-oci***, ***-uci***; ***-ac***, ***-ec***, ***-ic***, ***oc***, ***-uc***.

1. Vezi Finuța Hasan, *În legătură cu etimologia sufixelor* **-ac**, **-ec**, **-ic**, **-oc**, **-uc** *și* **-ag**, **-eg**, **-ig**, **-og**, **-ug**, în SMFC VI 45—54.

2. Fenomenul apare și în alte limbi. V., de exemplu, etimoanele grecesc și maghiar ale sufixelor *-si* și *-l-*.

Trăsătura distinctivă a sufixelor verbale în raport cu cele nominale, de ex., trebuie căutată, credem, în ponderea pe care o au sufixele cu structura fonetică descrisă aici în cele două subsisteme.

3. Numeroase derivate cu sufixe din seriile ***-ăi***$_1$ . . ., ***-ăli*** . . . și ***-ăni*** . . . prezintă o trăsătură care se adaugă la specificul dat de tipul fonetic structural al seriei. E vorba de coincidența vocalei sufixului cu vocala silabei (sau silabelor) precedente:

bălăngăi, ***hîltîcîi***, ***miorloi*** (mai ales cu baze interjecționale);
pălmăli, ***dreveli***, ***dripili***, ***rotoli***, ***țuiculi*** (baze diverse);
bălăngăni, ***clăpăni***, ***clenteni***, ***clinghini***, ***dîrsîni***, ***horconi***, ***șușuni*** (majoritatea cu baze interjecționale).

V. sufixele -ĂI$_1$ . . ., § **3**, -LI . . ., § **1.** *a*, -NI . . ., § **1**, **5.** *a*. 1.

Fenomenul nu poate fi considerat o condiționare a vocalei sufixului prin vocala temei, pentru că există numeroase formații care nu au această structură: ***chițăi***, ***miorlăi***, ***hibăli***, ***borteli***, ***bocăni***, ***vumvăni***, ***vîntona*** etc. S-ar putea ca această structură fonetică să nu fie străină de caracterul expresiv pe care îl au mare parte din derivate, în special cele interjecționale.

DISTRIBUȚIA PE CONJUGĂRI A SUFIXELOR VERBALE ȘI A DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE

1. Sufixele verbale se distribuie în mod echilibrat în raport cu cele două conjugări: 47 de conjugarea I, 52 de conjugarea a IV-a (v. *Tabel sinoptic . . .*, p. 164—167). Dacă avem în vedere însă numărul de derivate, sufixele de conjugarea a IV-a apar cu mult mai puternice decît cele de conjugarea I; derivatele de conjugarea a IV-a sînt de două ori mai multe decît cele de conjugarea I: 1463, față de 726.

Cp. cu derivatele imediate, unde cele două conjugări sînt mai echilibrate: IV: 1395, I: 1178.

Această diferență mare nu e determinată de sufixele individuale. În fiecare grupă există cîte un sufix individual foarte bine reprezentat: ***-ui***, cu 575 de derivate, și ***-iza***, cu 517 (***-isa***$_2$, considerat a forma serie cu el, e un sufix neglijabil, atît prin numărul de derivate — 2 —, cît și prin faptul că e neproductiv; v. -IZA . . ., § **4.** *a*).

Celelalte sufixe individuale, toate de conjugarea I, au derivate puține sau foarte puține, deci aportul lor numeric e neînsemnat: *-ia*: 13, *-ina*$_3$: 3, *-ua*: 9 și *-ona*$_3$: 3 (pe *-ona*$_3$ îl putem încadra aici întrucît partenerul lui de serie are un statut incert; v. -ONA$_3$ . . ., § **1**). Ele sînt interesante prin aceea că, exceptîndu-l pe *-ia*, care e moștenit și împrumut nou în limbă, aceste sufixe, toate noi, contribuie la sporirea indicelui de productivitate a procedeelor noi de formare a verbelor (v. paragraful următor).

Sufixele care determină diferența mare sub raportul numărului de derivate între cele două conjugări sînt cele care formează serii. Astfel seria ***-ăi***$_1$ . . . are 350 de derivate; ***-ări*** . . ., 57; ***-isi*** . ., 95; ***-li*** . . ., 128; ***-ni*** . . . 150 (le-am menționat pe cele mai numeroase).

Un lucru ni se pare semnificativ în această situație: cu două excepții (v. mai jos), seriile cu subserii repartizate pe conjugări sînt mult mai bine reprezentate prin derivatele de conjugarea a IV-a decît prin cele de conjugarea I (chiar dacă sub raportul numărului de sufixe cele două subserii sînt echilibrate):

-ări . . .: 5 suf., 57 der.	***-ăra*** . . .: 4 suf., 24 der.
-li . . .: 6 suf., 128 der.	***-ăla***$_1$ . . .: 4 suf., 5 der.
-ni . . .: 7 suf., 150 der.	***-ăna*** . . .: 5 suf., 21 der.
-ți . . .: 6 suf., 12 der.	***-ăța***: 1 suf., 2 der.

Nu am menționat aici seria *-ăi*$_1$ . . ., deoarece, în raport cu numărul foarte mare de derivate ale sufixelor de conjugarea a IV-a, unicul derivat al unicului sufix de conjugarea I (*-ăia*) apare ca avînd caracter izolat.

Excepțiile sînt: ***-ăza*** . . ., cu cîte 2 sufixe de fiecare conjugare și 8 derivate de conjugarea I, 3 de conjugarea a IV-a; ***-și*** . . ., cu cîte 4 sufixe de fiecare conjugare şi 18 derivate de conjugarea I, 15 de conjugarea a IV-a.

Notăm că ambele aceste serii sînt vechi în limbă. Prima, *-ăza* . . ., cu posibilă apariție în două faze ale istoriei limbii : mai întîi subseria de conjugarea I, din elemente foarte vechi, moștenite ; ulterior cea de conjugarea a IV-a, din elemente de origine maghiară (v. ĂZA . . ., §4). Cea de a doua, *-și* . . ., unitară în ceea ce privește originea (provenită exclusiv din elemente românești) și cu legături genetice între cele două subserii (v. -ȘI . . ., § 4).

2. Distribuția pe conjugări a sufixelor verbale, ca şi cea a derivatelor imediate urmează istoria conjugărilor româneşti :

— Atît sufixele, cît şi derivatele imediate sînt exclusiv de conjugările I şi a IV-a, conjugările productive ale limbii române.

— Sufixele exclusiv moştenite sau cu origine multiplă, una din surse fiind moştenită, sînt de conjugarea I :

moştenite : *-ca, -eca, -ega, -ta, -eta* ;

moştenite şi apărute în română : *-era, -ura*$_1$, *-ia, -ăna, -ina*$_1$;

moştenit, împrumut latino-romanic şi apărut în română : *-ita*.

— Împrumuturile vechi, ca şi sufixele cu origine multiplă — împrumuturi vechi şi apărute în română din elemente vechi —, sînt exclusiv de conjugarea a IV-a :

împrumuturi : *-ezi, -ozi, -li, -oli, -ni, -ti, -ăti*$_1$, *-ui* şi *-isi* (ultimul precedă cu foarte puțin perioada împrumuturilor masive latino-romanice, şi continuă să fie productiv un timp şi paralel cu acestea) ;

împrumuturi şi apărute în română : *-ăli*$_1$, *-eli*$_1$, *-uli, -eni*$_1$, *-oti*.

— Sufixele apărute în română din elemente vechi sînt în număr mai mare de conjugarea a IV-a (35 : *-ăgi* . . . ; *-ăi*$_1$ . . . ; *-ări* . . . ; *-ci* . . . ; *-ili*$_1$; *-ăni, -ini*$_1$, *-îni, -oni*$_1$, *-uni* ; *-și* . . . ; *-eti* ; *-ți* . . .) decît de conjugarea I (20 : *-ăia* ; *-ăra, -ora*$_1$; *-eza* ; *-ica, -oca*$_1$, *-uca* ; *-iga* ; *-ila, -ola*$_1$; *-îna, -ona*$_1$, *-una*$_1$; *-ășa* . . . ; *-ăta, -ota*$_1$; *-ăța*). În afara numărului absolut de unități, grupul sufixelor de conjugarea a IV-a e mai puternic, deoarece cuprinde cîteva serii şi subserii întregi (vezi mai sus) şi relativ multe sufixe cu numeroase derivate. Grupul sufixelor de conjugarea I are o poziție mai slabă, determinată, în afara numărului absolut de unități, de numărul în general mic al derivatelor (14 din cele 20 de sufixe au cîte 1 şi 2 derivate). V. în § 1 situația subseriei *-ășa* . . ., singura care face parte în întregime din acest grup.

Notăm că sufixele de conjugarea I apărute în română fac parte uneori din serii sau subserii care au unii termeni moșteniți sau (cu etimologie multiplă) moșteniți și apăruți în română : *-ăra* . . . ; *-ca* . . . ; *-ega* . . . ; *-ăna* . . . ; *-ta* . . . (v. mai sus). E de presupus că existența acestor termeni moșteniți a avut influență asupra apariției celorlalți termeni în română.

— Împrumuturile noi, ca şi sufixele apărute în română din elemente latino-romanice, sînt exclusiv de conjugarea I :

împrumuturi : *-fia* . . . ; *-fica* . . . ; *-iza* ;

formații românești neologice : *-ina*$_3$, *-isa*$_2$, *-ona*$_3$, *-ua, -ula*$_2$.

— Derivatele imediate moştenite sînt mai numeroase la conjugarea I decît la conjugarea a IV-a. Ulterior însă, într-o perioadă care ar putea să fie situată începînd dinaintea influenței slave şi pînă în secolul al XVIII-lea, derivatele de conjugarea a IV-a au cîştigat teren, spre a ceda din nou întîietatea derivatelor de conjugarea I la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea (v. *Derivatele imediate*, § **4.** *b*).

CATEGORIA MORFOLOGICĂ A BAZELOR DE DERIVARE

1. Bazele derivatelor verbale sufixale şi imediate sînt foarte variate sub raportul clasei lor morfologice. Considerate global, derivatele verbale sufixale şi nesufixale au baze aparținînd la toate părțile de vorbire, cu excepția conjuncției şi a articolului. Această observație însă nu e semnificativă decît pentru diversitatea bazelor masei derivatelor verbale, deoarece, considerate pe sufixe şi serii de sufixe, bazele nu ocupă niciodată toată scara menționată a părților de vorbire, iar uneori sînt chiar foarte puțin variate.

Astfel, seria cea mai bogată de baze apare la derivatele imediate, unde lipsesc numai bazele respinse de acest procedeu prin natura lui, anume cele verbale. Urmează imediat derivatele în *-ui*, care au toate tipurile de baze cu excepția celor pronominale şi prepoziționale ; sînt apoi derivatele în *-ări* . . ., *-și* . . ., care nu au baze pronominale, prepoziționale şi exprimate prin numerale, şi derivatele în *-ăi*$_1$ . . ., *-ăgi* . . ., *-ca* . . ., *-isi* . . ., *-li* . . ., *-ni* . . ., *-ți* . . ., cărora le lipsesc bazele pronominale, adverbiale, prepoziționale şi exprimate prin numerale (v. *Tabel sinoptic* . . . p. 164—167). Remarcăm că printre acestea se află cîteva din sufixele şi seriile de sufixe cel mai bine reprezentate numeric : *-ui* : 575 de derivate, *-ăi*$_1$ . . . : 351, *-ni* . . . : 171, *-li* . . . : 133, *-isi* . . . : 95, precum şi categoria derivatelor imediate, care constituie de fapt un procedeu deschis de formare a verbelor. A rămas în afara acestui grup un singur sufix foarte frecvent, *-iza* (cca 520 de derivate), care se deosebeşte de sufixele menționate aici nu atît prin numărul tipurilor de baze care lipsesc, cît prin importanța unuia dintre ele : derivatele în *-iza* nu au baze interjecționale, una din clasele de baze preferate de unele sufixe (v. mai jos).

La extrema cealaltă se situează sufixele cu cîte una sau două clase de baze şi puține sau foarte puține derivate. O clasă de baze : *-ina*$_3$ (3 derivate), *-ua* (9), *-ula*$_2$ (2) ; două clase de baze : *ăza* . . . (11), *-ega* . . . (4), *-fia* . . . (11), *-ona*$_3$ (4).

Aşadar marea diversitate morfologică a bazelor e corelată, în mod firesc, cu numărul mare de derivate.

Această diversitate trebuie considerată însă în mod nuanțat. Anumite categorii de baze, anume pronumele, numeralele şi adverbele, atunci cînd apar, sînt întotdeauna ilustrate prin extrem de puține exemple. Bazele prepoziționale au o poziție şi mai slabă prin aceea că au un statut ambiguu : pot fi considerate şi adverbe (v. *Derivatele imediate*, § **2.** p. 133—134). De asemenea, bazele din clasele în general bine reprezentate au la unele sufixe o poziție periferică. De ex. : bazele verbale la derivatele în *-iza* (1 derivat ocazional cu bază exclusiv verbală şi cîteva cu dublă raportare, substantivală şi verbală) şi în *-ți* . . . (1 derivat cu dublă raportare, verbală și substantivală); bazele interjecționale la derivatele în *-și* . . . (1 derivat), în *-ia* (1), în *-ci* . . . (2).

Bazele în general bine reprezentate sînt cele nominale (mai precis, cele substantivale, deoarece, cu excepția sufixelor *-iza* și *-ți* . . ., care se atașează mai mult la adjective decît la substantive, bazele adjectivale sînt rare) și, în ordine descrescătoare, cele interjecționale și cele verbale. Derivarea imediată și relativ numeroase sufixe manifestă preferință pentru una din aceste clase de baze. Cele mai multe pentru baze substantivale: derivatele imediate, *-fica* . . ., *-fia* . . . (cu baze exclusiv nominale), ***-isi*** . . ., *-ezi*, *-ozi*, *-li* . . ., *-și* . . ., *-ui*. Cîteva (în general cu derivate relativ numeroase) pentru baze interjecționale: *-ăi*$_1$ . . ., *-ni* . . ., *-ti* . . . . Cîteva pentru bazele verbale: *-ăza*, *-eza*, *-ci* . . . (singura serie ceva mai bine reprezentată) și *-ta* . . . .

Th. Hristea (D.P.) consideră că, pentru a explica apariția în limba română a unor verbe ca *achiziționa*, *reliefa*, trebuie pornit „neapărat" de la locuțiunile verbale sinonime: *a face o achiziție*, *a pune în relief*, pentru că „atunci cînd inovează vorbitorul are în minte" locuțiunile respective. În același timp, D-sa afirmă că „derivarea propriu-zisă se face direct și exclusiv de la substantiv", care, de altfel, este „elementul dominant" în locuțiune.

Nu vom discuta aici statutul locuțional al grupurilor de cuvinte de felul celor menționate, deoarece problema nu intră în sfera de interes a lucrării de față. Ni se pare însă că punerea în relație a verbelor de tipul celor de mai sus cu anumite locuțiuni nu este semnificativă pentru descrierea efectuată de noi fiindcă:

— sub raportul categoriei morfologice a bazei de derivare nu implică nici o modificare, baza fiind substantivală atît în concepția lui Th. Hristea, cît și în descrierea noastră;

— presupunerea că vorbitorul „are în minte" locuțiunea atunci cînd formează noul verb vizează de fapt interpretarea semantică a acestuia, interpretare care oricum, în descrierea noastră, ca și, în general, în descrierile semanticii derivatelor verbale, în literatura de specialitate, se face prin intermediul parafrazelor(-definiții ale verbelor), care conțin elementele constitutive ale locuțiunilor invocate.

De aceea credem că e notabil faptul că unele (serii de) sufixe nu se atașează la bazele substantivale, interjecționale sau verbale. Sufixele *-ta* . . . nu se atașează la baze substantivale; *-ia* nu se atașează la baze verbale; *-fia* . . ., *-fica* . . ., *-ina*$_3$, *-ua*, *-ula*$_2$ nu se atașează la baze verbale și interjecționale. Golurile semnalate sînt mai semnificative la sufixele *-fica* . . ., *-ia* și *-ta* . . ., care se atașează la cîte 4, 4 și, respectiv, 3 clase de baze, decît la *-fia* . . ., care se atașează la 2 clase de baze, sau *-ina*$_3$, *-ua* și *-ula*$_2$, care se atașează doar la cîte o clasă de baze. În același timp, credem că e mai semnificativă lipsa bazelor substantivale (care au poziția cea mai puternică) decît lipsa bazelor interjecționale și verbale (care ocupă al doilea și al treilea loc din ierarhie — v. mai sus).

Notăm că sufixele și seriile de sufixe care nu se atașează la bazele cele mai frecvente în derivarea verbală românească sînt total sau parțial împrumuturi: *-fia* . . ., *-fica* . . ., *-ina*$_3$, *-ua* și *-ula*$_2$ sînt împrumuturi latino-romanice, *-ia* și *-ta* . . . sînt moștenite și împrumuturi latino-romanice (*-ita*, sufix din seria *-ta* . . ., a apărut și în interiorul limbii române — v. -TA . . ., § **4**).

Constatarea sus-menționată cu privire la comportamentul sufixelor verbale și al derivării verbale imediate în raport cu temele substantivale reconfirmă afirmația lui Al. Graur (în VR XI, 1958, nr. 6, p. 101, și T. 269—270) în legătură cu tendința limbii române de a subordona verbele față de substantive.

2. Derivatele verbale sufixale și nesufixale au, în general, baze primare sau derivate (v. *Introducere*, § **3**). Ceea ce ni se pare demn de reținut e distincția care se impune între derivatele verbale vechi sau formate din elemente vechi și cele noi, cel puțin în ce privește sufixul. De ex.: *cîrpăci* (<*cîrpaci*), *gheboșa* (<*ghebos*), *șontîcăi* (<*șontîc*), *legătui* (<*legat*) și *cooperativiza* (<*cooperativă*), *orășeniza* (<*orășean*), *burghezifica* (<*burghez*). Derivatele imediate sau sufixale formate din elemente vechi au determinat apariția a numeroase sufixe (simple sau compuse) productive în interiorul limbii române (v. sufixele -ĂCI, -OȘA$_1$, -ICĂI, -ĂTUI și cap. *Originea* . . ., § **1**). Cele formate din elemente noi nu au determinat apariția unor sufixe noi productive în românește (v. -IZA, § **2**, și *Introducere*, § **5**).

1. Sufixele *-ia* și *-ita*, explicate și în interiorul limbii române din derivate neologice, sînt și moștenite. Sufixele *-ina*$_3$ și *-ula*$_2$, detașate din derivate neologice (împrumutate), nu sînt productive în română.

2. Sufixul *-ona*$_3$ este detașat din baze augmentate (conform terminologiei noastre, v. *Introducere*, § **3**, de ex.: *atențiune* cu augmentul *-un-*).

3. Există însă și formații de la baze derivate vechi care nu au determinat apariția de sufixe productive, ci au rămas sufixe virtuale; v. *Introducere*, § **3** și **5**.

Această diferență de comportament poate să fie însă numai o consecință a modului de acțiune a factorului „timp": este necesară trecerea timpului pentru ca analiza derivatelor mai mult sau mai puțin noi să se facă altfel decît conform procesului de formare a lor și, apoi, unitățile derivative rezultate să devină productive.

Vezi A. Graur, *Suffixes roumains élargis*, în RRL XIV, 1969, p. 331, unde se vorbește despre tendința limbii române de a forma sufixe dezvoltate.

3. În aria derivării verbale, ca și la sufixele nominale și adverbiale, de altfel, apare fenomenul de atașare a unor sufixe diverse la baze identice. Specifică pentru derivarea verbală e îmbogățirea fenomenului prin intervenția în șirurile de derivate sufixale de la baze identice a derivatelor imediate. De ex.: *pușcăi*, *pușcări*, *pușcăli*, *pușcălui*, *pușca*. Această convergență a sufixelor verbale și a derivării verbale imediate în atașarea la baze identice sau, privind fenomenul invers, capacitatea unor baze de a forma cuvinte din aceeași clasă morfologică (aici verbe) cu sufixe diverse și prin derivare imediată determină anumite grupări în interiorul mijloacelor de derivare verbală.

Astfel, de la baze identice se formează derivate:

a. cu sufixul **-iza** și *-ici*, *-ega*, *-ifi(c)a*, *-ia*, *-isi*, *-ișa*, *-ui* (și compusele) și imediate:

Ordinea sufixelor cu care alternează *-iza* în șirurile de derivate e cea alfabetică. Procedeul e același la grupările de sub *b—e*.

1. *aeriza*, *-ifica*, *-isi*, *aera*;
2. *fumiza*, *-ega*, *-ui*, *fuma*;
3. *moraliza*, *-ici*, *-isi*;
4. *ozoniza*, *-ifica*, *ozona*;
5. *anatemiza*, *-(at)isi*, *anatema*;
6. *armoniza*, *-irui*, *armonia*;
7. *luntriza*, *-ișa*, *luntri*;
8. *opaciza*, *-ifia*;
9. *nomadiza*, *-isi*;
10. *intimiza*, *-ia*;
11. *activiza*, *activa*;

b. cu sufixele **-ifi(c)a** și *-ici*, *-isi*, *-iza*, *-oșa*$_1$, *-(el)ui*$_1$, *-ula*$_2$ și imediate:

v. 1, 4, 8;

12. *pacifica*, *păciui*, *-elui*, *împăca*;
13. *zaharifica*, *-isi*, *zăhări*;
14. *rarefi(c)a*, *rărici*, *rări*;

15. *plan***ifica**, *plănui* ;
16. *person***ifi(c)a**, *-isi* ;
17. *acid***ifica**, *-ula* ;
18. *vin***ifica**, *învinoșa* ;

c. cu sufixele **-isi**... (și compusele) și *-ăi*$_1$..., *-ăci*..., *-ifica*, *-iza*, *-ăni*..., *-oșa*, *-ui* (și compusele) și imediate:
v. 1, 3, 5, 9, 13, 16 ;
19. *lehămet***isi**, *-ui*, *lehămeti* ;
20. *pom***isi**, *-ăi*, *pomi* ;
21. *haraci***ladisi**, *hareci(l)ui* ;
22. *fund***arisi**, *-oni* ;
23. *murmur***isi**, *murmura* ;
24. *clip***osi**, *-oci* ;
25. *cocor***osi**, *-oșa* ;

d. cu sufixul **-ui** (și compusele) și *-ugi*, *-ăi*$_1$..., *-ări*..., *-eza*, *-eca*..., *-ăci*..., *-ega*, *-ifica*, *-isi*, *-iza*, *-li*..., *-ni*..., *-ăși*..., *-ăti*..., *-uți*, *-ua*, *-ula*$_2$ și imediate:
v. 2, 6, 12, 15, 19, 21 ;
26. *pi***ui**^{1}, *-uri*, *-uli*, *-uni*, *-uți* ;
27. *ling***ui**, *-ăi*, *-uri*, *-cșa*, *-uși* ;
28. *und***ui**, *-eza*, *-ula*, *unda* ;
29. *hăndr***ălui**, *-ăli*, *hondrăi*, *-ăni* ;
30. *dur***ui**, *-ăi*, *-uca*, *-ăli* ;
31. *prob***(ă/ul)ui**, *-ăi*, *-ăli*, *proba* ;
32. *hăp***ui**, *-ăi*, *-ăci* ;
33. *mișc***ălui**, *-ori*, *-oti* ;
34. *grăd***ui**, *gradua*, *grada* ;
35. *vînt***ui**, *-ona* ;
36. *bîț***ălui**, *-îi* ;
37. *învăl***ui**, *vălugi* ;
38. *corăsl***ui**, *corăsli* ;

e. cu sufixele **-ăi**$_1$... și *-ări*..., *-eca*..., *-ăci*, *-isi*, *-ăli*..., *-ni*..., *-ăși*..., *-oti*, *-îți*, *-ui* (și compusele) și imediate:
v. 20, 27, 29, 30, 31, 32, 36 ;
39. *cîrc***ii**, *-ni*, *-oti*, *-îți* ;
40. *miorc***ăi**, *-oli*, *-ăni*, *-oti* ;
41. *bălăng***ăi**, *-ări*, *-ăni* ;
42. *moc***ăi**, *-ăni*, *-oși* ;
43. *covi***țăi**, *-ăli*, *covița* ;
44. *răp***ăi**, *-oi*, *-ăni* ;
45. *chef***ăi**, *-ni* ;
46. *hor***ăi**, *hori*.

Exemplificările oferite aici pentru diversele șiruri de derivate de la teme identice conțin măcar o dată toate sufixele menționate în descrierea fiecărei grupări (*a — e*).

Derivatele formate de la baze identice organizate în cele cinci grupări de sub *a — e* după sufixul comun conțin marea majoritate a sufixelor verbale (chiar dacă uneori în cazul seriilor nu toți membrii seriei implicate sînt reprezentați). Fac excepție sufixele *-ina*$_3$ și *-ona*$_3$. Acestea se atașează însă la unele baze de la care se formează și derivate imediate: *damasch***ina**, *damasca* ; *spaț***iona**, *spația*. Totodată menționăm că există și relativ numeroase baze de la care se formează derivate cu sufixe diverse, dar altele decît cele cinci amintite, și/sau derivate imediate. De ex.:

*scut***ura**, *scot***oci**, *-eli*, *-oși* ; *mărd***ăgi**, *-ăci*, *-ăși* ; *pis***ăgi**, *-eza*, *-oci* ; *pișc***ăni**, *-uli*, *-ura*^{1} ; *scorm***oni**, *-oli*, *sco/îrm***oci** ; *pui***ezi**, *-iți*, *pui* ; *cioc***ni**, *-oti* ; *clăt***ina**, *-ări* ; *șondr***oli**, *-omăni* ; *tog***ăli**, *-oși* ; *cod***ili**, *codi* ; *șold***ăni**, *șoldi* ; *știr***ici**^{1}, *știri*.

4. Sufixele cu cea mai mare recurență în șirurile de derivate cu baze identice sînt, cu excepția lui *-ifica*, cel mai bine reprezentate în sistemul derivativ verbal. În plus, aceste sufixe, fără excepție, se atașează la baze de derivare foarte variate din punct de vedere morfologic. (V. *Tabel sinoptic*..., p. 164—167 ; pentru simplificarea expunerii, ne vom referi la seriile de sufixe prin termenul lor cel mai frecvent.)

Sub raportul numărului de sufixe cu care alternează în șirurile de derivate de la baze identice, *-iza*, *-ifica* și *-isi* se disting de *-ui* și *-ăi*$_1$: *-iza* și *-isi* alternează cu 7 sufixe, *-ifica* cu 6, pe cînd *-ui* alternează cu 17 sufixe și *-ăi*$_1$ cu 10.

Cu derivatele imediate alternează toate, deci acest procedeu nu constituie un factor distinctiv.

Notăm o situație mai specială reprezentată de unele șiruri în care unul dintre termeni e derivat nesufixal: acesta din urmă e fie exclusiv parasintetic, fie atît parasintetic, cît și neparasintetic, formația prefixată fiind cea mai puternică (literară sau mai frecventă). De ex.:

dulcefica, *îndulci* ; *frunzuli*, *înfrunzi* ; *jugui*, *-uli*, *înjuga* ; *nadali*, *înnădi* ; *părtăli*, *-(ăl)ui*, *împărți* ; *vecinui*, *învecina* ;

balsamui, *(îm)bălsăma* ; *burghezifica*, *(îm)burghezi* ; *ghiontui*, *(în)ghionti* ; *miresmui*, *(în)miresma*.

Raporturile semantice dintre termenii șirurilor sînt adesea de sinonimie.

Inferioritatea numerică a sufixelor cu care alternează *-iza*, *-ifica* și *-iși* e și mai pronunțată dacă ținem seamă de frecvența apariției diverselor sufixe în șirurile de derivate. Astfel, deși *-iza* alternează cu 7 sufixe, fenomenul se petrece frecvent numai cu 3 din ele, *-ifica*, *-isi* și *-ui*, și sporadic cu celelalte 4, *-ega*, *-ici*, *-ișa* și *-ia*. De asemenea sporadic alternează *-ifica* cu *-ici*, *-oșa* și *-ula*$_2$, *-isi* cu *-ăi*$_1$, *-ăci*, *-oni*$_1$ și *-oșa*. În contrast cu șirurile de sub *a — c*, șirurile de sub *d — e*, ai căror termeni constanți sînt derivatele în *-ui* și, respectiv, *-ăi*$_1$, alternează frecvent cu mai multe sufixe. Astfel, *-ui* alternează frecvent cu *-isi*, *-iza*, *-ăi*$_1$, *-ări*, *-ăli*, *-ăni*, *-oti*. De asemenea, *-ăi*$_1$ alternează frecvent cu *-ui*, *-ăli*, *-ăni*, *-ări*, *-oși*, *-oti*, *-îți*.

Reiese de aici o partiție supraordonată grupărilor de sub *a — e* a sufixelor după capacitatea de a apărea în contextul acelorași baze de derivare: aria sufixelor *-isi*, *-iza* și *-ifi(c)a*, de o parte, aria sufixelor *-ăi*$_1$, *-ăli*, *-ăni*, *-ări* (numindu-le numai pe cele mai productive), de cealaltă parte, și sufixul *-ui*, cu o poziție intermediară, în sensul apariției în ambele arii aici delimitate. Această partiție este determinată de cronologia sufixelor, corelată cu cronologia bazelor, de repartiția lor stilistică și de preferința unor sufixe pentru anumite clase morfologice de baze.

Superioritatea numerică (absolută și relativă) a sufixelor cu care alternează *-ui* și *-ăi*$_1$ în derivate de la baze identice se datorește, credem, vechimii lor în limbă și, poate, în ceea ce-l privește pe *-ăi*$_1$, faptului că s-a format pe teren românesc.

SEMANTICA DERIVATELOR VERBALE SUFIXALE ȘI IMEDIATE

VASILIU, S.S.V.; id., S.D.S.

1. Existența unor trăsături semantice specifice pentru anumite sufixe sau procedee derivative e un fapt relativ rar în derivarea verbală românească.

Vezi FISCHER, F. C. 303: „Se pot, desigur, încerca clasificări în interiorul formării adverbelor și a verbelor denominative. Dar aici schimbarea categoriei gramaticale fiind pe primul plan, cu greu se vor putea găsi sufixe specializate pentru anumite categorii de sens."

Sufixele *-fica* ..., *-fia* ... și *-iza* conțin trăsătura factitiv, primele în majoritatea derivatelor, ultimul în derivate numeroase și cu poziție puternică (de ex.: *chilifica*, *diversifica*, *-ifia*, *fructifica*, *prusifica*; *bagateliza*, *calviniza*, *minimaliza*, *regiza*).

Sufixele *-ăi*$_1$, *-ări*, *-eca*, *-ăci*, *-ici*, *-oci*, *-uci*, *-ogi*, *-ăli*, *-uli*, *-ina*$_1$, *-oni*$_1$, *-oti* redau în unele derivate deverbale și desubstantivale trăsătura iterativ. De ex.: *mințăi*, *țuicări*, *sorbeca*, *solăci*, *doftorici*, *clipoci*, *bătuci*, *bătogi*, *căscăli*, *țuiculi*, *clătina*, *scormoni*, *mișcoti*. Numărul acestor derivate se mărește dacă avem în vedere și unele derivate de la interjecții și de la nume care redau obiecte ori însușiri legate de producerea unor sunete sau care apar în formule de imprecație ori adresare. De ex.: *bălăngări*, *hurduca*, *drăcăli*, *răuli*, *bălăngăni*, *fonfăni*. Prin acest ultim tip de derivate intră în discuția privitoare la trăsătura iterativ un sufix în plus, anume *-ui*, cu derivate ca: *lerui*, *țistui*, *drăcui*, *vărui* (< *văr*).

Sufixul *-ta* redă trăsătura intensiv în *alinta*. Această trăsătură pare să se asocieze uneori trăsăturii iterativ, ca în derivatele *ciupeli*, *prădăli*.

Sufixul *-ni* redă în cîteva derivate trăsătura momentan, exprimînd în raport cu *-ăni* opoziția momentan ~ durativ-iterativ, identificată în foarte puține derivate, precum: *ciocni* ~ *ciocăni*, *pocni* ~ *pocăni*.

Sufixele *-ăi*$_1$..., *-ni* ..., *-ăti*... redau trăsătura onomatopeic în derivate de la interjecții și chiar de la nume sau verbe cu sens asemănător (v. mai sus). De ex.: *bîzîi*, *fleorcăi*, *șușcăi*, *măcăni*, *gurăni*, *șopăti*, *floncoti*, *limpoti*.

Sufixele *-ăci*, *-ici*, *-ăli* și *-oși*, *-uși* redau trăsătura peiorativ în derivate de la verbe ca: *împungăci*, *împletici*, *(îm)pungăli*, *storcoși*, *linguși*. Sufixele *-isi*, *-osi* redau în limba contemporană trăsătura ironic în cîteva verbe, care continuă să se întrebuințeze în limba curentă, precum: *buchisi*, *ghilosi*.

Trăsăturile onomatopeic, peiorativ și ironic sînt întotdeauna asociate cu trăsătura expresiv.

Sufixul *-ona*$_3$ pare să nu aibă, în majoritatea derivatelor sale (care sînt formate de la nume de acțiune sau de stare), alt conținut semantic în afară de verbalizarea bazelor (de fapt, acest conținut este gramatical și nu propriu-zis semantic).

În măsura în care au baze nominale, derivatele presupuse a avea trăsăturile de mai sus sînt clasificabile și după criteriile clasificării verbelor denominale (v. § 2).

Existența în semantica sufixelor menționate a trăsăturilor detașate aici este însă uneori discutabilă din mai multe motive:

sensul derivatelor prin care am ilustrat unele trăsături nu e întotdeauna suficient de concludent (v. de ex. verbele *borteli* „a ciurui", *căscăli* „a pierde vremea privind sau ascultînd cu gura căscată", *prădăli* „a risipi, a cheltui fără socoteală", *scobeli* „a scormoni", presupuse a reda trăsătura iterativ);

trăsăturile semantice atribuite sufixelor apar în structura semantică a bazelor (v. de ex. categoria derivatelor de la baze interjecționale cu conținut onomatopeic ori a derivatelor de la interjecții prin care se reprezintă sunete discontinue);

unele din trăsăturile extrase mai sus sînt redate și prin derivate imediate (de ex. derivate cu sens factitiv: *creștina*, *acri*; derivate cu sens iterativ: *năi*, *porci*, care presupun repetarea formulei de adresare, respectiv, de imprecație reprezentată prin numele ...).

Derivatele insuficient de concludente din punct de vedere semantic pot fi excluse din discuție, firește, cu reducerea sferei de apariție a trăsăturilor semantice presupuse a fi asociate acestor derivate.

Existența unei anumite trăsături în conținutul semantic al unei baze este, desigur, un argument care ne împiedică să atribuim trăsătura respectivă sufixului care îi e atașat. Dacă însă atașarea unui anumit sufix la baze cu o anumită trăsătură semantică este frecventă, faptul poate să reflecte o afinitate între sufix și trăsătura semantică (baza) respectivă; de asemenea, el poate să determine un transfer de sens de la bază la sufix. Este, de exemplu, cazul sufixelor *-ăi*$_1$... și *-ăni* ..., care se atașează foarte frecvent la baze onomatopeice; al sufixelor *-ăci*, *-ici*, *-oșa*, *-oși*, care provin din formații în *-cios* și, respectiv, *-os*, sufixe cu valoare peiorativă.

Apariția acelorași trăsături semantice la anumite sufixe (în derivate denominale) și la derivate imediate este semnificativă însă pentru semantica derivării verbale. Aceasta se singularizează în cadrul general al derivării prin aceea că distincțiile semantice care se pot stabili în interiorul majorității derivatelor verbale sînt relevante pentru structura lor de cuvinte formate (definițiile consemnează un raport între derivat și bază, a cărui regularitate nu poate fi corelată cu sufixul), și nu pentru elementele formative (sufixe).

Vezi VASILIU, S.S.V. 650 și paragraful următor.

2. Derivatele verbale cu baze nominale (substantivale și adjectivale) se grupează într-o multitudine de clase semantice, fiecare din ele ilustrată atît prin derivate cu sufixe diverse, cît și prin derivate imediate.

Clasele stabilite de noi nu reprezintă unica, ci una dintre clasificările posibile. Aceste clasificări pot fi mai detaliate sau, dimpotrivă, mai generale. V. descrieri relativ similare cu descrierea noastră la MARCHAND, E. W.; MIGNOT, V.D.L. V. și clasificarea foarte detaliată operată de Eve V. Clark și Herbert H. Clark (în *When Nouns Surface as Verbs*, „Language" 55, 1979, nr. 4, p. 768–786), care, pornind de la parafrazele care stau la baza verbelor denominale, stabilesc clasele după rolul și sensul pe care îl are numele în parafrază.

Clasele semantice stabilite de noi în interiorul verbelor denominale pe baza valorilor detașate în urma analizei operate asupra derivatelor sînt următoarele (toate extrase din descrierile cuprinse în monografii):

Fiecare clasă semantică e ilustrată prin toate tipurile de derivate (sufixale și imediate) care îi aparțin în descrierile noastre (ordinea exemplelor urmează ordinea monografiilor).

1. „a executa sau a supune (pe cineva) la acțiunea denumită prin substantivul de bază": *zărvăi*; *categorisi*[2]; *gargariza*, *regiza*, *tudășli*, *hărțăli*; *jăfăni*; *achiziționa*; *protestui*, *jefui*; *complota*, *chiuli*, *asedia*, *vrăji*;

2. „a fi sau a face (pe cineva) să fie stăpînit de sentimentul ..., a se afla, a se transpune ... sau a pune pe cineva în starea ...": *îngrijora*; (semianalizabil) *stupefia*; *extazia*; *evlavisi*; *agoniza*, *teroriza*; *ciudăli*, *scîrboli*; *emoționa*; *disprețui*, *huzurui*, *năpăstui*; *invidia*, *rîvni*, *alarma*, *guturăi*;

3. „a-și exercita, a acorda sau a dobîndi profesia, funcția sau statutul ..., a executa, a suferi sau a face să sufere acțiunea caracteristică agentului ..., a duce existența caracteristică persoanei ...": *doftorici*, *solăci*; *epitropisi*; *poetiza*, *nomadiza*; *călăuzli*, *găzdăli*, *bităngăli*; *arhierăți*; *meșterui*, *găzdui*, *gerui*; *ghida*, *astronomi* „a citi în stele", *băni*, *filozofa*, *socri*, *fermenta*, *drăci*, *șoimăni*;

4. „a face o acțiune sau a se comporta după modelul ..., conform cu datele sau cu informațiile oferite de ...": *tîrfăi*; *porcări*, *gudura*; *ienăci*; *analoghisi*; *hlobăni*; *ghemoșa*; *viermui*; *bascula*, *vultura*, *trîntori*, *modi*, *conjectura*;

5. „a aparține sau a face (pe cineva) să aparțină la grupul ...": *prusifica*; *eleniza*, *calviniza*; *rudi*, *creștina*;

6. „a produce sau a face să producă ..., a realiza, a emite obiectul ...": *mocirlăi*; *moralici*; *spumega*; *fructifica*; *evidenția*; *moralisi*; *fabuliza*; *borteli*; *duhni*, *gălăgini*; *porționa*; *flecăti*; *efectua*; *trilui*; *armonia*, *odrăsli*, *anexa*, *prînzi*;

7. „a manifesta, a dobîndi sau a face să dobîndească trăsătura redată de adjectivul ... ori trăsăturile caracteristice ale obiectului ..., a (se) transforma în, a da forma obiectului ...": *ciumpăgi*, *bletogi*, *mărdăgi*, *vălugi*; *fonfăi*; *pelticări*, *vărzări*, *răblări*; *orbici*, *mărdăci*; *diversifica*, *chilifica*; *ipostazia*; *calcina*; *filotimisi*, *murdarisi*, *caracterisi*, *flenderisi*; *brutaliza*, *tiraniza*, *minimaliza*, *bagateliza*; *hăznăli*, *hăndrăli*; *fonfăni*, *jărcăni*; *perfecționa*; *moloșa*, *mărdăși*, *zdrobși*; *șchiopăta*; *hoșcoti*; *înstrîmbăți*, *bucătăți*; *milosîrdui*, *hrenui*, *mustui*, *pănui*; *activa*, *damasca*, *acri*, *albii*, *diftonga*, *ciobi*, *cercela*, *furci*;

Acestei clase îi aparțin și derivatele depronominale: *nimicci*; *însuși*, *nimici*.

8. „a face o acțiune prin intermediul obiectului ...": *pușcăi*, *cîrjii*; *găibăra*; *naviga*; *crucifica*; *calchia*; *cauteriza*, *memoriza*; *brișcăli*; *gherăni*; *limbuși*; *floncoti*; *mînua*; *biciui*; *binocla*, *cîrmi*;

9. „a acorda sau a lua obiectul ...": *cadora*; *părtăli*, *vămăli*; *incrimina*; *pensiona*; *părtini*; *mitui*, *cislui*; *arvuni*, *amnestia*, *cinsti*, *intervieva*, *ciboti*;

10. „a dota, a acoperi cu ..., a (se) introduce în obiectul ...": *colbăi*; *încornora*; *malterezi*, *foltozi*; *primici*; *radiofica*; *noimisi*; *pudrăli*, *prețăli*; *vîrfona*; *accentua*; *miresmui*, *prăfui*; *aureola*, *petici*, *stropi*, *cazarma*, *conăci*;

11. „a acționa (mai ales în mod negativ) asupra obiectului ...": *borfăi*; *țuicări*; *șoldăni*; *smocoti*; *secărăți*; *beregătui*; *fileta*, *flanca*, *coji*;

12. „a imita trăsăturile caracteristice ale scriitorului ... sau ale cărții ..., a practica (predica) atitudinea (doctrina) sau a face (pe cineva) să adere la doctrina ..., a aplica (asupra unui obiect) procedeul inițiat de ....": *caragializa*, *medeleniza*; *demagogiza*, *tayloriza*; *dolariza*, *marșaliza*; *pasteuriza*.

La această clasă, în varianta ei factitivă (tranzitivă), aparține și sufixul *-fica* prin derivatul (semianalizabil) *nazifica*.

Verbele derivate de la substantive care apar în contexte caracteristice pentru interjecții sau adverbe se grupează din punct de vedere semantic cu verbele derivate de la interjecții, respectiv, adverbe (v. § **3**).

Definițiile valorilor descrise sub 1 — 12 stabilesc sau nu corelații cu caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor.

Sînt valori care comportă distincții în definiție după caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbului. De ex., 1. „a executa (intr.) sau a supune pe cineva (tr.) la acțiunea ...": *gargariza*/*regiza*, *protestui*/*jefui*; 5. „a aparține (intr.) sau a face să aparțină (tr.) la grupul ...": *rudi*/*creștina*. Situația se datorește faptului că sensul fiecărui verb în parte nu adaugă, la definiția clasei, date relevante pentru caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor.

Sînt valori ale căror definiții dau socoteală de un anumit aspect al tranzitivității și nontranzitivității verbelor, dar ascund un alt aspect. De ex., 3. „a-și exercita (intr.) profesia ... sau a acorda cuiva (tr.) funcția ...": *filozofa*/*băni*; *ghida* însă, deși are asociată definiția „a-și exercita profesia...", e tranzitiv; 2. „a se afla în starea ..., a fi stăpînit de sentimentul ..." (intr.) sau „a pune pe cineva în starea ..., a face pe cineva să fie stăpînit de sentimentul ..." (tr.): *agoniza*/*teroriza*; *disprețui* însă e tranzitiv, deși are definiție de tipul „a fi stăpînit de sentimentul ...". Aceste neconcordanțe între definiția clasei semantice la care aparține verbul și caracterul lui tranzitiv sau intranzitiv sînt determinate de unele date din definiția individuală a verbului, care au implicații asupra caracterului menționat. Astfel: *disprețui* „a-și manifesta disprețul asupra cuiva", *ghida* „a-și exercita profesia de ghid cu efecte asupra cuiva".

În sfîrșit, sînt valori ale căror definiții nu spun nimic cu privire la caracterul tranzitiv sau intranzitiv al verbelor pentru că acest caracter nu e relevant pentru definiția clasei semantice respective. De ex., 4. „a se comporta după modelul ...": *ghemoșa*, *viermui* (intr.); 8. „a face o acțiune prin intermediul ...": *fleoncăni* (intr.)/*biciui* (tr.).

Situațiile schițate aici, diferite (chiar în interiorul aceleiași clase semantice) și nesistematice, arată, credem, că nu se poate face o clasificare a valorilor derivatelor verbale după criteriul tranzitivității și intranzitivității.

3. Verbele cu baze interjecționale au, în mod global, conținut onomatopeic (v. §**1**) și se grupează în două clase semantice după cum interjecția simbolizează un sunet sau o mișcare:

— „a emite strigătul sau formula de imprecație ori (mult mai rar) de politețe ...": *chițăi*, *mîrîi*; *gîlgări*; *cutcureza*; *hăuli*; *păcăni*; *clefeti*; *lerui*; *cutcuriga*, *aoli*, *sictiri*, *bogdaprosti*; acestei clase îi aparțin și verbele cu baze nominale sau verbale al căror sens e legat de producerea unor sunete și verbele cu baze substantivale care apar în formule de adresare sau, mai des, de imprecație: *scripcăi*, *pelticăi*, *șcîrcăi*, *porcăi*; *porcări*; *scrofăli*, *răuli*; *drîngăni*, *fonfăni*; *floncoti*, *țipoti*; *vărui*, *drăcui*, *răui*; *dumnezei*, *fărtăți*, *porci*;

La această clasă aparține și derivatul depronominal *tui*.

— „a executa mișcarea simbolizată prin ...": *hăltăcări*; *hăpăci*; *țurucli*; *tropși*; *hurduca*.

Verbele cu baze adverbiale redau acţiuni care „se desfăşoară în circumstanţa redată de ...": *lung***ări**; *aprop***ia**; *băşc***ăşi**; *horh***oti**; *curînda*, *răzni*. Acestei clase îi aparţin şi verbele cu baze substantivale care exprimă o circumstanţă sau apar în locuţiuni adverbiale: *zori*, *galopa*, *huzuri*.

Verbele cu baze verbale sînt adesea sinonime cu bazele lor (ex: *orbec***ăi**, *orbec***ăni** = *orbeca*; *ciord***isi** = *ciordi*; *căft***ăli** = *cafti*) sau, mai rar, redau trăsăturile semantice „iterativ", „onomatopeic", „peiorativ", „ironic" ori „expresiv" (v. mai sus, § **1**).

4. Examenul claselor semantice descrise în § **2** — **3** ne permite formularea cîtorva observaţii:

Valorile derivatelor verbale (sufixale sau imediate) cu baze interjecţionale, adverbiale sau adjectivale prezintă un grad mai mare de predictabilitate decît derivatele desubstantivale: v. mai sus § **2**. 7 (derivatele de la adjective), § **3**.

Vezi MARCHAND, E. W. 301: „Usually, deadjectival verbs denote change of state, and the meaning is either 'become...' or 'make ...' ".

X. Mignot (V.D.L. 67, 123—124, 279—280) pune în legătură sensurile verbelor (latineşti) derivate de la adjective cu structura formală a bazelor şi/sau cu sufixele cu care sînt formate. Sensurile detaşate sînt însă cele care apar şi la Marchand şi în descrierea noastră: „esiv" — în terminologia noastră „a avea trăsătura ..." — (realizat în variantele „care durează" sau „care reprezintă o inovaţie") şi „factitiv".

În interiorul derivatelor de la substantive, valorile derivatelor de la baze de provenienţă verbală sau care pot fi asimilate unor formaţii deverbale (nume de acţiune, de stare, de meseriaş) prezintă un grad mai mare de predictabilitate decît valorile derivatelor de la baze nume de „obiecte în sens larg". De aici decurge o distincţie privitoare la structura definiţiilor derivatelor verbale desubstantivale. Elementul relevant în definiţia unui verb format de la o bază de origine verbală e cel care se referă la sensul bazei, şi nu cel care se referă la caracterul verbal al formaţiei: „a executa acţiunea ...", „a se afla în starea ...", „a-şi exercita profesia ...". În contrast cu această definiţie, în definiţia unui verb format de la un nume de obiect, elementul relevant, care determină marea varietate a claselor semantice (v. mai sus § **2**, 4, 6, 8), este cel care se referă la caracterul verbal al formaţiei sau la relaţia exprimată (prin prepoziţia folosită în definiţie): „a face o acţiune după modelul obiectului ...", „a produce obiectul ...", „a face o acţiune prin intermediul obiectului..." etc.

Vezi VASILIU, S.D.S. 503.

Apartenenţa derivatelor unui anumit sufix sau a derivatelor imediate la o anumită clasă semantică e determinată de bazele la care sufixul respectiv are posibilitatea de a se ataşa, respectiv, de bazele de la care se pot forma derivate imediate.

De aceea numărul mai mic sau mai mare de sensuri pe care le poate reda un anumit sufix verbal sau procedeul derivării imediate depinde de diversitatea mai mare sau mai mică a bazelor: derivatele cu sufixul *-ui* şi derivatele imediate au bazele cele mai diverse şi numărul de sensuri cel mai mare.

De asemenea, faptul că o anumită clasă semantică e domeniul unui număr minim de sufixe se datorează istoriei procedeului care explică o anumită distribuţie a bazelor, şi nu sensului sufixelor. De ex. sensul 12 („a imita trăsăturile caracteristice ale scriitorului ... sau ale cărţii ..., a practica ... sau a face să adere la doctrina ..., a aplica procedeul iniţiat de ...") e exprimat numai prin derivate în *-iza* pentru că, urmînd modelul împrumutat, numai *-iza* se ataşează în româneşte la nume proprii de autori (de cărţi, doctrine, procedee ştiinţifice etc.). Sensul 5, cu caracter factitiv („a face să aparţină la grupul ..."), e exprimat prin derivate în *-iza* şi *-ifica* deoarece implică baze nume de persoane aparţinînd la anumite grupuri şi acestea sînt baze la care se ataşează, după modelul împrumutat, numai sufixele *-iza* şi *-ifica*. Foarte rar, şi nu cu baze nume proprii de persoane, sensul e redat şi prin derivate imediate, tranzitive şi intranzitive (*creştina*; *rudi*); situaţia se explică prin caracterul deschis pe care îl are procedeul, datorită căruia îşi poate oricînd extinde domeniul de aplicare.

5. Şirurile de derivate cu baze identice şi sufixe diferite sau imediate prezintă relaţii de sinonimie sau, dimpotrivă, diferenţiere semantică între termenii lor.

Relaţia de sinonimie poate să privească

— toţi termenii şirului: *anatem***(at)isi**, **-iza**, *anatema* „a lovi cu anatema"; *cloc***ăi**, **-ăni**, **-ări** „a scoate strigătul specific ..."; *mărd***ăci**, **-ăgi**, **-ăşi** „a se murdări"; *dărăb***ăli**, **-ui**, *dărăbi* „a face dăraburi, bucăţi ..."; *silab***isi**, **-iza**; *completa*, **-ui**; *substantiva*, **-iza**;

— numai unii termeni (e vorba exclusiv de şiruri cu mai mult de doi termeni): *drăc***ui**, **-ăli** „a ocărî (pomenind de dracul)" faţă de *drăci* „a fi posedat de draci"; ca şi *grad***ua**, *grada* „a împărţi în grade"/*grăd***ui** „a măsura cu un aparat gradat"; *hăp***ăi**, **-ăci** „a mînca repede"/*hăp***ui** „a stăpîni, a subjuga"; *mişc***ori**, **-oti** „a se mişca încoace şi încolo"/*mişc***ălui** „a se mişca, a-şi schimba poziţia"; *tut***ui**^{2}, **-uni**^{2} „a se zăpăci, a se prosti"/*tut***ăi** „a alunga (cîinii); a batjocori"; *guş***ui**, *guşi* „a sugruma"/*guşa* „a face guşă".

Sinonimia poate să fie

— totală (chiar dacă definiţiile din dicţionare nu sînt identice, ele sînt echivalente): *cocor***oşa** „a se umfla în pene", **-osi** „a se ridica cu fudulie"; *lehămet***isi**, **-ui**, *lehămeti* „a se sătura"; *nomad***isi**, **-iza** „a duce viaţă de nomad"; *pi***ui**^{1}, **-uli**, **-uni**, **-uri** „(despre păsări...) a scoate sunetele caracteristice ..."; *tălănc***ăi**, *tălănc/g***ăni**, *tălăngi* „a suna din talangă";

— parţială (derivatele şirului au unele sensuri identice şi unele sensuri neidentice): *clip***osi** „a moţăi", *clip***oci** „a i se închide ochii de somn; a fi pe jumătate treaz şi pe jumătate adormit; a moţăi"; *chef***eli**^{1}, **-ălui**^{1} „a se ameţi de băutură, a se îmbăta", *chef***ui** „a petrece (cu băutură...); a face chef; a se ameţi de băutură"; *fum***ega**, **-ui** „a scoate fum", *fuma* „a fumega; a trage fumul de tutun din ţigară ...", *fum***iza** „ a produce fum artificial ..."; *hor***ăi** „a cînta o horă", *hori* „a juca hora; a cînta o horă"; *pălm***ui** „1. a lovi cu palma; 2. a măsura cu palma", *pălm***ăli**, **-ălui** „ pălmui (1)", *pălmi* „1. pălmui (1); 2. a apăsa cu palma (pentru a da o anumită formă ...)"; *person***ifi(e)a** „1. a atribui însuşiri omeneşti; 2. a exemplifica printr-o persoană sau printr-un personaj", **-isi** „personifica (1)"; *pis***oca** „pisa (1)", **-eza** „pisa (1), (5)", **-ăgi** „pisa (1), (3), (5), (6)"; *prînzi* „1. a mînca de prînz; 2. a oferi un prînz", **-ui** „prînzi (1)"; *tiran***iza**, **-isi** „a trata (pe cineva) în mod tiranic", *tirăni* „a stăpîni ca un tiran; tiraniza".

Diferenţele semantice pot fi

— totale (fiecare termen al şirului diferă de fiecare dintre ceilalţi termeni): *ceter***eza** „a colinda, a ura" faţă de *cetera* „a cînta din ceteră"; ca şi *codi* „a se da înapoi de la ceva"/*cod***ili** „a tunde oaia în jurul cozii"; *fund***arisi** „a lăsa ancora să cadă ..."/*fund***oni** „a pune fund"; *haraci***ladisi** „a adjudeca"/*kareci***(l)ui** „a licita"; *sol***ăci** „a cerceta, a se informa"/*soli* „a trimite o solie, a vesti"; *tăbl***ui** „ a acoperi ... cu tablă"/*tăbl***ăci** „a da flexibilitate şi lustru pieii argăsite întinzînd-o ..."; *valor***ifica** „a pune în valoare" / *valor***iza** (log., mat.) „a atribui o valoare definită" / *valora* „a avea o anumită valoare"; *vin***ifica** / *învin***oşa** (parasintetic) „a se ameţi de băutură"; *vînt***ui** „(despre vînt) a sufla cu putere; (în superstiţii, subiectul fiind *vîntul rău*) a face pe cineva să înnebunească"/*vînt***ona** „a răsturna"; *zahar***isi** „(despre dulceţuri sau miere) a căpăta o îngroşare specifică datorită cristalizării zaharurilor ..." / *zahar***ifica** „a transforma în zahăr substanţele care conţin amidon ..." / *zăhări* „a îndulci cu zahăr";

— parţiale: v. mai sus şirurile cu termeni sinonimi şi nesinonimi, precum şi şirurile cu termeni sinonimi prin unele sensuri şi nesinonimi prin altele (sinonimia parţială şi diferenţierea semantică parţială se referă de fapt la aceleaşi situaţii).

Situaţiile cele mai frecvente sînt cele intermediare: şirurile cu termeni sinonimi şi nesinonimi, şirurile cu termeni parţial sinonimi (nesinonimi). Faptul era uşor de prevăzut întrucît e ştiut că sinonimia şi, credem că putem adăuga fără a greşi, diferenţierea semantică totală sînt rar întîlnite în limbă. Notăm, de asemenea, că situaţiile de sinonimie / diferenţiere semantică totală sînt reprezentate mai frecvent prin şiruri de cîte 2 termeni, ambii derivate sufixale, sau prin şiruri cu un derivat sufixal şi unul imediat.

Relaţiile de sinonimie şi diferenţiere semantică pot caracteriza orice şir cu doi termeni în care unul e derivat imediat. Nu acelaşi lucru se poate spune despre şirurile de două şi mai mult de două derivate sufixale. Nu avem, de exemplu, cazuri de sinonimie sau diferenţiere semantică între derivate în *-iza* sau *-ifica* şi derivate în *-ăi*$_1$ sau *-ăni*, aşa cum avem între derivate în *-iza* şi derivate în *-ifica*, între derivate în *-ăi*$_1$ şi derivate în *-ăni*. Această diferenţă de comportament e determinată de compatibilitatea şi incompatibilitatea dintre sufixe şi baze manifestate în configuraţia şirurilor de derivate cu baze identice (v. *Categoria morfologică* ..., **§ 3, 4**).

Faptul că derivate cu aceleaşi sufixe contractează între ele atît relaţii de sinonimie, cît şi relaţii de diferenţiere semantică (v. mai sus exemple), precum şi faptul că aceste relaţii nu au caracter sistematic se datoresc absenţei specializării semantice a sufixelor.

Se pare că, din punct de vedere semantic, sufixele verbale au o poziţie aparte în cadrul derivării româneşti: cazurile de structuri semantice specifice şi regulate par să fie, de ex. în cazul sufixelor nominale, mult mai numeroase.

ORIGINEA SUFIXELOR VERBALE ŞI A DERIVĂRII VERBALE IMEDIATE

1. Procedeul derivării imediate, ca şi caracteristicile conjugărilor sînt moştenite în română.

Sufixele verbale româneşti simple sînt moştenite, împrumutate, apărute pe teren românesc şi cu origine multiplă.

Exclusiv moştenite sînt 5: *-ca*, *-eca*; *-ega*; *-ta*, *-eta*.

Împrumutate sînt:

4, *-ni*; *-ti*, *-ăti*$_1$; *-ui*, din slavă;

2, *-li*, *-oli*, din maghiară;

4, seria *-isi* ..., din neogreacă;

8, *-iza*, *-ula*$_2$ şi seriile *-fia* ..., *-fica* ..., din latină şi limbile romanice.

Pentru punctul de vedere potrivit căruia nu există afixe împrumutate, ca şi pentru argumentele împotriva acestui punct de vedere, v. FC II 301.

Apărute pe teren românesc (din elemente de diferite origini) sînt 61: seriile *-ăgi* ..., *-ăi*$_1$ ..., *-ci* ..., *-ona*$_3$ ..., *-şi* ..., *-ţi* ... şi sufixele *-ări*, *-ăra*, *-eri*$_1$, *-iri*, *-ori*$_1$, *-ora*$_1$, *-uri*$_1$; *-eza*; *-ica*, *-oca*$_1$, *-uca*; *-iga*; *-ina*$_3$; *-isa*$_2$; *-ili*$_1$, *-ila*, *-ola*$_1$; *-ăni*, *-ini*$_1$, *-îni*, *-îna*, *-oni*$_1$, *-ona*$_1$, *-uni*, *-una*$_1$; *-ăta*, *-ota*$_1$; *-eti*; *-ua*; *-ula*$_2$.

Cu origine multiplă sînt 13:

5 moştenite şi apărute pe teren românesc: *-era*, *-ura*$_1$; *-ia*; *-ăna*, *-ina*$_1$;

2 împrumutate din slavă şi apărute pe teren românesc: *-eni*$_1$, *-oti*;

5 împrumutate din maghiară şi apărute pe teren românesc: *-ezi*, *-ozi*; *-ăli*, *-eli*$_1$, *-uli*;

1 moştenit, împrumut latino-romanic şi apărut pe teren românesc: *-ita*.

V. *Tabel sinoptic* ..., p. 164—167.

Se vede de aici că grupul cel mai numeros este cel al sufixelor apărute pe terenul limbii române. Urmează, în ordine descrescîndă, grupul celor cu origine multiplă (care sînt întotdeauna şi apărute pe teren românesc, deci întăresc grupul sufixelor româneşti), împrumuturile latino-romanice, cele moştenite din latină, împrumuturile slave, neogreceşti şi maghiare.

Notabile ni se par cîteva fapte:

— numărul mare de sufixe apărute pe teren românesc e dat în bună parte de serii întregi de sufixe (6) sau aproape întregi (*-ări* ...: 7 sufixe din 9, *-ni* ...: 8 sufixe din 12);

— majoritatea sufixelor virtuale (v. *Introducere*, **§ 3**) reprezintă o sursă potenţială de îmbogăţire a seriilor de sufixe apărute integral în română şi de întărire a elementelor româneşti din seriile cu etimologie multiplă, românească şi de altă provenienţă;

De ex., dacă sufixele *-ela* și *-na*, *-ena*$_1$ devin reale, ele întăresc sursa românească a seriilor cu etimologie multiplă *-li* . . . și *-ni* . . . .

— sufixele apărute pe teren românesc sînt constituite atît din elemente vechi (*-ci* . . ., *-și* . . ., *-ți* . . . etc.), cît și din elemente noi (*-ina*$_3$, *-isa*$_2$, *-ona*$_3$ etc.).

Aceste fapte arată, credem, că sursa internă a determinat apariția unui inventar bogat de sufixe cu caracter sistematic și care se extinde pe întreaga durată de evoluție a limbii.

Vezi Laura Vasiliu, *Despre fizionomia etimologică a sufixelor verbale românești*, în LR XXXIV, 1985, nr. 5, p. 450.

Sufixele complexe sînt formate pe teren românesc (majoritatea : 48) și împrumutate (6).

Cele apărute în românește au la bază :

— sufixe, de asemenea, apărute pe teren românesc : *-ăi*$_1$ (12), *-îi*$_1$ (3), *-oi*$_1$ (1) ; *-ări*, *-a* (2), *-ori*, *-î*, *-a* (4) ; *-ăni* (3), *-eni*, cu origine multiplă, (1) ; *-eșa* (1) ;

— un sufix împrumutat din slavă : *-ui* (12) ;

— sufixe împrumutate din neogreacă : *-isi*, *-osi* (9).

Primul termen al acestor sufixe e foarte eterogen din punctul de vedere al originii :

— provenit din unele sufixe moștenite sau explicat în interiorul limbii române prin diverse procese fonetice (inserțiunea unor sunete expresive, modificarea vocalei sufixului sub influența bazei, reduplicarea) : **-ic*ăi***, **-ăt*ori*** ; **-l*ăi***, **-ț*ăi*** ; **-îc*îi***, **-oc*ăi***, **-et*isi***, **-uz*ui*** ; **-ăc*ăi***, **-ec*ăi*** etc. ;

— apărut în limba română și împrumut : **-c*ăi*** (slav) ; **-ăl*ui***, **-el*ui*** (maghiar) etc. ;

— împrumut slav : **-n*isi***, **-ov*ăi***; maghiar : **-l*ui***, **-al*ui***, **-ăz*ui***; german : **-ir*ui*** ; german și maghiar : **-ăr*ui***, **-ur*ui*** etc. ;

— cu origine incertă : **-or*ăi***, **-om*ăni***, **-r*isi***, **-or*eșa*** etc.

Împrumuturile sînt 5 din neogreacă : *-arisi*, *-erisi*, *-irisi*, *-atisi*, *-ladisi* (din turcă prin filieră neogreacă) și unul singur latino-romanic : *-icula*.

După cum se vede, formarea sufixelor complexe este un procedeu frecvent folosit de limba română de-a lungul istoriei, prin utilizarea unor elemente numeroase foarte diferite ca origine. V. și sufixele complexe virtuale — *Introducere*, **§ 5** — , care constituie rezerva potențială a inventarului.

2. În ceea ce privește numărul de derivate însă, nu se poate stabili o ierarhie pe grupuri de sufixe după origine.

Astfel, între sufixele de sursă internă foarte productiv e unul singur, anume *-ăi*$_1$, și cu productivitate medie două, *-îi*$_1$ și *-ăni*. Celelalte sînt slab și foarte slab productive.

În schimb, sînt foarte productive două sufixe împrumutate, *-ui*, într-o perioadă mai veche, și *-iza*, în perioada contemporană ; au productivitate medie împrumutul *-isi* (tot într-o perioadă mai veche) și sufixul cu etimologie multiplă, împrumut și apărut în română, *-ăli* (regional).

Este foarte productiv, de asemenea, procedeul, moștenit, al derivării verbale imediate (în mod diferit, pe conjugări, în decursul istoriei).

Sufixele moștenite, ca și celelalte sufixe împrumutate și cu etimologie multiplă sînt slab și foarte slab productive.

În perioada actuală pare să mai fie productiv un singur sufix apărut în românește, anume *-ăi*$_1$. Continuă să fie foarte productive sufixul *-iza* și derivarea imediată, mai ales prin conjugarea I. O poziție aparte au formațiile în *-ona*$_3$, care par să se dezvolte foarte mult în limba actuală, în special în stilul publicistic. Ele sînt însă mai adesea atestări pentru derivarea imediată decît pentru sufixul *-ona*$_3$. Notăm o formație recentă : *ascensiona* (<*ascensiune*), auzită la radio la 8 dec. 1986 (*vîrful Mont Blanc a fost ascensionat* . . .).

Productivitatea sufixelor complexe este, așa cum era de așteptat, corelată cu productivitatea sufixelor de bază : numărul cel mai mare de derivate îl au sufixele constituite cu *-ui* (163 de derivate în total, din care 95 în *-ălui*, 23 în *-ului*, 19 în *-irui*, 13 în *-lui*) ; urmează cele constituite cu *-ăi*$_1$. . . (31 în total, din care 21 în *-căi*) și cele constituite cu *-isi* (21 în total, din care 7 în *-arisi*). Celelalte sufixe complexe sînt foarte slab reprezentate, nici unul neavînd mai mult de 4 derivate.

3. Distribuția bazelor în raport cu originea și vechimea e în general în concordanță cu originea și vechimea sufixelor : cazurile de sufixe vechi atașate la baze neologice sînt numai cîteva — de ex. : *-ui*, *-ici*, *-ăli*, ultimele două cu foarte puține formații. Demn de relevat — întrucît constituie o situație aparte, deși deloc surprinzătoare — ni se pare faptul că sufixul neologic *-iza*, de origine latino-romanică, este adesea atașat la teme vechi în limbă, provenite din diversele surse care au participat la constituirea lexicului românesc. Acest comportament prin care *-iza* contrastează cu *-ifica*, sufix pătruns în limbă aproximativ în aceeași perioadă cu el și avînd aceeași origine, se explică fără dificultăți prin caracterul foarte productiv pe care îl are *-iza* (cp. cu situația întru cîtva similară a sufixului *-ui*, de origine slavă, care, în perioada cînd era folosit pentru adaptarea la limba română a verbelor împrumutate, apare atașat la numeroase teme latino-romanice).

TABEL SINOPTIC AL SUFIXELOR ŞI DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE DIN LIMBA ROMÂNĂ*

1 Nr. crt.	2 Sufixul	Clasele bazelor								11 Nr. derivate analizabile	12 Total derivate serie	13 Originea	14 Prod.
		3 Subst.	4 Adj.[1]	5 Pron.	6 Num.	7 Verb.	8 Adv.	9 Prep.	10 Interj.				
1.	-*ăgi*	+	+	—	—	+	—	—	—	3		rom.	+
2.	-*igi*	—	—	—	—	+	—	—	—	1		rom.	+
3.	-*ogi*$_1$	—	+	—	—	+	—	—	—	7		rom.	+
4.	-*ugi*	+	—	—	—	—	—	—	—	1	12	rom.	+
5.	-*ăi*$_1$	+	+	—	—	+	—	—	+	247		rom. + rom. <sl.	+
6.	-*ăia*	—	+	—	—	—	—	—	—	1		rom.	+
7.	-*ii*$_1$	+*	+	—	—	—	—	—	+	6		rom.	+
8.	-*îi*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	+	78		rom. + rom. <sl.	+
9.	-*oi*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	+	19	351	rom.	+
10.	-*ări*	+	+	—	—	+	—	—	+	38		rom.	+
11.	-*ăra*	—	—	—	—	+	—	—	—	1		rom.	+
12.	-*eri*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	+	3		rom.	+
13.	-*era*	—	—	—	—	—	—	—	+	1		rom. + moşt. (?)	+
14.	-*iri*	—	—	—	—	+	—	—	+	2		rom.	+
15.	-*ori*$_1$	+	—	—	—	+	+	—	+	9		rom.	+
16.	-*ora*$_1$	+	+	—	—	+	+	—	+	9		rom.	+
17.	-*uri*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	+	5		rom.	+
18.	-*ura*$_1$	+	+	—	—	+	—	—	+	13	81	rom. + moşt.	+
19.	-*ăza*	—	—	—	—	+	—	—	—	3		?	+
20.	-*eza*	+*	—	—	—	+	—	—	—	5		rom.	+
21.	-*ezi*	+	—	—	—	+*	—	—	—	2		<magh. + rom. (?)	+
22.	-*ozi*	+	—	—	—	—	—	—	—	1	11	<magh. + rom. (?)	+
23.	-*ca*	—	—	—	—	—	—	—	+	1		moşt.	—
24.	-*eca*	+	+	—	—	+	—	—	—	6		moşt.	—
25.	-*ica*	—	+	—	—	+	—	—	+	3		rom.	+
26.	-*oca*$_1$	+	—	—	—	—	—	—	—	1		rom.	+
27.	-*uca*	—	—	—	—	—	—	—	+	2	13	rom.	+
28.	-*ci*	—	—	+	—	+	—	—	—	2		rom.	+
29.	-*ăci*	+	—	—	—	+	—	—	+	11		rom.	+
30.	-*ici*	+	+	—	—	+	—	—	—	10		rom.	+
31.	-*oci*	—	—	—	—	+	—	—	+	10		rom.	+
32.	-*uci*	—	—	—	—	+	—	—	—	3	36	rom.	+
33.	-*ega*	+	—	—	—	+	—	—	—	2		moşt.	+
34.	-*iga*	+	—	—	—	+	—	—	—	2	4	rom.	+
35.	-*fia*	+	—	—	—	—	—	—	—	1		<lat.-rom.	×
36.	-*efia*	—	+	—	—	—	—	—	—	2		<lat.-rom.	×
37.	-*ifia*	+	+	—	—	—	—	—	—	8	11	<lat.-rom.	+
38.	-*fica*	+	—	—	—	—	—	—	—	4		<lat.-rom.	×
39.	-*efica*	—	+	—	—	—	—	—	—	2		<lat.-rom.	+
40.	-*ifica*	+	+	+	+	—	—	—	—	53	59	<lat.-rom.	×
41.	-*ia*	+	+	—	—	—	+	—	+	13		moşt. + rom. < lat.-rom.	+
42.	-*ina*$_3$	+	—	—	—	—	—	—	—	3		rom. <lat.-rom.	—
43.	-*isi*	+	+	—	—	+	—	—	+	76		<ngr.	+
44.	-*efsi*	+	—	—	—	—	—	—	—	1		<ngr.	—
45.	-*ipsi*	+	+	—	—	+	—	—	—	4		<ngr.	—
46.	-*osi*	+	—	—	—	+	—	—	+	14	95	<ngr.	+
47.	-*iza*	+	+	—	—	+	+	—	—	517+		<lat.-rom.	+
48.	-*isa*$_2$	+	—	—	—	+*	—	—	—	2	519	rom. <fr.	—
49.	-*li*	+	—	—	—	+*	—	—	+	9		<magh.	+
50.	-*ăli*	+	+	—	—	+	—	—	+	71		rom. + <magh.	+
51.	-*ăla*$_1$	—	—	—	—	—	—	—	—	1		?	+
52.	-*eli*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	—	8		rom. + <magh.	+
53.	-*ili*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	+	7		rom.	+
54.	-*ila*	+	—	—	—	—	—	—	—	1		rom.	+
55.	-*oli*	+	—	—	—	+	—	—	+	12		<magh.	+
56.	-*ola*$_1$	—	—	—	—	—	—	—	—	1		rom.	+
57.	-*uli*	+	—	—	—	+	—	—	+	21		rom. + <magh.	+
58.	-*ula*$_1$	+	—	—	—	+	—	—	—	2	133	?	+

1 Nr. crt.	2 Sufixul	Clasele bazelor								11 Nr. derivate analizabile	12 Total derivate serie	13 Originea	14 Prod.
		3 Subst.	4 Adj.	5 Pron.	6 Num.	7 Verb.	8 Adv.	9 Prep.	10 Interj.				
59.	*-ni*	+	–	–	–	–	–	–	+	20		<sl.	+
60.	*-ăni*	+	+	–	–	+	–	–	+	84		rom.	+
61.	*-ăna*	–	–	–	–	+	–	–	+	5		moșt.+rom.	+
62.	*-eni*$_1$	+	–	–	–	+	–	–	+	5		rom.+<sl.	+
63.	*-ini*$_1$	+	+	–	–	+	–	–	+	7		rom.	+
64.	*-ina*$_1$	+	+	–	–	+	–	–	–	4		moșt. + rom.	+
65.	*-îni*	+*	–	–	–	+*	–	–	+	10		rom.	+
66.	*-îna*	–	–	–	–	–	–	–	+	2		?	+
67.	*-oni*$_1$	+	+	–	–	+	–	–	+	16		rom.	+
68.	*-ona*$_1$	+	–	–	–	–	–	–	+	3		rom.	+
69.	*-uni*	–	+	–	–	–	–	–	+	8		rom.	+
70.	*-una*$_1$	–	+	–	–	–	–	–	+	7	171	?	+
71.	*-ona*$_3$	+	–	–	–	+*	–	–	–	3		rom. <lat.-rom.	+
72.	*-iona*	+	–	–	–	–	–	–	–	1	4	rom. <lat.-rom.	–
73.	*-și*	+*	–	–	–	+*	–	–	+	2		rom.	+
74.	*-ășa*	+	–	–	–	–	–	–	–	1		rom.	+
75.	*-ăși*	+	–	–	–	–	+	–	–	2		rom.	+
76.	*-eșa*	+	–	–	–	–	–	–	–	2		rom.	+
77.	*-ișa*	+	–	–	–	–	–	–	–	2		rom.	+
78.	*-oșa*$_1$	+	+	–	–	+	+	–	–	13		rom.	+
79.	*-oși*	+	+	–	–	+	–	–	–	9		rom.	+
80.	*-uși*	+	–	–	–	+	–	–	–	2	33	rom.	+
81	*-ta*	–	–	–	–	+	–	–	+	2		moșt.	–
82.	*-ăta*	–	+*	–	–	+	–	–	–	2		rom.	–
83.	*-eta*	–	+*	–	–	+	–	–	–	2		moșt.	–
84.	*-ita*	–	–	–	–	+	–	–	+	3		moșt.+<lat.-rom. +rom.	–
85.	*-ota*$_1$	–	+*	–	–	–	–	–	–	1	10	rom.	–
86.	*-ti*	–	–	–	–	–	–	–	+	1		<sl.	–
87.	*-ăti*$_1$	+	–	–	–	–	–	–	+	2		<sl.	+
88.	*-eti*	–	–	–	–	–	–	–	+	1		rom.	+
89.	*-oti*	+	–	–	+	+	+	–	+	26	30	<sl.+ rom.	+
90.	*-ți*	+*	–	–	–	+*	–	–	–	1		rom.	+
91.	*-ăți*	+	+	–	–	–	–	–	+	7		rom.	+
92.	*-ăța*	+	+	–	–	–	–	–	–	2		rom.	+
93.	*-eți*	–	+	–	–	–	–	–	–	1		rom.	+
94.	*-iți*	+	–	–	–	–	–	–	–	1		rom.	+
95.	*-îți*$_1$	–	–	–	–	–	–	–	+	1		rom.	+
96.	*-uți*	–	–	–	–	–	–	–	+	1	14	rom.	+
97.	*-ua*	+	–	–	–	–	–	–	–	9		rom.<lat.-rom.	+
98.	*-ui*	+	+	–	+	+	+	–	+	575		<sl.	+
99.	*-ula*$_2$	+	–	–	–	–	–	–	–	2		rom.<lat.-rom.	–
derivate	imed. I (*-a*)	+	+	–	–	–	+	–	+	1178+		moșt.	+
	IV (*-i*, *-î*)	+	+	+	–	–	+	+	+	1395+ (1370+25)		moșt.	+

* Tabelul conține sufixele reale simple (cu excluderea sufixelor virtuale și a variantelor).

Semnul * marchează bazele ambigue : subst./vb., adj./vb.

Formațiile ambigue în privința inițialei sufixului (formații la care dubla analiză are drept rezultat exclusiv sufixe, firește, din aceeași serie) sînt numărate, prin convenție, întotdeauna la sufixul cu inițială vocalică. De ex. : *mormoni* : *mor-mor* + *-ni*/*-oni*$_1$, la *-oni*$_1$.

Coloana a 11-a : semnul + după numărul derivatelor marchează categoriile deschise.

Coloana a 14-a : semnele + și – notează prezența, respectiv, absența unor formații pe teren românesc ; semnul × indică productivitatea limitată la semicalcuri sau adaptări.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALEXI	Theochar Alexi, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. Zweite verbesserte und vervollständigte Auflage. Verlag von H. Zeidner, Kronstadt (Brasso), 1906.
ARVINTE, T.	V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în SCȘ (Iași) VIII, 1957, fasc. I, p. 1–185.
AVRAM, S.	A. Avram, *Cercetări asupra sonorității în limba română*. Editura Academiei, București, 1961.
BARCIANU	Sab. Pop-Barcianu, *Vocabulari roman-nemțesc* ... Tiparul și editura lui Teodoru Steinhausen, Sibii, 1868.
BL	*Bulletin linguistique*. Faculté des lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti. București — Paris — Copenhague. Vol. I — XVI, 1933—1948.
BPh	*Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide”*. Universitatea din Iași. Director Iorgu Iordan. Iași, vol. I — XII, 1934—1945.
BRÂNCUȘ, M.V.	Grigore Brâncuș, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*. Universitatea din București, București, 1976.
BRUNOT, H.	Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française des origines à 1900*. Vol. I, Paris, 1905.
BSLP	*Bulletin de la Société de linguistique de Paris*, Paris, 1869 ș.u.
CADE	I.-Aurel Candrea — Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea; partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu, Editura Cartea Românescă, București [1926—1931].
CANDREA, C.G.R.	I.-A. Candrea, *Cours complet de grammaire roumaine*,. III$^{\text{ème}}$ édition, Bucarest, [f.d.].
CARABULEA, I.	Elena Carabulea, *Interfixul [vocală +] -l- în derivarea nonverbală din limba română*, în SMFC VI 117—135.
CDDE	I.-Aurel Candrea — Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A — Putea)*. Socec, București, 1907—1914.
CIAUȘANU, GL.	G. F. Ciaușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vîlcea*, Imprim. Națională, București, 1931.
CILL I—III	*Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*. Vol. I 1956, vol. II 1958, vol. III 1962. București.
CIORANESCU	Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*. Biblioteca Filológica, Universidad de La Laguna, 1958—1961.
COD. VOR.	Ion al lui G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, cu un vocabulariu și studiu asupra lui, de ..., Cernăuți, 1885.
COHUȚ — VULPE, P. F.	Cornelia Cohuț — Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”. I. Texte. Sintaxă*. Editura Academiei, București, 1973.
COSTINESCU	Ion Costinescu, *Vocabular româno-frances*. București, 1870.
COTEANU, L.R.C.^{1}	I. Coteanu, A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană*. Vol. II, *Vocabularul*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975.
COTEANU, L.R.C.^{2}	Ion Coteanu, Narcisa Forăscu, Angela Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană. Vocabularul*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985.

CUV. BĂTR. I — III	B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*. Tom. I: *Limba română vorbită între 1550—1600*. Studiu paleografico-linguistic de ... Cu observații filologice de Hugo Schuchard, 1878. Tom. II: *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, 1879. Tom. III: *Istoria limbei române*. Partea I: *Principie de linguistica*, 1881, București.
CV	*Cum vorbim*. Revistă pentru studiul și explicarea limbii. București. Anul I — IV, 1949—1952.
DA	*Dicționarul limbii române*. Tomul I, partea I: *A — B*. Socec și Sfetea, 1913; tomul I, partea II: *C*. Tipografia ziarului „Universul”, 1940; tomul I, partea III, fasc. I: *D — DE*. „Universul”, 1949; tomul II, partea I: *F — I*. Imprimeria Națională, 1934; tomul II, partea II, fasc. I: *J — LACUSTRU*. „Universul”, 1937; tomul II, partea II, fasc. II — III: *LADĂ — LOJNIȚĂ*. „Universul”, 1940, 1948, București.
DA ms.	*Dicționarul limbii române* (DA), aflat sub formă de manuscris la Institutul de Lingvistică din București.
DAUZAT — DUBOIS — MITTERAND	Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*. Librairie Larousse, Paris, 1964.
DCR	*Dicționar de cuvinte recente*, Editura Albatros, București, 1982.
DERS	*Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374—1600*. Redactor responsabil: Gh. Bolocan. Editura Academiei, București, 1981.
DEX	*Dicționarul explicativ al limbii române*. Editura Academiei, București, 1975; *Supliment*, 1988.
DHLR I — II	Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome premier: *Les origines*, 1901; tome II: *Le seizième siècle*, 1938. Ernest Leroux, Paris.
DI	*Dicționar invers*. Institutul de Lingvistică din București, Editura Academiei, [București], 1957.
DÎLR	Gheorghe Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421 — 1760)*, ms.
DLR	*Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă, Editura Academiei, București. Tomul VI, Litera *M*, 1965—1968. Tomul VII, partea I, Litera *N*, 1971. Tomul VII, partea a II-a, Litera *O*, 1969. Tomul VIII, partea 1, Litera *P*: *P — PĂZUI*, 1972. Tomul VIII, partea a 2-a, Litera *P*: *PE — PÎNAR*, 1974. Tomul VIII, partea a 3-a, Litera *P*: *PÎNĂ*^{1} *— POGRIBANIE*, 1977. Tomul VIII, partea a 4-a, Litera *P*: *POGRIBANIE — PRESIMȚIRE*, 1980. Tomul VIII, partea a 5-a, Litera *P*: *PRESIN — PUZZOLANĂ*, 1984. Tomul IX, Litera *R*, 1975. Tomul X, partea 1, Litera *S*: *S — SCLABUC*, 1986. Tomul X, partea a 2-a, Litera *S*: *SCLADĂ-SEMÎNȚĂRIE*, 1987. Tomul XI, partea 1, Litera *Ș*, 1978. Tomul XI, partea a 2-a, Litera *T*: *T — TOCĂLIȚĂ*, 1982. Tomul XI, partea a 3-a, Litera *T*: *TOCĂNA — TWIST*, 1983.
DLRC	*Dicționarul limbii române literare contemporane*. Vol. I — IV. Editura Academiei, [București], 1955—1957.
DM	*Dicționarul limbii române moderne*. Editura Academiei, [București,] 1958.
DN^2	Florin Marcu — Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ediția a II-a, Editura Științifică, București, 1966.
DN^3	Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ediția a III-a, Editura Academiei, București, 1978.
DOOM	*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, [București], 1982.
DR	*Dacoromania*. Buletinul „Muzeului Limbii Române” condus de Sextil Pușcariu. Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj. Anul I — XI, 1920 — 1948.

DUBOIS, D.S.	Jean Dubois, *Etude sur la dérivation suffixale en français moderne et contemporain*. Librairie Larousse, Paris, 1962.
ERNOUT — MEILLET	A. Ernout et A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, 4$^{\text{ième}}$ éd., Paris, 1959.
FC I — II	*Formarea cuvintelor în limba română*. Volumul I: *Compunerea*, de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, 1970. Volumul al II-lea: *Prefixele*, de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficșinescu, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, 1978, Editura Academiei, [București].
FD	*Fonetică și dialectologie*, București. Vol. I — IX, 1958—1975.
FISCHER, F. C.	I. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, în SCL V, 1954, nr. 3—4, p. 293—307.
FISCHER, L. D.	I. Fischer, *Latina dunăreană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
GÁLDI, M.	Gáldi Ladislas, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.
GL. OLT.	*Glosar dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu .... Editura Academiei, București, 1967.
GLOS. REG.	V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*, Editura Academiei, [București, 1961].
GRAM. ROM.^{1} I	*Gramatica limbii române*. Vol. I. Editura Academiei, [București], 1954.
GRAM. ROM.^{2} I	*Gramatica limbii române*. Vol. I. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei, București, 1966.
GRAUR, E.	Al. Graur, *Etimologii românești*. Editura Academiei, [București], 1963.
GRAUR, M.T.O.	Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, Editura Științifică, București, 1974.
GRAUR, S.L.G.	Acad. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*. Editura Academiei, [București], 1955.
GRAUR, T.	Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*. Editura Științifică, București, 1968.
GREVISSE	Maurice Grevisse, *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui*. Neuvième édition revue. Gembloux — Paris, 1969.
GUȚU ROMALO, C.G.	Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală*, Editura Științifică, București, 1972.
HEM	B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Tom. I și II 1887; tom. III 1893. Stabilimentul grafic Socec și Teclu, București.
HRISTEA, D. P.	Th. Hristea, *Derivarea postlocuțională în stilul publicistic*, în ROM. LIT., nr. 38, 16 sept. 1976, p. 8, col. 4.
HRISTEA, E.	Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*. Editura Științifică, București, 1968.
ILR I — II	*Istoria limbii române*. Volumul I: *Limba latină*, 1965; volumul II, 1969. Editura Academiei, București.
IORDAN, LRA	Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*. [Ed. a II-a] Editura Socec & Co., București, [1947].
IORDAN, LRC	Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*. Editura Ministerului Învățămîntului, [București], 1956.
IORDAN, S.R.R.	Iorgu Iordan, *Sufixe românești de origine recentă*, în BPh VI, 1939, p. 48, 51—55.
IORDAN, V.R.N.	Iorgu Iordan, *Verbe românești nouă*, în BPh IX, 1942, p. 28—31, 33—37, 49—55.
IORDAN, ROBU, L.R.C.	Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
JAHRESBERICHT	Gustav Weigand, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig*. Leipzig, Johann Ambrosius Barth. Vol. I — XXIX, 1894—1921.
LEX. REG. I — II	*Lexic regional* I. Societatea de Științe Istorice și Filologice. Editura Academiei, 1960; II. Editura Științifică, București, 1967.

LL	*Limbă şi literatură.* Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice Bucureşti, vol. I, 1955 ş.u.
LOMBARD, V.	Alf Lombard, *Le verbe roumain,* vol. I — II, C.W.K. Gleerup, Lund, 1954—1955.
LR	*Limba română.* Academia Republicii Socialiste România. Editura Academiei. Bucureşti. Anul I, 1952 ş.u.
LTR²	*Lexiconul tehnic român.* I — XVIII. Elaborare nouă. Editura Tehnică. Bucureşti, 1957—1966.
MAG. IST. I — V	*Magazin istoric pentru Dacia.* Subt redacţia lui A. Treb. Laurian şi Nicol. Bălcescu. Tom. I — V. Colegiul Naţional, Bucureşti, 1845—1847.
MALKIEL, G.	Yakov Malkiel, *Genetic Analysis of Word Formation,* în *Current Trends in Linguistics,* edited by Thomas A. Sebeok, vol. III Theoretical Foundations, Haga — Paris, 1966, p. 305—364.
MARCHAND, E. W.	Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach.* Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1960.
MARIN, V. A.	Georgeta Marin, *Verbe derivate de la formule de adresare, de urare, înjurături etc.,* în SMFC IV 209—216.
MARIN, V. O.	Georgeta Marin, *Verbe derivate de la interjecţii onomatopeice,* în SMFC IV 217—234.
MAT. DIAL. I	*Materiale şi cercetări dialectale.* I [Bucureşti], 1960.
MAT. FOLK. I—II	*Materialuri folkloristice,* Volumul I (*Poesia poporană,* partea I—II)—II. Tipografia Corpului Didactic, Bucureşti, 1900.
MEYER-LÜBKE, G. II	W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes.* Traduction française par Auguste Doutrepont et Georges Doutrepont. Tome deuxième : *Morphologie.* H. Welter, éditeur, Paris, 1895.
MEYER-LÜBKE/PIEL, G. F.	*Historische Grammatik der französischen Sprache* von W. Meyer-Lübke, zweiter Teil, *Wortbildungslehre.* Zweite, durchgesehene und ergänzte Auflage von J.M. Piel, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1966.
MIGNOT, V. D. L.	Xavier Mignot, *Les verbes dénominatifs latins.* Paris, Librairie C. Klincksieck, 1969.
NEGULICI	I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite pînă acum în limba română, şi toate cele ce sînt a se mai primi d-acum înainte, şi mai ales în ştiinţe.* Tipografia Colegiului, Bucureşti, 1848.
PASCU, S.	Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti,* Ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1916.
PAŞCA, GL.	Ştefan Paşca, *Glosar dialectal,* alcătuit după material lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni. (Academia Română. Memoriile Secţiunii Literare. Seria III. Tom. IV. Mem. 3.) Cultura Naţională, Bucureşti, 1928.
PHILIPPIDE, P.	Alexandru Philippide, *Istoria limbii române.* Volumul I : *Principii de istoria limbii.* Iaşi, Tipografia Naţională, 1894.
PONTBRIANT	Raoul de Pontbriant, *Dicţionar româno-frances.* Bucureşti—Göttingen—Paris, 1862.
PROTOPOPESCU	Emmanuel Protopopescu Pake, *Nou dicţionar portativ.* Bucureşti, 1870.
PURDELA, D. I.	Maria-Luiza Purdela, *Derivarea verbală imediată (nemijlocită),* în SCL XXI, 1970, nr. 1, p. 9—25.
PUŞCARIU	Dr. Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.* I : *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen.* C. Winter, Heidelberg, 1905.
PUŞCARIU, L. R. I—II	Sextil Puşcariu, *Limba română,* vol. I : *Privire generală,* Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1940 ; vol. II : *Rostirea,* Editura Academiei, 1959, Bucureşti.
PUŞCARIU, O.	Sextil Puşcariu, *Despre onomatopee în limba română,* în DR I, 1920—1921, p. 75—108.
PUŞCARIU—NAUM	Sextil Puşcariu şi Teodor A. Naum, *Îndreptar şi vocabular ortografic,* Ediţia a cincea, Editura „Cartea Românească", Bucureşti, 1946.
REINHEIMER-RÎPEANU,D.P.	Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *Les dérivés parasynthétiques dans les langues romanes, Roumain, Italien, Français, Espagnol,* Mouton, The Hague, Paris, 1974.
ROBERT	Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française (Petit Robert).* Société du Nouveau Littré, [Paris], 1967.
ROM. LIT.	*România literară.* Săptămînal de literatură şi artă, [Bucureşti], 1968 ş.u.
ROSETTI, ILR	Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea,* Editura pentru Literatură, [Bucureşti], 1968.
RRL	*Revue roumaine de linguistique.* Bucarest, Tome I, 1956 ş.u.
SARAMANDU, T.	Manuela Saramandu, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780—1850,* (Tipografia Universităţii Bucureşti), Bucureşti, 1986.
SCHUFFERT, V.	Kurt Schuffert, *Die Verbalsuffixen im Dakorumänischen,* în JAHRESBERICHT XIX—XX, 1913, p. 145—205.
SCL	*Studii şi cercetări lingvistice.* Academia Republicii Socialiste România, Editura Academiei, Bucureşti. Anul I, 1950 ş.u.
SCRIBAN	August Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti.* ***(Etimologii,*** *înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme.)* Ediţiunea întîia. Institutul de Arte Grafice „Presa bună", Iaşi, 1939.
SCŞ (Iaşi)	*Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie.* Academia R.S.R. Filiala Iaşi. Anul I, 1950 ş.u.
SG I—III	*Studii de gramatică.* Vol. I 1956 ; vol. al II-lea 1957 ; vol. al III-lea 1961. Editura Academiei, [Bucureşti].
SIMIAN-GUŢULESCU, E. F.	Eugenia Simian-Guţulescu, *Elementul de formare* **-i-** *în limba română,* LL 25, 1970, p. 97—101.
SMFC I-VI	*Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română.* Vol. I 1959 ; vol. al II-lea 1961 ; vol. al III-lea 1962 ; vol. al IV-lea 1967 ; vol. al V-lea 1969 ; vol. al VI-lea 1972. Editura Academiei, [Bucureşti].
StCl	*Studii clasice.* Editura Academiei, Bucureşti, 1959 ş.u.
ŞEZ.	*Şezătoarea.* Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Director Artur Gorovei. Fălticeni. An. I—XXXVII,1892—1929.
ŞTEFĂNESCU, ŢUGULEA, V.N.A.	Zizi Ştefănescu-Goangă şi Tatiana Ţugulea, *Verbe derivate de la nume de agent,* în SMFC IV, p. 195—207.
TAMÁS	Layos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
TDRG	Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch (Dicţionar român-german).* Vol. I 1903 ; vol. II 1911 ; vol. III 1924. Staatsdruckerei (Imprimeria Statului), Bucureşti.
TEAHA, C. N.	Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crişului Negru.* Editura Academiei, [Bucureşti], 1961.
TODORAN, T.	Romulus Todoran, *Contribuţii la studiul terminologiei juridico-administrative româneşti din Transilvania de la începutul secolului al XIX-lea,* în CILL, II, 1962, p. 103—136.
TUDOSE, D.	Claudia Tudose, *Derivarea cu sufixe în româna populară,* Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1978.
UDRESCU, GL.	D. Udrescu, *Glosar regional Argeş.* Editura Academiei, Bucureşti, 1967.
URSU, T.	N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti.* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1962.
D. URSU, Î.M.V.	Despina Ursu, *Încadrarea morfologică a verbelor neologice în limba română din perioada 1760—1860,* în LR XIV, 1965, nr. 3, p. 372—377.
VÄÄNÄNEN, L. V.	Veikko Väänänen, *Introduction au latin vulgaire,* II^ème^ éd., C. Klincksiek, Paris, 1967.
VASILIU, R. S.	Laura Vasiliu, *Aspecte ale relevanţei semantice într-o descriere sistematică a derivării (cu aplicare la sufixul românesc* **-ar**), în SCL XXIV, 1973, nr. 3, p. 255—262.
VASILIU, S.D.S.	Laura Vasiliu, *Observaţii semantice asupra „derivatelor" fără sufixe,* în SCL XXXV, 1984, nr. 6, p. 495—504.
VASILIU, S. F.	Laura Vasiliu, *Structura formală a sufixelor verbale româneşti,* în SMFC VI, 107—116.

VASILIU, S.S.V.	Laura Vasiliu, *Observații asupra semanticii sufixelor verbale*, în SCL XXIV, 1973, nr. 5, p. 647—652.
VASILIU, S. V.	Laura Vasiliu, *Sufixul verbal* **-ui** *și compusele lui*, în SMFC IV 113—142.
VASILIU, S.V.N.	Laura Vasiliu, *Sufixele verbale românești noi (***-isi, -iza, -ifica, -ona***)*, în SMFC III 99—117.
VICIU, GL.	Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*, Carol Göbl, București, 1906.
VR	*Viața românească*. Revistă lunară de literatură a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, București, 1952 ș.u.
ZANNE, P. I—X	Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I—X. [București], Editura Librăriei Socec, 1895—1912.

INDICE[1]

A

AFIXE ȘI ELEMENTE DE COMPUNERE[2]

-a 7, 24, 25, 26, -a adv. 12, -aciza 23, 74, 75, -a/entiza 75, -agi **27—29**, -ai 27, **29—37**, -ala 23, 34, 27, **130—131**, 144, 146, -ală 12, -ali 27, **81—88**, -alisi 23, **69—73**, -aliza 9, 23, 75, -alui **123—127**, 144, 162, -andru 8, 11, -anisi 23, **69—73**, 145, -ant 7, 11, -antrop 11, antropo- 11, -ar 9, -are 11, -arhisi 23, **69—73**, -ari 23, 24, 26, 27, **37—44**, 144, 145, -arisarisi 19, 23, **69—73**, -arisi 18, 19, 20, 24, **69—73**, 145, 162, 163, -ariza 75, -asc 9, -asi 66, 67, -asm(ă) 9, -ast 9, -at 7, 11, -atisi **69—73**, 145, 162, -atiza 75, -atlon 11, -ație 9, -aza 9, -ază 10, -ă 12, -ăcăi$_1$ 24, **35—37**, 144, 162, -ăcăi$_2$ **35—37**, -ăci 15, 24, 27, 28, **49—54**, 144, 151, 152, 153, 154, 155, 165, -ăgi 23, 24, 26, **27—29**, 52, 54, 144, 148, 149, 161, 164, -ăi$_1$ **16**, 23, 24, 26, **29—37**, 119, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 160, 161, 162, 163, 164, -ăi$_2$ **29—37**, -ăia **29—37**, 147, 148, 164, -ăla$_1$ 26, 37, **81—88**, 144, 147, 165, -ăla$_2$ 37, -ălăi **144**, -ălălăi **35—37**, -ăli 24, 26, 37, 41, **81—88**, 107, 124, 144, 148, 152, 153, 154, 161, 162, 163, 165, -ălogi 9, 20, 21, 23, 29, 144, -ălui 24, **123—127**, 144, 162, 163, -ăna 8, 21, 22, 24, 37, 46, **88—97**, 144, 147, 148, 161, 166, -ănăi 23, **35—37**, 144, -ăni 8, 22, 24, 34, **88—97**, 144, 148, 152, 153, 155, 160, 161, 162, 166, -ănog 10, -ănoșa 20, 21, 23, **108**, -ănoși 23, **108**, -ăra 24, 26, **37—44**, 144, 147, 148, 161, 162, 164, -ări 21, 22, 24, 26, **37—44**, 144, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 161, 162, 164, -ărui 123, **127—128**, 145, 162, -ășa 21, 26, 44, **103—108**, 144, 148, 166, -ăși 18, 20, 26, **103—108**, 144, 152, 166, -ăt 12, -ăta 21, 22, 44, **108—111**, 144, 148, 161, 166, -ătăci 23, 24, **53—54**, -ătăi 18, 23, **35—37**, -ătări 23, **43—44**, -ătăța 23, **117**, -ătăți 23, 24, 54, **117**, 145, -ăti$_1$ 22, 44, 108, **111—114**, 144, 148, 152, 154, 161, **166**, -ăti$_2$ 21, 44, **108—111**, -ătoci 23, **53—54**, 145, -ător 9, -ători 24, **43—44**, 145, 162, -ătoșa **20, 21**, 23, **108**, -ătoși 23, **108**, -ătui 18, 20, 123, **128—129**, 151, -ături 19, 23, **43—44**, -ăța 44, **114—117**, 144, 147, 148, 167, -ăți 24, 41, 44, **114—117**, 144, 167, -ăza 15, 24, 26, **44—46**, 144, 147, 148, 149, 150, 164, -ăzui 123, **129**, 145, 162, -bil 11, -biliza 75, -ca 24, **46—49**, 144, 145, 148, 149, 164, -căi$_1$ 24, 30, **35—37**, 144, 162, 163, -căi$_2$ **35—37**, -căni **97**, -cări **24**, -ci 23, 24, 28, 46, 47, 48, **49—54**, 144, 145, 148, 150, 161, 162, 165, -cîi$_1$ **35—37**, 144, -cîi$_2$ **35—37**, -ea 12, -ebru 9, -ec 12, -eca 8, 24, 26, **46—49**, 54, 144, 148, 152, 154, 164, -ecăi **35—37**, 144, 162, -eci$_1$ 23, **49—54**, 144, -eci$_2$ **49—54**, -efia 54, **55—60**, 145, 165, -efica 54, **55—60**, 145, 165, -efsi 54, **63—73**, 145, 165, -ega 24, 26, 48, **54—55**, 144, 148, 149, 151, 152, 153, 165, -egări 23, **43—44**, -ei 24, **29—37**, 55, -ela 20, 23, 26, 55, **81—88**, 144, 161, -ele(-ea) 11, electro- 6, -eli$_1$ 19, 20, 24, 26, 41, 55, **81—88**, 107, 144, 148, 161, 165, -eli$_2$ 55, **81—88**, -elogi 20, 21, 23, 29, 144, -elui$_1$ 19, 24, **123—127**, 144, 151, 162, -elui$_2$ **123—127**, -emeză 11, -ena$_1$ 22, 23, 46, 55, **88—97**, 144, 161, -ena$_2$ 55, **88—97**, -eni$_1$ 22, 24, 55, **88—97**, 144, 148, 161, 162, 166, -eni$_2$ 55, **88—97**, -eni$_3$ 55, **88—97**, -eniza 75, -enog 10, -ent 7, -epsi 55, **63—73**, -era 9, 24, 26, **37—44**, 55, 144, 148, 161, 164, -eri$_1$ 21, 24, 26, **37—44**, 55, 144, 161, 164, -eri$_2$ 26, **37—44**, 55, -erisi **69—73**, 145, 162, -esc 9, -esi 55, **63—73**, -est 9, -eșa 21, 26, 55, **103—108**, 144, 162, 166, -eși 23, 24, 26, 55, **103—108**, 144, -eta 22, 55, **108—111**, 144, 148, 166, -eti 22, 55, 108, **111—114**, 144, 148, 161, 166, -etisi **69—73**, 145, 162, -etor 9, -etori 23, **43—44**, 145, -eț 12, -eți 41, 55, **114—117**, 144, 167, -evsi 55, **63—73**, -eza 23, 24, **44—46**, 55, 144, 148, 150, 152, 161, 164, -ezi **44—46**, 55, 144, 148, 150, 161, 164, -fia 24, **55—60**, 145, 148, 149, 150, 154, 161, 165, -fic 11, -fica 11, 24, **55—60**, 145, 148, 150, 154, 157, 161, 165, -fil 11, filo- 11, -gi 23, 24, 26, **27—29**, 48, 60, 144, 145, -gisi 23, **69—73**, -i 7, 24, 25, 26, -ia 17, 24, **60—62**, 147, 148, 150, 151, 153, 161, 165, -(i)aniza 75, -ica s. 10, -ica **46—49**, 62, 144, 148, 161, 164, -ică 10, 11, -icăi **35—37**, 144, 151, 162, -icăia 23, **35—37**, -icăra **43—44**, -icări **43—44**, -ici 15, 24, **49—54**, 62, 144, 151, 153, 154, 155, 163, 165, -iciza 75, -icula **131**, 162, -id 11, -ieriza 75, -ifia **55—60**, 62, 145, 151, 165, -ifica 24, **55—60**, 62, 77, 145, **151**, 152, 153, 159, 160, 163, 165, -ifsi 62, **63—73**, -iga 24, 52, **54—55**, 62, 144, 148, 161,

---

[1] Indicele cuprinde numai formanții și cuvintele românești.

[2] Diferitele variante și compuse ale unui afix sînt înregistrate separat. Sufixele (omonime) citate în corpul lucrării, după diverși cercetători, fără indice numeric sau altfel segmentate au fost încadrate în indice la sufixul care le corespunde în interpretarea noastră. Cifrele aldine indică paginile la care se găsește monografia sufixului respectiv. La sufixele omonime cele date fără specificarea clasei morfologice sînt verbale.

165, -igi 24, **27—29**, 62, 144, 146, 164, -ii$_1$ 24, **29—37**, 62, 145, 164, -ii$_2$ **29—37**, 62, -ila 62, **81—88**, 144, 148, 161, 165, -ilen 9, -ili$_1$ 41, 62, **81—88**, 107, 144, 148, 161, 165, -ili$_2$ 62, **81—88**, -ilui 125, -im 9, -imisi 23, **69—73**, -ina$_1$ 22, 46, 62, **88—97**, 144, 148, 154, 161, 166, -ina$_2$ 62, **88—97**, -ina$_3$ 24, **62—63**, 89, 147, 148, 149, 150, 151, 161, 162, 165, -ind 7, -ini$_1$ 22, 24, 63, **88—97**, 144, 148, 161, 166, -ini$_2$ 63, **88—97**, -iniza 75, -inţa 20, 21, 23, -iona 19,60, 63, **97—102**, 166, -iora **43—44**, -iori **43—44**, -iorî **43—44**, -iotiza 75, -ipsi 24, **63—73**, 145, 165, -ira 26, **37—44**, 63, -iri **37—44**, 63, 144, 146, 161, 164, -irisi **69—73**, 145, 162, -irui 17, 123, **127—128**, 145, -isa$_1$ **63—73**, -isa$_2$ 63, 64, 67, **73—80**, 145, 147, 148, 161, 165, -isa$_3$ 63, **73—80**, 162, -isarisi 19, -isi 7, 23, 24, **63—73**, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 161, 162, 163, 165, -isim 7, 11, -ism 10, 75, 78, -ist 75, 78, -işa 73, **103—108**, 144, 151, 153, 166, -işi 20, 21, 23, 74, **103—108**, 144, -ita 18, 20, 22, 24, 73, **108—111**, 144, 151, 161, 166, -itor 9, -iţa 23, 73, **114—117**, 144, -iţă 8, -iţi 41, 73, **114—117**, 144, 167, -iţie 9, -iviza 75, -ivsi **63—73**, -iza 8, 17, 21, 23, 24, 26, 60, 64, 67, **73—80**, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 165, -izi **63—73**, 80, -î 12, 24, 26, -îcăi 23, **35—37**, 144, -îcîi **35—37**, 144, 162, -îi$_1$ 24, **29—37**, 80, 145, 146, 162, 164, -îi$_2$ **29—37**, 80, -îli 80, **81—88**, în- 47, 106, 117, -îna 22, 80, **88—97**, 144, 148, 161, 166, -înd 7, -îni 22, 24, 33, 80, **88—97**, 144, 148, 161, 166, -îtor 9, -îţi$_1$ 80, **114—117**, 144, 152, 153, 167, -îţi$_2$ 80, **114—117**, -ladisi 24, **69—73**, 162, -lăi **35—37**, 144, 162, -lăni **97**, -li 19, 20, 22, 24, 26, **81—88**, 107, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 152, 161, 165, -logie 11, -lui 24, 88, **123—127**, 144, 162, 163, -mente 10, 11, -na 22, 23, 46, **88—97**, 144, 161, -năi 24, **35—37**, 144, -ni 22, 24, 33, 36, **88—97**, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 161, 166, -nîi **35—37**, -nici 9, 23, -nisi **69—73**, 145, 162, -oc 54, -oca$_1$ 24, 29, **46—49**, 52, 97, 144, 147, 161, 164, -oca$_2$ 46, **49—54**, 97, -ocăi **35—37**, 144, 162, -oci 24, 28, 46, 47, **49—54**, 97, 144, 154, 165, -oga 23, 24, 29, 52, **54—55**, 97, 144, -ogi$_1$ 21, 24, **27—29**, 97, 144, 154, 164, -ogi$_2$ **54—55**, 97, -oi$_1$ 24, **29—37**, 97, 118, 119, 145, 162, 164, -oi$_2$ 29, 97, **118—129**, -oic 11, -ol 11, -ola$_1$ **81—88**, 97, 130, 144, 148, 161, 165, -ola$_2$ 23, 97, **130—131**, 144, 146, -oli 24, **81—88**, 97, 144, 148, 161, 165, -(o)log 11, -olui 125, -(o)man 11, -omăni **97**, 162, -ona$_1$ 22, 36, **88—97**, 144, 148, 166, -ona$_2$ **88—97**, 161, -ona$_3$ 19, 20, 24, 89, **97—102**, 147, 148, 149, 151, 155, 161, 162, 163, 166, -onaliza 75, -oni$_1$ 22, 24, **88—97**, 102, 144, 148, 153, 154, 161, 166, -oni$_2$ **88—97**, 102, -onosi 69, -ora$_1$ 22, 24, **37—44**, 102, 144, 148, 161, 162, 164, -ora$_2$ **37—44**, 102, -orăi **35—37**, 162, -oreşa 21, **108**, 162, -ori$_1$ 22, 24, **37—44**, 102, 144, 161, 162, -ori$_2$ **37—44**, 102, -orî 23, **37—44**, 102, 144, 162, -oroi **35—37**, -orosi 70, -osi 7, 19, 24, **63—73**, 102, 145, 154, 165, -oşa$_1$ 8, 20, 22, 26, 102, **103—108**, 144, 151, 152, 153, 155, 166, -oşa$_2$ 22, 26, 102, **103—108**, -oşi 24, 26, 102, **103—108**, 144, 154, 155, 166, -ota$_1$ 22, 102, **108—111**, 144, 148, 161, 166, -ota$_2$ 21, 102, 108, **111—114**, -oti 8, 20, 21, 22, 24, 102, 108, **111—114**, 144, 148, 152, 153, 154, 161, 166, -otoc 54, -otoci 23, **53—54**, 145, -ovăi **35—37**, 162, -oveni-se- 7, -ozi 18, **44—46**, 102, 148, 150, 161, 164, -pisi 23, **69—73**, -re 12, -risi **69—73**, 145, 162, **97**, -si 19, -şi 21, 22, 23, 24, **103—108**, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 161, 162, 166, -şora 23, **43—44**, -şori 23, **43—44**, -ta 22, 24, **108—111**, 144, 145, 148, 150, 154, 166, -tate 8, -ti 20, 22, 24, 108, **111—114**, 144, 145, 148, 150, 161, 162, 166, -tecă 11, -tor 9, 11, -toriza 75, -ţăi **35—37**, 162, -ţi 23, 24, **114—117**, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 161, 167, -ţie 9, -ua 24, **117—118**, 147, 148, 149, 150, 161, 167, -uca 24, **46—49**, 52, 118, 144, 148, 161, 164, -uci 24, 28, **49—54**, 118, 144, 154, 165, -ugi 18, **27—29**, 118, 144, 152, 164, -ui 16, 17, 23, 24, 25, 26, 29, 88, 117, **118—129**, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 158, 161, 162, 163, 167, -ula$_1$ 24, **81—88**, 129, 130, 144, 161, 165, -ula$_2$ **130—131**, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 161, 167, -uleasi 23, **69—73**, -uleţ 12, -uli 18, 19, 20, 24, **81—88**, 131, 144, 148, 154, 161, 165, -ului 24, **123—127**, 144, 163, -una$_1$ 22, 46, **88—97**, 131, 144, 148, 161, 166, -una$_2$ 89, **97—102**, 131, 161, -uni 22, 24, **88—97**, 131, 144, 148, -ur 11, -ura$_1$ 19, 20, 22, 24, **37—44**, 130, 131, 144, 148, 161, 164, -ura$_2$ **37—44**, 131, -ură 12, -uri$_1$ 19, 22, 24, **37—44**, 131, 144, 161, 164, -uri$_2$ **37—44**, 131, -uriza 75, -urui 123, **127—128**, 145, 162, -uşa$_1$ 22, 23, 26, **103—108**, 131, 144, -uşa$_2$ 22, 26, **103—108**, 131, -uşi 24, 26, **103—108**, 131, 144, 154, 166, -ut 7, 11, -utăţi 23, **117**, 145, -uti 23, **111—114**, 144, -uţ 10, -uţa 10, 23, **114—117**, 131, 144, -uţi **114—117**, 131, 144, 152, 167, -uzui 123, **129**, 145, 162, vermi- 6, -xi 66, 67, -zimă 11, -zui 123, **129**, 145.

B

CUVINTE [1]

A : abcherţui 123, abilita 109, abrictăli 124, abrictălui 124, abrictui 124, abrutisa 74, abrutiza 78, 79, absenta 133, absolutiza 78, abura 134, aburi 133,134, academiza 74, acăţa 61, acăţăra 38, accentua 117, 118, 156, accidenta 133, achiziţiona 98, 101, 102, 150, 156, acidifiça 56, 59, 152, acidula 130, 152, aciola 83, 87, aclimatiza 78, aclimatizi 67, acoloşi 104, acri 133, 137, 155, 156, activa 133, 137, 141, 151, 156, activiza 151, acuma 12, adami 134, adăposta 134, 140, adăposti 134, 140, adevăra 134, 141, adeveri 134, 141, adiaforisi 64, 66, adiţiona 101, 102, adînca 141, adînci 141, administra 11, administrator 11, administraţie 11, administrălui 124, administrirui 127, (ad)urmeca 47, 48, aera 133, 151, aerifica 56, 59, 151, aerisi 64, 66, 68, 69, 151, aeriza 73, 151, afecţiona 98, afecţiuna 102, afurisi 66, agesta 134, 138, agesti 134, 138, agheasmalui 123, 124, 127, agiutori 42, agonisi 67, agoniza 77, 156, 157, aguriza 135, 141, agurizi 141, ahtia 60, 61, 62, ahtiare 62, ahtiat 62, aiarladisi 70, 72, aicea 12, aiura 137, 138, aiuri 138, ajuta 110, ajutora 20, 39, 43, 134, ajutori 39, 43, 134, alarma 136, 156, alămi 133, alătura 24, 133, 141, albăstri 133, albi 24, albici 50, 51, 53, albii 133, 137, 156, albina 89, 91, 92, 93, albini 89, 91, 92, 93, alburi 39, alcaliniza 75, 78, 80, alcooliza 74, aldui 121, alegoriza 74, 80, aleguţa 115, alerta 132, alimenta 141, 154, alinta 108, 109, altoi 142, altruiza 74, alunga 139, alungi 139, amalgama 141, amalgamiza 73, 80, amaneta 133, amanetari 38, amănunţi 133, amărî 133, 139, ambiţiona 99, 100, amegiui 119, 120, americaniza 75, 78, amini 133, aminti 137, amînăta 108, 110, amnestia 137, 156, amoreza 23, 136, amortiza 16, 79, amorţi 139, amplifica 56, 58, amureza 141, amuţi 139, anagramatiza 78, analiza 141, analoghisi 64, 65, 66, 68, 69, 156, anatema 151, 159, anatematisi 67, 70, 72, 151, 159, anatematizi 67, anatemesi 66, anatemisi 65, 159, anatemiza 77, 151, anathimisi 66, anatimisa 21, 67, anatimisi 21, anchiloza 136, ancora 133, aneantiza 67, 78, anecdotiza 80, anexa 137, 156, angliza 142, animaliza 74, 79, aniversativ 5, anslovări 39, 40, antichiza 74, antologiza 80, antrepozita 132, antropomorfiza 78, anularisi 69, aoli 137, 157, apătoşa 20, 108, apătoşi 108, apelălui 124, aplatisa 73, 74, 79, aplatiza 78,79, aplecuşa 22, 103, 104, apos 6, apostrofa 134, 135, 138, 139, apostrofi 135, 138, 139, apropia 16, 60, 61, 62, 158, aprovisiona 102, arămui 119, arătură 6, arăvoni 140, ardeleni 137, arendălui 124, arendăşi, 103, 107, aresta 143, argăţi 135, 136, argela 81, argeli 81, arginta 24, 120, argintări 38, argintiu 136, argintui 119, 120, argotiza 80, argotizant 80, argumentirui 17, 127, 128, argumentui 122, arhaiza 74, 75, 78, arhierăţi 115, 116, 117, 156, aripa 138, aripi 138, aristocratiza 73, armăsări 132, armonia 137, 151, 156, armonirui 127, 128, 151, armoniza 76, 151, artirisi 64, artirosi 64, artistifica 56, 57, 59, 60, aruncături 20, arvuna 140, arvuni 137, 156, asalta 141, ascensiona 163, asedia 136, 141, 156, asedii 141, asemăna 138, 139, 140, asemeni 138, 140, asistălui 126, astronomi 142, 156, asupri 24, 133, 134, 137, atacarisi 79, atelier-şcoală 10, atenţiona 19, 98, 102, atomiza 16, 78, 80, atribua 117, atribui 117, 121, augura 141, aureola 137, 156, austriaciza 75, autentica 141, autenticălui 124, 126, autentifica 57, autodafia 61, 62, autoriza 74, avertiza 79, avuţie 136, axiomatiza 74, 75.

Ă : ălui 10.

B : bacceli 20, bacşişui 119, bagateliza 76, 154, 156, baladiza 73, balamuţi 136, 142, baleta 132, balsamirui 127, balsamui 153, bancrota 142, bascula 137, 156, batjocori 37, 38, 39, 42, batjocuri 37, 39, baza 141, bazifica 56, 60, băbi 136, băci 136, băciui 119, băia 141, băieri 137, băieşi 104, băilui 125, 126, băimărean 5, băiţui 123, băjenări 38, bălăbăni 93, bălăcări 42, 43, bălăcători 43, bălăi 32, 33, bălăngăi 29, 32, 33, 41, 146, 152, bălăngăni 33, 41, 89, 92, 94, 146, 152, 154, bălăngări 40, 41, 152, 154, băloşa 106, 107, bălsămi 140, băltăci 49, bălti 133, băni 136, 156, 157, bănui 121, bărăngăi 32, bărbătoşi 106, 107, bărdăşi 103, băşcălui 124, 126, băşcăşi 20, 103, 105, 106, 107, 158, bătători 43, bătături 43, bătogi 27, 28, 29, 154, bătrîn 6, 7, 29, 50, 51, 52, 154, bătut 7, beatifica 57, 58, 60, becheri 136, behăi 31, beladoniza 80, beneficia 61, berbeci 133, 137, beregăna 92, beregătui 120, 156, beregăţi 120, 137, bestegăli 133, betona 133, beţegări 43, beţivăni 90, 95, biciui 119, 120, 156, 157, biciuli 87, binocla 133, 137, 156, birocratiza 74, biserica 138, 141, bităngăli 85, 86, 156, bivuaca 141, bizantiniza 75, bîjbăi 29, bîjbîi 29, bîlbîi 32, bîltîcîi 29, 31, bîntui 121, bîrfi 17, bîrfiţă 5, bîţăi 30, bîţălui 124, 125, 152, bîţîi 29, 152, bîzăi 31, bîzărî 37, 40, 43, bîzdîcîi 35, bîzii 30, 31, 32, bîzîi 30, 154, blegi 120, blegoşa 20, 104, 105, 106, 133, blegui 119, 120, blehăi 32, bleheti 112, 113, blehoti 112, blenderi 42, blestemăţi 114, 116, bletogi 27, 28, 156, blidări 38, blîndeţe 6, blojori 40, 41, bloşticăi 32, bobona 91, 95, boboşa 104, bocăli 82, bocăni 89, 146, bodogăni 93, bodogoni 93, bogdaprosti 137, 157, bogonisi 70, 72, boieri 136, bolborosi 65, bolboşa 105, bolboşi 105, bolcăni 93, boldăna 89, 90, 92, boldăni 89, 90, 92, 96, boldîni 91, 92, 93, bolfăi 33, bolintineaniza 80, bolînzi 133, bombălui 124, bombăni 92, bomboni 92, bomboli 112, boncăi 32, boncăli 84, boncăni 92, 93, boncori 40, 43, bonifica 16, borfăi 29, 31, 33, 156, bor(n)ăi 32, borteli 81, 85, 86, 146, 155, 156, borti 137, 142, bortili 81, 86, boscorosi 65, boştorogi 27, 28, 29, boteza 46, botoşi 106, bovariza 80, boxăli 82, brăcălui 124, brăcui 120, 121, brăţăli 82, 88, brăţui 123, brăzda 141, brăzdi 141, brăzdui 119, 120, brehni 92, bretona 132, brişcăli 83, 85, 88, 156, brîncăli 82, 88, broncăi 32, brotăci 50, bruftului 124, 127, brumăi 33, bruşului 124, 127, brutaliza 76, 156, bubăi 31, bubui 7, 19, bucată 6, bucăli 82, bucătări 38, bucăţeli 19, 83, bucheri 39, buchini 91, buchirisi 70, buchisa 67, buchisi 65, 68, 69, 91, 154, bucureşteniza 80, bufni 92, buftăni 93, bughili 84, buigătui 128, 129, buigui

---

[1] Indicele cuprinde toate formaţiile menţionate în lucrare. Alte cuvinte (simple, derivate sau compuse), ca şi grupurile de cuvinte şi formele flexionare ale cuvintelor sînt înregistrate numai atunci cînd se spune ceva despre ele.

129, buiuci 51, buiurdisi 68, 69, bujni 93, bulendri 132, bulgariza 80, bulgări^{1} 136, bulibăși 136, bumbura 40, bunghioși 105, buntui 121, burduși 135, bureza 45, 46, burghezifica 56, 57, 59, 151, 153, buzat 7, 11, buzni 138.

C: cabulipsi 64, 66, 69, cadora 39, 40, 42, 43, 156, cadorisi 71, 72, cafeli 19, 82, 133, cafti 158, calamita 110, calchia 60, 61, 62, 156, calcifia 56, 57, 59, calcifica 56, calcina 63, 156, califica 57, caligrafia 60, 62, calitativiza 75, 78, calomnia 136, calpuzăni 90, calvini 137, calviniza 76, 154, 156, camilpetrescian 5, canadianiza 75, canaliza 76, cangrenisi 68, canonarhisi 69, canoni 136, canonisi 67, 69, canoniza 77, cantoniza 80, capăt 12, capitaliza 76, caracterisa 77, caracterisi 65, 156, caragializa 76, 157, carboniza 76, carcalisi 64, carena 137, cartografia 62, catadixi 66, 68, 69, catalogiza 73, categorisi^{1} 65, 68, 69, categorisi^{2} 65, 69, 156, catehisi 65, catehiza 75, 78, catifela 83, 87, 88, catifelat 8, cațali 81, cauterisa 77, cauteriza 77, 156, cauționa 99, cauțiuna 102, cazarma 137, 156, căciula 138, căciuli 86, 138, căftăli 82, 85, 158, căina 91, 96, călăfătui 122, 123, călări 38, călăuzli 82, 84, 85, 88, 107, 156, călcători 43, cămășui 123, cămăta 141, cămătnici 23, căminiza 80, căntăli 82, căoni 89, 92, 95, căpăcui 123, căpărî 132, căpușă 6, cărare 6, cărăcăti 112, cărcăli 84, cări 136, cărica 136, cărnoși 20, cărțăli 82, 86, cărunta 135, cărunți 135, căsători 133, căscăli 41, 85, 86, 88, 154, 155, căscări 41, cătușă 6, cățăi 34, cățăli 81, cățănăi 35, cățela 83, cățeli 81, 83, 86, căuna 89, 92, căuni 89, 91, 92, 95, căuza 141, căzni 136, ceferist 5, 6, centraliza 78, centui 123, cenușa 141, cenușări 21, 37, 38, cenușeri 21, 37, 38, cenuși 141, cepar 6, cercăta 108, 109, 111, cercela 137, 156, cerceta 109, 111, cerșetori 43, cerși 7, 103, cerșui 119, 120, certifia 56, 57, certifica 56, cetera 134, 159, cetereza 45, 46, 159, ceterî 134, cfitui 122, cha-cha-iza 80, chefăi 152, chefălui^{1} 124, 159, chefălui^{2} 123, 124, chefeli 86, 88, 159, chefelui 123, chefni 92, 94, 152, chefui 119, 123, 159, chefului^{1} 124, chefului^{2} 124, cheheli 83, cheie 10, chelboși 104, 106, cheoni 91, chercheli 84, cheuna 89, 92, cheuni 89, 91, chezăși 136, chezășlui 123, 124, chezășui 119, 123, chibzui 16, 121, chicoti 114, chihăini 91, 92, 93, 95, chilifica 57, 154, 156, chimiza 78, chineji 135, chintesenția 60, 61, chinui 5, 119, 122, 129, chinzui 129, chiompăni 92, 93, 94, chiona 92, chiorăi 36, chiorcăi 35, chiorcăni 97, chiori 132, 134, chiorî 132, 133, 134, chiorțăi 35, 36, chiota 21, 108, 112, 113, chioti 108, 112, 113, chipui 122, chirăi 36, chircăi 36, chirdosi 66, chirlăi 35, 36, chitui 123, chițăi 29, 35, 146, 157, chițăni 90, chițcăi 35, chițcăni 97, chițcîi 35, chiții 30, chițini 91, 95, chițîi 29, chițîni 91, chiui 119, chiuli 136, 156, chivernisi 68, 69, cicatrisa 77, cicliza 80, cimili 84, cimpoia 141, cina 139, cincăi 32, cinefica 57, 59, cinematografia 60, cin(gh)ili 84, cinsti 137, 156, cinui 120, 121, ciobi 137, 156, cioboti 137, 156, cioburi 39, ciocăni 90, 94, 95, 97, 154, ciocioi 32, ciocni 92, 94, 153, 154, ciocoti 112, 153, ciofăi 32, ciofăni 92, ciofîcîi 29, 31, ciofoi 32, ciofoti 112, cioplaș 6, ciopocori 39, ciordi 158, ciordisi 64, 65, 158, ciorsăi 32, ciorsoi 31, ciorti 137, cioșcăi 32, ciotorî 132, 133, cipcii 31, cipui 123, ciracladisi 70, 72, circili 84, circula 130, ciripi 133, cirui 122, cislui 120, 122, 156, cititor 8, ciuciui 119, ciuciuleți 115, ciuciuriga 54, 55, ciudăli 84, 156, ciudălui 124, ciudi 136, ciufăla 81, 82, 86, ciufuli^{1} 81, 85, 86, 88, ciufuli^{2} 81, ciufului 124, ciulica 47, 48, 49, ciumeli 84, ciumpăgi 27, 28, 29, 156, ciumurli 87, ciumuslui 119, ciungăra 38, ciupăra 37, 38, 40, 43, ciupări 37, 40, 43, ciupeli 85, 154, ciupili 84, civiliza 16, 77, cîcări 40, cîlcîi 31, cîlțui 123, cîntat 7, cîrcăi 31, cîrcei 134, cîrceia 134, cîrcîi 152, cîrcîrăți 114, 115, cîrcîriți 114, 115, 116, cîrcîți 114, 115, 117, 152, cîrcni 94, 152, cîrcoti 112, 152, cîrdui 122, cîrîi 31, cîrjîi 31, 33, 34, 156, cîrmi 137, 156, cîrmui 123, cîrmului 124, cîrpăci 49, 51, 52, 53, 150, cîrpoci 50, 52, 53, cîrpogi 28, cîrtici 50, 52, 53, cîșîi 31, claponi 137, clarifica 60, clasifica 57, 59, clauzula 130, 131, 142, clăcui 119, 122, clămpăi 9, 32, 33, clămpăni 33, 92, clăncăi 34, clănțăi 34, clăpăni 89, 146, clăpi 138, clătări 41, 42, 153, clătina 62, 89, 91, 92, 94, 96, 97, 153, 154, clătini 89, 91, 92, 96, clefăi 35, clefeni 91, 92, 95, clefeti 112, 113, 157, clențeni 89, 146, clingăni 89, clinghini 89, 91, 92, 146, clipoci^{1} 50, 52, 152, 159, clipoci^{2} 50, 51, 53, 154, cliposi 64, 65, 152, 159, clironomisi 69, clocăi 159, clocăni 159, clocări 159, clonțăni 90, clopoti 135, clopoți 135, cloroformiza 73, cnezi 135, 136, coafeza 23, cocini 137, coclețări 38, cocori 132, cocorosi 65, 152, 159, cocoroșa 105, 107, 152, 159, cocoța 115, cocuța 115, codi 153, 159, codifica 56, codili 83, 88, 153, 159, codini 91, 95, 96, cognări 42, 43, cohăli 88, cohîcăi 35, coicăi 35, coji 137, 156, colbăi 33, 156, colecționa 99, 102, colțura 39, colțuros 8, 10, comandita 109, combinarisi 69, comendirui 127, 128, comîndăli 84, 85, 87, completa 159, completui 120, 121, 159, complota 136, 156, compromitarisi 71, comunica 47, conăci 137, 156, concesiona 98, 99, 100, concluziona 98, 99, 101, 102, condiționa 100, confecționa 98, conferenția 60, 62, 102, confiscarisi 18, 69, confișcălui 124, confuziona 98, 100, conjectura 137, 156, conservatoriza 75, consilia 17, consonantiza 80, constitua 117, constitui 117, 121, constituționaliza 75, construi 121, contagiona 98, contemporaneiza 76, contemporaniza 76, contena 96, conteni 96, contentui 119, 122, contra 134, 137, contracta 16, contraria 60, 61, contrăli 82, contrălui 124, 125, contribua 117, contribui 117, convoiarisi 69, cooperativiza 75, 151, cooperatiza 64, coptora 37, 39, coptorî 37, 39, coptoroși 104, 105, 106, corăslăi 152, corăsli 86, 152, corcoli 84, corconi 92, corcosi 65, cordăli 82, 85, 88, corespondelui 123, 124, coresponderisi 71, corfoli 84, corigent 6, corigibil 6, corisponderisi 70, cornări^{1} 38, cornări^{2} 38, coroi 32, coronui 122, corpura 38, 42, cosăli 82, cositori 132, cosorî 133, costăli 82, costisi 68, costoi 32, 34, costoli 83, 87, coșcăi 32, coștoli 87, cotcoreza 44, 46, cotcorezi 44, 45, 46, cotcorigi 28, cotcorogi 28, cotcorozi 45, 46, cotcozi 46, coti 139, cotici 50, 53, cotigi 27, 28, 29, cotori 132, 134, cotorî 134, cotoroi 32, coți 139, covița 152, covițăi 30, 35, 152, covițăli 84, 85, 152, coviței 30, coviții 30, crăcăci 50, crăcăna 90, 95, crăciuni 134, 138, crănțăni 89, crănțui 123, crăoi 118, crăoni 91, 95, crăui 118, crăuni 91, creștina 137, 155, 156, 157, 159, cristaliza 79, critica 136, critiza 78, crițări 138, crîcni 94, 96, crînțîni 89, 91, crîșca 133, croncăi 34, croncăni 89, 97, croncîni 89, 91, cronconi 89, 91, 92, 95, crucifica 56, 58, 156, crunta 139, cuantifica 57, cuca 136, cucernic 6, cucernici 23, cuciura 40, 44, cuieri 39, 41, culmina 63, cultiverisi 70, 71, cultivirui 127, cultiviza 73, cuminicarisi 69, cuntina 96, curarisi 69, curăța 135, 138, 141, curăți 138, 141, curînd 7, curînda 137, 158, curmezișa 141, curmeziși 141, curtiza 17, 74, cutcudăți 115, cutcudeța 115, cutcureși 105, cutcureza 45, 157, cutcuriga 133, 137, 157, cutcurigui 119, cuteza 46, (cu)treiera 42, (cu)tremura 41, cutrui 120, cuțita 141, cuțiti 141, cuțîtori 39, 43, cuvioșa 135, cuvînt-cheie 10.

D: dactilografia 62, damasca 137, 152, 156, damaschina 62, 63, 152, dator 7, datora 138, 139, datori 138, 139, dăbălăza 45, 46, dăbălogi 27, dăcăi 36, dăinăi 35, dăinăli 82, dălăci 136, dămfui 122, dăngălui 126, dărăbăli 85, 159, dărăbi 159, dărăbui 159, dărăbuli 83, dărăburi 39, dărăbuți 115, 116, dărui 120, 122, dărvări 132, dealu-spiriza 80, debilita 109, 110, 111, decepționa 99, 101, declămălui 124, 126, defendălui 126, defendelui 126, defendului 126, dejmăli 82, 85, dejuna 17, demagogiza 74, 76, 157, demisiona 99, 102, demissiuna 102, (de)nazifica 57, densifica 56, descînteca 47, 48, descreierat 5, describălui 68, desie 136, despleteci 49, 52, despletici 52, destitua 117, destitui 117, deșăla 81, 83, deșela 81, 83, deșerta 133, dezvolta 7, diafendepsi 66, 69, dibăci 137, dichisi 65, 68, 69, dictirui 127, diefendipsi 66, diferenția 60, 61, 62, diftonga 137, 156, dimensiona 100, 101, diminutiviza 80, direcționa 100, 102, dirigăli 87, dirigent 6, diriginte 6, disciplina 136, discui 123, disprețui 120, 156, 157, dișputălui 126, dișputului 126, diuglui 123, 127, diuguli 83, 85, diversifia 56, 57, 154, diversifica 56, 57, 154, 156, dividirui 127, dîngîni 91, dîrî 132, dîrîi 33, 34, dîrsîni 89, 91, 92, 93, 146, dîrvăli 84, 88, dobăli 85, 87, dobălui 87, 127, dobzăla 87, docladarisi 70, docladirisi 70, doftori 142, doftorici 50, 51, 53, 154, 156, dogmatiza 75, 78, doicăli 85, doini 137, dolariza 80, 157, dolii 138, domăi 33, dondoni 91, dormita 109, drăcăli 154, 159, drăcălui 125, 126, 127, drăci 136, 156, 159, drăcui 120, 154, 157, 159, drăgăli 84, drăgălui 124, drăgăni 90, drăgului 124, 126, drăguț 5, drămălui 126, 127, drăncăni 90, drecelui 124, dreveli 81, 85, 146, dreveni 95, dripăli 82, 85, dripili 81, 83, 146, drîmboi 31, 119, drîmboia 30, 119, drîmbui 119, drîngăni 93, 157, drotălui 127, dubali 82, dubăli 82, dublifica 56, 59, dudui 119, duelgi 10, 27, 29, duhli 82, 85, 87, duhlui 123, 125, 126, duhni 92, 93, 94, 156, duhori 137, duhorî 37, 39, duhoși 104, 106, duhului 125, 126, duioșie 136, dulcefia 56, 57, dulcefica 56, 153, dulcifica 56, 59, dumbrăvi 138, duminică 6, dumnezei 137, 157, dupăci 49, dupurlui 123, 124, durăi 152, durăli 82, 152, durduli 84, duriga 54, 55, duruca 47, 48, 152, durui 152, dușmănos 5.

E: eclipsa 142, eclipsi 142, eclisa 141, economicos 6, economisi 65, 68, 69, ecraniza 78, ecrazarisi 71, educălui 126, efectua 117, 118, 156, efemeriza 73, egaliza 73, Ela 10. electric 6, electrifica 6, 59, electrisa 77, electriza 6, electron 6, elefterosi 65, 66, eleniza 76, 156, elvețianiza 75, eminamente 6, eminent 6, eminență 6, emoționa 98, 156, englezi 142, epiciza 80, epitropevsi 64, 66, epitropisi 64, 65, 156, erezi 142, ermetiza 75, erotiza 74, 80, esenția 60, 62, Eta 10, etalon 10, eteriza 77, eterogeneiza 76, europeniza 75, evghenisi 69, evidenția 60, 61, 62, 102, 156, evlavisi 65, 156, excepționa 98, 100, 101, 102, exemplifica 56, exerțiri 136, 142, expedelui 124, expedirui 127, explicita 109, 110, explicui 121, 122, exportarisi 69, expozarisi 70, extazia 60, 61, 62, 156.

F: fabricarisi 70, fabuliza 77, 156, facilita 109, 110, factor-cheie 10, fanariotiza 75 78, fanatiza 75, 78, fandosi 68, 69, fantasc 9, fantasmă 9, fantaza 9, faptic 6, farfarisi 64, 65 68, favora 141, favori 141, favoriza 76, favorizi 67, făcălui 119, făloși 104, 106, 107, făptui 121 122, făreca 7, fărîma 137, fărîmița 117, fărîmiți 115, fărnăi 32, fărtăli 121, fărtălui 121, fărtăț 137, 157, fărtui 121, fățări 19, 38, 42, fățărnici 23, fățui 122, făurar 7, felelui 125, feliurimisi 70 feminiza 74, 75, 78, ferăstrău 7, fereca 7, 47, 48, 49, feredui 121, ferica 139, 140, ferici 139 140, fermenta 136, 156, fertiliza 24, ferțui 124, fetișiza 78, ficționa 101, 102, fierărie 10, fierăstrău 7, fifii 31, 34, figlui 119, ființa 20, 21, 23, fileta 137, 156, filotimisi 65, 69, 156, filozofa 136, 156, 157, filozofisi 65, filozofiza 73, filui 122, finaliza 78, fini 142, finisa 73, 74, 79, firțăli 124, firțălui 124, firui^{1} 120, firui^{2} 119, fiscaliza 9, 75, fîlfăni 90, fîrnîi 32, fîștica 47, 48, flanca 137, 156, flatarisi 71, flecăti 112, 113, 114, 156, flecni 92, flencăli 82, flenderisi 65, 68, 156, flențări 38, fleoncăni 93, 157, fleorcăi 32, 33, 154, fleorțăi 32, fleșcăi 35, fleșcăni 90, flexibiliza 75, flișchii 30, 31, flonconi 91, floncoti 112, 113, 154, 156, 157, fluidifica 56, fluieraș 9, focaliza 80, focări 38, fofîcîi 31, fofîlcîi 31, fofîrli 84, foltozi 18, 45, 46, 156, fonfăi 32, 33, 156, fonfăni 89, 92, 93, 94, 154, 156, 157, fonfoni 89, 91, 92, forcăi 36, forfeca 139, forfoli 84, forfoni 92, forfoti 112, 114, forma 140, formalisi 68, 69, 72, formăli 82, 85, 87, 88, formălui 68, 72, 124, formi 140, formui 122, formului 124, fornăi 35, fortifia 56, 57, fortifica 56, foșfoi 31, foşnăi 35, 36, foşni 94, foşpontălui 127, fraieri 143, franciza 142, franţuzi 142, frăgezi 135, frămîntura 40, 42, fremăta 110, 135, frenetiza 74, 75, frenţuşi 20, 104, fricţiona 101—102, fricţiuna 100, 101, fripturiza 75, 80, frişcăli 82, 86, fructifica 57, 153, 156, frunzuli 83, 88, 153, fruştuca 143, fugar 9, fulgera 42, fulgura 39, fulguri 39, fuma 139, 151, fumega 48, 54, 55, 151, 159, fumiza 151, 159, fumui 151, 159, funcţiona 100, funcţiuna 100, fundamenta 137, fundarisi 152, 159, fundoni 89, 91, 92, 93, 152, 159, funebru 9, funest 9, furci 132, 137, 156, furlandisi 72, furnica 137, furnisa 78, 79, furniza 78, 79.

G. gagicări 42, 43, galopa 137, 158, galvaniza 80, gargarisi 64, 68, 69, gargariza 77, 156, 157, garnisi 67, găfii 31, găibăra 38, 156, găina 137, găină 6, gălăgini 91, 93, 156, gălbeji 135, gălbezi 135, găvănoşi 104, găzdăli 85, 88, 156, găzdălui 124, găzdui 119, 122, 156, gebrări 42, gelifica 56, 60, gemănălată 82, geremetisi 70, 72, gerui 119, 156, gesticula 131, gestiona 101, gheboşa 104, 151, ghemoşa 22, 105, 107, 156, 157, ghemotoci 54, ghera 137, gherăni 92, 93, 95, 156, ghida 136, 156, 157, ghilosi 65, 68, 69, 154, ghimnasi 66, ghiolcoi 31, ghioldorosi 19, 65, 70, ghiontui 120, 153, ghiorţăi 35, ghiorţii 30, gineri 136, giocuri 42, giulgiui 122, gîfîi 35, gîgîi 7, 31, 33, gîlgăi 34, gîlgăni 92, gîlgări 40, 157, gîlgărizi 67, gîlgîi 31, 34, 35, gîmbosi 64, gîndului 125, 127, gîngăni 92, gîngura 40, gînguri 40, 43, gînjia 61, gîscări 38, gîţîi 31, glăsui 120, globăni 95, 97, glodura 39, glojdăni 92, glojdări 40, 43, glorifica 56, 57, glugui 123, gogăli 82, 84, 86, 88, gogîlţîi 35, gomoni 93, gondola 132, gongăni 92, gongoni 92, gorgoni 137, gozări 38, 42, 43, grada 141, 152, 159, gradua 117, 118, 152, 159, gramaticaliza 76, 80, gramatiza 74, gratifia 57, gravita 109, grădinări 20, grădui 118, 152, 159, grămădi 135, 136, grăniceri 132, grăniţui 120, greţăli 82, 84, 86, 88, grijuli 18, 83, 86, grohăi 34, grohni 90, grohoi 33, 118, grohoni 33, 91, 92, 94, grohoti 112, 113, gropila 83, grosime 136, gruhui 118, grunguri 40, gudura 40, 43, 156, gungăni 92, gunguni 92, gurăni 93, 94, 154, gurguţa 115, 116, gustăra 37, 38, gustări 37, 38, 41, 43, guşa 159, guşi 159, guşoi 118, guştuli 83, guşui 118, 159, guturăi 136, 156.

H: haraciladisi 70, 72, 152, 159, haracosi 65, haracterizi 67, hareci(l)ui 123, 124, 125, 152, 159, haşli 82, 84, 85, haznali 81, 82, hăcui 16, 121, hăisui 17, hăitaş 6, hăiti 136, hăitui 121, hălpări 38, hăltăcări 40, 41, 157, hăndrăli 85, 152, 156, hăndrălui 124, 125, 152, hănţăli 84, 85, hăpăci 51, 152, 157, 159, hăpăi 119, 152, 159, hăpăni 90, hăpcăni 90, hăpui 119, 152, 159, hărăţi 115, hărăxi 66, hărşni 90, 94, hărţăli 81, 84, 156, hărţeli 81, hărţui 121, hăţăna 90, hăuli 85, 86, 88, 157, hăuni 91, hăznăli 85, 156, heberli 84, 87, heitui 119, herdeli 84, hibăli 81, 88, 146, hibălui 123, 127, hidrata 142, hilificaţie 59, himificaţie 59, hipnotiza 75, 78, hirii 31, hirotonisi 66, 67, 68, 69, hîcii 30, 31, hîcili 83, 84, hîhîi 31, 34, hîlbări 40, hîltîcîi 32, 41, 146, hîrăi 31, hîrcîi 36, hîrşcăi 35, hîrşcîi 35, 36, hîrţîi 31, hîţîi 31, hîţini 91, hîţîna 89, 91, 92, 96, 97, hîţîni 89, 91, 96, hlobăni 93, 156, hoboti 136, hodăcăi 31, hodîcîi 31, hogi 137, hohni 90, hoinări 20, holba 7, holbăni 95, hondrăi 152, hondrăni 93, 152, hondromăni 97, hondroni 91, hontîcîi 31, horăi 34, 152, 159, horcăi 35, 36, horconi 89, 95, 146, hordorosi 68, horhoni 91, horhoti 112, 113, 158, hori 136, 152, 159, horoi 31, horpoi 31, horţăi 33, hoşcoti 112, 113, 114, 156, hotărî 132, hotărnici 23, hrenui 120, 156, hropoti 112, huhura 40, huhureza 45, 46, hurduca 47, 48, 49, 137, 154, 157, hurui 119, huşni 90, huţa 137, huţina 89, 91, 92, 96, huţîna 89, 91, 92, 93, 94, huţui 120, huţuna 92, huţupăni 90, huţuţa 115, huzuri 137, 158, huzurui 120, 122, 156.

I: iagmaladisi 72, ibovnici 137, Ica 10, Ică 10, iconomisi 68, 69, identifia 57, identifica 60, idioţi 142, idolatriza 76, iegări 143, ienăci 51, 156, iepuri 137, ierarhiza 77, ierna 137, 139, iezări 132, 134, iezărî 132, 134, iezi 142, ignorantiza 75, ihoti 112, imensifica 59, 60, imortaliza 76, imoşa 106, impermeabiliza 78, impresiona 98, impulsiona 19, 97, 98, 101, 102, Ina 10, incluziona(re) 98, incorigibil 6, incoti 112, incrimina 63, 156, independentiza 75, indigena 137, individua 117, 118, infim 9, influenţa 136, ingenia 132, inhibiţiona 99, 101, inima 142, inscripţiona(re) 98, 101, 102, intenţiona 99, interisarisi 67, interisi 67, intervieva 137, 156, intim 9, intimia 60, 61, 62, 151, intimiza 151, inventaria 60, 61, 62, inventoria 61, invidia 136, 156, intrînd 7, iotaciza 74, ipostazia 60, 61, 62, 156, ipostaziere 62, irosi 68, ispiti 140, istori 17, istoriciza 75, istorisi 65, 68, 69, istornici 23, iţei 30, izecleni 142, izomeriza 76, 78, izvodi 139, izvorî 133, izvozi 139.

Î: îmbălora 38, 40, 43, îmbălori 38, 40, 43, (îm)bălsăma 140, 153, îmbăţoşa 108, îmbondori 39, 42, (îm)bonghina 93, îmbrăţişa 103, 104, 108, îmbrăţoşa 103, 105, 107, îmbucătări 40, 43, (îm)bucătăţi 115, 116, 117, 156, îmbucături 19, 43, îmbunătăţa 117, îmbunătăţi 117, îmbunăţi 115, 116, (îm)burghezi 153, îmburtoşa 106, împăca 151, împăcălui 123, împăcelui 123, împărtoşa 106, împărţi 153, împătri 133, împestriţa 115, împestriţi 116, împicioroca 28, 47, 48, împicioroga 28, 48, 54, împiciorogi 54, împleteci 49, 50, 52, împleteri 21, 38, 39, 40, împletici 50, 51, 52, 53, 154, împletuci 50, 52, (îm)pocăli 88, (îm)pocoli 88, împotrivi 134, împrejmui 119, 120, împrietenoşi 104, împrietineşa 103, 105, împrocesua 117, 118, (îm)pudrăli 82, 85, 88, 156, împungăci 50, 51, 154, (îm)pungăli, 84, 85, 88, 154, împutera 39, împuteri 39, (îm)puternici 23, înainta 133, înălţa 16, 61, 135, 139, încăleca 47, 48, 49, încărca 47, 48, 49,

încărdăşi 103, încărdoşa 103, încărdoşi 103, înceteni 89, 91, 95, încetina 89, 91, 96, încetini
89, 91, 95, 97, închipui 5, 122, închipurlui 123, 124, încinci 133, încinciui 119, încîrdoşa 105,
încîrdoşi 104, 105, încolătăci 53, 54, încolătuci 54, încontra 134, încornări 40, încornora 38,
40, 42, 156, încornura 40, încorpora 42, încotoşmăna 19, 89, 90, 97, încotoşmăni 19, 89, 90,
încoţopeni 91, 92, (în)crucia 61, încrucişa 20, 108, îndărătna 90, 96, îndărătnici 23, îndemîna
133, îndesa 138, îndesi 138, îndoi 133, îndosaria 60, 62, îndreptăţi 114, 116, 117, îndritui
122, îndulci 153, înfăinoşa 22, 103, 104, înfăinuşa 22, 103, 104, înfăşăi 34, înfăşura
37, 40, 42, 43, înfăşuri 39, 40, înfăţişa 103, 108, înfăţoşa 103, 107, înfăţoşi 103, 104,
înfierbăza 15, 45, 46, înfigări 10, 38, (în)flori 139, înformălui 126, înfrăţoşa 104, înfrigoşa 105,
107, înfrigura 37, înfrîmsăşa 105, înfrunzi 153, înfuleca 48, îngădui 121, îngăimăci 50, 51, 52,
53, îngăzdăci 49, 52, îngăzdăgi 27, 52, (în)ghionti 120, 136, 153, înghiorţăni 90, îngîndora 37,
39, îngîndura 19, 37, 39, îngrăşa 61, îngreca 47, 48, îngrela 88, îngreuna 92, 93, 96, îngreutăţi
117, îngrijora 40, 42, 43, 156, înjghebălui 125, înjosora 40, 43, înjosori 40, 43, înjuga 153,
înluntroşa 105, 107, înmagazina 62, înmiresma 153, înmîna 117, înmînua 117, 118, înnădi 153,
(în)răutăţi 117, înriura 37, înrîuri 37, însorări 40, 42, înstela 88, înstrîmbătăţa 117, înstrîmbă-
tăţi 117, (în)strîmbăţa 114, 115, 116, înstrîmbăţi 114, 115, 116, 156, (în)surăţi 114, însuşi 123,
137, 156, înşela 88, întemeinici 23, întrebare-cheie 10, întrei 133, întrupoşa 105, 106, 107,
întufăşa 103, 105, întunerici 137, înţăporeşa 108, înţelepţa 135, 141, înţelepţi 141, învălmăşi
103, învălui 152, învecina 153, (în)vecinici 23, (în)viermăna 90, învineteţi 115, învinoşa 107,
152, 160, înviora 40, 43, învioşa 104, 105, învinătăţi 115, 116, învîrteci 50, învîrtici 50, învoalbe
7, învoieşa 103, 105, învoioşa 103, înzeci 133, înzili 81.

J: japni 90, jăfăni 93, 96, 156, jăpăi 32, jăpăni 90, jăpcăni 95, 96, jărcăni 93, 156,
jărui 121, jefăni 90, jefui 156, 157, jelnici 23, jelui 121, jimba 17, jmăcni 94, jubilia 61, 62,
judec s. 12, judeca 47, 48, 49, judeci 47, 49, 50, jugui 153, juguli 19, 83, 85, 153, jumătăţa 135,
141, jumătăţi 141, junimistiza 80, junimistizant 80, jupului 124, jurnalia 60, 61, 62.

L: labializa 80, lachirui 127, 128, laiciza 73, lainic 6, latiniza 75, lăcăşlui 123, 124,
126, lăcui 7, lălăi 35, lămuri 17, lăpta 141, lăptări 38, lăpti 141, lăptoşa 20, lărmăzui 129,
lărmui 129, lăţime 136, lefuri 39, legatisi 64, legăna 95, 96, legătui 128, 151, legendariza 75,
legiui 122, legumi 138, lehămeti 152, 159, lehămetisi 65, 152, 159, lehămetui 152, 159, lencăni
90, lenevoşi 104, leorbăcăi 35, 36, leorcăi 32, leorciori 43, lerui 120, 154, 157, leziona 100, licen-
ţia 61, lichefia 56, 57, 58, 59, licheliza 74, liliachiu 6, limbuşi 20, 105, 156, limbut 7, 11, limbuţi
115, 116, limpoti 112, 113, 154, lincoti 112, lingăi 30, 152, lingări 42, 43, lingoşa 103, 104, 105,
152, lingui 152, linguri 39, 40, 152, linguşi 103, 105, 106, 107, 108, 152, 154, lipsi 66, 68,
litoral 6, litoretă 6, liturghisi 69, livezi 135, lîngoare 7, localiza 73, locioli 84, locui 7, loncoti
112, lot-etalon 10, lot-model 10, lubrifia 59, lucii 31, 32, 33, lunătăci 53, lungări 38, 40, 158,
lungoare 7, luntri 151, luntrişa 104, 105, 107, 151, luntriza 77, 80, 151, lupta 139, lutoşa 104,
luţui 119, 123, luxi 142.

M: macai 30, madrilen 9, magaziona(re) 98, 99, 101, 102, maghiariza 80, magnetiza
78, 80, mahalagiu 6, mahalagiza 74, 80, maimuţări 42, 43, malterezi 45, 46, 156, marina 133,
137, marmora 138, marşaliza 76, 78, 157, marşirui 127, 128, maşiniza 74, mateologhisi
65, 67, 69, măcai 30, măcăcăi 36, măcăi 30, măcăni 93, 154, mădular 7, măduvă 7, măiemuci 52,
măimui 120, măjăli 81, măjeli 81, măjui 123, mărdăci 50, 51, 52, 153, 156, 159, mărdăgi 27, 28,
29, 52, 153, 156, 159, mărdăşi 103, 105, 107, 153, 156, 159, mărgela 87, mărinimie 5, mărmuri
138, măroşi 106, mărşăli 82, mărşălui 126, 127, mărturisi 66, 67, 68, 69, mărunta 135, măruntui
119, 123, mărunţa 135, 141, mărunţi 141, mărunţişa 104, 107, mărunţoşa 22, 103, 104, 108,
mărunţuşa 22, 103, 104, măscări 40, 42, măsura 139, mătăsi 135, mătcuţa 115, mătrăcăni 90,
mătura 138, mături 138, mătuşă 7, măţi 142, mechecăi 35, 36, medeleniza 76, 157, mediatiza
75, mejdăli 88, melciui 123, memoriza 73, 80, 156, menţiuna 100, merinda 135, merinzi 135,
meschiniza 73, meseli 121, mesui 121, mesteca 48, mestecăli 82, meşterui 119, 156, meşteşugui
122, metahirisi 69, metaliza 73, meţerli 87, mezdri 142, miauni 91, 96, micşora 43, micşori 43,
micura 40, micuti 112, mieuna 92, 97, miez 7, mihohoi 31, 32, 34, mihona 89, 92, mihoni 89,
92, 93, 95, mihoti 19, 112, 113, milcoşi 105, mili 136, milosîrdui 119, 120, 156, milui 120, 122,
mineraliza 80, minim 9, minimaliza 76, 154, 156, minţăi 33, 154, miona 92, mioni 91, miorcăi
152, miorcăni 152, miorcoi 31, miorcoli 83, 84, 152, miorconi 91, miorcoti 112, 152, miorlăi
32, 34, 35, 146, miorlîi 34, miorloi 32, 146, mircoli 84, miresma 140, miresmi 140, miresmui 120,
153, 156, mireşi 135, mirgăzli 87, mirosi 64, 67, misarli 82, mistifica 57, mişcălui 124, 125,
126, 152, 159, mişcori 40, 152, 159, mişcoti 112, 113, 114, 152, 154, 159, mişui 119, mitiza 80,
mitologiza 80, mitui 120, 122, 156, mizera 142, mîcai 30, mîlcomişi 20, 104, mîli 137, mîncărică
5, mîneca 48, mînjeli 83, mîntui 121, mînua 117, 118, 156, mînui 117, 122, mînuţă 8, mînzăli
82, 88, mînzări 42, mînzoli 83, mîrăi 31, 32, mîrcîi 31, mîrîi 31, 32, 35, 157, mîrnăi 35, mîrnîi
35, mîroi 31, 32, mîtcîi 31, mîţăi 31, mîţîi 31, 119, mîţui 119, mîzgai 30, mîzgăi 30, mîzgăli 83,
mîzgîi 31, 34, mîzgîli 81, 83, mîzgui 30, mobila 140, mobili 140, mocăi 152, mocăni 152, mocico-
lui 125, mocirlăi 33, 156, mocoşi 104, 105, 152, model 10, modera 9, modest 9, modi 136, 137,

142, 156, modula 130, moftori 39, mofturi 39, mogori 50, 64, mogoroci 50, 52, mogorogi 27, 28, 29, 50, 52, mogorosi 50, 64, mohorăți 114, 116, mohorî 24, 132, mohorîți 114, 115, 116, mohorți 114, 115, 116, 117, molări 143, molefsi 64, 66, molevsi 66, moleși 103, 104, 108, molfoi 31, molifsi 66, molipsi 64, 65, 66, 68, 69, molișa 104, molivsi 66, moloșa 103, 105, 156, moloși 103, 104, 105, monarhi 135, mongăi 33, monoftongiza 80, moralici 50, 51, 53, 151, 156, moralisi 65, 68, 151, 156, moraliza 80, 151, morăi 16, 34, morcoti 113, morfologi 28, mormăi 35, mormăni 90, mormoni 92, mormorosi 65, mornăi 35, morogi 27, morsocăi 33, mortifica 56, moșicăi 35, 36, moșoi 31, 32, 33, 34, mototolisi 64, 65, mototolosi 64, 65, motrocăli 82, moțăi 33, mucalisi 65, mucăi 33, mucioșa 104, mucui 120, muierci 49, 51, multiplica 47, mumifia 56, 57, mumifica 56, 59, muncăi 34, muncel 6, muniționa 98, 99, munteni 90, murdaripsi 64, 65, 66, murdarisi 64, 65, 156, murmura 152, murmurisi 152, murseca 48, mustăci 53, mustui 120, 156, muștruli 83, 84, 86, muștrului 87, 127, mușuli 84, muzicaliza 75.

N: nadali 82, 88, 153, naturaliza 79, navă-școală 10, naviga 54, 55, 156, nazaliza 80, nazifica 58, 157, năclăi 34, nădăjdui 122, năduși 135, năgrăbi 138, năi 134, 137, năpăstui 120, 122, 123, 156, născare 11, năsui 122, năvega 55, neaoșiza 80, nebunie 5, 6, necăji 135, necăzi 135, necheza 46, nedejdui 122, negoția 60, 62, negustor 6, neologiza 80, neutraliza 79, nevoieși 104, nimicci 49, 51, 156, nimici 133, 137, 156, nimicnici 23, 53, ninera 37, 39, 40, nineri 37, 39, 40, ninira 37, 39, nitui 122, 123, nivela 142, niveli 142, nobila 142, nobili 142, nobilita 109, 110, 111, noian 6, noimisi 65, 68, 156, nomadisi 64, 68, 151, 159, nomadiza 77, 151, 156, 159, nostrifica 57, 58, 60, numerota 109, nunti 135, 136, nutreț 7, nutri 7.

O: obăda 135, obidui 122, obiecționa 98, 101, obișnui 6, oblăgătui 128, obligui 122, obrăzi 136, observirui 127, ocacai 30, ocaziona 101, ocăcăi 30, ocăni 92, ocîcîi 31, ococai 30, ococoi 31, ochelaria 60, 62, ochena 91, 96, oculirui 127, odrăsli 137, 156, ofta 108, 109, 111, ogărî 132, oglindi 140, ojîjîi 31, 33, olări 20, olicăi 35, 36, olicăia 30, 35, olicări 43, omeni 8, 90, omenie 8, omenos 8, omida 135, omiza 135, 141, omizi 141, omogeneiza 76, omogeniza 76, opacifia 56, 57, 151, opaciza 151, opăci 142, opinia 60, oprisi 64, orășeniza 75, 78, 151, orbeca 46, 47, 48, 49, 158, orbecăi 33, 158, orbecăni 92, 93, 96, 158, orbeți 116, orbica 46, 47, 48, orbici 47, 49, 50, 51, 53, 156, organisi 69, orîndui 121, orjoveni^1 91, 92, 93, orjoveni^2 97, osifia 57, 59, osîrdnici 23, ostăși 18, 103, ostraciza 74, oștări 38, oțeti 135, oțeți 135, ovaționa 98, ozona 151, ozonifica 151, ozoniza 151.

P: pacifica 151, pacui 121, palavragi 27, papagalici 50, 53, papagaliza 76, 80, papali 82, paralaghisi 68, 69, paralui 123, paraponisi 59, 65, pastelist 6, pasteliza 78, pasteuriza 76, 157, pașnic 6, paștealui 124, 127, patrierși 135, patriotiza 80, pauri 143, pavela 83, 88, pavelui 114, păcălui 126, păcăni 24, 157, păcătui 122, păcelui 151, păciui 120, 151, păctui 123, păduri 132, 138, păfăni 90, păftălui 124, 125, păiși 20, 104, pălăvrăgi 27, 28, păli 142, pălmăli 81, 88, 146, 159, pălmălui 159, pălmi 158, pălmui 122, 159, pămînti 136, păncăni 90, pănui 120, 156, pănuși 104, păpăli 82, părăli 82, 86, părtăli 85, 153, 156, părtălui 153, părteni 91, părti 139, părtina 89, 91, 96, 97, părtini 89, 91, 92, 93, 95, 96, 156, părtui 153, părți 139, părui 123, pășălui 126, pătimi 136, pecetli 19, 82, 87, pecetlui 87, 123, 125, 127, pedepsi 67, 68, 69, 140, pedestra 141, pelticăi 32, 34, 157, pelticări 40, 42, 156, pensiona 99, 156, perdăfui 123, perfecționa 98, 99, 100, 156, pericolarisi 20, 70, perigrafisi 64, perpeli 84, personifia 159, personifica 57, 152, 159, personisi 152, 159, pescui 119, pesimiza 75, pesti 133, pestilenția 62, petecări 40, 41, petici 137, 156, piauni 92, picarisi 70, 71, pichirisi 64, 65, 70, 71, picota 21, 108, 112, 113, picoti 108, 112, 113, picta 11, pictor 11, pictură 11, piculi 84, picura 19, 41, 42, pieptoși 107, pietrelui 124, pietrici 15, 20, 50, pietrui 120, 122, pieuna 92, piglui 123, piluliza, 80, pingeli 86, 88, pingelui 19, 125, pioci 50, pioncăni 90, pioni 91, 92, pipili 83, pirui 119, pisăgi 27, 28, 29, 49, 153, 159, pisălogi 9, 20, 29, pisăza 44, 45, 46, piseza 44, 45, 46, 153, 159, pisicări 43, pisoca 47, 49, 50, 159, pisoci 48, 49, 50, 153, pisogi 27, 28, 48, 49, pistoci 51, pișcăni 153, pișculi 83, 84, 153, pișcura 43, 153, pităci 52, piui 50, 120, 152, 159, piuli 50, 84, 152, 159, piuni 50, 91, 152, 159, piura 39, 40, 41, piuri 39, 40, 50, 152, 159, piuți 115, 117, 152, pizmălui 124, 126, pizmui 122, pizmului 124, pîndar 6, pîndăci 50, pîntecări 19, pîrlui 123, pîsăi 31, pîtcăi 32, planifica 152, planisa 67, planisi 64, 67, plastografia 62, platifica 59, platoniza 76, plănui 122, 152, plăsăla 81, 83, plăsela 81, 83, plăti 136, pleoscoti 112, plescăi 34, plesni 94, pleșugi 28, pleșura 38, 40, 42, plicii 31, 32, pliciui 120, plictisi 68, 69, plimbarisi 70, 71, pliroforisi 69, plischii 31, plișchi 132, plîngătui 128, 129, plîngui 119, 120, plodi 135, 136, plugui 123, pocăni 90, 94, 95, 154, pocita 18, 109, 110, 111, pocni 93, 94, 97, 154, poetifica 59, poetisa 77, poetiza 156, poftisi 68, polariza 80, polemiza 77, 78, policrări 38, 40, 42, politiza 78, pomăi 35, 152, pomi 152, pominoci 52, pomisi 64, 65, 68, 152, pompieriza 75, 78, poncăi 34, ponosli 82, 87, ponoslui 87, 123, pontori 39, ponturi 39, popora 134, 141, 142, popori 134, porcăi 33, 157, porcări 38, 40, 43, 156, 157, porci 137, 157, portretiza 77, porționa 98, 99, 101, 102, 156, porzola 132, posibilita 109, 110, 111, postelnic 7, potenția 60, potrivi 133, 134, povățui 123, povestui 119, povîrnici 50, 52, poziție-cheie 10, practicălui 124, practisa 67, practisi 67, 68, practiza 78, prădăli 85, 86, 154, 155, prăfui 120, 156, preciza 74, 75, preciziona 98, 101, 102, predanisi 69, prefația 60, prescribălui 126, presiona 98, 99, 101, pretendarisi 71, pretendălui 68, 123, pretendelui 123, pretenderisi 70, pretinderisi 71, pretindirisi 70, 71, prețăli 82, 85, 156, prețălui 123, 125, 126, prețelui 123, prețui 121, 125, previziona 100, 101, prezentui 119, 122, prezidirui 127, pricinui 123, pricopsi 67, primezui 123, primici 50, 51, 52, 156, pripăși 135, pripoi 142, pristui 121, privistului 126, prînzi 137, 156, 159, prînzui 159, proba 142, 152, probăi 23, 34, 152, probăjeni 134, probăli 87, 152, probălui 152, probi 142, probui 23, 152, problematiza 75, probului 152, procentua 117, 118, producțirui 127, proferisi 65, 67, profesui 121, 122, profeta 135, profetiza 77, profeți 135, profita 141, profiti 141, proforisi 77, prognostica 141, prognostici 141, progresist 6, proletariza 78, promițirui 127, pronunția 61, propagandiza 80, proporționa 98, 99, 101, protestălui 123, 124, 125, 126, protestelui 123, protestui 119, 121, 156, 157, proverbifia 56, 57, 58, 59, prundui 122, prusifica 58, 59, 154, 156, psihiza 74, publica 142, publici 142, publicui 121, pufăni 90, 94, pufni 94, 96, pui 153, puiezi 45, 46, 153, puiți 115, 116, 153, pumnala 142, pumnări 38, pumnuliza 74, punctua 117, 118, puncționa 98, 101, 102, punghili 83, pungui 120, pupăzi 136, pustia 140, pustii 140, pușca 151, pușcăi 151, 156, pușcăli 151, pușcălui 124, 125, 151, pușcări 151, putredi 135, putrezi 135, puțoli 88, puțuli 88, puțului 126, 128, puțurui 127, 128.

R: rablagi 27, radiofica 56, 57, 59, 60, 156, raliți 135, ramifia 57, ramură 12, rapsodia 141, rareface 59, rarefia 56, 57, 59, 151, rarefica 56, 151, rarifica 56, raționa 98, 99, 101, 102, răblăgi 27, răblări 38, 40, 156, răboni 93, răcni 94, răcori 39, răgila 83, răi 134, răia 134, rămășa 135, rămășlui 123, 124, 125, rămuli 88, rănăli 82, 88, răncoti 113, rănui 123, răpăi 29, 152, răpăni 152, răpîi 29, răpoi 31, 152, rări 151, rărici 50, 51, 53, 151, rărița 135, rătunza 135, rățiuna 100, răui 119, 120, 157, răuli 84, 85, 88, 154, 157, răuți 115, răvășlui 123, răzăli 86, răzneți 115, 116, răzni 133, 137 158, realiza 80, rebela 141, reblegi 27, recepționa 99, recomandalui 123, 124, recomandarisi 68, recomăndălui 68, recomendălui 126, 128, recomendărui 127, 128, recomendirui 128, recomenduleasi 71, 72, recomendului 72, 124, rectifica 57, reducțirui 127, 128, regățeniza 75, regisa 73, 74, 79, regiza 76, 78, 79, 154, 156, 157, regulariza 75, relativiza 75, reliefa 150, repartiza 78, repertoriza 80, repetirisi 68, repetirui 68, 128, repezi 133, replicălui 124, resona 141, respectarisi 70, respectălui 124, restaurant-școală 10, restricționa 98, 101, reteza 46, retorici 142, reumatiza 74, revedălui 124, reviziona 98, 100, rezinifica 57, 58, 60, rezolvirui 128, rezonirui 127, 128, rindeni 89, 91, ripui 123, ritorici 50, rîgîi 32, rîioșa 106, rîncheza 46, rîndului 127, rînzoi 118, rînzoli 83, 85, rînzui 118, 122, rîura 39, rîvni 136, 156, rocoboi 32, rodnici 23, romantiza 74, ronhăi 32, ronțăi 35, ronțoni 91, ropoti 113, rostisi 64, rotila 81, 83, 86, 87, rotili 81, 83, 87, rotola 81, 83, 87, rotoli 81, 83, 84, 85, 86, 87, 146, rozoli 83, rucui 119, rudeni 90, 95, rudi 137, 156, 157, 159, rugini 137, ruguci 50, rumega 55, runculi 85, 88, rușina 141.

S: sacrifica 56, salariza 76, 79, samali 81, 82, sanctifica 57, sarcasm 9, satiriza 78, savantiza 80, săbii 137, săcni 94, sălășlui 123, 125, 127, sălta 110, sămălui 126, 127, sămășlui 123, Sănducu 5, sărăcăci 15, 49, sărbătoare 7, săra 120, sărbători 43, sărmăluță 10, sărui 120, scandalisi 66, 67, scariface 59, scădălizi 67, scăldătoare 10, scălîmbăi 30, 32, 33, scălîmbăia 30, 32, scăndălizi 67, scărpina 96, scărpui 121, (s)chelălăi 30, scheuna 89, 92, 93, schilodi 135, 136, schimonosi 64, 70, 72, schimosi 64, 65, schiona 89, 92, schițoi 32, sciziona 100, scîrboli 83, 84, 87, 88, 156, scîrjîi 31, scîrmoci 50, 153, scîrțăi 31, scîtăli 85, sclerotiza 75, sclifosi 68, 69, sclivisi 65, 68, 69, scoate 42, scobăci 52, scobeli 81, 84, 85, 155, scociora 43, scociorî 43, scodormoli 84, scoposi 64, scormoci 153, scormoli 83, 84, 153, scormoni 84, 91, 92, 95, 97, 153, 154, scornoci 50, 52, 53, scorțoșime 136, scoteli 83, 153, scotoci 50, 51, 52, 53, 153, scotoși 104, 153, scrijela 81, 83, 88, scrijeli 81, 82, scripcăi 31, 32, 157, scripisi 71, scriptură 7, scrofăli 82, 85, 157, sculpta 11, sculptor 11, sculptură 11, scurma 129, scurmuzui 129, scutura 40, 41, 42, 153, secărăța 114, 115, 116, secărăți 114, 115, 116, 156, secătui 18, 128, 129, secfestrui 120, 122, selectabil 5, semnala 130, semnaliza 77, 80, semălui 125, semnifica 59, semui 125, sensibiliza 75, serba 7, servirisi 71, sesiza 79, sezisa 79, sfătui 120, sfîcîi 31, 33, 35, sfîrcîi 32, sforăi 32, 35, sforoi 32, sfredeluși 104, 107, sictiri 137, 157, sictirisi 65, sifiliza 75, 78, sigurarisi 70, sigurefsi 64, 66, sigurifsi 64, 66, siguripsi 64, 66, sigurisi 64, sigurivsi 64, 66, silabisi 68, 69, 159, silabiza 159, silnici vb. 9, 13, simboliza 78, simfonisi 64, 65, simpatiza 77, simplifica 59, simultaneiza 76, simvivasi 66, sinchisi 68, 69, sindicaliza 75, sineli 137, situaționa(re) 98, 99, 101, 102, sicîi 35, sinătoare 7, sîmbăta 141, sîmbeti 141, sîngecli 82, 83, 87, 88, sîngeorza 133, sîngera 39, 42, sînvăsia 133, sîrgui 121, sloveni 91, 92, 96, slugărnici 23, slugători 43, sluti 135, 136, sluți 135, smălța 120, smălțui 120, smiorcăni 90, smîrcîi 32, smîrcoti 113, smocăi 32, smocoti 112, 113, 114, 156, socri 137, 156, solăci 50, 51, 154, 156, 159, soli 159, somnola 130, somnora 39, somnura 39, sorbăcăi 35, 36, sorbeca 47, 48, 154, sorbîcîi 35, 36, sorta 142, soșmoli 84, spația 152, spaționa 98, 99, 100, 102, 152, spațiri 142, spălăci 50, 51, 52, 53, spălătăcit 54, spălătoci 54, spărgui 119, specifica 56, spelcăi 34, speti 136, spiritualiza 75, 78, spirtui 120, spitaliza 80, sporovăi 35, 36, spumega 48, 54, 55, 156, spurcăni 93, stafidi 135, 136, statiza 80, statua 117, statualiza 75, staționa 99, stățiuna 100, stilizălui 124, stima 142, stimarisi 71, stiuldici 135, stîrpoci

50, 53, stoca 142, stopa 142, storcoşi 104, 106, 107, 154; stratifica 56, străjeri 39, străjui 121, strămoşesc 5, 6, strănuta 110, strecora 37, streeura 37, 38, 40, strîmtora 20, 37, 39, 41, 43; strîmtori 39, 43, strohăni 90, stropci 49, 50, stropi 137, 156, strujăli 82, strunguli 83, stupefia 56, 57, 59, 60, 156, substantifica 57, 58, substantiva 159, substantiviza 80, 159, substitua 117, substitui 117, sucăli 82, 85, sugestiona 99, 102, sulfura 20, sumarisi 70, sunătoare 7, surghiuni 136, suspecţiona 98, 101, suspensiona 99, 101, suspiciona 101, susuori 138.

Ş : şamota 142, şapirografia 60, 62, şăgui 120, şăia 134, şărui 123, şcărpui 121, şchiopăta 108, 109, 111, 156, şchiopăti 21, 108, 111, şchiopeta 109, 111, şchiopota 109, 111, şcîrcăi 32,1 57, şclefui 123, şclionţăi 32, 33, şcoală 10, şcoli 142, şelar 6, şerb 7, şerbălui 114, 127, şerpoi 118, şerpui 118, şfăcui 123, şfichii 31, 32, şintări 143, şirui 122, şişîi 31, şlogui 123, şmirgui 123, şmirlăni 97, şmuţigări 38, 42, şoimăni 136, 156, şoldăni 93, 95, 96, 153, 156, şoldi 136, 153, şondroli 83, 88, 153, şondromăni 97, 153, şontăi 34, şontîcăi 35, 36, 151, şontîcălui 125, 127, şopăcăi 35, 36, şopăti 112, 113, 114, 154, şopcăi 35, şopîcăi 35, şopîcîi 36, şopocăi 36, şopoi 35, şoporăi 35, 36, şoporoi 35, 36, şopoti 112, 113, şopti 16, 112, 113, 114, şorecăi 32, 34, şorozli 87, şosela 88, şoşoni 92, şovăielnic 10, şovîlcîi 31, şovîrcăi 16, 31, 33, şpontui 123, şpraiţui 123, şprănţui 123, şpriţui 121, 123, ştanţa 142, ştatînvaltui 123, ştemplui 121, ştevli 84, 88, ştiinţifica 56, ştiinţifiza 56, 74, 75, 78, ştirboci 50, 51, ştirici^1 50, 51, 53, 153, ştirici^2 50, 51, 52, 53, ştiri 153, ştiuldica 135, ştrăfui 123, ştrăpăţui 122, ştrofăli 81, 82, 85, 88, ştrofoli 81, 83, ştropăli 82, ştudirui 128, ştudului 126, 128, ştudurui 127, 128, şuchiri 39, 40, 43, şurligăi 30, şuşcăi 32, 33, 154, şuşcări 38, şuşni 92, şuşora 39, 40, 41, 43, şuşori 39, 40, şuşoti 112, 113, 114, şuşuni 89, 92, 94, 95, 146, şuta 142, şuvixui 122.

T : tahigrafia 62, talpali 82, tarlaliza 74, 80, tasona 132, taxirui 127, tayloriza 76, 157, tăbănui 123, tăbări 132, 134, tăbărî 132, 134, tăblăci 51, 52, 159, tăblui 159; tăieţei 5, tăifăsui 119, 123, tăini 137, tăinui 120, tălălăi 35, 36, tălăncăi 32, 159, tălăncăni 92, 159, tălăngăni 159, tălăngi 159, tălăpăni 90, tălpăli 87, tălpălui 87, tălpăşi 18, 103, tălpui 24, tărăgăna 96, tărăgăni 96, tărămtăti 112, tăria 30, teatrisi 64, tecui 123, temeliici 50, 51, 52, 53, tensiona 101, teoretiza 75, terciui 123, terfeli 20, 83, 88, terfelogi 20, 29, terifia 56, 59, terifica 56, 57, termifica 57, 59, termofica 57, 59, teroriza 76, 156, 157, teslimatisi 70, testălui 123, testămentui 122, testelui 123, teşmeni 92, tetaniza 74, ticăci 51, 53, ticăloşi 135, tigori 137, tigorisi 65, ti(h)oi 118, tihui 118, tingăli 82, tinghili 83, tipiciza 75, tipiza 78, tiptiliza 73, 80, tiranisi 159, tiraniza 76, 156, 159, tirăni 159, titirisi 64, titula 141, tituli 141, tîlbîcîi 31, tîlcui 120, tîndăgi 28, tînjeli 138, tîntăi 33, tîrăi 30, tîrfăi 33, 156, tîria 30, tîrîi 30, 34, tîrnîi 34, tîrşăi 30, tîrşei 30, tîrşii 30, tîrşîi 30, 35, tîrtăi 30, tîrtîi 30, tîrzăi 34, toasta 142, tocăna 89, 90, 92, tocăni 89, togăli 88, 107, 153, togoşi 104, 107, 153, tolocăni 93, toloconi 93, tologăni 93, tonifica 57, 58, tonti 135, torocăni 93, torosi 65, torturiza 73, 80, transla 11, translator 11, translaţie 11, transsubstanţia 60, tranzacţiona(t) 98, 100, tratarisarisi 19, 69, 71, trăgăna 24, 89, 90, 92, 95, 96, trăgăni 89, 90, 92, 96, trăncăni 97, trebălui 124, 125, 127, tremura 16, 42, trilui 120, 156, trincăni 90, trîncîni 91, trîncoti 112, trîntori 137, 156, trocăi 32, trohnări 38, 43, tropoi 118, tropota 21, 108, 112, 113, tropoti 108, 112, 113, 114, tropşi 103, 105, 106, 107, 157, tropui 118, troscăni 89, trosconi 89, 91, troscoti 113, trufăli 82, trufălui 124, trufului 124, 126, trunchia 142, trustifica 56, 59, trustiza 80, truţuli 83, 84, 88, tuberculiza 75, 78, tuculi 19, 83, 84, tudăşli 82, 84, 156, tui 119, 133, 137, tuieşi 103, tuioşi 103, tulbura 39, tumefia 60, turbura 39, 41, tuşi 139, tuşică 5, tutăi 159, tutui^1 7, 119, tutui^2 159, tutuni 91, 92, 95, 159.

Ţ : ţăcăli 82, ţăndărui 123, ţărăniza 80, ţărcăli 82, ţifrăli 82, 84, 85, ţiganiza 80, ţigări 142, ţimbăli 137, ţingălui 114, ţingăni 89, ţingheni 89, 90, ţinghili 83, ţipăti 111, 113, ţipiri 39, 40, 41, ţipoi 118, ţipoti 112, 113, 157, ţipui 118, ţipuri 39, 41, ţistui 120, 154, ţîgîli 84, ţocăni 90, 94, ţocni 94, ţugări 39, 40, 42, ţuicări 40, 41, 43, 154, 156, ţuiculi 41, 81, 86, 146, 154, ţurucli 82, 87, 157, ţuţura 40.

U : uimăci 50, 51, 52, uita 110, ulicări 38, ultragia 142, umeda 135, umezi 135, unda 152, undeza 45, 46, 152, undui 122, 152, undula 130, 131, 152, unghiula 130, 131, unici 50, 53, unifica 56, 59, unilateraliza 80, unitate-etalon 10, unitate-model 10, unsuri 39, untdelemniu 5, 6, untură 7, urbaniza 73, urduroşa 106, ureza 45, urgisi 65, 67, 68, 69, urîţi 135, urzobi 132, ustura 41, utiliza 80, Uţa 10, Uţu 10, uzita 109, 110.

V : valabiliza 75, validita 109, 110, 111, valorifica 159, valoriza 76, 160, varia 17, văcsui 122, vădăslui 126, văicăra 43, văicări 43, văiera 39, 41, văieta 109, 111, văita 109, 111, vălmăşa 103, 107, vălugi 18, 28, 29, 152, 156, vămăli 85, 156, vămălui 125, 126, văndrăli 85, vărui 120, 154, 157, vărzălui 124, 126, vărzări 38, 40, 156, vătăşi 135, vechi 7, vecinui 153, vergela 81, vergeli 81, vermial 6, vermicul 6, vermină 6, vernisa 73, 74, 79, versiface 59, veşmînt 6, veşteji 135, viermănoşa 20, 108, viermănoşi 108, viermui 120, 156, 157, viersui 122, vieţui 123, vijelui 119, vinătui 128, 129, vineţiu 136, vinifica 152, 160, vinui 122, viscoli 136, vitaminiza 76, viteji 135, vitrifica 57, vivifica 57, viziona 100, 102, vîjăi 30, vîjei 30, vîjii 30, vîjîi 30, vîlcîi 31, vîltoare 7, vîlvăi 30, vîlvîi 30, vîlvoi 31, vînătări 38, vînători 43, vîntona 89, 91, 92, 93, 96, 146, 152, 160, vîntui 152, 160, vîntura 37, 39, 41, 42, vînturi 39, vînzare 11, vîrfona 89, 91, 92, 93, 156, vîzii 30, vojoti 112, volatiliza 80, volbură 7, voltui 119, vomita 109, 110, vopsea 12, vorbălui 126, vornic 7, vraşoli 83, vrăciui 119, vrăieşti 132, vrăji 136, 156, vrăşcăni 90, vuieta 109, 111, vultura 137, 156, vumvăni 89, 146, vuvui 119.

Z : zaharifica 151, 160, zaharisi 68, 69, 151, 160, zală 12, zavergisi 70, zăbreli 88, zădărnici 23, zăhăi 34, 129, zăhări 151, 160, zăhătui 128, 129, zăori 39, 40, zăpori 132, 134, zăpori 132, 134, zări 138, zărvăi 32, 33, 119, 156, zărvui 119, zătoni 138, (z)bătuci 8, 28, 50, 51, 52, 154, zbengheri 39, zbiciula 83, zbîrciogi 27, 28, zbîrnîi 35, zblencăni 90, 92, zbocoti 114, zburătăci 48, 52, 53, 54, zburătăi 18, 35, zburătări 43, zburătoci 54, zburători 53, zburătui 35, 128, zburături 43, 53, zdrăvăna 138, zdrăveni 138, zdrenţui 120, zdroboli 83, 85, zdrobşi 103, 105, 106, 156, zdroncăni 89, zdronconi 89, 91, zdupăi 35, zeciui 119, zeflemisi 68, 69, zeifica 56, 59, zghehuna 93, zghiciula 83, 84, zgîlţăni 90, zgîlţii 30, zgîlţini 89, 91, 92, zgîlţii 30, 33, zgîlţîni 33, 89, 91, 92, zgîmăi 32, zgîncili 81, 83, zgînciuli 81, zgîrcili 81, zgrepţăna 89, 90, 96, zgrepţena 89, 90, zgrepţora 40, zgribuli 88, zgribura 39, zgriburi 38, 39, 43, zguguli 84, zidări 41, zidi 24, 130, zidui 24, zinghini 91, 92, zîngîni 91, 92, zonifica 59, zopoti 112, 114, zori 137, 158, zornăi 35, 36, zotoni 93, zulipsi 64, 66, zumzăni 90, zumzet 8, zurbalui 123, zurbălui 124, zurbului 124, zvocoti 114.

CUPRINSUL

INTRODUCERE ÎN STUDIUL SUFIXELOR (MIOARA AVRAM) 5

DERIVAREA VERBALĂ

INTRODUCERE 15

MONOGRAFIILE SUFIXELOR 27

-agi vezi *-ĂGI*
-ai vezi *-ĂI*$_1$
-ala vezi *-ULA*$_2$
-ali vezi *-LI*
-ari vezi *-ĂRI*
-ăci vezi *-CI*
[-GI], -ĂGI [(-AGI)], -IGI, -OGI$_1$*, -UGI* 27
-ĂI$_1$ *(-AI, -EI, -ÎI*$_2$ *(-II*$_2$*)), -ĂIA ; -II*$_1$*; -ÎI*$_1$ *(-ĂI*$_2$ *(-EI), -II*$_2$*); -OI*$_1$ 29
-ăi$_2$ vezi *-ĂI*$_1$
-ăia vezi *-ĂI*$_1$
-ăla$_1$ vezi *-LI*
-ăla$_2$ vezi *-LI*
-ăli vezi *-LI*
-ăna vezi *-NI*
-ăni vezi *-NI*
-ăra vezi *-ĂRI*
[-ARI] ; -ĂRI (-ERI$_2$*), -ĂRA ; -ERI*$_1$*, -ERA (-IRA) ; -IRI ; -ORI*$_1$ *(-URI*$_2$*), [-ORÎ], -ORA*$_1$ *(-URA*$_2$*) ; -URI*$_1$*(-ORI*$_2$*), -URA*$_1$ *(-ORA*$_2$*)* 37
-ășa vezi *-ȘI*
-ăși vezi *-ȘI*
-ăta vezi *-TA*
-ăti$_1$ vezi *-TI*
-ăti$_2$ vezi *-TA*
-ăța vezi *-ȚI*
-ăți vezi *-ȚI*
-ĂZA, -EZA ; -EZI, -OZI 44
-CA, -ECA, -ICA, -OCA$_1$*, -UCA* 46
-CI, -ĂCI, [-ECI$_1$*], -ICI (-ECI*$_2$*), -OCI (-OCA*$_2$*), -UCI* . . . 49
-eca vezi *-CA*
-eci$_1$ vezi *-CI*

-eci$_2$ vezi -CI
-efia vezi -FICA
-efica vezi -FICA
-efsi vezi -ISI
-EGA, -IGA, [-OGA (-OGI$_2$)] 54
-ei vezi -ĂI$_1$
-ela vezi -LI
-eli$_1$ vezi -LI
-eli$_2$ vezi -LI
-ena$_1$ vezi -NI
-ena$_2$ vezi -NI
-eni$_1$ vezi -NI
-eni$_2$ vezi -NI
-eni$_3$ vezi -NI
-epsi vezi -ISI
-era vezi -ĂRI
-eri$_1$ vezi -ĂRI
-eri$_2$ vezi -ĂRI
-esi vezi -ISI
-eșa vezi -ȘI
-eși vezi -ȘI
-eta vezi -TA
-eti vezi -TI
-eți vezi -ȚI
-evsi vezi -ISI
-eza vezi -ĂZA
-ezi vezi -ĂZA
-fia vezi -FICA
-FICA, -EFICA, -IFICA; -FIA, -EFIA, -IFIA 55
-gi vezi -ĂGI
-IA 60
-ica vezi -CA
-ici vezi -CI
-ifia vezi -FICA
-ifica vezi -FICA
-ifsi vezi -ISI
-iga vezi -EGA
-igi vezi -ĂGI
-ii$_1$ vezi -ĂI$_1$
-ii$_2$ vezi -ĂI$_1$
-ila vezi -LI
-ili$_1$ vezi -LI
-ili$_2$ vezi -LI
-ina$_1$ vezi -NI
-ina$_2$ vezi -NI
-INA$_3$ 62
-ini$_1$ vezi -NI
-ini$_2$ vezi -NI
-iona vezi -ONA$_3$
-ipsi vezi -ISI

-ira vezi -ĂRI
-iri vezi -ĂRI
-isa$_1$ vezi -ISI
-isa$_2$ vezi -IZA
-isa$_3$ vezi -IZA
-ISI (-ESI, -ISA$_1$, -IZI), -EFSI (-IFSI, -EVSI, -IVSI),
-IPSI (-EPSI), -OSI 63
-ișa vezi -ȘI
-iși vezi -ȘI
-ita vezi -TA
-ița vezi -ȚI
-iți vezi -ȚI
-ivsi vezi -ISI
-IZA (-ISA$_3$), -ISA$_2$ 73
-izi vezi -ISI
-îi$_1$ vezi -ĂI$_1$
-îi$_2$ vezi -ĂI$_1$
-îli vezi -LI
-îna vezi -NI
-îni vezi -NI
-îți$_1$ vezi -ȚI
-îți$_2$ vezi -ȚI
-LI; -ĂLI (-ALI, -ELI$_2$, -ÎLI), -ĂLA$_1$; -ELI$_1$ (-ILI$_2$),
[-ELA (-ĂLA$_2$)]; -ILI$_1$, -ILA; -OLI, -OLA$_1$; -ULI,
-ULA$_1$ 81
-na vezi -NI
-NI, [-NA]; -ĂNI (-ENI$_2$), -ĂNA (-ENA$_2$); -ENI$_1$, [-ENA$_1$];
-INI$_1$ (-ENI$_3$), -INA$_1$; -ÎNI (-INI$_2$), -ÎNA (-INA$_2$);
-ONI$_1$, -ONA$_1$; -UNI (-ONI$_2$), -UNA$_1$ (-ONA$_2$) . . . 88
-oca$_1$ vezi -CA
-oca$_2$ vezi -CI
-oci vezi -CI
-oga vezi -EGA
-ogi$_1$ vezi -ĂGI
-ogi$_2$ vezi -EGA
-oi$_1$ vezi -ĂI$_1$
-oi$_2$ vezi -UI
-ola$_1$ vezi -LI
-ola$_2$ vezi -ULA$_2$
-oli vezi -LI
-ona$_1$ vezi -NI
-ona$_2$ vezi -NI
-ONA$_3$ (-UNA$_2$), -IONA 97
-oni$_1$ vezi -NI
-oni$_2$ vezi -NI
-ora$_1$ vezi -ĂRI
-ora$_2$ vezi -ĂRI
-ori$_1$ vezi -ĂRI
-ori$_2$ vezi -ĂRI
-orî vezi -ĂRI
-osi vezi -ISI

-*oșa*$_1$ vezi -*ȘI*
-*oșa*$_2$ vezi -*ȘI*
-*oși* vezi -*ȘI*
-*ota*$_1$ vezi -*TA*
-*ota*$_2$ vezi -*TI*
-*oti* vezi -*TI*
-*ozi* vezi -*ĂZA*
-*ȘI*; -*ĂȘA*, -*ĂȘI*; -*EȘA*, [-*EȘI*]; -*IȘA*, [-*IȘI*]; -*OȘA*$_1$ (-*UȘA*$_2$), -*OȘI*; [-*UȘA*$_1$] (-*OȘA*$_2$), -*UȘI* 103
-*TA*, -*ĂTA* (-*ĂTI*$_2$), -*ETA*, -*ITA*, -*OTA*$_1$ 108
-*TI*, -*ĂTI*$_1$, -*ETI*, -*OTI* (-*OTA*$_2$), [-*UTI*] 111
-*ȚI*; -*ĂȚI* (-*ÎȚI*$_2$), -*ĂȚA*; -*EȚI*; -*IȚI*, [-*IȚA*]; -*ÎȚI*$_1$; -*UȚI*, [-*UȚA*] 114
-*UA* 117
-*uca* vezi -*CA*
-*uci* vezi -*CI*
-*ugi* vezi -*ĂGI*
-*UI* (-*OI*$_2$) 118
-*ula*$_1$ vezi -*LI*
[-*ALA*], [-*OLA*$_2$], -*ULA*$_2$ 130
-*uli* vezi -*LI*
-*una*$_1$ vezi -*NI*
-*una*$_2$ vezi -*ONA*$_3$
-*uni* vezi -*NI*
-*ura*$_1$ vezi -*ĂRI*
-*ura*$_2$ vezi -*ĂRI*
-*uri*$_1$ vezi -*ĂRI*
-*uri*$_2$ vezi -*ĂRI*
-*ușa*$_1$ vezi -*ȘI*
-*ușa*$_2$ vezi -*ȘI*
-*uși* vezi -*ȘI*
-*uța* vezi -*ȚI*
-*uți* vezi -*ȚI*
DERIVATELE IMEDIATE 132
STRUCTURA FONETICĂ A SUFIXELOR VERBALE . 144
DISTRIBUȚIA PE CONJUGĂRI A SUFIXELOR VERBALE ȘI A DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE 147
CATEGORIA MORFOLOGICĂ A BAZELOR DE DERIVARE 149
SEMANTICA DERIVATELOR VERBALE SUFIXALE ȘI IMEDIATE 154
ORIGINEA SUFIXELOR VERBALE ȘI A DERIVĂRII VERBALE IMEDIATE 161
TABEL SINOPTIC AL SUFIXELOR ȘI DERIVATELOR VERBALE IMEDIATE DIN LIMBA ROMÂNĂ . . 164
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE 169
INDICE 175
A. Afixe și elemente de compunere 175
B. Cuvinte 176

Redactor: VERONICA GANĂ
Tehnoredactor: ELENA MATEESCU

Bun de tipar 14.XI.1989 Format 16/70 × 100
Coli de tipar 12.
C.Z. pentru biblioteci mari
C.Z. pentru biblioteci mici } *459—54(021) = 59*

c. 27
I. P. Informația
str. Brezoianu nr. 23—25
București